

รายงานการวิจัยเรื่อง

ภาวะหนี้สินชาวนาภาคกลาง
กับภัยที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดิน
และความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)

รายงานการวิจัยเรื่อง

ภาวะหนี้สินชาวนาภาคกลาง
กับภัยที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดิน
และความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม

นักวิจัย

ปิยาพร อรุณพงษ์

อารีวรรณ ดุสันเทียะ

เมธี สิงห์สุก้า

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)

สนับสนุนโดย

คำนำ

ที่ดิน คือฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนสำคัญทางสังคม ทั้งเพื่อการอยู่อาศัย เพื่อการผลิตอาหาร และปัจจัยอื่นๆ ในการดำรงชีพเพื่อหล่อเลี้ยงคนในสังคม รวมถึงที่ดินยังผูกติดและยึดโยงกับการดำรงอยู่ของวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนเกษตร ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพที่สัมพันธ์กับวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ที่ดินจึงเป็นฐานทรัพยากรพื้นฐานสำคัญต่อ สิทธิในการอยู่อาศัยและทำกินอย่างมั่นคงของเกษตรกรและประชาชนในสังคมโดยรวม

ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อสังคม หากแต่ปัจจุบันด้วยภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลทำให้เสถียรภาพด้านความมั่นคงทางอาหารกำลังอยู่ในสถานการณ์ที่ทวีความรุนแรง และน่าวิตกอย่างยิ่ง ที่สำคัญคือมิติที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโครงสร้างด้านการจัดการที่ดินและทรัพยากร การถือครองที่ดินมีความกระจุกตัว ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในมือของคนส่วนน้อย ในขณะที่เกษตรกรผู้ทำการผลิตอาหารจำนวนมากไม่มีที่ดินทำกิน มีที่ดินไม่เพียงพอหรือทำกิน ในที่ดินซึ่งผิดกฎหมาย นอกจากนี้ผืนดินและฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่กำลังประสบปัญหาด้านความเสื่อมโทรม จากรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ไม่ยั่งยืน

หากเกษตรกรไม่มีความยั่งยืน ขาดทุนจากการผลิต ที่ดินหลุดมือไปอยู่ในมือของนายทุนและนักเก็งกำไรที่ดิน ที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมต่อการผลิตอาหารอาจจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางอื่นหรือปล่อยทิ้งร้างเพื่อการเก็งกำไร และหากที่ดินกระจุกตัวอยู่ในมือของผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ไม่กี่ราย ผู้ถือครองเหล่านั้นจะเข้ามากำหนดทิศทางการผลิต อาหารของสังคม หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ตามกลไกตลาดที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ดังนั้นการถือครองที่ดินเพื่อสร้างความ มั่นคงทางอาหารของเกษตรกรจึงเป็นหลักประกันต่อความมั่นคงทางอาหาร การขาดแคลนอาหาร การเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพ และ ปริมาณเพียงพอต่อการบริโภคต่อคนในสังคม

การวิจัยเพื่อการทบทวนและตรวจสอบสถานภาพความมั่นคงเรื่องที่ดิน ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงในชีวิตเกษตรกรน่าจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสำรวจสถานะระบบเกษตรกรรม สถานะเกษตรกรผู้ผลิตอาหาร และทิศทางการมั่นคงทางอาหารของสังคม รวมทั้งการร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการใช้

งานศึกษาในการเสนอแนวทางและมาตรการเพื่อ ป้องกันการสูญเสียที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย การสูญเสียฐานทรัพยากรด้านอาหาร การปฏิรูปที่ดินเพื่อความมั่นคงของสังคม และประสบการณ์ของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการที่ดินและการจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงในชีวิตของเกษตรกรรายย่อย

สารบัญ

คำนำ	1
สารบัญ	3
กิตติกรรมประกาศ	5
ส่วนที่ 1 เกษตรกรรมไทยกับสถานะความมั่นคงทางอาหาร	6
1. เกษตรกรรายย่อย ที่ดิน กับความมั่นคงทางอาหาร	6
2. นโยบายที่สำคัญต่อข้อถกเถียงเรื่องความมั่นคงทางอาหาร	7
3. เปิดเมนูความมั่นคงทางอาหารของครัวโลก	14
4. นโยบายความมั่นคงทางอาหาร: มุมพิจารณาจากความเปราะบางในการสูญเสียที่ดิน	19
5. นโยบายความมั่นคงทางอาหารในสังคมที่ขาดฐานการผลิต	20
6. วิธีการเก็บข้อมูลและการศึกษา	22
ส่วนที่ 2 องค์กรและกลไกในการจัดการคุณภาพชีวิตเกษตรกร	25
สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)และองค์กรสมาชิก	
1. โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรของ สค.ปท.	29
2. กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร	30
3. สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	39
ส่วนที่ 3 ภาวะหนี้สินชาวนา ที่ดิน และความมั่นคงทางอาหาร	51
กรณีศึกษากลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร จังหวัดเพชรบุรี	
1. เพชรบุรีเมืองเกษตร	51
2. ผลการศึกษาในกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร	56
3. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	84
ส่วนที่ 4 ภาวะหนี้สินชาวนา ที่ดิน และความมั่นคงทางอาหาร กรณีศึกษาสภาเครือข่าย	88
องค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
1. อยุธยาเมืองอยู่ข้าวอยู่น้ำ	88
2. การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน	94
3. ผลการศึกษากลุ่มสค.ปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	108
4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	127

ส่วนที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	129
- การเปลี่ยนแปลงภาคเกษตร สาเหตุหนึ่งขึ้น กับผลกระทบต่อระบบเกษตรกรรมและคุณภาพชีวิตเกษตรกร	129
- ทิศทางของระบบเกษตรกรรม คุณภาพชีวิตเกษตรกร และสถานะความมั่นคงทางอาหาร	139
- ข้อเสนอแนะ	142
- บทส่งท้าย	145
บรรณานุกรม	147

กิตติกรรมประกาศ

ความยากจนและปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเป็นหลักฐานทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้นที่บ่งชี้ปัญหา ระบบเกษตรกรรมไทย งานศึกษาปัญหาโครงสร้างของภาคเกษตรตั้งแต่วิธีการผลิต นโยบายการเกษตร และทิศทางการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องอาศัยมุมมอง การวิเคราะห์ และความร่วมมือในการศึกษา การระดมความเห็นจากหลายส่วน

งานวิจัยเรื่อง ภาวะหนี้สินชานากับหนี้ที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางอาหาร ของ ชุมชนและสังคม ได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ตั้งแต่ความร่วมมือของ องค์กรภาค ประชาสังคม ได้แก่ สมาพันธ์เครือข่ายเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) โดยเฉพาะคุณกิมอัง พงษ์นารายณ์ ผู้ประสานงานสมาพันธ์เครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย ที่ให้การสนับสนุนและลง แรงร่วมกับโครงการวิจัยฯ จนสำเร็จ กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร โดยการประสานงานอย่างแข็งขัน ของคุณเกษฎา เอี่ยมสะอาด คุณทรงชัย วิสุทธิวินิทานนท์ คุณวัชรินทร์ สมบูรณ์ และคุณวุฒิ นาเมืองบุรภัทร รวมถึงการร่วมติดตามข้อมูลศึกษาและกระบวนการวิจัยโดยการนำของคุณธีรรัตน์ จิตรภักดี คุณสุรพงศ์ ชูแก้ว คุณเนือง งามสมเสน และคุณจงรัก ทรัพย์สุริต จากสมาพันธ์เครือข่ายองค์กร เกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้ โครงการวิจัยฯ ยังได้รับความสนับสนุนจากภาควิชาการ ทั้งการเสนอแนะข้อมูลและ ประเด็นการ วิเคราะห์ในทางเศรษฐศาสตร์ จาก ผศ.ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การแลกเปลี่ยนมุมมอง นโยบายด้านที่ดิน และการพัฒนาองค์กรภาค ประชาชนโดย ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และการ วิเคราะห์สถานการณ์ทางนโยบาย การเกษตร ปัจจัยคุกคามระบบอาหาร และการพัฒนาศักยภาพทาง การเกษตร โดยคุณอุบล อยู่หว่า จากเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

โครงการวิจัยฯ หวังว่า งานศึกษาที่เกิดจากความร่วมมือของหลายภาคส่วนทั้งทางวิชาการ ภาค ประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ประสบปัญหาได้มีส่วนร่วมในการศึกษาในงานวิจัยฯ นี้ แม้เพียงใน บางส่วน ก็น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นในการเรียนรู้ปัญหา ทำความเข้าใจ และสื่อสารกับสังคม ทั้งในระดับ องค์กร ชุมชน สังคมภายนอก และผู้กำหนดนโยบาย อันจะทำให้นโยบายและการปฏิบัติเกิด ขึ้นได้อย่าง สอดคล้องกับความเป็นจริงและแก้ปัญหาได้ตรงกับความต้องการเพิ่มมากขึ้น

ส่วนที่ 1

เกษตรกรรมไทยกับสถานะความมั่นคงทางอาหาร

1. เกษตรกรรายย่อย ที่ดิน และความมั่นคงทางอาหาร

ที่ดินกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรมีความเชื่อมโยงเป็นอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางอาหารของสังคม จากอดีตจนถึงปัจจุบันที่ภาคเกษตรรายย่อยยังคงเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ สำหรับป้อนจากชนบทสู่เมือง อาหารหลากหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็น ข้าว ธัญพืช ผัก ปลา และเนื้อสัตว์ ล้วนถูกผลิตขึ้นโดยเกษตรกรรายย่อยในชนบท นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคเกษตรถือได้ว่าเป็นภาคเศรษฐกิจพื้นฐานสำคัญของประเทศไทยมาโดยตลอด โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การหวั่นวิตกต่อเสถียรภาพด้านความมั่นคงทางอาหารที่ทวีความรุนแรง ยิ่งทำให้ความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรมทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกันจำนวนตัวเลขเกษตรกรกลับลดลงอย่างรวดเร็ว ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมาพบว่า ปี 2534 มีจำนวนเกษตรกร 35.85 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 62.93 ปี 2544 มีจำนวนเกษตรกร 35.95 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 57.71 และในปี 2554 ลดลงเหลือ 24.1 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 37.64

จะเห็นได้ว่าภาคเกษตรที่มีความสำคัญ แต่จำนวนประชากรที่อยู่ในภาคเกษตรกลับลดน้อยลงเรื่อยๆ หากมองถึงอายุของผู้ทำอาชีพเกษตรกร พบว่ามีอายุเฉลี่ยที่ประมาณ 45 ปี ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากภาวะอาชีพเกษตรกรรมถือเป็นอาชีพที่มีภาวะหนี้สินสูง ซึ่งอาจเป็นเหตุหนึ่งของการเป็นอาชีพทางเลือก โดยตัวเลขหนี้สินของเกษตรกรที่ทำการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2551 พบว่าเกษตรกรที่มีที่ดินและเช่าที่ดินทำกิน มีหนี้สินเฉลี่ย 107,230 บาท ส่วนเกษตรกรรับจ้าง มีหนี้สินเฉลี่ย 62,995 บาท เกษตรกรที่มีภาระหนี้คิดเป็นร้อยละ 76.70 ของเกษตรกรทั้งหมด หากคำนวณโดยใช้ฐานข้อมูลดังกล่าว หนี้สินโดยรวมของครอบครัวเกษตรกรทั่วประเทศจะมีขนาดประมาณ 4.5 – 7.5 แสนล้านบาท

นับตั้งแต่ปี 2546 ถึง ปี 2555 มีผู้ขอรับการขึ้นทะเบียนเกษตรกรไว้กับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จำนวน 490,653 ราย มีมูลค่าหนี้จำนวน 76,285 ล้านบาท โดยในจำนวนนี้มีเกษตรกรประมาณ 139,418 ราย คิดเป็นร้อยละ 28 ซึ่งสถานะหนี้มีปัญหา ตั้งแต่ผิดนัดชำระ ถูกฟ้องดำเนินคดี ที่ดินและทรัพย์สินกำลังจะถูกขายทอดตลาด จนถึงขั้นล้มละลาย ปัจจุบันกองทุนสามารถดำเนินการชำระหนี้สิน (ระหว่างปี 2549 – 30 ก.ย. 2555) ได้เพียง 20,451 ราย มูลค่าหนี้ 4,107 ล้านบาท หรือคิดเป็น 4.16% ของ

เกษตรกรที่ลงทะเบียนไว้เท่านั้น โดยมีสินทรัพย์ประกันซึ่งเป็นที่ดินของเกษตรกรอยู่กับกองทุนฟื้นฟูฯ จำนวน 98,929 ไร่ ทั้งนี้พบว่า เมื่อเกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้สินได้จะใช้วิธีการกู้ยืมเงินจากกลุ่ม องค์กร แล้วนำ ดอกเบี้ยไปชำระหนี้ธนาคารแทน และเมื่อได้รับอนุมัติเงินกู้รอบใหม่จากธนาคาร ก็จะนำเงินดังกล่าว ส่วนหนึ่งไปชำระหนี้กลุ่ม องค์กร หนี้สินเกษตรกรจึงเพิ่มขึ้นกลายเป็นหนี้ที่ยากจะใช้คืนได้

นอกจากนี้คือปัญหาจากการไม่มีที่ดินทำกิน จากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2554 พบว่า เกษตรกรที่เช่าที่ดินผู้อื่นประมาณ ร้อยละ 19.6 ของที่ดินเกษตรทั้งหมด 149.25 ล้านไร่ ซึ่งพบในภาคกลางสูงที่สุดประมาณ ร้อยละ 36 โดยมีมากกว่า 10 จังหวัด ที่มีการเช่ามากกว่าร้อยละ 40 และพบสูงที่สุดที่ จ.พระนครศรีอยุธยา มีการเช่ามากถึงร้อยละ 72

จะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องภาวะหนี้สิน และปัญหาการถือครองที่ดินของเกษตรกร เป็นสาเหตุปัจจัยสำคัญสองเรื่องใหญ่ที่ส่งผลต่อความอยู่รอดของเกษตรกร และเป็นเรื่องในทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญ ในการศึกษาหาข้อเท็จจริงและหาทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับพื้นที่ รวมไปถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับการ แก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างการจัดการหนี้สินเกษตรกร และปัญหาโครงสร้างการจัดการที่ดิน หากเกษตรกร ไม่มีความยั่งยืน ขาดทุนจากการผลิต ที่ดินหลุดมือไปอยู่ในมือของนายทุนและนักเก็งกำไร ที่ดิน ที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมต่อการผลิตอาหารอาจจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางอื่น หรือปล่อยทิ้งร้างเพื่อการเก็งกำไร และหากที่ดินกระจุกตัวอยู่ในมือของผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ไม่กี่ราย ผู้ถือครองเหล่านั้นจะเข้ามากำหนดทิศทางการผลิตอาหารของสังคม หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ ตามกลไกตลาดที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ดังนั้นการถือครองที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของ เกษตรกรจึงเป็นหลักประกันต่อความมั่นคงทางอาหาร การขาดแคลนอาหาร การเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพ และปริมาณเพียงพอต่อการบริโภคต่อคนในสังคม

2. นัยยะที่สำคัญต่อข้อถกเถียงเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร เป็นแนวคิดที่ให้สังคมไทยและสังคมโลกได้พิจารณาว่ามนุษย์ทุกคน มีสิทธิในการมีสุขภาวะที่ดี มีอาหารที่มีคุณค่าไว้บริโภคอย่างพอเพียง ซึ่งหล่อหลอมสั่งสมมาจากวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของแต่ละสังคม และฐานทรัพยากรของระบบนิเวศที่มีความแตกต่างกัน ความมั่นคงทางอาหาร จะเกิดขึ้นได้ต้องไม่มีการผูกขาดในเชิงโครงสร้างทางการผลิต การเข้าถึงฐานทรัพยากร และการบริโภค หากแต่มีการกระจายให้ทุกคนได้มีอิสระในการผลิต การเข้าถึงและการจัดการฐานทรัพยากร รวมทั้งการบริโภคที่พอเพียง เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาวะที่ดีแนวคิดความมั่นคงทางอาหารยังสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิ

มนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ถูกรับรองโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวดสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 66 ว่าด้วยสิทธิชุมชนร่วมกับสิทธิบุคคลในการมีส่วนร่วมจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งชาติ มาตรา 83 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมาตรา 84 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร เป็นต้น¹ (ศยามล ไกยูรวงศ์)

2.1 ความมั่นคงทางอาหาร: บริบทและสถานการณ์ภาพรวม

นิยาม ความมั่นคงทางอาหาร มีหลากหลาย เช่น

“การมีอาหารพอเพียงสำหรับบริโภคกันทุกคนภายในครอบครัว ชุมชนและชุมชนอื่น ๆ”

“คุณภาพอาหารปลอดภัยในความหลากหลายครบถ้วนตามหลักโภชนาการและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น”

“มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุนและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา สร้างให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม”

“มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้องเหมาะสมเป็นธรรมและสร้างให้เกิดการกระจายอาหารอย่างทั่วถึง ในระดับครอบครัวและชุมชน”

“มีความมั่นคงทางการผลิต คือมีที่ดินสามารถนำทรัพยากรเพื่อการเกษตรมาสร้างให้เกิดความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรต่อผู้ผลิต กล่าวคือเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองในเรื่องของปัจจัยการผลิตได้”

มิติความมั่นคงทางอาหารมี 3 มิติ คือ

1. การมีอยู่ของอาหาร (Food availability) หมายถึง การมีปริมาณเสถียรของอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมอย่างมั่นคงเพียงพอต่อทุกคน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคืออาหารนั้นจะต้องสามารถหาได้และมีการนำมาใช้ได้ตลอดเวลา ทุกคนสามารถนำอาหารมาใช้ในการบริโภคได้อย่างพอเพียง อย่างมีปริมาณพอเพียงและมีคุณภาพและมีหลากหลายชนิด และจะต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นด้วย จะต้องมีการสะสมอาหารไว้ให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภค ซึ่งอาหารบางชนิดมีอยู่ตลอดเวลาและบางชนิดมีอยู่ตลอดเวลาและบางชนิดมีเฉพาะฤดูกาลเท่านั้น

¹ ศยามล ไกยูรวงศ์. จากนโยบายปลูกป่าเชิงพาณิชย์สู่นโยบายที่เน้นความมั่นคงทางอาหารในภาคใต้.

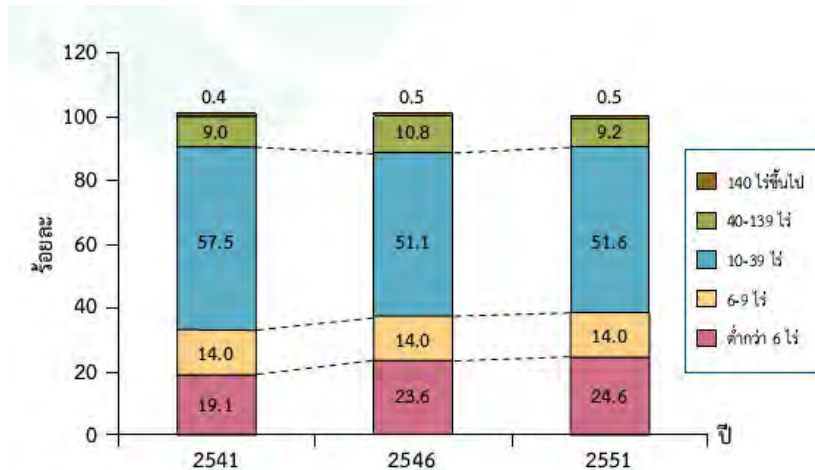
ตารางที่ 1 จำนวนแรงงานทั้งประเทศ แรงงานภาคเกษตร แรงงานในการผลิตข้าวและสัตส่วน
เปรียบเทียบของแรงงาน ปี 2516-2549

ช่วงปี	แรงงานทั้งหมด (ล้านคน)	แรงงานเกษตร		แรงงานผลิตข้าว	
		จำนวน (ล้านคน)	สัตส่วน (ร้อยละ)	จำนวน (ล้านคน)	สัตส่วน (ร้อยละ)
2516-2520	22.8	15.3	67.0	10.8	47.5
2531-2535	32.3	19.4	60.0	11.8	36.4
2546-2549	36.3	15.3	42.2	9.8	27.1

หมายเหตุ: แรงงานผลิตข้าวคำนวณจากการใช้สัตส่วนของครัวเรือนที่ปลูกข้าวต่อครัวเรือนเกษตรทั้งหมดแล้ว
คูณด้วยจำนวนแรงงานเกษตร จากฐานข้อมูลของศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจ
การเกษตร (ที่มา: สมพร อิศวิลานนท์, 2553)

แต่จากตารางพบว่า ในช่วงระหว่างปี 2516-2520 มี สัตส่วนของแรงงานในภาคเกษตร 15.3 ล้าน
คน หรือคิดเป็นร้อยละ 67.03 ของจำนวนแรงงานทั้งหมด แม้ว่าแรงงานทั้งหมดจะเพิ่มขึ้น แต่แรงงาน ใน
ภาคเกษตรกลับถดถอยลงเหลือร้อยละ 42.15 เฉลี่ยในช่วงปี 2546-2549 (ตารางที่ 1) โดยเฉพาะแรงงาน
ในการผลิตข้าว การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรดังกล่าว มีผลทำให้ขนาดของครัวเรือนใน
ภาคการเกษตรลดลงจากเฉลี่ย 4.75 คนต่อครัวเรือนในปี 2542 เป็น 3.95 คนต่อครัวเรือนในปี 2550 และมี
ขนาดแรงงานในครัวเรือนลดลงจากเฉลี่ย 3.43 คนต่อครัวเรือนเป็น 2.75 คนต่อครัวเรือน ในช่วงเวลา
เดียวกัน ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการขยายตัวของการศึกษาทำให้บุตรหลานเกษตรกรได้ มีโอกาสศึกษาต่อ
สูงขึ้นแล้วเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างถิ่น และรวมถึงกลุ่มคนหนุ่มสาวที่เคลื่อนย้ายไปหางานทำนอกภาค
การเกษตรและไม่ได้ หวนกลับมาทำอาชีพการเกษตรอีกเลย ส่งผลให้อายุเฉลี่ยของเกษตรกรไทยมี
แนวโน้มสูงขึ้น

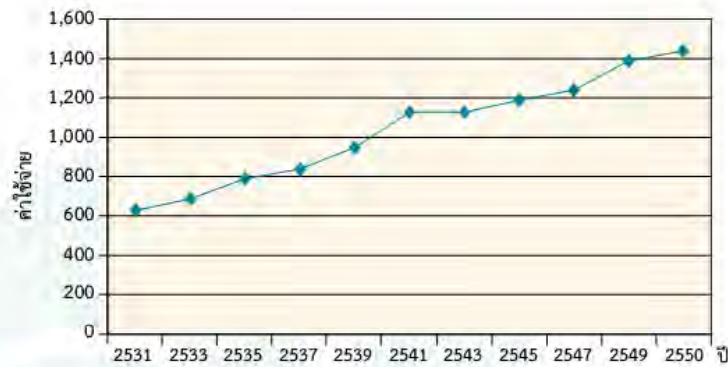
ซึ่งจากการศึกษาในปี 2551-2552 ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ในโครงการวิจัยหนี้สิน
ภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย และมูลนิธิชีวิตวัยผู้ใหญ่เฉลี่ยของเกษตรกร อยู่ในช่วง 45 - 51 ปี
ดังนั้นจึงมีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรแทนแรงงานคนเพิ่มขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตที่เป็นเงินสดเพิ่ม มาก
ขึ้นและทำให้ผลตอบแทนสุทธิที่เป็นเงินสดของเกษตรกรลดลง ส่งผลต่อความยากจนของเกษตรกร ขนาด
เล็ก หากการหารายได้นอกภาคการเกษตรมีจำกัด ประเด็นดังกล่าวน่าจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพไปสู่การ สูญเสียที่ดิน
ของเกษตรกร รวมถึงการทิ้งไร่นาอพยพย้ายถิ่นไปสู่การเป็นกรรมกรในเมืองตามมา

รูปที่ 4 จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตร จำแนกตามขนาดเนื้อที่ถือครอง (ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551)

นอกจากนี้ ยังพบว่า ในปี 2551 ประเทศไทยมีผู้ถือครองเนื้อที่ทำการเกษตรทั้งหมด 5.8 ล้านราย และในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมาจากปี 2546 มีแนวโน้มผู้ถือครองเนื้อที่ทำการเกษตรในเนื้อที่ขนาดเล็กต่ำกว่า 6 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 24.6 ซึ่งทำให้เกษตรกรมีพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการเกษตร

2. การเข้าถึงอาหาร (Food accessibility) หมายถึงทุกคนมี (สามารถเข้าถึง) ทรัพยากรเพียงพอที่จะนำมาทำเป็นอาหารที่มีคุณค่า เข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับอาหาร เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่า เทคโนโลยี เป็นต้น และการมีอาหารที่เหมาะสม สามารถหาอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนได้ หรือความสามารถในการมีอาหารได้ (affordable) ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อม ทางตรงนั้นคือเข้าถึงแหล่งอาหารได้โดยตรง มีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรอาหาร หรือเข้าถึงทางอ้อมคือสามารถซื้ออาหารมาได้หรือราคาของอาหารไม่แพงเกินไปและสามารถนำเงินไปซื้อได้ กล่าวได้ว่า การได้มาซึ่งอาหารจะต้องเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน ทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกปลูกและบริโภคได้

รูปที่ 11 การเพิ่มขึ้นของต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคลในการได้มาซึ่งอาหาร และสินค้าบริการที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ปี 2531- 2550 (ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550)

การที่ประชากรทุกคนในประเทศสามารถเข้าถึงอาหารได้ ตามสิทธิและความต้องการทางกายภาพ ในระดับปัจเจกบุคคลเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี และแม้ว่าประเทศไทยจะเป็นผู้ผลิตและส่งออกอาหารรายใหญ่ของโลก แต่จากรายงานของ FAO ในปี 2552 ได้ แสดงจำนวนผู้ขาดสารอาหารของประชากรไทย ระหว่างปี 2547-2549 ถึงร้อยละ 17 หรือคิดเป็นจำนวนประชากรจำนวนมากถึง 10.7 ล้านคน จากจำนวนประชากรรวม 63 ล้านคน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคอาหารที่ดีของคนไทย ซึ่งอาศัยความหลากหลายของพืชอาหารในท้องถิ่นมาเป็นการพึ่งพาพืชเศรษฐกิจที่ต้องเข้าถึงโดยการซื้อขายมากขึ้น ทำให้ความสามารถในการพึ่งพาตนเองลดลง และจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน (Socio-economic survey) ทั่วประเทศ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึงอาหารด้วยการซื้อหา โดยใช้ค่า “เส้นความยากจนด้านอาหารระดับครัวเรือน” ในรอบสิบปี (2535-2545) ครัวเรือนทั้งในเขตชนบทและเขตเมืองมีความสามารถซื้ออาหารลดน้อยลงจากเส้นความยากจน (Poverty line) ที่คำนวณรวมต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคลในการได้ มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ในระหว่างปี 2531-2552 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งอาหารในแต่ละบุคคลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ดังรูปที่ 11) จึงอาจนำไปสู่ปัญหาความขาดแคลนอาหารในระดับบุคคลได้

3. การใช้ประโยชน์ของอาหาร (Food utilization) การใช้อาหารให้ถูกต้องตามหลักชีวภาพ ผ่านทางโภชนาการ น้ำ สุขอนามัย และ การดูแลสุขภาพ อาหารจะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานและอาหารต้องนำมาใช้ในทางที่ดีเพื่อสุขภาพของบุคคลและมีคุณค่าทางโภชนาการ มีความปลอดภัย ไม่ปนเปื้อนสารเคมี มีสารพิษที่เป็นอันตรายต่อร่างกายปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อาหารให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ความสามารถหรือศักยภาพในการผลิตอาหาร การหาอาหาร การประกอบอาหาร การบริโภคและดูแลรักษาอาหาร มีการอนุรักษ์ พื้นฟูอาหารและทรัพยากรธรรมชาติ มีความรู้ ภูมิปัญญา มี

ทักษะ มีทัศนคติที่ดีต่ออาหาร ซึ่งส่งผลต่อการนำอาหารมาใช้ และเทคโนโลยี เครื่องมือในการหาอาหาร และประกอบอาหาร คุณภาพอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย มีพลังงานอาหารและสารอาหาร

อย่างไรก็ตามยังพบข้อบกพร่องในระบบอาหารและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาสืบเนื่อง จากข้อบกพร่องในระบบอาหารมีผลอย่างยิ่งต่อการสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศในภาคการผลิต ที่เร่งรัดการผลิตเชิงพาณิชย์ให้ได้ปริมาณเพียงพอต่อการจำหน่ายเป็นหลัก โดยขาดการวางแผนการใช้ ดินทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำกัดอย่างเหมาะสม ส่งผลให้เกิดภาวะการเสื่อมสลายของระบบนิเวศ เพิ่มขึ้นอย่างรุนแรง ข้อมูลจากกรมป่าไม้ในปี 2543 ระบุว่าพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายไปแล้วประมาณ 90 ล้าน ไร่ จากปี 2504 – 2541 ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือเพียง 81.09 ล้านไร่ จากที่มีอยู่เดิม 171 ล้านไร่ ปริมาณป่าไม้ที่ลดลงส่งผลให้เกิดความผันแปรทั้งด้านภูมิอากาศและภูมิประเทศอย่างมาก การใช้ประโยชน์ ด้านเกษตรกรรมอย่างมากทำให้พื้นที่ดินเกิดความเสื่อมโทรมผลผลิตอาหารที่ได้ลดลง ดินอุ้มน้ำน้อยลง ผู้เชี่ยวชาญจากกรมเศรษฐกิจการเกษตรประมาณว่า แต่ละปีประเทศไทยสูญเสียธาตุอาหารในดินมูลค่าราว 3.77 พันล้านบาท นอกจากนี้ยังเกิดภาวะความขัดแย้ง และความเครียดในการจัดสรรทรัพยากรน้ำปรากฏ อย่างชัดเจน เนื่องจากประชากรและการใช้ประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ขณะที่ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ปริมาณน้ำลดลงมากถึงร้อยละ 40 รวมถึงสถานการณ์มลพิษทางน้ำที่เพิ่มขึ้นด้วย ขณะที่ภาคเกษตรกรรม ของประเทศไทยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของดินฟ้าอากาศอย่างยิ่ง ทำให้เกิดภาวะความไม่แน่นอนของ ผลผลิต ทั้งทางด้านปริมาณ คุณภาพและราคา เนื่องจากปริมาณวัตถุดิบทางการเกษตรมีไม่สม่ำเสมอตลอด ทั้งปี และเกษตรกรไทยจะอาศัยราคาในปีที่ผ่านมาเป็นตัวกำหนดพื้นที่เพาะปลูก อีกทั้งความเป็นผู้ผลิตราย ย่อยทำให้การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์มีน้อย ขาดอำนาจการต่อรองและถูกตัดราคาจากผู้รับซื้อปัญหา ราคาสินค้าเกษตรที่ตกต่ำ ทำให้รายได้ของครัวเรือนเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชน ร้อยละ 60 ของประเทศ ลดลงอย่างชัดเจน ส่งผลให้กำลังซื้อของประเทศ โดยเฉพาะภาคชนบทลดลงตามไปด้วย

2.2 ขอบเขตที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

มีขอบเขตที่สำคัญ ดังนี้

- 1) อาหารและกระบวนการผลิต หมายถึง บรรดาวัตถุดิบ สารปรุงแต่ง และอาหารทุกชนิดที่มนุษย์ สามารถบริโภคได้ รวมถึงกระบวนการผลิตนับแต่การปลูก เลี้ยง แปรรูป ขนส่ง จำหน่าย ตลอดจนสารเคมี และวัตถุปรุงแต่งที่ใช้ในกระบวนการ นับแต่เป็นวัตถุดิบจนเป็นอาหารที่สามารถบริโภคได้
- 2) ผู้บริโภค หมายถึง ผู้รับประทานอาหารทุกคนทั้งที่เป็นบุคคล และเป็นกลุ่มบุคคล องค์กร
- 3) ผู้ประกอบการ หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรที่มีวิชาชีพเกี่ยวข้องในกระบวนการผลิต อาหาร ทั้งที่เป็นผู้ผลิตในระดับนา ไร่ ฟาร์ม ทั้งพืชและสัตว์ที่เป็นอาหารทุกชนิด ผู้แปรรูปทั้งที่เป็นครัวเรือน ถึงระดับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ผู้ปรุงจำหน่ายในสถานประกอบการทุกประเภท เช่น แผงลอยร้านค้า ของ

ชำ ร้านจำหน่ายอาหาร ภัตตาคาร ตลาด ซูเปอร์มาร์เกต ฯลฯ ผู้นำเข้า ผู้ส่งออกวัตถุดิบ และผลิตภัณฑ์อาหาร รวมถึงผู้ขนส่งวัตถุดิบ และอาหารในวงจรอาหารทุกขั้นตอน

4) ระบบบริหารจัดการและกฎหมาย หมายถึง กระบวนการในการบริหารจัดการทั้งของภาครัฐและองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบอาหารทั้งหมด และกฎหมายเกี่ยวกับระบบอาหารที่มีการประกาศใช้ในปัจจุบัน

5) การศึกษาวิจัย หมายถึง การค้นคว้าพัฒนาองค์ความรู้ในระบบอาหาร โดยกระบวนการทางวิชาการ

ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งผลิตอาหารสำคัญของโลก สามารถผลิตสินค้าเกษตรได้หลากหลายเกินความต้องการบริโภคภายในประเทศ และมีมากพอสำหรับส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังประเทศต่างๆ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการผลิต ซึ่งจากการวิเคราะห์ สถานการณ์ด้านอาหารตลอดห่วงโซ่ (ดังรูปที่ 1) ได้แก่ ฐานทรัพยากรปัจจัยการผลิต แรงงานภาคเกษตร ตลอดจนปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อและสามารถสรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญ ตามมิติของพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ ดังนี้

รูปที่ 1 แผนภูมิห่วงโซ่อาหาร

จากแผนภูมิข้างต้นแสดงให้เห็นว่า “การใช้ที่ดิน” และ “การจัดการน้ำ” เป็นพื้นฐานที่สำคัญของ ห่วงโซ่อาหารหรือระบบอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเรื่อง “การสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อยกับนัยยะที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม” นี้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะ มุมมอง นิยามและคุณค่าความมั่นคงด้านที่ดิน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อย

ทั้งนี้ เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงสถานการณ์การสูญเสียที่ดินในปัจจุบันเพื่อวิเคราะห์นัยยะต่อที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม จำเป็นที่จะต้องมองเห็นภาพรวมของการถือครองที่ดินและสถานการณ์การการสูญเสียที่ดิน กล่าวคือ สังคมเกษตรกรรม ที่ดินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการสร้าง การผลิต การเป็นทรัพยากรที่มีจำกัดและหายากของในอดีต ที่ดินทำให้ที่ดินถูกแบ่งซอยย่อยให้เล็กลงจาก การสืบทอดโดยแบ่งให้ลูกหลานเป็นรายย่อยต่อไป การขายที่ดินจากราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น หรือแม้แต่การสูญเสียที่ดินจากภาวะจำยอมเพื่อใช้หนี้ การลดลงของที่ดินยอมส่งผลให้ผลผลิตมีลดน้อยลงไปตามขนาดที่ดิน

3. เปิดเมนูความมั่นคงทางอาหารของครัวโลก

การใช้ที่ดินจะสะท้อนกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจและความสามารถในการจัดการทรัพยากรของชุมชนในแต่ละพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินย่อมส่งผลต่อสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจและทรัพยากรของชุมชนในพื้นที่นั้นด้วย ปัจจัยสำคัญของการประกาศยุทธศาสตร์ ครัวไทยสู่ครัวโลก นับตั้งแต่ปี 2547 คือ การที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการผลิตอาหารเกินความต้องการของประชากรในประเทศและได้ส่งออกผลผลิตส่วน เกินดังกล่าวไปในตลาดการค้าอาหารของโลก ทั้งในรูปของสินค้าเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูปและอาหาร² (สมพร อิศวิลานนท์,) ประกอบกับปัจจุบันทิศทางนโยบายของรัฐบาลสมัยปัจจุบัน โดยการให้ข้อมูลของ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ที่กล่าวว่า “ไทยเราผลิตอาหารเหลือเกินบริโภคในประเทศอยู่แล้ว เช่น ข้าว ที่ปัจจุบันผลิตออกมาคิดเป็นข้าวสารราว 20 ล้านตันต่อปี มีการบริโภคภายในประเทศ 10 ล้านตันต่อปี ส่วนที่เหลือเป็นการส่งออก และยังมีความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านจึงมีความเพียงพอในเรื่องนี้”³ อีกทั้ง จุดแข็งของประเทศไทยที่สามารถผลิตอาหารได้เอง รวมถึงศักยภาพของตลาดอาหารทั้งในภูมิภาคอาเซียน ยุโรป และรวมถึงกลุ่มประเทศอาหรับในปัจจุบันที่กำลังจะกลายเป็นตลาดส่งออกอาหารที่สำคัญ

² www.knit.or.th/apw/images/article%2004.pdf

³ อนุชานา สารระดู. ปักธง!ดิน'ครัวไทยสู่ครัวโลก' วันจันทร์ที่ 5 พฤศจิกายน 2555 คมชัดลึกออนไลน์วันที่ 31-07-2556

แท้ที่จริงแล้ว ประเด็นว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารไม่สามารถพิจารณาได้เพียงว่า ประเทศไทยผลิตอาหารเพียงพอหรือไม่ แต่สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในปัจจุบัน ทำให้เราต้องตระหนักว่าความมั่นคงทางอาหารมีความสลับซับซ้อนและที่สำคัญประเทศไทยกำลังเผชิญกับความเปราะบางต่อทิศทางความมั่นคงทางอาหาร ภาพของยุทธศาสตร์ข้างต้นเป็นจินตนาการที่สำคัญต่ออนาคตการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ที่การผลิตอาหารจนสามารถส่งออกไปไกลข้ามทวีป กำลังจะสร้างรายได้และความเติบโตทางเศรษฐกิจ ให้กับประเทศไทยอย่างงดงาม ทำให้เห็นภาพได้ว่าทั้งรัฐบาล ผู้ประกอบการ ผู้ส่งออก ตลอดจนตลาดผู้ซื้อสินค้าอาหารในต่างประเทศเองต่างก็ได้รับประโยชน์กันถ้วนหน้า แต่ทว่า ตัวตั้งต้นของกระบวนการผลิตอาหารของสังคมไทยกำลังอ่อนล้า ล้มเหลว และกำลังจะล่มสลาย ต้นทางของอาหารกำลังประสบปัญหา ไม่ว่าจะเป็น

□ ระบบการผลิตภาคเกษตรยังต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศทำให้มีต้นทุน การผลิตสูง

จากรายงานขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เมื่อปี 2543 ประเทศไทยมีเนื้อที่ทำการเกษตรมากเป็นอันดับที่ 48 ของโลก แต่ใช้ยาฆ่าแมลงมากเป็นอันดับ 5 ของโลก ใช้ยาฆ่าหญ้าเป็นอันดับ 4 ของโลก นำเข้าสารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรปีละ 30,000 ล้านบาท และปัจจุบันประเทศไทยนำเข้าปุ๋ยเคมีปีละ 30,000-40,000 ล้านบาท

ประเทศไทยมีการปลูกพืชอย่างเข้มข้น ทำให้มีการใช้ปุ๋ยมากขึ้นอย่างก้าวกระโดดจาก 321,700 ตัน ในปี 2525 เป็น 4,117,752 ตัน ในปี 2552 คิดเป็นมูลค่า 46,176 ล้านบาท ซึ่งเกือบทั้งหมดนำเข้าจากต่างประเทศ เช่นเดียวกับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่การ นำเข้าในปี 2552 มีปริมาณมากถึง 126,577 ตัน คิดเป็นมูลค่า 16,168 ล้านบาท ซึ่งต้นทุนดังกล่าวมีมูลค่าสูงมากกว่า 1/3 ของต้นทุนการปลูกพืชทั้งหมดของเกษตรกร

ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาไทยในพื้นที่ทดลองภาคกลาง สะท้อนการแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นถึง 21,355 บาท/ไร่ ประกอบด้วย ค่าแรง 54% ปัจจัยการผลิต 20.4% ค่าใช้ที่ดิน 10.4% อื่นๆ 10.4% ขณะที่รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 10,400 บาท/ไร่ เท่ากับชาวนาต้องขาดทุนทั้งสิ้น 10,955 บาท/ไร่ ซึ่งผลผลิตข้าวของไทยยังต่ำกว่าผลผลิตเฉลี่ยของโลก โดยผลผลิตของไทยอยู่ที่ 448 กิโลกรัม/ไร่ ขณะที่ประเทศเวียดนามอยู่ที่ 862 กิโลกรัม/ไร่ และผลผลิตเฉลี่ยโลกอยู่ที่ 680 กิโลกรัม/ไร่ ทำให้ชาวนาไทยเพิ่มผลผลิตด้วยการปลูกข้าวให้มากขึ้นโดยไม่พักนา ส่งผลต่อการขาดแคลนน้ำ ดินเสื่อมโทรม ปัญหาศัตรูข้าว จึงเพิ่มสารเคมีและนำสู่การเพิ่มต้นทุนการผลิตเป็นเงาตามตัว แรงงานภาคเกษตรจึงทยอยขายที่นาเพราะเกิดภาวะหนี้สินที่ดินจึงเปลี่ยนมือไปสู่นายทุนรายใหญ่มากขึ้น

□ พื้นที่การเกษตรมีจำกัดและถูกใช้ไปเพื่อกิจการอื่น

ภูมิศาสตร์ประเทศไทยมีพื้นที่ที่มีศักยภาพในการปลูกข้าวมาก เพราะภูมิประเทศเหมาะสม โดยเฉพาะเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่ภาครัฐเองก็เข้าไปลงทุนในเรื่องระบบชลประทานไว้พร้อมแล้ว ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่เกษตรของไทยที่มีกว่า 130.29 ล้านไร่ และมีที่นาอยู่ประมาณ 63.6 ล้านไร่ ได้เปลี่ยนมือจากเกษตรกรที่รับสืบทอดที่ดินมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ การใช้ปัจจัยการผลิตทั้งที่ดิน ปุ๋ย สารเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้นทำให้ฐานทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตร และความมั่นคงอาหาร

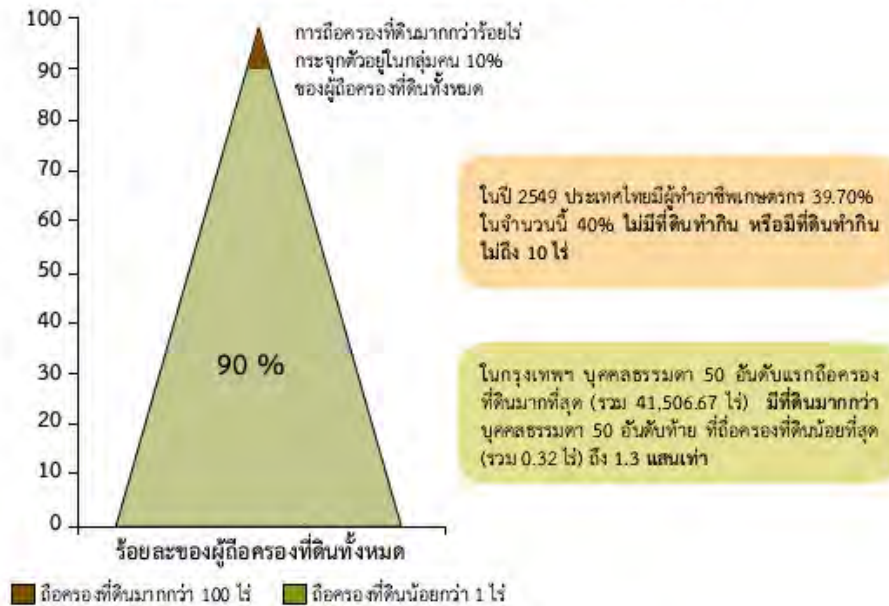
การเปลี่ยนมือการถือครองที่ดินของเกษตรกรไทยที่สำคัญเกิดตั้งแต่ยุคฟองสบู่ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 ที่ราคาที่ดินในไทยมีราคาสูงมากและสูงกว่าความเป็นจริง ทำให้เกษตรกรโดยเฉพาะชาวนาไทยที่มีรายได้น้อยมากตัดสินใจขายที่ดินให้กับนายทุนรายย่อยในท้องที่ บางส่วนก็ย้ายถิ่นฐานเข้าเมืองไปหางานทำในเมือง จนในที่สุดก็ต้องไปเช่าที่นาทำนา นอกจากนี้ ยังพบปัญหาชาวต่างชาติอาศัยช่องว่างของกฎหมายเข้ามาครอบครองที่ดินเกษตรกรรม ส่งผลให้คนไทยสูญเสียสิทธิการครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง หรือต้องเช่าที่นาตนเองจากนายทุนที่ขายที่ดินให้ไปทำนาแทน ที่นาที่ชาวต่างชาติสนใจซื้อหามากที่สุดเวลานี้มี 6 จังหวัดด้วยกัน ได้แก่ อยุธยา ชัยนาท สุพรรณบุรี อุทัยธานี อ่างทอง และสิงห์บุรี โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอวังน้อย อำเภอบางบาล อำเภอผักไห่ อำเภอเสนา และอำเภอบางซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทุนตะวันตกจะซื้อเพื่อจ้างเกษตรกรปลูกข้าว อีกทั้งยังพบว่า มีการรุกคืบเข้ามาถือหุ้ในโรงสีหลายโรงสีในจังหวัดอยุธยา ยังไม่นับความสนใจของกลุ่มทุนธุรกิจยักษ์ใหญ่ในประเทศที่เล็งเห็นแล้วว่า พืชเกษตรคือ "น้ำมันบนดิน"

ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานว่าขณะนี้เกษตรกรไทยมากกว่า 60% มีการเช่าที่ดินทำการเกษตร ส่วนเครือข่ายหนี้สินแห่งประเทศไทยก็มีรายงานว่าเกษตรกรกว่า 3 แสนรายที่เป็นหนี้อยู่ กำลังอยู่ระหว่างการถูกฟ้องยึดที่ดิน และอีก 8 ล้านไร่ กำลังเป็นพื้นที่ติดจำนองกับสถาบันการเงิน และพร้อมจะหลุดจำนองด้วย

□ การกระจุกตัวของที่ดิน

การที่ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในการครอบครองของเจ้าของที่ดินเพียงไม่กี่ราย หรือที่ดินกระจุกตัวอยู่กับคนกลุ่มน้อย ไม่ได้กระจายการถือครองไปยังคนส่วนใหญ่ แนวคิดเรื่องการกระจุกตัวของที่ดินที่ก่อให้เกิดการไร้ที่ดินขึ้นนี้เกิดจากการพัฒนาการของระบบทุนนิยมที่เป็นตัวเชื่อมโยงสู่การสูญเสียที่ดิน เนื่องจากระบบทุนนิยมจะเปิดโอกาสให้เฉพาะชาวนารวยหรือนายทุนขนาดใหญ่สามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต ในขณะที่ชาวนาขนาดเล็กหรือเกษตรกรรายย่อยถูกเอาเปรียบ ล้มเหลวในการผลิต ตกเป็นหนี้สินและสูญเสียที่ดินในที่สุด (วิทยากร เชียงกูร, 2525)

ความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร

รูปที่ 3 ความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร

ข้อมูลจากสำนักงานที่ดินทั่วประเทศ 399 แห่ง ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ (ประมาณ 21 ล้านคน และนิติบุคคลประมาณ 1 ล้านราย) ถือครองที่ดินขนาดเล็กคือไม่เกิน 4 ไร่ต่อรายโดยมีโฉนด ขณะที่ผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่มีสัดส่วนเพียงเล็กน้อยของประชากรทั้งหมด โดยบุคคลธรรมดา 4,613 ราย ถือครองที่ดินแปลงขนาดเกิน 100 ไร่ ในจำนวนนี้ 121 ราย ที่ถือครองที่ดิน 500-999 ไร่ และอีกเพียง 113 ราย ที่ถือครองที่ดินเกินกว่า 1,000 ไร่ สำหรับกลุ่มนิติบุคคล จำนวน 2,205 ราย ถือครองที่ดินตั้งแต่ 100 ไร่ขึ้นไป ในจำนวนนี้ 100 ราย ถือครองที่ดินจำนวน 500-999 ไร่ และ 42 ราย ที่ถือครองที่ดินเกินกว่า 1,000 ไร่ (ดังรูปที่ 3)

□ นโยบายของรัฐที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร

การที่ประเทศไทยเปิดเสรีการค้าภายในอาเซียน ตั้งแต่ปี 2553 พบว่า สินค้าเกษตร คือ ข้าวไทย ต้นทุนแพง-ผลผลิตต่ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชาวนา โดยเฉพาะการที่ประสิทธิภาพการผลิตข้าวของไทยต่ำที่สุดในอาเซียน ประเทศไทยมีผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่เพียง 448 กิโลกรัม อยู่อันดับ 6 จาก 8 ประเทศในอาเซียน ขณะที่เวียดนามมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่มากกว่าไทยเท่าตัว ข้าวรายต้นทุนการผลิตข้าวของไทยกลับสูงกว่าเวียดนาม

นอกจากนี้ การที่แต่ละประเทศสามารถกำหนดรายการสินค้ายกเว้นได้⁴ แต่ข้าวกลับไม่ได้รับการยกเว้น ในขณะที่ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ กำหนดให้ข้าวเป็นสินค้าอ่อนไหวสูง ซึ่งจะไม่มีการลดภาษี ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงทางอาหาร แต่ประเทศไทยกลับไม่ได้กำหนดไว้แต่อย่างใด ประกอบกับการเปิดเสรีการค้าภายในอาเซียนอาจเปิดช่องให้กลุ่มทุนต่างชาติเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อการเกษตรในไทย ดังที่ประเทศสิงคโปร์ทำมาแล้วในประเทศต่างๆ เป็นพื้นที่ประมาณ 10 ล้านไร่ เมื่อเปิดเสรีแล้วเท่ากับเราเปิดช่องทางให้บริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่เข้ามาบีบบบาทต่อความมั่นคงด้านอาหารมากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม และเปิดช่องทางให้กับกระบวนการแย่งยึดที่ดินในประเทศ

❑ แรงงานภาคเกษตรที่ลดลง

ในช่วงระหว่างปี 2516-2520 มีสัดส่วนของแรงงานในภาคเกษตร 15.3 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 67.03 ของจำนวนแรงงานทั้งหมด แม้ว่าแรงงานทั้งหมดจะเพิ่มขึ้น แต่แรงงานในภาคเกษตรกลับถดถอยลงเหลือร้อยละ 42.15 เฉลี่ยในช่วงปี 2546-2549 (ตารางที่ 1) โดยเฉพาะแรงงานในการผลิตข้าว การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรดังกล่าว มีผลทำให้ขนาดของครัวเรือนในภาคการเกษตรลดลงจากเฉลี่ย 4.75 คนต่อครัวเรือนในปี 2542 เป็น 3.95 คนต่อครัวเรือนในปี 2550 และมีขนาดแรงงานในครัวเรือนลดลงจากเฉลี่ย 3.43 คนต่อครัวเรือนเป็น 2.75 คนต่อครัวเรือน ในช่วงเวลาเดียวกัน

ตารางที่ 1 จำนวนแรงงานทั้งประเทศ แรงงานภาคเกษตร แรงงานในการผลิตข้าวและสัดส่วนเปรียบเทียบของแรงงาน ปี 2516-2549

ช่วงปี	แรงงานทั้งหมด (ล้านคน)	แรงงานเกษตร		แรงงานผลิตข้าว	
		จำนวน (ล้านคน)	สัดส่วน (ร้อยละ)	จำนวน (ล้านคน)	สัดส่วน (ร้อยละ)
2516-2520	22.8	15.3	67.0	10.8	47.5
2531-2535	32.3	19.4	60.0	11.8	36.4
2546-2549	36.3	15.3	42.2	9.8	27.1

หมายเหตุ: แรงงานผลิตข้าวคำนวณจากการใช้สัดส่วนของครัวเรือนที่ปลูกข้าวต่อครัวเรือนเกษตรทั้งหมดแล้วคูณด้วยจำนวนแรงงานเกษตร จากฐานข้อมูลของศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (ที่มา: สมพร อิศวิลานนท์, 2553)

4 โดยแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ รายการสินค้าอ่อนไหว, รายการสินค้าอ่อนไหวสูง และรายการสินค้ายกเว้นทั่วไป

การลดลงของแรงงานภาคเกษตรที่กล่าวถึงข้างต้นส่งผลให้มีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรแทนแรงงานคนเพิ่มขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตที่เป็นเงินสดเพิ่มมากขึ้น และทำให้ผลตอบแทนสุทธิที่เป็นเงินสดของเกษตรกรลดลง ส่งผลต่อความยากจนของเกษตรกรขนาดเล็ก หากการหารายได้นอกภาคการเกษตรมีจำกัด ประเด็นดังกล่าวน่าจะส่งผลกระทบต่อผู้การสูญเสียที่ดินของเกษตรกร รวมถึงการทิ้งไร่นา อพยพย้ายถิ่นไปสู่การเป็นกรรมกรในเมืองตามมา

□ คุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ผลิตกำลังถูกกริดรอน และถอยหลังเข้าคลองไปไม่มีผู้สืบทอด

จากข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2552 ภาคเกษตรต้องรองรับแรงงานจำนวนมากโดยเฉพาะแรงงานการศึกษาต่ำ โดยที่มูลค่าการผลิตในภาคเกษตรต่ำ ดังนั้นคนจนส่วนใหญ่จึงอยู่ในภาคเกษตร มากถึงประมาณ 2.8 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 68.5 ของคนจนที่ประกอบอาชีพทั้งหมด (4.1 ล้านคน) ทั้งนี้ โดยมีเกษตรกรยากจนประมาณ 6.6 แสนคน ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ดินและต้องไปรับจ้างผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สิน ซึ่งตามข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ เกษตรกรเกินครึ่งหนึ่งมีหนี้สินเพื่อการเกษตร (ร้อยละ 59.9) โดยมีจำนวนเงินที่เป็นหนี้เพื่อการเกษตรทั้งสิ้น 364,575 ล้านบาท โดยร้อยละ 63.5 เป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นหนี้เงินนอกระบบร้อยละ 7.4 กองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 9.9 ที่เหลือเป็นหนี้จากแหล่งอื่นเช่น สถาบันการเงินสหกรณ์กลุ่มเกษตรกร หน่วยงานราชการอื่น ๆ เป็นต้น โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีหนี้รุนแรงกว่าในภาคอื่น

4. นัยยะความมั่นคงทางอาหาร: มุมพิจารณาจากความเปราะบางในการสูญเสียที่ดิน

สาเหตุของการสูญเสียที่ดินดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสูญเสียที่ดินก่อให้เกิดผลกระทบทั้งต่อตัวเกษตรกรและครัวเรือนเกษตรกร เช่น การไร้ที่ดินทำกิน การว่างงาน ปัญหาการถูกเอาเปรียบทั้งจาก ค่าเช่าและค่าจ้าง เกิดความไม่เท่าเทียมกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม อันหมายถึงการขาดโอกาสในการประสบความสำเร็จในชีวิตนั่นเอง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการสูญเสียที่ดินไม่ใช่เพียงการขาดที่ทำกินเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของระบบเกษตรกรรม ดังนี้

1) ความมั่นคงในระบบเกษตรกรรม

การสูญเสียที่ดินคือการสูญเสียสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด เกษตรกรไร้ที่ดินมีสถานะเป็นเพียงผู้เช่าเพื่อทำการผลิต โดยอาจเช่าทำกินในที่นาของนายทุนหรืออาจต้องเช่าทำกินในที่นาของตนเอง ทำให้เกิด “ความไม่มั่นคง” ในการประกอบอาชีพ และเกิดความรู้สึก “แปลกแยก” หรือ “รู้สึกเป็นอื่น” กับที่ดินที่ทำการผลิต เกิดการใช้ประโยชน์โดยไม่ถนอมรักษา เนื่องจากไม่เกิดความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินนอกจากเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองเท่านั้น

2) ความเหลื่อมล้ำและความยากจน และความขัดแย้งทางชนชั้น

ความแตกต่างในการถือครองที่ดินและขนาดการผลิตที่แตกต่างทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้เป็นต้นตอสำคัญของความยากจน โดยเฉพาะการไร้ที่ดิน ทำกินหรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็กเป็นอุปสรรคสำคัญในการผลิตให้เกิดประสิทธิภาพและลงทุนในการผลิตภาคเกษตร นอกจากนี้การถูกเอาเปรียบด้านค่าเช่า การถูกขูดรีดค่าจ้างทำให้เกษตรกรอยู่ในฐานะเสียเปรียบนายทุนและกลายเป็นสาเหตุของความขัดแย้งทางชนชั้นระหว่างเกษตรกรหรือผู้เช่ากับนายทุนเจ้าของที่ดินชั้น

3) การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร

จากสภาพความสูญเสียทางเศรษฐกิจนำไปสู่การขาดโอกาสทางสังคมทั้งโอกาสทางการศึกษา การฝึกอบรมทักษะอาชีพ การรับบริการจากรัฐ หรือการได้รับความช่วยเหลือทางการเงินหรือการขอสินเชื่อ เนื่องจากเกษตรกรไร้ที่ดินมักถูกมองว่าเป็น “คนไม่มีหลักประกันทางสังคม” หรือ “คนไม่มีเครดิต” รวมถึงไม่มีพลังในการตั้งกลุ่มผลประโยชน์เพื่อมาต่อรองอำนาจทางนโยบายจากรัฐหรือองค์กรบริหารในท้องถิ่นได้อีกทั้งยังส่งผลต่อการได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อันทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรไร้ที่ดินเกิดขึ้นได้ยากมาก

5. หัยยะความมั่นคงทางอาหารในสังคมที่ขาดฐานการผลิต

การถือครองที่ดินเป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกร เนื่องจากการเช่าที่ดินเป็นราคา ปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูง ทั้งสาเหตุจากการที่ที่ดินของครอบครัวได้ถูกแบ่งย่อยเป็นแปลงขนาดเล็กจากการสืบทอดมรดก การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูกและราคาที่ดินที่สูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตการผลิตของที่ดินทำให้การได้สิทธิในที่ดินเป็นได้อย่างยากลำบากสำหรับครัวเรือนเกษตรกร การไร้ที่ดินนำไปสู่ปรากฏการณ์ชาวนาไทยในหลายลักษณะ กล่าวคือ

1. ยิงทำนาที่ยังจน

การพัฒนาระบบเกษตรกรรมอันเป็นผลมาจากอิทธิพลความเป็นสมัยใหม่และระบบทุนสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การการปฏิวัติเขียว” ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยหันมาปลูกพันธุ์พืชชนิดใหม่ ซึ่งถูกปรับปรุงให้สามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่สูง ในขณะที่เดียวกันก็ยังปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต โดยอาศัยเทคโนโลยี การผลิตสมัยใหม่ เช่น การใช้เครื่องจักรกลทุ่นแรง การใช้ปุ๋ย รวมถึงการใช้สารกำจัดศัตรูพืช บนเงื่อนไขดังกล่าวชาวนาต้องลงทุนเพื่อพัฒนาปัจจัยการผลิตเอง แม้ว่ารัฐจะสนับสนุนองค์ความรู้ต่างๆ ให้ แต่

สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัด คือ การเกิดขึ้นของสถาบันการเงินของรัฐเอง ที่ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือทางด้านสินเชื่อแก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านทั้งสองชุมชนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์และระบบทุนแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงด้านวิธีการผลิตของชุมชนจากการผลิตเพื่อยังชีพภายในครัวเรือนสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ได้ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งสองชุมชนเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างสิ้นเชิง โดยทั้งสองชุมชนต่างเผชิญกับปัญหาภาวะหนี้สินอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนวิธีการผลิต

2. วิถีที่สวนทาง รายจ่ายสูง แต่รายได้ลดลง

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนชาวนาจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นเชิงพาณิชย์ คือ ผลิตเพื่อขาย เข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ภายใต้อิทธิพลของกลไกทุนนิยมคือ ต้องนำสินค้าที่ผลิตได้ไปขายในตลาดเพื่อที่จะได้เงินมาซื้อปัจจัยในการดำรงชีวิต และในการขายสินค้าในตลาดนั้น ผู้ผลิตเหล่านี้ไม่มีอำนาจใดๆ ไปกำหนดกฎเกณฑ์ภาวะของตลาด และโดยทั่วไปมักจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อพ่อค้าและนายทุนเสมอ ข้อเท็จจริงเหล่านี้เป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปในสังคมไทย มีการลงทุนทุกชั้นตอน มีการจ้างแรงงานใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการผลิต เช่น เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี ยากำจัดแมลง เป็นต้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ตามมา คือ รายจ่ายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นตามการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งการพัฒนาความเจริญให้ทันกับโลกยุคปัจจุบัน ในขณะที่ผลผลิตของชาวนากลับมีราคาตกต่ำลง(กฤษฎา นาโสภ, 2552)

3. ส่งออกมาก แต่ยังยากจนและเป็นหนี้

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเป็นผู้ผลิตข้าวและส่งออกข้าวไปยังประเทศที่บริโภคข้าวเช่นเดียวกับประเทศไทยในอันดับต้นๆ ของโลกก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ช่วยให้ชาวนาไทยมีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ตรงกันข้ามกลับพบว่าชาวนาไทยกลับมีภาระหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้นจากการทำนา ดังที่ ดร.ธนวรรธน์ พลวิชัย ผู้อำนวยการศูนย์พยากรณ์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย⁵ วิเคราะห์ว่า หนี้สินของเกษตรกรในปัจจุบันเพิ่มขึ้นขณะที่รายได้ลดลง ซึ่งเป็นผลมาจากสินค้าเกษตรมีราคาสูงขึ้นมากอย่างผิดปกติ โดยผลสำรวจพบว่าเกษตรกรได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ เนื่องจากการบริโภคลดลง 51.68 % ภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น 67.94 % แต่รายได้ลดลง 47.84 % ส่งผลต่อการออมลดลง 67.09 % จึงเป็นสิ่งที่น่ากังวล

⁵ ธนวรรธน์ พลวิชัย. 2552. หอการค้าไทยชี้ราคาสินค้าเกษตรตก เกษตรกรไทยภาระหนี้เพิ่ม 67.94%

กระเทือนระบบเศรษฐกิจรวมไทย. ค้นวันที่ 25 ตุลาคม 2554 จาก

<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/business/research>

ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบเกษตรกรรม และจากหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) ที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจาก 1% เป็น 2.5% ภาระหนี้เพิ่มขึ้นเป็นผลมาจากรายได้ลดลงและต้นทุนสูงขึ้น

จากตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรเริ่มมีปัญหาในการผ่อนชำระหนี้สินและหันไปพึ่งพาเงินนอกระบบมากขึ้น โดยพิจารณาจากผลการสำรวจสภาพเกษตรกรไทย ของหอการค้าไทยที่พบว่า มีภาระหนี้สินและการผ่อนชำระ โดยมีหนี้สินในระบบในเดือนกรกฎาคม ปี 2552 คิดเป็นสัดส่วน 64.67 % จากเดิมในเดือน ธันวาคม ปี 2551 มีหนี้ในระบบ 77.79 % แต่ปรากฏว่ามีภาระหนี้นอกระบบในเดือนกรกฎาคม 2552 เพิ่มขึ้นเป็น 35.33 % จากเดือนธันวาคม ปี 2551 มีหนี้นอกระบบ เพียง 22.21 % ในขณะที่รายได้ของเกษตรกรที่เพิ่มขึ้นอย่างสูง เป็นผลมาจากโครงการรับจำนำผลิตผลการเกษตรซึ่งมีบทบาทสูงในการสร้างรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้ที่เพิ่มขึ้นนี้เป็นสิ่งที่น่ากังวลต่อความสามารถการพึ่งพาตัวเองของเกษตรกรในอนาคต เนื่องจากมีต้นทุนค่าครองชีพสูงขึ้น (ธนวรรธน์ พลวิชัย, 2552)

4. ทำนา แต่ต้นทุนเสียหาย

การที่ชาวนาไทยกำลังเผชิญกับโจทย์ที่ทำหายน้อยลง โดยเฉพาะโครงสร้างปัญหาของชาวนาไทยที่ทำนาแล้วไม่ได้น้ำ เพราะต้องแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น โดยต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาไทยในพื้นที่ทดลองภาคกลาง สูงถึง 21,355 บาท/ไร่ ประกอบด้วย ค่าแรง 54% ปัจจัยการผลิต 20.4% ค่าใช้ที่ดิน 10.4% อื่นๆ 10.4% ขณะที่รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 10,400 บาท/ไร่ เท่ากับชาวนาต้องขาดทุนทั้งสิ้น 10,955 บาท/ไร่ ซึ่งผลผลิตข้าวของไทยยังต่ำกว่าผลผลิตเฉลี่ยของโลก โดยผลผลิตของไทยอยู่ที่ 448 กิโลกรัม/ไร่ ขณะที่ประเทศเวียดนามอยู่ที่ 862 กิโลกรัม/ไร่ และผลผลิตเฉลี่ยโลกอยู่ที่ 680 กิโลกรัม/ไร่ ทำให้ชาวนาไทยเพิ่มผลผลิตด้วยการปลูกข้าวให้มากขึ้นโดยไม่พักนา ส่งผลต่อการขาดแคลนน้ำ ดินเสื่อมโทรม ปัญหาศัตรูข้าว จึงเพิ่มสารเคมีและนำสู่การเพิ่มต้นทุนการผลิตเป็นเงาตามตัว แรงงานภาคเกษตรจึงทยอยขายที่นาเพราะเกิดภาวะหนี้สิน ที่ดินจึงเปลี่ยนมือไปสู่นายทุนรายใหญ่มากขึ้น

6. วิธีการเก็บข้อมูลและการศึกษา

การศึกษาภาวะหนี้สินชาวนากับนัยยะที่ส่งผลต่อการสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางอาหารในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาสถานะ มุมมอง นิยามและคุณค่าความมั่นคงด้านที่ดิน ความมั่นคงทางอาหาร โดยใช้ฐานเครื่องมือตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับครัวเรือนและชุมชนที่เน้นการตีความแบบกว้าง ที่รวมถึงประเด็นด้านสิทธิ การเข้าถึงทรัพยากร เสถียรภาพและความยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งเพื่อศึกษาแนวทางและข้อเสนอระดับปฏิบัติการในการป้องกันการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อย การสูญเสียฐานทรัพยากรธรรมชาติ การเชื่อมโยงมิติความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

ร่วมกันระหว่างภาคชนบทและภาคเมือง เพื่อสนับสนุนให้เกิดนโยบายที่สอดคล้องและสนับสนุนการจัดการที่ดินเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

งานศึกษาวางอยู่บนหลักเกณฑ์การพิจารณากรณีศึกษาเชิงประเด็น (issue-based approach) โดยได้เลือกพื้นที่ศึกษากับชาวนาและองค์กรเกษตรกรที่มีแนวโน้มในการสูญเสียที่ดินและทรัพยากรที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะกำหนดขอบเขตการศึกษาในประเด็นการสูญเสียที่ดินในระดับปัจเจกหรือ ระดับครัวเรือน โดยเลือกศึกษากรณีการสูญเสียที่ดินระดับครัวเรือน พื้นที่ภาคกลางสองจังหวัดได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีความเสี่ยงต่อการสูญเสียที่ดิน จากภาวะหนี้สิน หากต้องสูญเสียที่ดินอันเนื่องมาจากภาวะหนี้สิน ชุมชนต้องสูญเสียความมั่นคงทางอาหารอย่างไร โดยดูจากการการผลิตอาหารจากฐานทรัพยากร การแลกเปลี่ยน

6.1 เป้าหมายการวิจัย

1. ชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายการวิจัยมีการทบทวนและตรวจสอบสถานภาพความมั่นคงเรื่องที่ดิน ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงในชีวิต รวมทั้งร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และการวางแผนการจัดการด้านการผลิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในชุมชน

2. สาธารณชน ผู้บริโภค โดยเฉพาะคนชั้นกลางในเมือง เกิดความรับรู้และเข้าใจถึงความเชื่อมโยงในเรื่องการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร (ปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ) ที่จะส่งผลกระทบต่ออย่างไรกับความมั่นคงทางอาหารของสังคม และเกิดความตระหนักและมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของที่ดิน ในความหมายแบบกว้าง ที่รวมถึงความมั่นคงทางอาหารของสังคม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การดำรงวิถี และวัฒนธรรมเกษตรกรรมของสังคม

3. มีข้อเสนอที่มาจากกรณีศึกษาเชิงปฏิบัติการเรื่องแนวทางและมาตรการเพื่อป้องกันการสูญเสียที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย การสูญเสียฐานทรัพยากรด้านอาหาร การปฏิรูปที่ดินเพื่อความมั่นคงของสังคม และประสบการณ์ของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการที่ดินและการจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงในชีวิตของเกษตรกรรายย่อย

6.2 โจทย์และประเด็นการวิจัย

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่ดินกับความมั่นคงทางอาหารของงานวิจัยชิ้นนี้ เลือกศึกษาชุมชนหรือกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีแนวโน้มในการสูญเสียที่ดินในปัจจุบัน โดยศึกษาจากกรณีตัวอย่างเกษตรกรที่มีการสูญเสียที่ดินจากการขาดทุนการผลิตและภาวะหนี้สินจากความล้มเหลวทางการเกษตร การมีหนี้สินที่ทำให้ที่ดินหลุดมือ ต้องเช่าที่ดินทำกินในราคาแพง

เกษตรกรต้องกลายเป็นแรงงานเกษตรกรไร้ที่ดิน มีเกษตรกรในกองทุนฟื้นฟูฯ ซึ่งที่ดินทำกิน พื้นที่เกือบ 39 ล้านไร่ กำลังถูกฟ้องร้องขายทอดตลาด อีกทั้งมุมมองและทัศนคติของสังคม ที่มองว่าที่ดินคือสินค้า มีมูลค่าสำหรับซื้อขายหรือเก็งกำไร ทำให้คนมีเงิน มีทัศนคติการซื้อที่ดินเก็บไว้เพื่อเก็งกำไร ส่งผลให้ที่ดินจำนวนมากกระจุกตัวอยู่ในมือคนส่วนน้อย และเกษตรกรรายย่อยเข้าไม่ถึงที่ดิน ซึ่งราคาแพงขึ้น

ส่วนที่ 2

องค์กรและกลไกในการจัดการคุณภาพชีวิตเกษตรกร สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) และองค์กรสมาชิก

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) มีประวัติศาสตร์การต่อสู้เรียกร้อง เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาเกษตรกร โดยพุ่งเป้าไปที่การแก้ไขปัญหาหนี้สินขององค์กรเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกเป็นหลัก โดยมีวิสัยทัศน์องค์กรแบบตรงไปตรงมา 4 หลัก คือ 1.หลักการนำรวมหมู่ (การปฏิบัติภารกิจต้องผ่านความเห็นชอบของที่ประชุมคณะทำงาน) 2.หลักความมีประสิทธิภาพ (ต้องศึกษาและวางแผนการทำงานก่อนมีปฏิบัติการจริง) 3.หลักความเหมาะสม (ต้องปรับความถี่ในการปฏิบัติภารกิจให้เหมาะสมและสอดคล้องวิถีชีวิตของคณะทำงานแต่ละคน) 4.หลักการช่วยเหลือ ดูแลตัวเองเป็นหลัก (องค์กรฐานต้องคอยดูแลและระมัดระวังหนี้ของสมาชิกของตนเองไม่ให้กลายเป็นหนี้เสีย)

การก่อเกิดและพัฒนาการขององค์กรถือว่ามีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์การต่อสู้ของ ขบวนการภาคประชาชนที่เป็นองค์กรเกษตรกรอีกองค์กรหนึ่ง ซึ่งแบ่งช่วงเวลาในการขับเคลื่อนการทำงาน ขององค์กรเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาออกเป็น 2 ช่วงคือช่วงก่อรูปองค์กรในระยะเริ่มต้น และช่วงของการปรับเปลี่ยนองค์กร

ช่วงที่ 1 : ปี 2548 - 2552

สค.ปท. คือการรวมตัวกันขององค์กรเกษตรกรซึ่งประสบปัญหาจากการประกอบอาชีพจาก 4 ภูมิภาคคือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ รวมพื้นที่ทำงานครอบคลุม 20 จังหวัด โดยสมาชิกเกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่ขึ้นทะเบียนกับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร มีการรวมตัวและ ก่อตั้ง องค์กรโดยใช้ชื่อว่า “สภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย (สค.ปท.)” มีชื่อภาษาอังกฤษว่า “Council of Agriculturalists Network of Thailand (CAN)” อย่างเป็นทางการเมื่อเดือน กรกฎาคม 2548 พร้อมกับการวางวัตถุประสงค์หลักในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรสมาชิก 2 เรื่องหลักๆ คือ 1. เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรโดยอาศัยกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นกลไก สำคัญในการดำเนินการ 2. ร่วมกับองค์กรภาคประชาชนอื่น เพื่อร่วมกันผลักดันนโยบาย การแก้ไขปัญหาต่างๆของสังคม

หลังการก่อตั้งองค์กรได้ประมาณ 3 เดือน สค.ปท. ได้มีมติให้มีการชุมนุมใหญ่เป็นครั้งแรกขึ้นระหว่างวันที่ 23-28 ตุลาคม 2548 เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ได้มีการจัดการแก้ไขปัญหานี้สันเกษตรกรรมผ่านกลไกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรอย่างเร่งด่วน อีกทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดประชุมคณะกรรมการกองทุนฟื้นฟู ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน แต่ผลสำเร็จจากการชุมนุมครั้งนั้นกลับไม่เป็นที่พอใจ เนื่องจากรัฐบาลไม่ได้มีการเปิดโต๊ะเจรจากับ สค.ปท. มีเพียงการรับปากผ่านหน้าสื่อมวลชนของนายทักษิณ ชินวัตร ที่จะเร่งดำเนินการแก้ไขต่อไปเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้การชุมนุมเรียกร้องครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จตามข้อเสนอ แต่ก็ได้กลายมาเป็นบทเรียนสำคัญต่อการชุมนุมเรียกร้องของอีกหลายๆ ครั้งในเวลาต่อมา

2 ปี นับจากการก่อตั้งองค์กรเป็นต้นมา จากประสบการณ์การทำงานจากการเปลี่ยนผ่านช่วงเวลาการต่อสู้เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา การปรับตัว การปรับวิธีการทำงาน กลยุทธ์การเคลื่อนไหวกดดัน ตลอดจนเรื่องอื่นๆ ของ สค.ปท. อีกหลายเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลให้เกิดกลไกการคัดกรององค์กรสมาชิกขึ้นโดยธรรมชาติ มีหลายองค์กรที่ขอแยกตัวออกไปเพื่อขับเคลื่องานภายใต้องค์กรพื้นฐาน หลายองค์กรที่ขอแยกตัวออกไปเพื่อเข้าร่วมกับองค์กรระดับชาติอื่นๆ และหลายองค์กรแยกตัวออกไปเนื่องจากแนวทางการทำงานที่ไม่ตรงกัน แต่จะด้วยเงื่อนไขใดๆ ก็ตามเงื่อนไขเหล่านี้ก็ถือเป็นคุณูปการสำคัญที่ส่งผลให้องค์กรสมาชิกตัวจริงของ สค.ปท. มีความชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ กล่าวคือ ในช่วงปี 2550 สค.ปท. มีองค์กรสมาชิกที่เชื่อมั่นในแนวทางการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหากับสมาชิกและร่วมเคลื่อนไหวในนาม สค.ปท. อย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นองค์กรที่อยู่ในจังหวัดภาคกลาง คือ เพชรบุรี ชัยนาท อ่างทอง ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์ อีก 2 จังหวัดอยู่ในภาคตะวันออกคือ จันทบุรีและระยอง และอีก 1 จังหวัดในภาคใต้คือ สุราษฎร์ธานี

จากรายงานสรุปผลการดำเนินงานของ สค.ปท. ปี 2555 พบว่า ระหว่างปี 2548 ถึงปี 2552 การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหายของ สค.ปท. ได้มุ่งเน้นที่ 2 วิธีการเป็นหลักคือ การชุมนุมกดดัน และการยื่นหนังสือต่อรัฐบาลกล่าวโดยสรุปก็คือ ในระยะ 4 ปีนี้ สค.ปท. ได้มีการชุมนุมใหญ่ 3 ครั้ง ยื่นหนังสือถึงรัฐบาล 9 ครั้ง และร่วมชุมนุมเคลื่อนไหวร่วมกับองค์กรแนวร่วม (เพื่อคัดค้านการออกกฎหมายของสมาชิกรัฐสภานิติบัญญัติแห่งชาติ(สนช.) ที่ สค.ปท. มีความเห็นว่าเป็นกฎหมายที่ละเมิดสิทธิประชาชน(กฎหมาย 11 ฉบับ)) อีก 1 ครั้ง

ช่วงที่ 2 : ปี 2553 – ปัจจุบัน

เป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนภายในองค์กร สค.ปท. 4 เรื่องสำคัญ คือ

เรื่องแรก

การร่วมชุมนุมเรียกร้องและการยื่นหนังสือต่อรัฐบาลในนาม สค.ปท. ได้เกิดขึ้นเป็นระยะๆ นับจากปี 2548 เป็นต้นมาจนกระทั่งมีการจัดงานสัมมนาประจำปี 2553 ขึ้น ซึ่งงานสัมมนาครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นงานสัมมนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของ สค.ปท. เลยกี่ว่าได้ เนื่องจากองค์กรสมาชิกของ สค.ปท. ทุกองค์กรได้มีมติร่วมกันให้เปลี่ยนชื่อองค์กร จากเดิมคือ “สภาเครือข่ายองค์กรประชาชนแห่งประเทศไทย” มาเป็น “สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย” โดยให้ใช้ชื่อย่อตามเดิมว่า สค.ปท. ซึ่งการเปลี่ยนชื่อองค์กรในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการแสดงอัตลักษณ์ขององค์กรที่ชัดเจนว่า สค.ปท. คือองค์กรเกษตรกรอย่างแท้จริง

เรื่องที่สอง

การเปลี่ยนแปลงสำคัญอีกอย่างหนึ่งในปีเดียวกันนี้คือ การปรับวัตถุประสงค์การทำงานจากเดิมซึ่งได้ตั้งไว้อย่างหลวมๆ ในช่วงก่อตั้งองค์กรในตอนต้น 2 เรื่องหลัก มาเป็น 8 วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ

1. ผลักดันให้เกิดการจัดการหนี้สินโดยกฎหมายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรอย่างทั่วถึงทันเหตุการณ์
2. ผลักดันให้เกิดการฟื้นฟูอาชีพโดยกระบวนการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร อย่างทั่วถึงทันเหตุการณ์
3. ผลักดันให้เกิดการยกเลิกหนี้สินที่ไม่ชอบธรรมของสมาชิก
4. มีปฏิบัติการเพื่อให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินอย่างพอเพียง
5. ผลักดันให้กฎหมายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเป็นเครื่องมือของการแก้ปัญหาภาคการเกษตรและยกระดับเป็นวาระแห่งชาติ
6. มีข้อเสนอเพื่อแก้ไขกฎหมายการจัดการหนี้ในระบบของเกษตรกรผ่านกลไกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร
7. จัดทำข้อเสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาของเกษตรกร
8. คัดกรองผลผลิตและการสร้างสวัสดิการของเกษตรกร

เรื่องที่สาม

การปรับยุทธศาสตร์และวัตถุประสงค์การทำงานของ สค.ปท. ในครั้งนี้ยังส่งผลให้ สค.ปท. ต้องมีการตรวจสอบฐานสมาชิกของตนเองทั่วประเทศอีกครั้ง เนื่องจากในช่วง 6 ปีที่ผ่านมาั้น ระเบียบข้อตกลงขององค์กรที่วางไว้แบบไม่ค่อยแข็งตัวนัก อาจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้องค์กรสมาชิกไม่มีความคงตัว(ไม่นิ่ง) มีทั้งองค์กรสมาชิกที่สมัครเข้ามาใหม่ และลาออกจากการเป็นสมาชิกเป็นระยะๆ ซึ่งในส่วนนี้หากจะถือเป็นจุดอ่อนของระเบียบข้อตกลงก็อาจเป็นได้ แต่หากมองอีกมุมมันก็กลายเป็นจุดแข็งเช่นกันคือ การวางมาตรการที่ไม่เข้มงวดหรือแข็งตัวมากเกินไป ทั้งระเบียบวิธีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกและระเบียบวิธีการลาออกจากการเป็นสมาชิก สค.ปท. ทำให้องค์กรสมาชิกระดับพื้นที่มีความยืดหยุ่นและเป็นอิสระจากองค์กรระดับชาติ ซึ่งเป็นผลให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานผลักดันการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ได้มากขึ้น อีกทั้งความไม่เข้มงวดของระเบียบข้อตกลงภายในองค์กรยังเป็นกลไกธรรมชาติที่ช่วยคัดกรองสมาชิกตัวจริงของ สค.ปท. ได้เป็นอย่างดีว่า องค์กรสมาชิกของ สค.ปท. ที่จริงจังและเชื่อมั่นในวิถีทางขององค์กรนั้น ประกอบด้วยองค์กรใดและอยู่ในภูมิภาคไหนบ้าง จนท้ายที่สุดพบว่าองค์กรสมาชิกที่เข้าร่วมผลักดันนโยบายเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและร่วมกิจกรรมของ สค.ปท. อย่างสม่ำเสมอนับจากการก่อตั้งองค์กรจนถึงปัจจุบันมีทั้งหมด 30 องค์กร จาก 18 จังหวัดทั่วประเทศ คือ ชัยนาท อ่างทอง สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา อุทัยธานี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ฉะเชิงเทรา สระแก้ว ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด สงขลา พัทลุง นครราชสีมา บุรีรัมย์ และขอนแก่น) และองค์กรที่เป็นกองเลขาหรือการทำหน้าที่ประสานและสนับสนุนการทำงานของ องค์กรสมาชิก สค.ปท. ทุกภูมิภาคอีก 2 องค์กร คือ กลุ่มเพื่อนประชาชน (Friend Of People : FOP) หรือ เอฟโอพี (กรุงเทพฯ) และกลุ่มวงดนตรีเพื่อนชานา(เพชรบุรี) รวมแล้ว สค.ปท. มีสมาชิกทั่วประเทศทั้งสิ้นประมาณ 2,680 คน และมีตัวแทนจากแต่ละองค์กรสมาชิกเข้าร่วมเคลื่อนไหวณรงค์ใน ลักษณะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันประมาณ 1,210 คน

เรื่องที่สี่

เป็นการปรับยุทธศาสตร์การดำเนินงานของ สค.ปท. เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การทำงานที่เปลี่ยนไปจากเดิม การปรับยุทธศาสตร์การดำเนินงานครั้งนี้ถือเป็นการทำงานเชิงรุกภายใน องค์กรควบคู่ไปกับการทำงานผลักดันเชิงนโยบายไปพร้อมๆกัน โดยกิจกรรมหลักของ สค.ปท. ระหว่างปี 2553 ถึงปัจจุบันมี 7 กิจกรรมหลัก คือ **1.การจัดประชุมประจำเดือน**เพื่อติดตามสถาน สถานการณ์ความเคลื่อนไหวและติดตามความคืบหน้าของการแก้ไขปัญหาหนี้สินขององค์กรสมาชิก ในแต่ละพื้นที่**2.การประชุมคณะทำงาน คณะทำงานร่วมและการจัดประชุมกลุ่มเล็ก** โดยจะมีขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่ต้องการหรือเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วนและไม่สามารถ

รวมติจากที่ประชุมประจำเดือนได้**3.การดำเนินการแก้ไขปัญหานี้สินให้กับสมาชิก** แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ **ระดับนโยบาย** เป็นการผลักดันเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหในภาพรวม เช่น การชุมนุมกดดันรัฐบาลเพื่อให้มีการเปิดเจรจากับ สค.ปท. การยื่นหนังสือ/เสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลและกองทุนฟื้นฟู **รายการนี้** เป็นการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าในกรณีเร่งด่วนหรือเป็นการแก้ไขปัญหกรณีเฉพาะ ซึ่งที่ผ่านมาพบว่า การแก้ไขปัญหด้วยวิธีชุมนุมกดดันนั้น เกิดผลที่เป็นรูปธรรม เช่น สามารถชะลอการบังคับคดีของสมาชิก หรือสามารถหยุดการขายหนี้สมาชิกทอดตลาดไว้ได้ โดยให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการซื้อหนี้ของกองทุนฟื้นฟู **4.การทำงานขยายฐานสมาชิก**เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อขยายมวลชน ทั้งมวลชนที่เป็นองค์กรใหม่ และขยายฐานสมาชิกใหม่ภายใต้องค์กรสมาชิกเดิม หลักๆ คือการสร้าง ความเข้าใจถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์การทำงาน ของ สค.ปท. **5.การจัดการศึกษาภายใน** เป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์สำคัญของการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้นำองค์กรสมาชิกเป็นหลัก การจัดแต่ละครั้งจะให้น้ำหนักกับการแก้ไขปัญหานี้สินของสมาชิกเป็นหลัก **6.การเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรแนวร่วมอื่น**เป็นยุทธศาสตร์กระชับความสัมพันธ์และเชื่อมร้อย ประเด็นการทำงานกับองค์กรเครือข่ายทางสังคมอื่นๆ **7.กิจกรรมทั่วไป** เป็นกิจกรรมที่อยู่ นอกเหนือจากยุทธศาสตร์หลัก 6 ประการข้างต้น ซึ่ง สค.ปท. ได้มีการดำเนินการอยู่เป็นระยะๆ ตามแต่จังหวะและโอกาส เช่น การทำงานขยายแนวคิดการทำงาน ของ สค.ปท.ผ่านสื่อช่องทางต่างๆ (รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ หนังสือพิมพ์ เว็บไซต์ เป็นต้น) การเข้าร่วมอบรมการผลิตสื่อรายการ นักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส และการร่วมอบรมสัมมนาหรือการร่วมประชุมกับองค์กร/เครือข่ายอื่นๆ

1. โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรของ สค.ปท.

การเกิดขึ้นของ สค.ปท. มีส่วนสำคัญอย่างมากในการหนุนเสริมองค์กรสมาชิกทั่วประเทศ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหานี้สินของสมาชิกซึ่งถือเป็นปัญหาหลักและเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ สค.ปท. พยายามผลักดันให้รัฐแก้ไขปัญหผ่านกลไกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.)เรื่อยมา แต่ ณ ขณะนี้ปัญหานี้สินเกษตรกรก็ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังที่ยังรอการแก้ไขปัญหจากรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่เป็นสมาชิกของ สค.ปท. ที่ได้รับการซื้อหนี้จาก กฟก. แล้วนั้น ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของการทำงานของ สค.ปท. ที่มีการผลักดันเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหอย่างต่อเนื่อง

ขณะเดียวกันความเข้มแข็งและการอยู่รอดของ สค.ปท. ก็ขาดการสนับสนุนจากองค์กรสมาชิกไม่ได้เช่นกัน ดังนั้น โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร สค.ปท. จึงมีความสำคัญไม่น้อย เพราะมันคือกลไกหลักในการผลักดันการแก้ไขปัญหของสมาชิก สค.ปท. ทั่วประเทศให้เดินหน้าต่อไปได้

การบริหารจัดการองค์กรมีจำนวนมากมายหลายรูปแบบ แต่แต่ละองค์กรจะเลือกรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดเข้ามาใช้ในการทำงานขับเคลื่อนองค์กรให้เดินหน้าต่อไปอย่างบกพร่องน้อยที่สุด เช่นเดียวกัน สค.ปท. เลือกใช้กลไกการขับเคลื่อนองค์กรด้วยรูปแบบของคณะทำงานที่เรียกว่า “คณะทำงาน สค.ปท.” แมื่อก่อนหน้านี้ สค.ปท. พยายามที่จะค้นหาและจัดรูปแบบการทำงานในลักษณะต่างๆ หรือกระทั่งเมื่อช่วงต้นปีที่ผ่านมา¹ ได้มีมติจากที่ประชุมว่า องค์กรสมาชิกจากทุกจังหวัดต้องส่งตัวแทนองค์กรเข้ามาเป็นคณะทำงานกลางของ สค.ปท. องค์กรละ 2-3 คน แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้ ด้วยเหตุที่ว่า แต่ละองค์กรสมาชิกมีความพร้อมและศักยภาพที่แตกต่างกัน บางองค์กรเป็นองค์กรที่อยู่คู่ สค.ปท. มาตั้งแต่ยุคก่อตั้ง บางองค์กรยังถือเป็นสมาชิกใหม่ เนื่องจากมีอายุของการเข้าร่วมเป็นสมาชิก สค.ปท. เพียงไม่นาน ขณะที่บางองค์กรยังเพิ่งเริ่มรวมกลุ่มสมาชิกและจัดรูปองค์กรใหม่ยังไม่แล้วเสร็จ นี่จึงถือเป็นความแตกต่างขององค์กรสมาชิก ซึ่งทำให้ สค.ปท. ต้องปรับองค์ประกอบของคณะทำงานตามความเหมาะสมและเป็นไปได้มากที่สุด ดังนั้น ณ ปัจจุบันจึงพบว่า คณะทำงาน สค.ปท. มีองค์ประกอบที่เป็นคนทำงานเฉพาะบางบางองค์กรในบางจังหวัดเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเมินความพร้อมของแต่ละองค์กรสมาชิกว่า องค์กรนั้นๆ จะมีศักยภาพในการส่งตัวแทนองค์กรเข้ามาเป็นคณะทำงานกลางของ สค.ปท. จำนวนมากน้อยแค่ไหน

2. กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรรมแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) จังหวัดเพชรบุรี หรือที่รู้จักกันอย่างเป็นทางการว่า “กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรบุรี” เป็นกลุ่มเกษตรกรรมที่เติบโตและพัฒนาขึ้นมาจากการผลักดันประเด็นปัญหาหนี้สินเกษตรกรของผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มให้เกิดการแก้ไข ในยุคแรกเริ่มของกลุ่ม ปี 2542 กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรบุรีเริ่มต้นทำงานเคลื่อนไหวเฉพาะในระดับจังหวัดพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น แล้วจึงยกระดับการทำงานมาสู่ระดับประเทศร่วมกับเกษตรกรที่ประสบปัญหาหนี้สินและปัญหาอื่นคล้ายๆ กัน ในจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศด้วยระยะเวลาเพียงไม่นาน

ปีของการเริ่มก่อตั้งกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรรมเมืองเพชรบุรี เป็นปีเดียวกันกับที่กลุ่มได้เข้าร่วมต่อสู้เคลื่อนไหวกับ “เครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย” โดยมีเป้าหมายของการเคลื่อนไหวร่วมคือ “เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก ผ่านกลไกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.)” แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกับเครือข่ายหนี้สินฯ ก็ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาในเชิงรูปธรรมมากนัก

¹ เวทีถอดบทเรียน สค.ปท. จัดโดยกลุ่มศึกษาประชาธิปไตยประชาชน (กปป.) ระหว่างวันที่ 22-24 มีนาคม 2553 ณ ศูนย์การเรียนรู้ธัชชัย จ.จันทบุรี

ช่วงกลางปี 2548 กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรได้ร่วมกับกลุ่มเกษตรกรที่ประสบปัญหาหนี้สินอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการประกอบอาชีพที่ล้มเหลวจนส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถในการใช้หนี้คืนให้กับแหล่งเงินกู้ต่างๆ ได้ จาก 4 ภูมิภาคคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน รวม 20 จังหวัด ก่อตั้งองค์กรระดับชาติที่มีชื่อภาษาไทยว่า “สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.)” และมีชื่อภาษาอังกฤษว่า “Council of Agriculturalists Network of Thailand (CAN)” มีเป้าหมายขององค์กรคือ คือ 1. เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรโดยอาศัยกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการ 2. ร่วมกับองค์กรภาคประชาชนอื่น เพื่อร่วมกันผลักดันนโยบาย การแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคม และในปีเดียวกันนี้ กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีก็ได้เข้าร่วมชุมนุมใหญ่ในระดับชาติร่วมกับ สค.ปท. เป็นครั้งแรก มีวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวครั้งนี้ 2 ประการคือ ประการแรก ให้รัฐบาล (ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น) ได้มีการจัดการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรผ่านกลไกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรอย่างเร่งด่วน ประการที่สอง ให้รัฐบาลเปิดประชุมคณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูฯ ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน แม้ผลที่เกิดขึ้นจากการชุมนุมครั้งนี้ไม่เป็นไปตามข้อเรียกร้อง แต่ก็ได้กลายเป็นบทเรียนของการทำงานในช่วงต่อมา

โครงสร้างการทำงานของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร โดยนิตินัยแล้ว มีการจัดรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรคล้ายๆ กับองค์กรชุมชนทั่วไป เช่น คุณวิไล เตชะไพฑูริย์ เป็นประธานกลุ่ม คุณทรงชัย วิสุทธิวิณิกานนท์ เป็นรองประธาน คุณเจษฎา เอี่ยมสะอาด เป็นเลขานุการกรรมการ คุณวัชรินทร์ สมบูรณ์ เป็นกรรมการ คุณวุฒิ นามเมืองบุรภัทร เป็นกรรมการ คุณปาริชา พิมพ์สะอาด เป็นธุรการ เป็นต้น แต่โดยพฤตินัยแล้ว วิธีการทำงานจะใช้วิธีช่วยเหลือและแบ่งงานกันทำ ซึ่งไม่เป็นไปตามตำแหน่งและหน้าที่ทุกครั้ง แต่เป็นไปตามศักยภาพ ความเสียสละและความพร้อมของสมาชิกกลุ่มแต่ละคนที่เสนอตัวอุทิศตนทำงานให้กับกลุ่ม ซึ่งการทำงานในลักษณะนี้กลับกลายเป็นจุดแข็งที่ทำให้กลุ่มสามารถเดินหน้าต่อไปได้

นับจากปี 2542 ซึ่งเป็นปีแรกของการก่อตั้งกลุ่มนั้น มีสมาชิกองค์กรสูงถึงราวๆ 9,000 คน จากทุกอำเภอของ จ.เพชรบุรี ซึ่งการรวมตัวกันในสมัยนั้นยังไม่มีคามเข้มข้นมากนัก เพราะยังเป็นช่วงของการค้นหาหลักการการทำงานขององค์กรเพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากที่สุด แต่ในระยะต่อๆ มาที่องค์กรเริ่มมีความเข้มข้นในเชิงหลักการการทำงาน มีกลไกที่ชัดเจนและเหมาะสมมากขึ้น จำนวนสมาชิกก็ได้ลดจำนวนลงเรื่อยๆ เช่นกัน ในส่วนนี้หากมองในแง่ลบแล้ว อาจกล่าวได้ว่าหลักการ กลไกหรือวิธีการงานที่มีความเข้มข้นขึ้นนี้อาจตอบสนองสมาชิกส่วนนั้นไม่ได้ จึงค่อยๆ ถอนตัวและไม่ร่วมกิจกรรมใดๆ กับกลุ่มในท้ายที่สุดด้วยเหตุผลที่เป็นข้อสรุปจากวงประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) 4 ประการคือ ประการแรก คือ ความล่าช้าในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของกองทุนฟื้นฟูฯ ทำให้สมาชิกจำนวนมากเกิดความท้อใจในการเดินหน้าเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาพร้อมกับกลุ่ม

ประการที่สอง คือ จากความล่าช้าในเหตุผลข้อแรก ทำให้ผู้นำบางคนแยกตัวออกจากกลุ่มเดิมเพื่อ ก่อตั้งกลุ่มใหม่ ซึ่งเชื่อว่าการแยกตัวออกไปเพื่อตั้งกลุ่มใหม่จะสามารถลดขั้นตอนและแก้ไขปัญหาคือ รวดเร็วมมากขึ้น ประการที่สาม เป็นผลสืบเนื่องมาจากเงื่อนไขข้อที่สอง คือ ทำให้สมาชิกกลุ่ม ที่สังกัด ผู้นำคนนั้นๆ ต้องแยกตัวออกจากกลุ่มเดิมเพื่อไปสังกัดกลุ่มใหม่ตามไปด้วย ประการที่สี่ เกษตรกรที่ กองทุนฟื้นฟูฯ ได้มีการชำระหนี้แทน (กองทุนฟื้นฟูซื้อหนี้)แล้ว ห้างหายจากการร่วมกิจกรรมกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่บวกแล้วอาจถือได้ว่า การลดจำนวนลงของกลุ่มเสมือนเป็นการ คัดกรองจำนวนและคุณภาพของสมาชิกไปในตัว ซึ่งกลไกที่กล่าวถึงไปแล้วนั้นคงจะมีเงื่อนไขสำคัญ หลายประการ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มที่เหลืออยู่ ณ ปัจจุบันประมาณ 500 คนนี้ ยังคงมีการทำงาน มี กิจกรรม และมีปฏิบัติการต่างๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอในปัจจุบัน และจากการสลับสับเปลี่ยนกันเข้า ร่วมปฏิบัติการของ สค.ปท.ของ 500 คนนี้ ทำให้ตั้งแต่ยุคก่อตั้ง สค.ปท.เป็นต้นมา กลุ่มฟื้นฟู เกษตรกรเมืองเพชรฯ เป็นกำลังหลักอีกองค์กรหนึ่งของ สค.ปท. ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องทั้ง แรงกายและกำลังสมอง ดังนั้นทั้งงานร้อนและงานเย็นของ สค.ปท. เกือบทุกครั้งจึงมักมีตัวแทนของ กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรเข้าร่วมกิจกรรมเสมอ

กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขา จ.เพชรบุรี

กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร หรือ กฟก. เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขับเคลื่อนของ เกษตรกรคนจน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจากภาคอีสานและภาคเหนือ เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ รัฐบาลจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูชีวิตเกษตรกร รวมถึงปัญหาหนี้สิน ราวๆ ช่วงปี 2536 เป็นต้นมา การ เคลื่อนไหวเรียกร้องในประเด็นเดิมยังคงดำเนินมาเรื่อยๆ จนถึงยุคหลังวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 รัฐบาล ชวน หลีกภัย จึงได้มีมติผ่านร่างพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ในปี 2542 และในวันที่ 18 พฤษภาคม ปีเดียวกันนี้ก็ได้ออกพระราชกฤษฎีกา ซึ่งหลังจากนั้นอีก 2 ปี ใน ยุครัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ด้วยเหตุผลที่ว่า พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูฉบับนี้ไม่มีบทบัญญัติที่ ชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอันเนื่องมาจาก โครงการส่งเสริมจากรัฐที่ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงได้ต้องมีการตราพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟู และพัฒนาเกษตรกร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2544 ขึ้นอีกฉบับหนึ่งเพื่ออุดช่องโหว่ของพระราชบัญญัติฉบับ แรกโดยมีวัตถุประสงค์ของกองทุน 4 ประการ คือ ประการแรก เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่ม ของเกษตรกรในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร ประการที่สอง ส่งเสริมและ สนับสนุนการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกรของเกษตรกร ประการที่สาม พัฒนาความรู้ในด้าน เกษตรกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกร ประการที่สี่ พัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกร

แผนภูมิโครงสร้างการบริหารงาน และอัตรากำลังของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

คณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

คณะกรรมการบริหารกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

คณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกร

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

เลขาธิการ (๑ อัตรา)

รองเลขาธิการ (๒ อัตรา)

(รวมอัตรากำลังทั้งหมด ๓๒๙ อัตรา)

สำนักตรวจสอบ
(รวม ๕ อัตรา)

สำนักกฎหมาย
(รวม ๕ อัตรา)

ส่วนตรวจสอบ
สำนักงานใหญ่

ส่วนตรวจสอบ
องค์กรเกษตรกร

ส่วนนิติกรรม
และสัญญา

ส่วนสอบสวน
และคดี

สำนักบริหาร
(รวม ๒๕ อัตรา)

สำนักอำนวยการ
(รวม ๑๘ อัตรา)

สำนักจัดการหนี้
ของเกษตรกร
(รวม ๒๖ อัตรา)

สำนักฟื้นฟูและ
พัฒนาเกษตรกร
(รวม ๒๑ อัตรา)

สำนักกิจการสาขา
ภูมิภาคที่ ๑
(รวม ๔ อัตรา)

สำนักกิจการสาขา
ภูมิภาคที่ ๒
(รวม ๔ อัตรา)

สำนักกิจการสาขา
ภูมิภาคที่ ๓
(รวม ๔ อัตรา)

สำนักกิจการสาขา
ภูมิภาคที่ ๔
(รวม ๔ อัตรา)

ส่วนเลขานุการ

ส่วนบริการกลาง

ส่วนจัดการหนี้
ของเกษตรกร ๑

ส่วนส่งเสริมการฟื้นฟู
และพัฒนาเกษตรกร
ภูมิภาคที่ ๑

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๑
(๑๗ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๒
(๒๕ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๓
(๑๙ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๔
(๑๕ สาขา)

ส่วนประชาสัมพันธ์

ส่วนทรัพยากรบุคคล

ส่วนจัดการหนี้
ของเกษตรกร ๒

ส่วนส่งเสริมการฟื้นฟู
และพัฒนาเกษตรกร
ภูมิภาคที่ ๒

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๑
(๑๗ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๒
(๒๕ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๓
(๑๙ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๔
(๑๕ สาขา)

ส่วนนโยบาย
และแผน

ส่วนฝึกอบรม

ส่วนจัดการหนี้
ของเกษตรกร ๓

ส่วนส่งเสริมการฟื้นฟู
และพัฒนาเกษตรกร
ภูมิภาคที่ ๓

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๑
(๑๗ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๒
(๒๕ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๓
(๑๙ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๔
(๑๕ สาขา)

ส่วนบัญชี
และการเงิน

ส่วนเทคโนโลยี
สารสนเทศ

ส่วนปรับโครงสร้าง
หนี้ของเกษตรกร

ส่วนส่งเสริมการฟื้นฟู
และพัฒนาเกษตรกร
ภูมิภาคที่ ๔

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๑
(๑๗ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๒
(๒๕ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๓
(๑๙ สาขา)

สำนักงานสาขา
จังหวัด ภูมิภาคที่ ๔
(๑๕ สาขา)

ส่วน
บริหารสินทรัพย์

จากแผนผังโครงสร้างการบริหารกองทุนฟื้นฟูด้านบน เป็นไปตาม พ.ร.บ.กองทุนฟื้นฟู ซึ่งได้กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งครุรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนสิบเอ็ดคน และผู้แทนเกษตรกรจำนวนยี่สิบคนเป็นกรรมการ โดยให้เลขาธิการเป็นกรรมการและเลขานุการในส่วนของการดำเนินงานของกองทุนนั้น ได้แบ่งส่วนงานออกเป็น 3 ส่วนหลักๆ คือ 1.คณะกรรมการบริหารกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร 2.คณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกร 3.สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรซึ่งจะทำหน้าที่แตกต่างกันออกไป

การดำเนินงานแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรนั้น กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรได้รับการขึ้นทะเบียนองค์กรเกษตรกรและสมาชิกเกษตรกรกองทุนฯ รอบปี พ.ศ.2543 ถึงรอบที่ 13 พ.ศ.2555 มีรายละเอียดดังตารางด้านล่าง

ตาราง แสดงจำนวนองค์กรเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนองค์กรรอบปี 2543-2555

ภูมิภาค	องค์กรเกษตรกร (องค์กร)		สมาชิก (ราย)	
	จำนวนองค์กร	คิดเป็นร้อยละ	จำนวนสมาชิก	คิดเป็นร้อยละ
ภาคเหนือ	17,524	33	1,508,148	25
ภาคกลาง	8,629	16	1,013,111	17
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	18,010	34	2,590,235	44
ภาคใต้	9,509	18	835,438	14
รวมทั้งสิ้น	53,672	100	5,946,932	100

ที่มา : รายงานประจำปีสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ปี 2555

จากตารางแสดงจำนวนองค์กรเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนองค์กรรอบปี 2543-2555 จะพบว่าจากปี พ.ศ.2543 (ปีที่ก่อตั้งกองทุนฟื้นฟูฯ) ถึง 2555 มีองค์กรเกษตรกรที่ขอรับการขึ้นทะเบียนสมาชิกกองทุนฯ จำนวนทั้งสิ้น 53,672 องค์กร 5,946,932 ราย โดยตั้งแต่รอบปี 2546-2555 มี

เกษตรกรที่ได้รับการขึ้นทะเบียนทั้งหมด 490,693 ราย ในจำนวนนี้กองทุนฟื้นฟูได้ทำการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรโดยการชำระหนี้แทนและซื้อทรัพย์สินคืนทั้งหมด 20,451 ราย

ในส่วนของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรเฉพาะในพื้นที่ ดังตารางสรุปข้อมูลการชำระหนี้แทนเกษตรกรด้านล่าง

ตาราง สรุปข้อมูลการชำระหนี้แทนเกษตรกร ปีงบประมาณ 2552-2556 ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จ.เพชรบุรี

ลำดับที่	สถาบัน การเงิน	จำนวนผู้กู้หนี้ (ราย)		มูลหนี้รวม		หนี้ที่ใช้บุคคล ค้ำประกัน		หนี้ที่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน				
		ราย	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ	มูลหนี้ (บาท)	จำนวน (ราย)	มูลหนี้ (บาท)	จำนวน (ราย)	ไร่	งาน	ตร.ว
1	ธ.ก.ส.	45	9	14,809,347	13.0	179,624	7	14,629,723	38	318	75	90
2	สกก.	347	73	62,176,516	54.7	13,967,871	182	48,208,645	165	1,032	2	91
3	ธ.พาณิชย์	63	13	29,049,644	25.5	0	0	29,049,644	63	710	0	40
4	นิติบุคคลอื่น	18	4	7,291,631	6.4	0	0	7,291,631	18	263	0	67
5	บสก.	1	0	415,547	0.4	0	0	415,547	1	5	0	0
	รวม	474	100	113,742,685	100	14,147,495	189	99,595,189	285	2,328	77	288

ข้อมูลโดย : LocalAct และ สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จ.เพชรบุรี, 2 พฤษภาคม 2556

จากตารางจะเห็นว่าสถาบันการเงินที่เกษตรกรนิยมกู้และมียอดหนี้ค้างชำระมากที่สุดคือ สหกรณ์การเกษตรซึ่งมีผู้กู้ร้อยละ 73 ราย ธนาคารพาณิชย์ร้อยละ 13 ราย ธ.ก.ส. ร้อยละ 9 ราย นิติบุคคลร้อยละ 4 ราย และ บริษัทบริหารสินทรัพย์ร้อยละไม่ถึง 1 ราย ส่วนมูลค่าหนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมเป็นหนี้ของสหกรณ์การเกษตรร้อยละ 55 ธนาคารพาณิชย์ร้อยละ 26 ธ.ก.ส. ร้อยละ 13 นิติบุคคลร้อยละ 6 และบริษัทบริหารสินทรัพย์มีไม่ถึงร้อยละ 1 ประเภทหนี้ของเกษตรกรแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือนี้ที่ใช้บุคคลหรือกลุ่มค้ำประกัน กับหนี้ที่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน รายละเอียดและวิธีการขอกู้ขึ้นอยู่กับ 2 เงื่อนไขหลัก คือ สถาบันการเงินแต่ละแห่งและยอดหนี้ที่ผู้กู้ยื่นคำขอกู้ กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วสถาบันการเงินทุกแห่งจะพิจารณายอดเงินกู้ว่าก่อนเล็กหรือก่อนใหญ่ขนาดไหน หากเป็นหนี้จำนวนไม่มากสถาบันการเงินจะใช้วิธีให้บุคคลรวมกันเป็นกลุ่ม แล้วใช้สิทธิ์ค้ำประกันกันเองภายในกลุ่ม แต่หากเป็นหนี้ก้อนใหญ่หรือเป็นยอดเงินจำนวนมาก สถาบันการเงินค่อยใช้เงื่อนไขของการให้มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน

พิจารณาจากตารางด้านบนจะพบว่า มูลค่าหนี้ที่ใช้บุคคลหรือกลุ่มค้ำประกันมีมูลค่า 14,147,495 บาท ขณะที่มูลค่าหนี้ที่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันมีมูลค่ารวมสูงถึง 99,595,189 บาท คิดเป็นอัตราส่วนประมาณ 7 ต่อ 1 เท่าตัว หลักทรัพย์ที่ใช้ค้ำประกันเงินกู้ 100% คือโฉนดที่ดิน มีตัวเลขรวมประมาณ 2,347 ไร่² หรือคิดเฉลี่ยต่อคนต่อไร่ของผู้ที่ต้องใช้ที่ดินค้ำประกันเงินกู้ประมาณ 9 ไร่ต่อ 1 คน ตัวเลขดังกล่าวนี้จึงชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการและจำเป็นต้องกู้เงินในจำนวนมาก จึงได้นำที่ดินของตนเองเข้าไปอยู่ในระบบเงินกู้ ซึ่งแน่นอนว่าความเสี่ยงต่อการที่จะสูญเสียที่ดินหากไม่มีความสามารถในการใช้หนี้ได้หมดย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

แต่อย่างไรก็ตาม ณ ปัจจุบัน เกษตรกรเหล่านี้ก็เป็นผู้ที่กองทุนฟื้นฟูได้ซื้อหนี้(ชำระหนี้แทนเกษตรกร)จากสถาบันการเงินนั้นๆ เข้ามาไว้ในกองทุนฟื้นฟูเรียบร้อยแล้ว นั้นย่อมหมายความว่าที่ดินของเกษตรกรที่เคยถูกเก็บไว้กับสถาบันการเงินต่างๆ ก็ได้ถูกโอนสิทธิ์ให้เข้ามาอยู่ในความดูแลของกองทุนฟื้นฟู แทน ความเสี่ยงที่ดินจะหลุดมือจึงย่อมลดลงไปด้วย แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเมื่อหนี้สินของเกษตรกรถูกซื้อเข้ามาอยู่ในกองทุนฟื้นฟูแล้ว เกษตรกรจะหมดภาระและไม่ต้องใช้หนี้คืนกองทุน แต่เกษตรกรยังคงต้องทยอยชำระหนี้คืนให้กับกองทุนฟื้นฟูอย่างสม่ำเสมอ จนกว่าหนี้จะหมดจึงจะได้รับโฉนดที่ดินคืน

² 2,328 ไร่ + 77 งาน + 288 ตารางวา = 2,347.538 ไร่

ข้อดีที่เกิดขึ้นจากการที่กองทุนฟื้นฟูได้ดำเนินการเจรจาของซื้อหนี้จากสถาบันการเงินต่างๆ เข้ามาไว้ในกองทุน คือ ดอกเบี้ยเงินกู้ที่เกิดขึ้นเพียงร้อยละ 1 บาทต่อปี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันอื่นแล้ว เช่น ธ.ก.ส. ซึ่งคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงถึงร้อยละ 7-15 บาทต่อปี

อีกประเด็นหนึ่งก็คือ หากเกษตรกรได้รับการจัดการหนี้(ซื้อหนี้)แล้ว ดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นจากแหล่งเงินกู้เดิมจะถูกตัดทิ้งทั้งหมดให้เหลือเฉพาะเงินต้น ซึ่งยอดเงินต้นที่ว่านี้ก็ถูกแบ่งเป็นสองส่วนอีกรอบเพื่อให้เกษตรกรและกองทุนฟื้นฟู รับผิดชอบหนี้ส่วนนี้คนละครึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขเหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นไปตามนี้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการเจรจาของทั้งสามฝ่ายคือ ตัวเกษตรกรผู้เป็นลูกหนี้ สถาบันเงินกู้ผู้เป็นเจ้าของหนี้ และกองทุนฟื้นฟูที่เป็นผู้รับหน้าที่หลักเป็นตัวกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยหนี้ให้กับเกษตรกรว่าหนี้แต่ละก้อนของเกษตรกรแต่ละรายจะมีทางออกในการปรับลดดอกเบี้ยและเงินต้นมากน้อยแค่ไหน เพื่อให้เกษตรกรมีความสามารถในการชำระหนี้คืนตามความเหมาะสม

จากข้อมูล³ ของกองทุนฟื้นฟู พื้นที่จังหวัดเพชรบุรีระบุว่าตัวเลขที่สามารถตรวจสอบได้ ณ ปัจจุบัน กองทุนมีสมาชิกทั่วทั้งจังหวัดเพชรบุรีทั้งสิ้น 41,883 ราย จากองค์กรเกษตรกรจำนวนทั้งสิ้น 312 องค์กร มีสมาชิกที่ขึ้นทะเบียนหนี้และรอให้กองทุนฟื้นฟู ดำเนินการซื้อหนี้มีทั้งสิ้น 7,310 ราย สามารถดำเนินการซื้อหนี้(ชำระหนี้แทน)เกษตรกรได้แล้วทั้งสิ้นจำนวน 474 ราย ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งเป็นหนี้ที่ใช้บุคคล/กลุ่มค้ำประกันจำนวน 189 ราย และหนี้ที่ใช้หลักทรัพย์ซึ่งเป็นที่ดิน 100% ค้ำประกันจำนวน 285 ราย

จากจำนวนเกษตรกรที่กองทุนดำเนินการชำระหนี้แทนทั้งหมด 474 รายนี้ เป็นสมาชิกของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี จำนวน 290 ราย หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 62 ของผู้ที่ได้รับการซื้อหนี้แล้วทั้งจังหวัดเพชรบุรี รวมมูลหนี้ทั้งสิ้น 70,389,016 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 62 ของมูลหนี้ที่กองทุนฟื้นฟู ซื้อแล้วทั้งหมด (113,742,685 บาท)

³ ข้อมูลเมื่อสิ้นปี 2555 จากสำนักงาน กฟก. จ.เพชรบุรี , 2 พฤษภาคม 2556

3. สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบปัญหาหนี้สิน และมีปัญหาที่ดิน และมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว การแก้ไขปัญหาตั้งแต่เริ่มต้นมีพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ในปี 2543 สำหรับ กลไกการเคลื่อนไหวในอดีตจะร่วมกับกลุ่มชนวนากรุงเทพฯ และเครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จำนวนประมาณ 500 ราย แต่เนื่องจากการประสบปัญหาด้านกลไกการแก้ไขปัญหา คณะกรรมการกลุ่มไม่สามารถดูแลปัญหาของ สมาชิกได้ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ทำให้ในปี 2555 กรรมการและสมาชิกบางส่วนหนึ่งจึงได้ร่วมปรึกษา พุศุคยและมีมติแยกตัวออกมาจากกลุ่มเดิม และจัดตั้งกลุ่มใหม่ของตนเอง ในชื่อว่า “กลุ่มอุทัยพัฒนา” สำหรับการเคลื่อนไหวระดับประเทศทางกลุ่มฯได้สมัครเป็นสมาชิกสค.ปท. เนื่องจากมียุทธศาสตร์และ แนวทางการทำงานแบบมีส่วนร่วม เปิดให้องค์กรสมาชิกสามารถเข้าถึงการเจรจากับเจ้าหนี้โดยตรง ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มอุทัยพัฒนาซึ่งเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ จำนวนประมาณ 100 ราย จากพื้นที่ 9 อำเภอ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในฝั่งซ้ายของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ดอนและมีพื้นที่อยู่ใกล้นิคม อุตสาหกรรม ได้แก่ อ.อุทัย อ.มหาราช อ.ภาชี อ.บางปะหัน อ.บางปะอิน อ.วังน้อย อ.พระนครศรีอยุธยา อ.นครหลวง อ.ท่าเรือ และปัจจุบันทางกลุ่มได้ยื่นขอจดทะเบียนกับกองทุนฟื้นฟูฯในนามกลุ่มอุทัย พัฒนา 60 ราย อยู่ในขั้นตอนการพิจารณาของอนุกรรมการระดับจังหวัด รวมถึงมีแกนนำของกลุ่ม บางส่วนที่ยื่นสมัครเข้าเป็นอนุกรรมการภายใต้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัด พระนครศรีอยุธยา โดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดในการผลักดันการแก้ไขปัญหา หนี้สินและการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

จากเป้าหมายหลักของกลุ่มอุทัยพัฒนาที่ต้องการแก้ไขปัญหาพื้นฐานเรื่องหนี้สินและที่ดินทำ กินของสมาชิก นอกเหนือจากภาระกิจการติดตามให้เกิดการแก้ไขหนี้สินของสมาชิกกับกองทุนฟื้นฟู และพัฒนาเกษตรกรแล้ว ทางกลุ่มได้มีการหนุนช่วยซึ่งกันและกันโดยเฉพาะการดูแลปัญหาการ สูญเสียที่ดินของสมาชิก เช่นกรณีสมาชิกรายหนึ่งซึ่งถูกนายทุนใหญ่กว้านซื้อที่ดินของชาวนารายอื่น รอบพื้นที่ จนปิดล้อมทางเข้าออกที่ดินของตนเอง หากสู้โดยลำพังสมาชิกรายนี้อาจตัดสินใจขาย ที่ดินดังกล่าวให้นายทุนไป เพราะเกรงกลัวอิทธิพล แต่เมื่อทางกลุ่มได้หนุนช่วยซึ่งกันและกัน ทำให้ สมาชิกยังสามารถรักษาที่ดินเอาไว้ได้

นอกจากนี้ทางกลุ่มได้มีแนวคิดการจัดหาที่ดินให้กับสมาชิกที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องแบกรับค่าเช่าที่ดินราคาแพง โดยได้ต้นแบบประสบการณ์มาจากกลุ่มสค.ปท.จังหวัดอ่างทอง ซึ่ง

ได้กู้ยืมเงินจากกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและคนยากจน ภายใต้คณะกรรมการช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ยากจน(คชก.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มาดำเนินการจัดซื้อที่ดินแปลงใหญ่ แล้วมาจัดแบ่งให้สมาชิกเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเช่าซื้อรายละ 15 ไร่ ได้ดำเนินการมาแล้ว 3 ปี ในระยะ 5 ปีแรก เกษตรกรไม่ต้องจ่ายหนี้ คิดดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 1 บาทต่อปี อนึ่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกองทุนช่วยเหลือเกษตรกรฯ ปี 2546 มีวัตถุประสงค์หลักในการสนับสนุนให้เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง โดยการให้กู้ยืมเงินเพื่อการชำระหนี้และไถ่ถอนที่ดินคืน จัดซื้อที่ดิน และเป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพของเกษตรกร จากรายงานผลการดำเนินงานของ คชก. ตั้งแต่เริ่มดำเนินงานปี 2534 ถึง 31 สิงหาคม 2555 พบว่ากองทุนฯ ได้อนุมัติเงินกู้ให้เกษตรกรผู้ยากจน จำนวน 25,109 ราย จำนวนเงิน 4,034.89 ล้านบาท มีจำนวนที่ดินที่ขอไถ่ถอนและซื้อคืนจำนวน 255,790 ไร่

กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาชีวิตเกษตรกรสาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาชีวิตเกษตรกรเป็นสถาบันที่มาจากการผลักดันโดยองค์กรเกษตรกร ในปี 2542 โดยเป้าหมายของกองทุนคือการสร้างองค์กรเพื่อคุ้มครองความมั่นคงด้านชีวิตและทรัพย์สินของเกษตรกร ในรูปแบบการโอนหนี้ของเกษตรกรจากสถาบันการเงินต่างๆ เข้าสู่แผนการจัดการและฟื้นฟูของกองทุนเพื่อยุติการยึดทรัพย์สินและการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร ปัจจุบันกองทุนฟื้นฟูฯ มีสำนักงานสาขาระดับจังหวัดครอบคลุมอยู่ทุกจังหวัดทั่วประเทศ รวมทั้งสิ้น 76 จังหวัด

สำหรับสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสถานะเป็นนิติบุคคล จัดตั้งขึ้นในปี 2543 อยู่ภายใต้การกำกับของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สำนักงานใหญ่ เพื่อให้บริการองค์กรเกษตรกรที่มีพื้นที่ตั้งในเขตจังหวัด สำนักงานกองทุนฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการพัฒนา คุณภาพชีวิต และดำเนินการแก้ไขปัญหาหนี้ของเกษตรกรที่มีอยู่กับสถาบันการเงิน สถาบันเกษตรกร และนิติบุคคล เพื่อให้เกษตรกรได้กลับมามีโอกาสเป็นเจ้าของทรัพย์สินของตนเอง นอกจากนี้มีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนการฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกรรวมของเกษตรกร พัฒนาความรู้ในด้านเกษตรกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกร พัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างเกษตรกร และแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในระบบอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กรเกษตรกร

โครงสร้างและกลไกการบริหารจัดการอยู่ในรูปแบบอนุกรรมการกองทุนระดับจังหวัด ซึ่งมีสัดส่วนกรรมการที่เป็นตัวแทนมาจากกลุ่มองค์กรเกษตรกร และเจ้าหน้าที่สำนักงานรับผิดชอบงานธุรการและเลขานุการ โดยมีบทบาทในการพิจารณาตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นก่อนเสนอไปยังคณะ

กรรมการบริหารกองทุนฯ คณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกร และเลขาธิการสำนักงานใหญ่ ได้แก่ พิจารณาคำขอขึ้นทะเบียนองค์กรเกษตรกร การพิจารณาเกษตรกรที่จะได้รับการชำระหนี้แทน การพิจารณาแผนหรือโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ยื่นมาจากองค์กรเกษตรกร

นอกจากนี้สำนักงานฯ สาขาจังหวัดมีหน้าที่ รับผิดชอบงานอำนวยการ งานประชาสัมพันธ์ การดูแลองค์กรเกษตรกรและสมาชิกองค์กรเกษตรกร การควบคุมและกำกับงานทะเบียนเกษตรกร งานเกี่ยวกับแผนหรือโครงการขององค์กรเกษตรกรและสมาชิก งานจัดการหนี้หรือปรับปรุงโครงสร้างหนี้ขององค์กรเกษตรกรและสมาชิก งานฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร การส่งเสริมและพัฒนาองค์กรเกษตรกรและสมาชิก การขึ้นทะเบียนหนี้ ติดตามการชำระหนี้ และจำแนกหนี้ การบริหารสินทรัพย์ที่ได้มาจากการจัดการหนี้ จัดทำรายงานเกี่ยวกับข้อมูลหนี้ของลูกหนี้ องค์กรเกษตรกรและสมาชิก

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานจัดการปัญหาหนี้สินของเกษตรกร คือ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกองค์กรเกษตรกรซึ่งมีหนี้ในระบบยื่นคำขอขึ้นทะเบียนเกษตรกรต่อสำนักสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเพื่อเข้ากระบวนการฟื้นฟูและแก้ไขปัญหา ซึ่งสำนักกองทุนจะทำการตรวจสอบหลักฐานถึงความมีอยู่จริงของหนี้และหลักประกันที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเจรจาปรับโครงสร้างหนี้กับเจ้าหนี้โดยขอลดดอกเบี้ยและจำนวนเงินต้น จากนั้นกองทุนจะรับภาระชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ของเกษตรกร สำหรับทรัพย์สินของเกษตรกรที่ใช้เป็นหลักประกัน กองทุนจะขายทรัพย์สินให้แก่เกษตรกรโดยการเช่าซื้อ หรือซื้อ แต่หากเกษตรกรรายเดิมไม่ประสงค์ซื้อทรัพย์สินคืน กองทุนสามารถขายทรัพย์สินนั้นให้แก่เกษตรกรรายอื่นที่ได้ขึ้นทะเบียนกับกองทุนไว้

ผลการดำเนินงานด้านการจัดการหนี้สินเกษตรกร

นับตั้งแต่ปี 2544 ถึง 2556 รวม 12 ปี มีองค์กรเกษตรกรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาขอขึ้นทะเบียนหนี้สินไว้กับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรแล้วจำนวนสิ้น 480 องค์กร สมาชิกเกษตรกร 60,600 ราย สำหรับสถาบันเจ้าหนี้หลักของเกษตรกรที่มาขึ้นทะเบียนไว้กับกองทุนฟื้นฟูฯ มากกว่าครึ่งหนึ่ง คือ สหกรณ์การเกษตร ร่องลงมาคือ ธ.ก.ส. ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทบริหารสินทรัพย์ ตามลำดับ จากการประเมินของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูฯ สาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา⁴ เห็นว่าจากสมาชิกเกษตรกรในจังหวัดที่ขอขึ้นทะเบียนหนี้สินไว้ทั้งหมด มีองค์กรเกษตรกร จำนวน 20 กลุ่มที่มีการ

⁴ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 3 พฤษภาคม 2556

ผลักดันการแก้ไขปัญหาของสมาชิกอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ด้านสถิติเฉลี่ยขององค์กรเกษตรกรที่มาขึ้นทะเบียนกับกองทุนฯในปัจจุบันมีประมาณ 1-2 องค์กรต่อปี คิดเป็นสมาชิกเกษตรกรประมาณ 100 ราย ซึ่งแตกต่างจากช่วงเริ่มต้นที่มีเกษตรกรขึ้นทะเบียนจำนวนมาก โดยเฉพาะปี 2547 ปีเดียวมีองค์กรเกษตรกรมาขอขึ้นทะเบียนกว่า 50 องค์กร และมีสมาชิกเกษตรกรกว่า 3,000 ราย โดยภาพรวมเกษตรกรที่มาขึ้นทะเบียนกับกองทุนฯ สาขาพระนครศรีอยุธยา มีอายุเฉลี่ย 56 ปี (ข้อมูลปี 2555) หนี้สินเฉลี่ยประมาณ 50,000 – 100,000 บาท ต่อราย และ มี 4 ราย ซึ่งมีหนี้สินจำนวนมากกว่า 10 ล้านบาทขึ้นไป

ตาราง สรุปข้อมูลการชำระหนี้แทนเกษตรกร ตั้งแต่ ปีงบประมาณ 2549-2556

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	สถาบันเจ้าหนี้	จำนวนรวม(ราย)	มูลหนี้รวม (บาท)	บุคคลค้ำประกัน		หลักทรัพย์ค้ำประกัน				
				มูลหนี้(บาท)	จำนวน(ราย)	มูลหนี้(บาท)	จำนวน(ราย)	ไร่	งาน	ตรว.
1	ธ.ก.ส.	18	8,586,476.75	1787459.75	8	6,799,017.00	10	78	2	19
2	สหกรณ์การเกษตร	737	62,409,351.86	38314809.75	670	24,094,542.11	67	309	0	84
3	ธนาคารกสิกรไทย	3	2,516,240.66	-	-	2,516,240.66	3	8	0	26.9
4	ธนาคารกรุงเทพ	4	2,165,123.87	-	-	2,165,123.87	4	43	2	65
5	ธนาคารกรุงไทย	5	4,819,300.93	373863.17	1	4,445,437.76	4	0	1	88
6	บริษัทบริหารสินทรัพย์	8	1,004,957.28	-	-	1,004,957.28	4	8	3	3
7	นิติบุคคลอื่น	-	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม		775	81,501,451.35	40476132.67	679	41,025,318.68	92	448	2	85.9

ที่มา สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ข้อมูล ณ วันที่ 27 พฤษภาคม 2556

สถานการณ์ด้านการชำระหนี้แทนเกษตรกร ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2549-2556 สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเกษตรกรที่ได้รับการชำระหนี้แทนแล้วทั้งสิ้นจำนวน 775 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.2 ของสมาชิกเกษตรกรทั้งหมด มูลค่าหนี้ที่ชำระแทน 81,501,451.35 บาท โดยหนี้สินส่วนใหญ่ร้อยละ 95 อยู่กับสหกรณ์การเกษตร ในจำนวนนี้มีหลักทรัพย์ที่เป็นที่ดินโอนมาอยู่ในกองทุนฯ จำนวน 448 ไร่ 2 งาน 85.9 ตารางวา ทั้งนี้จากงานศึกษาของกรมส่งเสริมสหกรณ์พบว่า เหตุปัจจัยที่หนี้สินของเกษตรกรที่มีกับสหกรณ์การเกษตรได้รับการชำระหนี้โดยกองทุนฟื้นฟูมากที่สุด⁵ เนื่องจาก 1) ลูกหนี้ค้างชำระนาน เป็นหนี้เสีย ไม่มีความสามารถในการชำระหนี้ หลักประกันไม่เพียงพอกับภาระหนี้ และหนี้ใกล้หมดอายุความ 2) สมาชิกขาดหลักการอุดมการณ์สหกรณ์ 3) เพื่อต้องการลดภาระหนี้ของสมาชิก เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า 4) ได้รับชำระหนี้คืน

การสนับสนุนกระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

การสนับสนุนแผนหรือโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ตั้งแต่ปี 2549 มีสมาชิกองค์กรเกษตรกรจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เสนอแผน/โครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ได้รับการอนุมัติไปแล้ว 15 โครงการ ลักษณะโครงการที่สนับสนุนมี 2 รูปแบบ คือ การสนับสนุนเงินทุนในรูปแบบการให้เปล่า ได้แก่ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม จำนวน 600 บาทต่อราย เฉลี่ยที่อนุมัติ 50,000 บาท ต่อราย โครงการ การเงินกู้ยืมให้กลุ่มเกษตรกรลงทุนด้านอาชีพที่เกิดดอกผล เช่น เลี้ยงปลาในกระชัง ในวงเงินไม่เกิน 500,000 บาท อย่างไรก็ตามจากการติดตามประเมินโครงการและแผนงานที่องค์กรเกษตรกรเสนอขึ้นมายังประสบผลสำเร็จไม่มากนัก เนื่องจากยังเป็นไปในลักษณะปัจเจกและขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกเกษตรกร

การสนับสนุนโครงการปรับโครงสร้างหนี้และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร ที่มีหนี้ NPL ตามมติคณะรัฐมนตรี 7 เมษายน 2553 ที่ผ่านมา ทางสำนักงานกองทุนฟื้นฟูฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ดำเนินการร่วมกับธกส ปัจจุบันมีเกษตรกรเข้าร่วมจำนวน 79 ราย จะได้รับสิทธิการปรับโครงสร้างหนี้ 50% แรกของวงเงินต้น ส่วน 50% ของเงินส่วนที่เหลือจะให้มีการผ่อนชำระไม่เกิน 15 ปี โดยให้อัตรา

⁵ การศึกษาผลกระทบจากการจัดการหนี้ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่มีต่อธุรกิจสินเชื่อของสหกรณ์ โดย มนตรี ณ รังษี กรมส่งเสริมสหกรณ์ , 2551

ดอกเบี้ยยต่ำ ด้านสถานการณ์ปัญหาหนี้สินเร่งด่วนที่เกษตรกรถูกเร่งรัดหนี้สินจากสถาบันการเงิน มาติดต่อกับกองทุนฟื้นฟูเฉลี่ยประมาณ 3 รายต่อเดือน

การจัดการหนี้แทนเกษตรกร

คณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูมีการกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางการชำระหนี้แทนเกษตรกรล่าสุด ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากตามมติกรม. 22 มิถุนายน 2553 โดยกฎเกณฑ์และเงื่อนไขสำคัญคือเกษตรกรที่ได้รับสิทธิแก้ไขปัญหาหนี้สินต้องเป็นสมาชิกองค์กรเกษตรกรที่มีหนี้สินไม่เกิน 2.5 ล้านบาท และจะรับชำระหนี้ให้เฉพาะสมาชิกเกษตรกรที่มีสถานะถูกฟ้องร้องดำเนินคดีและบังคับขายทอดตลาด โดยมีมูลหนี้ันเกิดจากหนี้สินในระบบ ได้แก่ หนี้ที่เกิดจากโครงการส่งเสริมของรัฐ หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมของสถาบันการเงินต่างๆ เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และนิติบุคคลอื่น หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมของสถาบันการเงิน อันเนื่องมาจากการเกษตรกรรม

รายละเอียดมติกรม.วันที่ 22 มิถุนายน 2553 กรม.ได้มีมติเห็นชอบเรื่อง หลักเกณฑ์การดำเนินโครงการปรับโครงสร้างหนี้และฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรตามข้อสรุปการหารือระหว่างกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) (บมจ.ธนาคารกรุงไทย), ธนาคารอาคารสงเคราะห์และธนาคารออมสิน ตามที่กระทรวงการคลังเสนอ โดยมีมาตรการที่สำคัญๆ คือ 1.การดำเนินการเริ่มต้นจะดำเนินการกับกลุ่มเกษตรกรที่เป็นหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) และเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรลูกหนี้จำนวนนี้มีประมาณ 80,000 ราย ซึ่งเป็นลูกหนี้ของธนาคาร 4 แห่ง ได้แก่ ธ.ก.ส. บมจ.ธนาคารกรุงไทย ธอส. และ ธ.ออมสิน โดยสถานะหนี้เป็นหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) ณ 31 ธันวาคม 2552 โดยกำหนดต้นเงินไม่เกิน 2.5 ล้านบาทต่อราย และเมื่อเข้าร่วมโครงการนี้แล้ว เกษตรกรลูกหนี้จะต้องไม่ก่อหนี้เพิ่มกับสถาบันการเงินในโครงการทั้ง 4 ธนาคาร 2.การปรับโครงสร้างหนี้จะเป็นการพักชำระต้น เงินครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 50) และดอกเบียยทั้งหมดไว้ก่อน โดยให้เกษตรกรผ่อนชำระหนี้ต้นเงินที่เหลืออีกครึ่งหนึ่ง ตามงวดและระยะเวลาที่ตกลงกัน แต่ไม่เกิน 15 ปี ต้นเงินและดอกเบียยที่พักไว้จะได้รับการลดให้ทั้งหมด เมื่อเกษตรกรได้ชำระหนี้งวดสุดท้ายแล้ว

ตาราง เปรียบเทียบเงื่อนไขการขายโอนหนี้ของสถาบันการเงินให้กับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร(ธกส.)	ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (ธอส.)	ธนาคารออมสิน	สมาคมธนาคารไทย
<p>มีเงื่อนไขการขายโอนหนี้ (24 พ.ย. 54) ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เงินต้นคงค้างไม่เกิน 1 ล้านบาท ชำระเงินต้นคงค้างร้อยละ 50 เงินต้นที่เหลือและดอกเบี่ยยกเล็ก 2. เงินต้นคงค้างมากกว่า 1 ล้านบาท แต่ไม่เกิน 2.5 ล้านบาท กรณีหลักประกัน จำนองไม่ค้ำมูลหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างไม่เกินร้อยละ 50 เงินต้นและดอกเบี่ยยกเล็ก กรณีหลักประกัน จำนองค้ำมูลหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างไม่เกินร้อยละ 90 เงินต้นที่เหลือและดอกเบี่ยยกเล็ก 3. หนี้ NPL ชำระเงินต้นคงค้างร้อยละ 100 ชำระ 	<p>มีเงื่อนไขการขายโอนหนี้ (11 ม.ค.53) ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ธอส.จะรับพิจารณาเฉพาะลูกหนี้ที่เป็นเกษตรกรที่มีวัตถุประสงค์การกู้ยืมใกล้เคียงตามนิยาม “หนี้” ตามพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ซึ่งให้นิยามความหมายว่า หนี้อันเนื่องมาจากการประกอบเกษตรกรรมของเกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กรเกษตรกร 2. หนี้ NPL (หนี้ที่ค้างชำระเกิน 3 งวดขึ้นไป) - กรณีหนี้ NPL ที่ยังไม่ถูกดำเนินคดี ให้กองทุนรับชำระเงินต้นคงค้างร้อยละ 100 ชำระดอกเบี่ยอัตรา MRR 	<p>มีเงื่อนไขหลักเกณฑ์ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หนี้ NPL กรณีหลักประกัน จำนองไม่ค้ำมูลหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างไม่เกินร้อยละ 80 เงินต้นที่เหลือและดอกเบี่ยยกเล็ก กรณีหลักประกัน จำนองค้ำมูลหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างร้อยละ 100 และชำระดอกเบี่ยร้อยละ 5 ของเงินต้นคงค้างนับจากวันที่ผิดนัดชำระหนี้ ส่วนดอกเบี่ยที่เหลือเต็มยกเล็กทั้งหมด 2. หนี้ NPA ที่เหลือจากการขายทอดตลาด กรณีไม่มีเงินต้นคงค้าง ชำระหนี้ต้นเงิน NPA (ราคาซื้อทรัพย์สินจากการขายทอดตลาด บวกค่าใช้จ่ายต่างๆ) รวมกับดอกเบี่ยร้อยละ 7.5 นับจากวันที่ซื้อทรัพย์สิน ส่วนดอกเบี่ยที่เหลือเต็มยกเล็ก 	<p>มีเงื่อนไขหลักเกณฑ์ (26 พ.ย. 55) ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หนี้ NPL หลัง 30 มิถุนายน 2548 ถึง 31 ธันวาคม 2552 ที่มีเงินต้นไม่เกิน 2.5 ล้านบาท กรณีหลักประกัน จำนองไม่ค้ำมูลหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างไม่เกินร้อยละ 50 เงินต้นที่เหลือและดอกเบี่ยยกเล็ก กรณีหลักประกัน จำนองค้ำมูลหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างไม่เกินร้อยละ 90 เงินต้นที่เหลือและดอกเบี่ยยกเล็ก และกองทุนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริง 2. การซื้อ NPA ให้กองทุนซื้อในราคาเท่ากับสถาบันการเงินซื้อรวมค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริง

<p>ดอกเบี๋ยร้อยละ 7.5 ทั้งนี้ในทางปฏิบัติเงื่อนไขอาจ แตกต่างในเชิงรายละเอียด โดยถ้ามีการ ชำระหนี้เฉพาะดอกเบี๋ย เกษตรกรราย นั้น สามารถกู้เพิ่มได้ แต่ถ้าตัดหนี้ร้อยละ 50 ลูกหนี้รายนั้นจะไม่สามารถกู้เพิ่ม กับธกส.ได้อีก</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กรณีหนี้ NPL ที่ถูกดำเนินคดี หากหลักประกันจำนองค้ำคูณ หนี้ ให้กองทุนรับชำระเงินต้น ร้อยละ 100 ไม่มีดอกเบี๋ย หาก หลักประกันจำนองไม่ค้ำคูณหนี้ ชำระเงินตามราคาประเมิน หลักทรัพย์ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 - กรณีที่ธนาคารซื้อทรัพย์จาก การขายทอดตลาดไว้เป็น NPA ของธนาคารแล้ว ธนาคารจะ พิจารณาเป็นรายๆไป โดย กำหนดการขายต้องไม่ต่ำกว่า ต้นทุนของธนาคารรวมกับหนี้ ส่วนขาดที่ต้องชำระ <p>3. ในการชำระหนี้แทนเกษตรกร สามารถชำระหนี้แทนเป็นรายๆ ไป หรือคราวละหลายๆราย หรือคราวเดียวทั้งหมดก็ได้</p>	<p>ทั้งหมด กรณีมีเงินต้นคงค้างแต่ ไม่มีหลักประกันหรือ หลักประกันไม่ค้ำคูณหนี้ ชำระเงิน ต้นคงค้างร้อยละ 80 พร้อม ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริง ส่วนเงิน ต้นและดอกเบี๋ยเดิมที่เหลือ ยกเลิกทั้งหมด กรณีมีเงินต้นคง ค้างและมีหลักประกันค้ำคูณหนี้ ชำระเงินต้นคงค้างร้อยละ 100 พร้อมดอกเบี๋ยร้อยละ 5 นับจาก วันที่ผัดนัดชำระหนี้ ส่วน ดอกเบี๋ยที่เหลือเดิมยกเลิก ทั้งหมด ทั้งนี้กรณีบุคคลภายนอกซื้อ ทรัพย์ ธนาคารไม่สามารถ พิจารณาให้ได้และหากหนี้ที่ ต้องชำระมากกว่า 2.5 ล้านบาท กรณีรวมค่าใช้จ่ายต่างๆ ส่วนที่ เกินให้ลูกหนี้เป็นผู้ชำระเพิ่ม</p>	<p>ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลและ ภาษีธุรกิจเฉพาะ ธนาคารเป็น ผู้รับผิดชอบ กรณี NPA ที่มีเงิน ต้นคงค้างหากมีหลักประกัน เหลืออยู่ ให้กองทุนซื้อตาม หลักเกณฑ์การซื้อ NPL หากไม่ มีหลักประกัน ชำระเงินต้นร้อย ละ 30 ของเงินต้นคงค้าง</p>
---	---	--	--

ตาราง เงื่อนไขการชำระหนี้แทนเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร(กฟก.)

กรณีหนี้	เงื่อนไข	เกณฑ์การชำระ
1.กรณีหนี้สหกรณ์	<p>1.เป็นหนี้ของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนองค์กรและทะเบียนเกษตรกร(ทะเบียนหนี้) ถูกต้อง</p> <p>2.เป็นหนี้ตั้งแต่ผิदनัดชำระ(npl) ถึงหนี้บังคับคดีขายทอดตลาด</p> <p>3.วัตถุประสงค์การกู้เพื่อการเกษตร กรณีสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนต้องพิจารณาวัตถุประสงค์การกู้</p>	<p>1. เป็นหนี้ไม่เกิน 2.5 ล้านบาท</p> <p>2. เป็นหนี้ค้างชำระก่อน 30 มีนาคม 2550</p> <p>3. เป็นหนี้อันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรสมาชิก</p> <p>4. กรณีมีการฟ้องร้อง ต้องเป็นการฟ้องร้องก่อน 30 ก.ย.2553</p> <p>5. กองทุนฟื้นฟูชำระเงินต้น 100 เปอร์เซ็นต์ พร้อมดอกเบี้ย 7.5 เปอร์เซ็นต์(มติ ครม.เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2553)</p> <p>6. ลำดับการจัดการหนี้จะดำเนินการตามความเร่งด่วนจากเป็นหนี้ชั้นบังคับคดี ขายทอดตลาด พิพากษา ฟ้องดำเนินคดี ผิदनัดชำระ (NPL) ตามลำดับ</p>
2. กรณีหนี้ธนาคารพาณิชย์ และนิติบุคคลอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด	<p>1. เป็นหนี้ของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนองค์กรและทะเบียนเกษตรกร(ทะเบียนหนี้)ถูกต้อง</p> <p>2.เป็นหนี้ NPL ตามนิยามธนาคารแห่งประเทศไทย หมายถึงหนี้ค้างชำระนานเกิน 3 งวดขึ้นไป</p>	<p>1. เงินต้นคงค้างไม่เกิน 1 ล้านบาท กฟก.ชำระหนี้แทนไม่เกินร้อยละ 50 ของต้นเงินคงค้างรวมค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงตามกฎหมาย ตัดดอกเบี้ยทั้งหมด</p> <p>2. เงินต้นคงค้างระหว่าง 1 ถึง 2.5 ล้านบาท</p>

		<p>2.1 กรณีหลักประกันจำนองค้ำกับหนี้ กฟก.ชำระหนี้แทนเกษตรกรไม่เกินร้อยละ 90 ของเงินต้นคงค้าง ตัดดอกเบี้ยยทั้งหมด</p> <p>2.2 กรณีหลักประกันไม่ค้ำกับหนี้ กฟก.ชำระหนี้แทนไม่เกินร้อยละ 50 ของเงินต้นคงค้าง ตัดดอกเบี้ยยทั้งหมด</p>
3.กรณีสถาบันเจ้าหนี้หรือบุคคลภายนอกซื้อทรัพย์สิน (NPA)	เป็นรายชื่อที่ผ่านการพิจารณาอนุมัติตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2552 จำนวน 1,187 ราย	<p>เป็นไปตามประกาศคณะกรรมการกองทุนฟื้นฟูเรื่องหลักเกณฑ์การจัดการทรัพย์สินของเกษตรกรที่ได้มีการบังคับคดีเสร็จสิ้นแล้ว พ.ศ. 2553 คือ</p> <p>1.ซื้อจากราคาที่เจ้าหน้าที่เดิมซื้อจากสำนักงานบังคับคดีรวมค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามกฎหมาย</p> <p>2.ซื้อไม่เกินราคาประเมินของทางราชการ</p> <p>3.ในกรณีที่ไม่สามารถซื้อได้ตามข้อ 1 และข้อ 2 ให้เสนอคณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกรวินิจฉัย</p>

จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร กับแต่ละสถาบันการเงินจะมีความแตกต่างกันตามประเภทของสถานะหนี้สินแต่ละระดับ หากเป็นหนี้สิน NPL และมีหลักทรัพย์

(ที่ดิน)ค่าประกันไม่คุ้มทุนก็จะได้รับการลดหย่อนหรือยกเลิกหนี้เงินต้นและดอกเบี้ยในสัดส่วนที่มากที่สุด ส่วนหนี้ที่หลักทรัพย์ค้ำประกัน(ที่ดิน)ถูกขายทอดตลาดและธนาคารซื้อไว้แล้ว กฎเกณฑ์การโอนและซื้อหนี้ของกองทุนจะมีแนวโน้มเสียเปรียบมากที่สุด นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบเงื่อนไขการขายหนี้ระหว่างสถาบันการเงินของรัฐและธนาคารพาณิชย์ พบว่าสถาบันของรัฐบางแห่งจะมีเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่สถาบันการเงินของรัฐบางแห่ง ได้แก่ ธอส. มีเงื่อนไขที่เข้มงวดกับการซื้อหนี้สินของเกษตรกรมากกว่าธนาคารพาณิชย์เอกชน (สมาคมธนาคารไทย)

ปัญหาอุปสรรคในการจัดการหนี้แทนเกษตรกรของกองทุนฯ

ปัญหาความเข้าใจของเกษตรกร โดยเฉพาะกรณีเกษตรกรที่มีหนี้สินกับธ.ก.ส. ยังขาดความเข้าใจและความเชื่อมั่นกับกองทุนฟื้นฟูฯ ปัจจุบันพบว่าเกษตรกรที่เป็นหนี้กับธ.ก.ส. จำนวนมากไม่ต้องการสมัครเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ เพราะไม่เชื่อมั่นว่ากองทุนฟื้นฟูฯ จะช่วยแก้ไขปัญหาได้จริง นอกจากนี้สาเหตุหนึ่งเพราะไม่อยากสูญเสียเครดิตกับสถาบันการเงิน(ธ.ก.ส.) ที่จะกู้เพิ่มเติม

ปัญหากับสำหรับสถาบันการเงินที่เกษตรกรเป็นหนี้ ได้แก่ รอบบัญชีหนี้ของสถาบันการเงินจะตรงกับช่วงที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จและมีการขายผลผลิตไม่ทันชำระหนี้ ตัวอย่างเช่น ธกส. จะมีรอบหนี้ช่วงประมาณเดือนมีนาคม ทำให้เกษตรกรมักจะถูกเร่งรัดหนี้สินและทำการกู้หนี้สินจากระบบ นอกจากนี้ นโยบายและข้อตกลงของธนาคารไม่ชัดเจน การตัดสินใจขึ้นอยู่กับธนาคารแต่ละสาขาไม่เป็นเอกภาพเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ธนาคารอาคารสงเคราะห์(ธอส.) และธนาคารออมสิน ซึ่งจากประสบการณ์การทำงานของกองทุนฟื้นฟูฯพระนครศรีอยุธยาที่ผ่านมายังไม่สามารถเจรจาได้ในนามกองทุนฟื้นฟูฯ เพราะธนาคารจะรับเจรจากับลูกหนี้เป็นรายๆไป จะไม่รับในนามกลุ่ม

ส่วนที่ 3

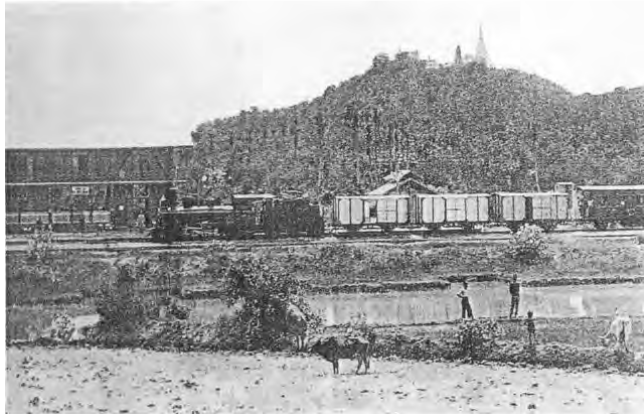
ภาวะหนี้สินชาวนา ที่ดิน และความมั่นคงทางอาหาร กรณีศึกษากลุ่มพื้นที่ฟูเกษตรกรรมเมืองเพชร จังหวัดเพชรบุรี

1. เพชรบุรีเมืองเกษตร

“เพชรบุรี” เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่อยู่ในเขตภาคกลางตอนล่าง ด้านทิศเหนือ ติดกับอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านทิศตะวันออก ติดชายฝั่งอ่าวไทยด้านใต้ ติดกับอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้านทิศตะวันตก ติดกับเขตตะนาวศรีของประเทศพม่า แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเพชรบุรี อำเภอเขาย้อย อำเภอชะอำ อำเภอท่ายาง อำเภอบ้านลาด อำเภอบ้านแหลม อำเภอหนองหญ้าปล้อง และอำเภอแก่งกระจาน

กล่าวกันว่าดินแดนเมืองเพชร หรือจังหวัดเพชรบุรีนี้ เคยเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของไทย ในกลุ่มหัวเมืองฝั่งตะวันตกในสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเอาไว้ว่า เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีศิลปวัตถุมากมายซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึงศิลปกรรมตามวัดวาอารามซึ่งเก่าแก่มากมาย เป็นดินแดนที่มีผู้อยู่อาศัยและทำกิน ค้าขาย ทำการเกษตร และอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นชุมชนถาวรมาตั้งแต่สมัยทวารวดี สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นว่า เพชรบุรีในอดีตเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองไม่แพ้เมืองอื่นใดในสมัยโบราณ

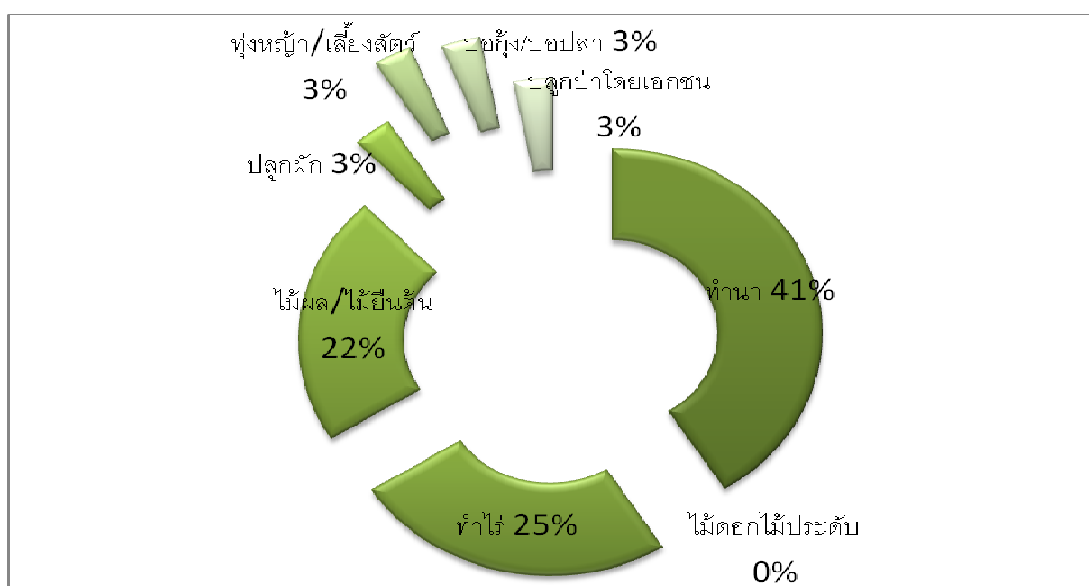
อย่างไรก็ตาม เมื่อความเจริญรุ่งเรืองทางประวัติศาสตร์ของเพชรบุรีได้เปลี่ยนผ่านกาลเวลามาจนถึงยุคปัจจุบัน กาลเวลาก็ค่อยๆ เปลี่ยนความรุ่งเรืองของอดีตไปสู่สิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นความรุ่งเรืองอีกรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกับหลายๆ จังหวัดของประเทศก็ได้ เป็นความรุ่งเรืองที่มากด้วยวัตถุ ความรุ่งเรืองของการแปรสภาพพื้นที่ให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ เมืองที่เคยเต็มไปด้วยพื้นที่ปลูกพืชอาหาร ถูกแปรสภาพเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ตึกและห้องพักสำหรับรองรับ

นักท่องเที่ยวก่อเกิดขึ้นมากมายด้วยนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด ค่าครองชีพของประชากรก็สูงขึ้น ภาคการผลิตสาขาต่างๆ ต้องปรับตัวตามไปด้วย โดยเฉพาะภาคการเกษตร มิเว้นแม้แต่เกษตรกรรายเล็กรายน้อยที่ยากจะหลีกเลี่ยงที่จะต้องปรับฐานและรูปแบบการผลิตเพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ภายใต้สภาพการณ์ปัจจุบัน

ประชากร และการประกอบอาชีพ

จังหวัดของเพชรบุรีมีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 6,225 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 3,909,49300 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวน 2,232,232 ไร่ พื้นที่นาเกลือ 21,024 ไร่ ที่อยู่อาศัย 210,303 ไร่ พื้นที่รับน้ำชลประทาน 462,837 ไร่ และไร่พื้นที่เกษตร 983,097 ไร่¹ ข้อมูลนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากผลการสำรวจข้อมูลการเกษตรของระดับอำเภอ จังหวัดเพชรบุรี ปี 2547-2555 ของสำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งได้ระบุในรายละเอียดว่า พื้นที่เกษตรรวมทั้งจังหวัดเพชรบุรีปี 2555 เพิ่มขึ้นจากปี 2547 จำนวน 4,536 ไร่ ขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวกลับลดลง กล่าวคือ ในปี 2547 จังหวัดเพชรบุรีมีพื้นที่ปลูกข้าวทั้งสิ้น 421,555 ไร่ แต่ในปี 2555 พื้นที่ปลูกข้าวลดลงเหลือ 401,285 ไร่ หรือลดลง 20,272 ไร่ ซึ่งการลดลงของพื้นที่ปลูกข้าวนี้ สวนทางกับพื้นที่ทางการเกษตรชนิดอื่นซึ่งมีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นที่ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมานี้มีเนื้อที่เพิ่มสูงขึ้นถึง 36,749 ไร่ การเพิ่มขึ้นและลดลงของพื้นที่ปลูกพืชหลักๆ สองสามชนิดที่กล่าวไปนั้น สอดรับกับพื้นที่จำนวน 45,383 ไร่ที่ถูกแปรสภาพให้เป็นพื้นที่รับน้ำชลประทาน แผนภูมิที่ 3.1 จะแสดงรายละเอียดสัดส่วนการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เกษตรของ จ.เพชรบุรี ปี 2555

แผนภูมิที่ 3.1 : แสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรของ จ.เพชรบุรี ปี 2555

¹ สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรี, เข้าถึงข้อมูลทางเว็บไซต์วันที่ 17 พฤษภาคม 2556, http://www.phitchaburi.doae.go.th/Data_For_Web/menu_data.htm

ผลิตภัณฑ์มวลรวมหรือจีดีพี(GDP)จังหวัด ปี 2554 ของจังหวัดเพชรบุรี มีมูลค่าอยู่ที่ 50,856 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2553 จำนวน 486 ล้านบาท (จัดเป็นลำดับที่ 35 ของประเทศ) แบ่งเป็นภาคเกษตร 6,219 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 12 และนอกภาคเกษตร 44,637 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 88 ของจีดีพีจังหวัด โดยตัวเลขจีดีพีของสาขาการผลิตภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนสูงสุดเมื่อเทียบกับจีดีพีของสาขาการผลิตอื่น โดยมีตัวเลขอยู่ที่ 14,176 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 28 ของจีดีพีจังหวัด ตารางที่ 3.1 ด้านล่างจะแสดงรายละเอียดภาพรวมของจีดีพีจังหวัดเพชรบุรีทั้งหมดทุกสาขาการผลิต

ตารางที่ 3.1 แสดงผลิตภัณฑ์จังหวัด อนุกรมใหม่ ตามราคาประจำปี จำแนกตามสาขาการผลิต จังหวัดเพชรบุรี พ.ศ.2554

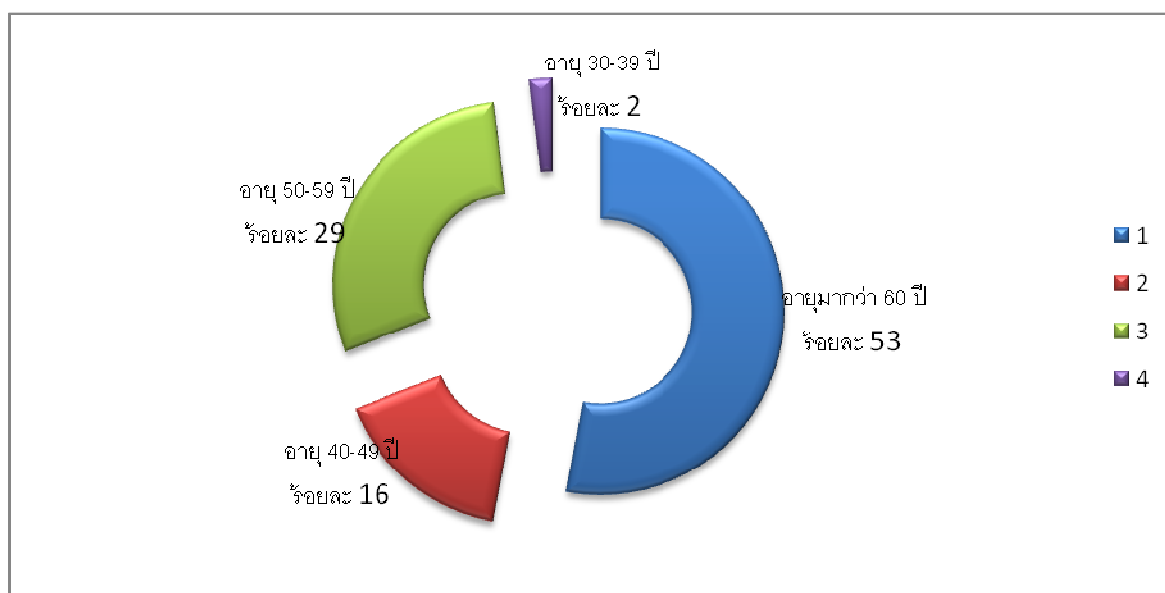
สาขาการผลิต	มูลค่า (ล้านบาท)	มูลค่า (ร้อยละ)
ภาคเกษตร	6,219	12
เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้	5,606	11
การประมง	613	1
นอกภาคเกษตร	44,637	88
การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	1,345	3
การผลิตอุตสาหกรรม	14,176	28
การไฟฟ้า ก๊าซ และการประปา	1,329	3
การก่อสร้าง	2,066	4
การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน	3,803	8
โรงแรมและภัตตาคาร	1,645	3
การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และการคมนาคม	2,904	6
ตัวกลางทางการเงิน	2,169	4
บริการด้านอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่า และบริการทางธุรกิจ	2,535	5
การบริหารราชการแผ่นดินและการป้องกันประเทศ รวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ	6,845	13
การศึกษา	4,166	8
การบริการด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	1,049	2
การให้บริการชุมชน สังคม และบริการส่วนบุคคลอื่น ๆ	532	1
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	73	0
ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (ภาคเกษตร+นอกภาคเกษตร)	50,856	100
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อคน (บาท)	109,664	
ประชากร (1,000 คน)	464	

แหล่งข้อมูล : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2. ผลการศึกษากลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี

เงื่อนไขของการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟู ตามพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2544 ได้กำหนดให้ผู้ที่สมัครเป็นสมาชิกของกองทุนฟื้นฟู ได้นั้น ต้องเป็นสมาชิกและผ่านการรับรองจากองค์กรฐานก่อนในเบื้องต้น แล้วจึงจะมีสิทธิ์สมัครเป็นสมาชิกของกองทุนฟื้นฟู ผ่านองค์กรฐาน(เป็นองค์กรระดับจังหวัดที่มีสมาชิกไม่ต่ำกว่า 50 คน)ที่ตนเองสังกัดอยู่เท่านั้น ดังนั้น จากข้อมูลการศึกษากลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือนจึงเป็นสมาชิกของกองทุนฟื้นฟูทั้งหมดและมีหนี้สินติดตัวอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพร้อยละ 100 ในจำนวนทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างมีร้อยละ 71 เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมและส่วนใหญ่ยังคงทำการเกษตรเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยจากแผนภูมิที่ 3.2 ด้านล่าง จะแสดงช่วงวัยของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งผู้ที่ยังประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลักและผู้ที่ย้ายอาชีพหลักไปสู่อาชีพอื่นแล้ว

แผนภูมิที่ 3.2 : แสดงช่วงวัยของกลุ่มตัวอย่าง

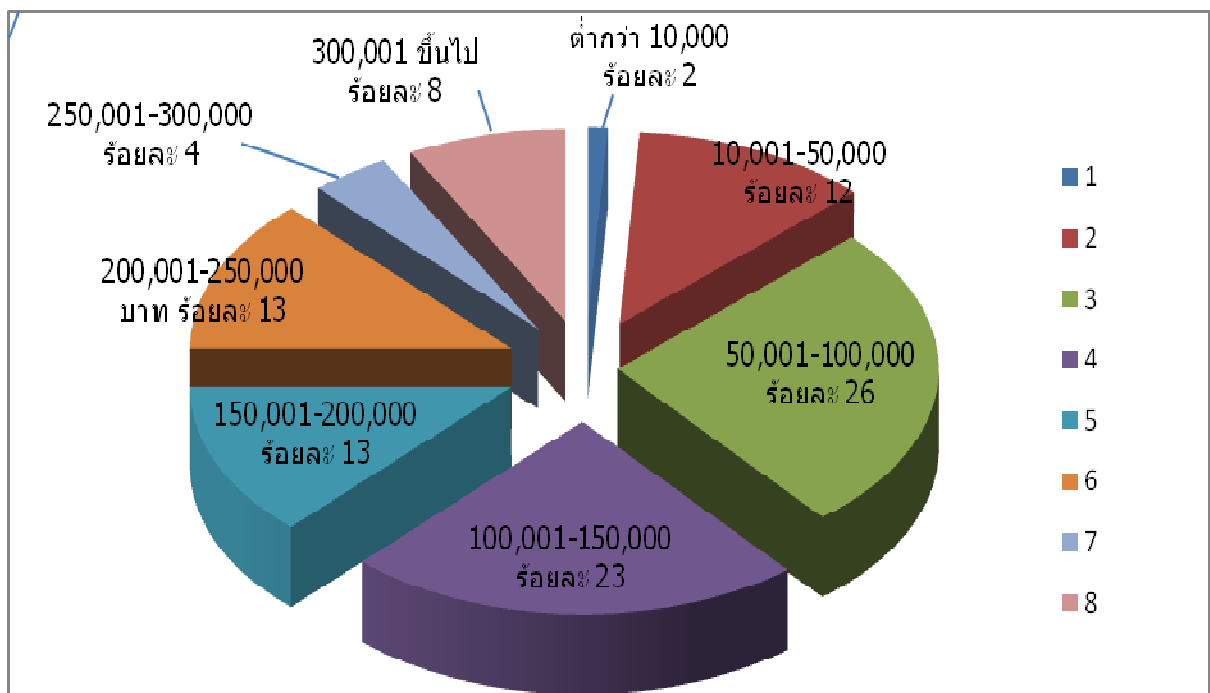
แผนภูมิที่ 3.2 ด้านบน แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่ง อายุมากกว่า 60 ปี รองลงมาคือกลุ่มที่มีอายุระหว่าง 50-59 ปี ร้อยละ 29 อายุต่ำสุด 33 ปี และอายุสูงสุด 84 ปี อายุเฉลี่ยของเกษตรกรอยู่ที่ 60 ปี นอกจากนี้จากผลการสำรวจข้อมูลยังพบว่า ผู้ที่เป็นชาวนา (ทำนาเป็นอาชีพหลัก) ในปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยอายุอยู่ที่ 59 ปี

ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ซึ่งมีตัวเลขที่สูงถึงร้อยละ 90 มีผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงสุดคือระดับปริญญาตรีเพียงร้อยละ 1 และไม่ได้รับการศึกษาเลยอีกร้อยละ 1

2.1 สถานะทางเศรษฐกิจ

เมื่อพิจารณาช่วงรายได้ของกลุ่มตัวอย่างแล้วพบว่า ค่าเฉลี่ยรายได้ของเกษตรกรอยู่ที่ร้อยละ 155,758 บาทต่อปี ช่วงรายได้ของกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงได้ตามแผนภูมิที่ 3.3 ดังนี้

แผนภูมิที่ 3.3 : แสดงช่วงรายได้ของเกษตรกร (บาท : ร้อยละ)

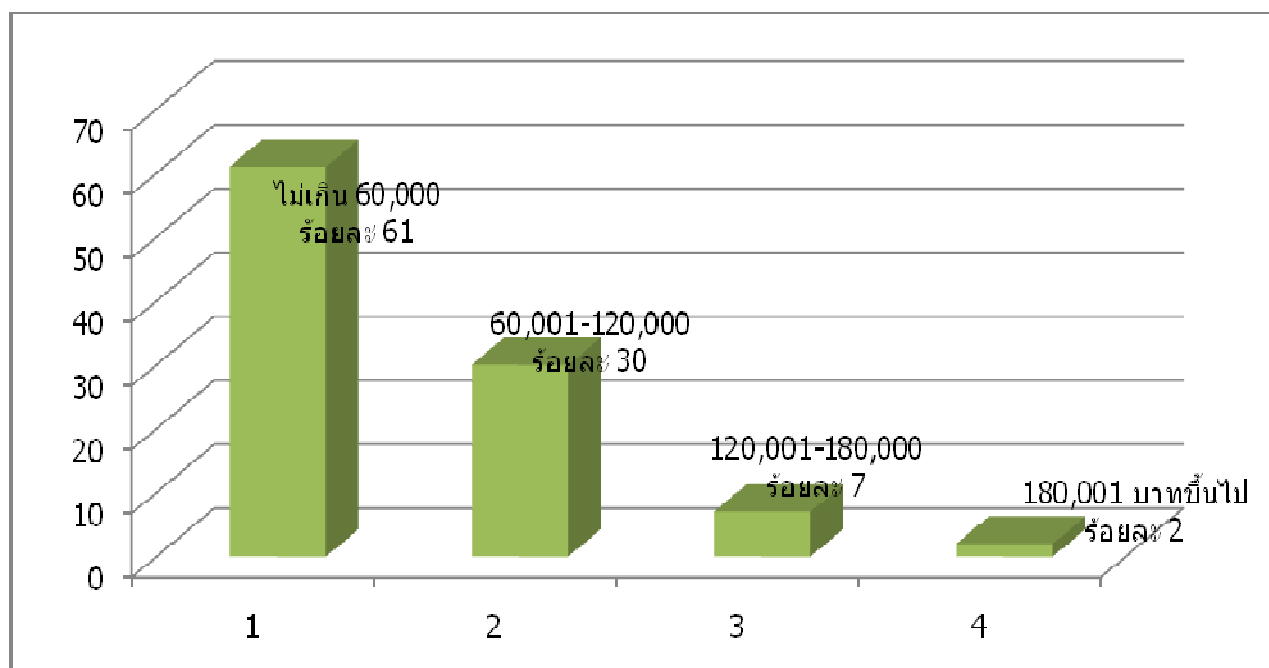
จากแผนภูมิที่ 3.3 แสดงให้เห็นถึงช่วงรายได้ของกลุ่มที่มากที่สุดอยู่ในช่วง 50,001-100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 26 รองลงมาคือกลุ่มที่มีรายได้อยู่ในช่วง 100,001-150,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 23 ลำดับที่สามคือกลุ่มที่มีรายได้ 150,001-200,000 บาทต่อปี และกลุ่มที่มีรายได้ 200,001-250,000 บาทต่อปี สองกลุ่มนี้คิดเป็นร้อยละ 13 เท่ากัน กลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี มีร้อยละ 2 ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดว่า ผู้ที่มีรายได้สูงสุดอยู่ที่ 756,000 บาทต่อปี และผู้ที่มีรายได้ต่ำสุดอยู่ที่ 2,000 บาทต่อปี

รายได้ทั้งหมด มีแหล่งที่มาหลักๆ 5 แหล่ง คือ แหล่งที่ 1 มาจากการขายผลผลิตทางการเกษตรในรอบการผลิตที่ 1 เฉลี่ยครอบครัวละ 79,297 บาทต่อปีจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่ทำการผลิตรอบที่ 1 ทั้งหมดจำนวน 115 ครอบครัว แหล่งที่ 2 มาจากการขายผลผลิตทางการเกษตรในรอบ

การผลิตที่ 2 เฉลี่ยครอบครัวละ 70,317 บาทต่อปีจากครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่ทำการผลิตรอบที่ 2 ทั้งหมดจำนวน 52 ครอบครัว และ แหล่งที่ 3 มาจากการรับจ้างเฉลี่ยครอบครัวละ 117,492 บาทต่อปี จากครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่ทำงานรับจ้างทั้งหมดจำนวน 73 ครอบครัว แหล่งที่ 4 เป็นรายได้ที่มาจากญาติ (ลูกหลาน) เฉลี่ยครอบครัวละ 34,080 บาทต่อปี จากครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่มีรายได้มาจากลูกหลานทั้งหมดจำนวน 29 ครอบครัว แหล่งที่ 5 มาจากเงินช่วยเหลือสงเคราะห์จากรัฐ (เบี้ยผู้สูงอายุ) เฉลี่ยครอบครัวละ 8,040 บาทต่อปี จากครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่ได้รับเงินช่วยเหลือสงเคราะห์จากรัฐทั้งหมดจำนวน 57 ครอบครัว

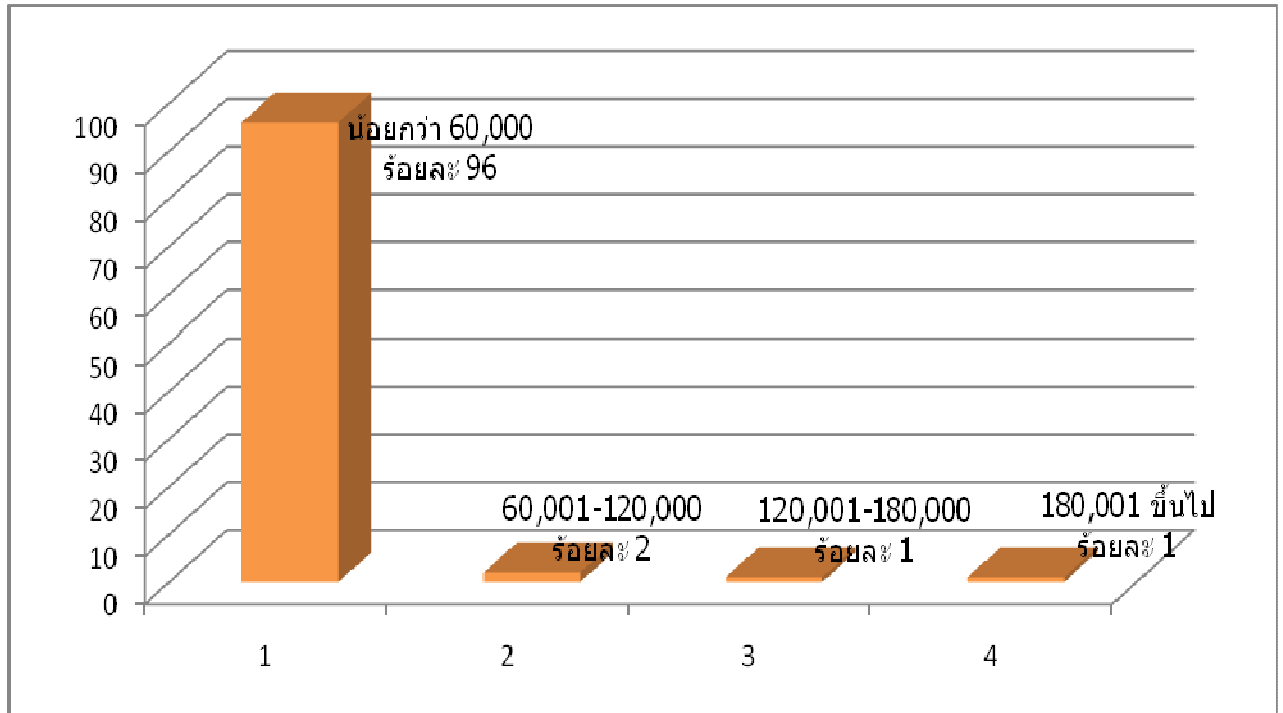
ด้านรายจ่ายของเกษตรกร จะแยกรายจ่ายออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นค่าใช้จ่ายต่อปีเฉพาะตัวเกษตรกร(ผู้ที่เป็นสมาชิกของกองทุนฟื้นฟู)เอง และ ส่วนที่ 2 เป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าอาหารภายในครัวเรือน ซึ่งรายจ่ายในส่วนที่ 1 แสดงรายละเอียดตามแผนภูมิที่ 3.4 ด้านล่าง

แผนภูมิที่ 3.4 : แสดงค่าใช้จ่ายต่อปีเฉพาะตัวเกษตรกร (ส่วนที่ 1) ต่อปี

แผนภูมิที่ 3.4 แสดงให้เห็นถึงกลุ่มที่มีค่าใช้จ่ายอยู่ที่ระดับไม่เกิน 60,000 บาทต่อปี เป็นกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 61 รองลงมาเป็นกลุ่มที่มีรายจ่ายอยู่ในช่วง 60,001 แต่ไม่เกิน 120,000 บาทต่อปี เกษตรกรที่อยู่ในกลุ่มนี้คิดเป็นร้อยละ 30 ของทั้งหมด ส่วนกลุ่มที่มีรายจ่ายอยู่ในช่วง 120,001 แต่ไม่เกิน 180,000 บาทต่อปี มีทั้งหมดร้อยละ 7 และส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่มีรายจ่าย 180,000 ต่อปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนรายจ่ายในส่วนที่ 2 แสดงได้ตามแผนภูมิที่ 3.5 ด้านล่าง

แผนภูมิที่ 3.5 : แสดงรายจ่ายค่าอาหารของครอบครัวสมาชิกกลุ่มตัวอย่างต่อปี

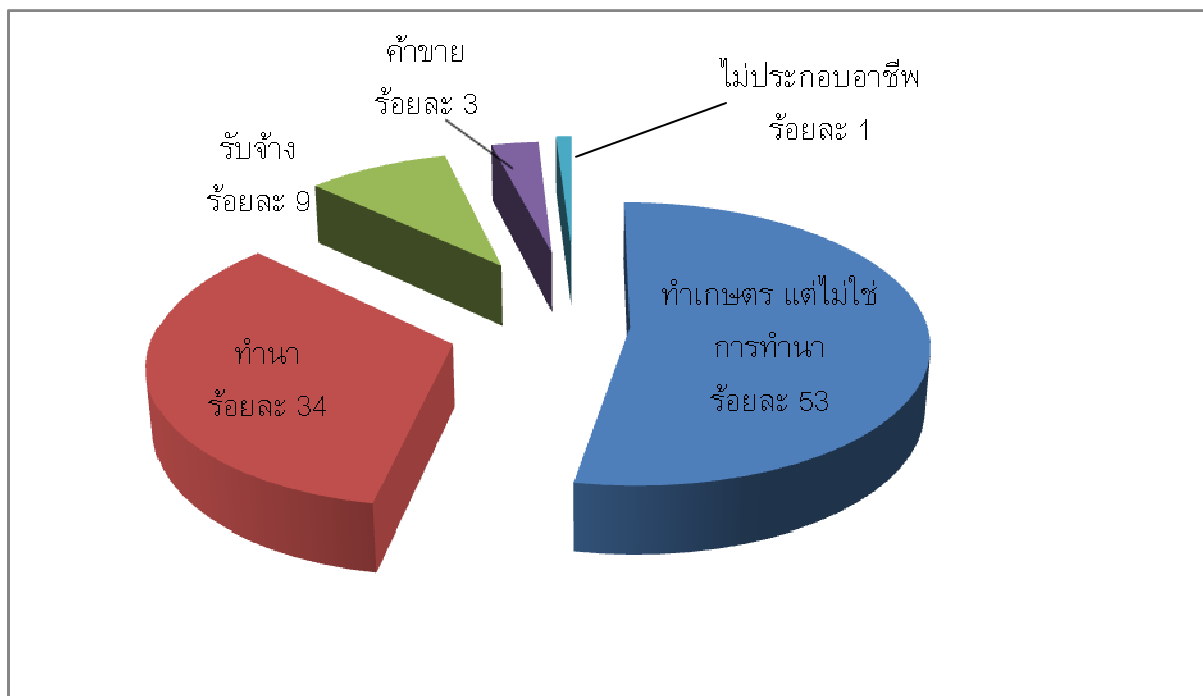
ค่าใช้จ่ายส่วนที่ 2 นี้ เป็นค่าใช้จ่ายเฉพาะค่าอาหารของครอบครัวต่อปี คนในพื้นที่ จ.เพชรบุรี ส่วนใหญ่จะซื้ออาหารสำเร็จและวัตถุดิบจากตลาดสดหรือตลาดนัดของชุมชนมาประกอบอาหารเอง และในกลุ่มตัวอย่างนี้ก็เช่นเดียวกัน จากแผนภูมิที่ 3.5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 96 มีค่าใช้จ่ายค่าอาหารไม่เกิน 60,000 บาทต่อปี มีร้อยละ 2 มีค่าใช้จ่ายค่าอาหารในช่วง 60,001-120,000 บาทต่อปี ร้อยละ 1 มีค่าใช้จ่ายค่าอาหารอยู่ในช่วง 120,001-180,000 บาทต่อปี และอีกร้อยละ 1 มีค่าใช้จ่ายค่าอาหารมากกว่า 180,000 บาทต่อปี เฉลี่ยแล้วค่าอาหารรายครอบครัวอยู่ที่ 74,125 บาทต่อปี โดยครอบครัวที่มีค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหารสูงสุดอยู่ที่ 1,092,000 บาทต่อปี และครอบครัวที่มีค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหารต่ำสุดซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่แทบจะไม่ต้องจ่ายค่าอาหาร เนื่องจากอาศัยอยู่กับครอบครัวของลูก แต่ก็ยังคงมีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้อยู่ที่ 2,600 บาทต่อปี

2.2 การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของเกษตรกรที่พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักเหมือนสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่ แต่มีความต่างกันตรงที่ว่า เมื่อสมัยก่อนนั้นพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่นา แต่ละคราวเรือนจะปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลักและมียุ้งข้าวเพื่อเก็บข้าวไว้บริโภคตลอดทั้งปี ขณะที่สภาพการณ์ปัจจุบันที่พบคือ ยุ้งข้าวได้หายไปจากครอบครัวเกษตรกรเกือบ 100% พื้นที่ที่เคยเป็นที่นาข้าวได้แปรสภาพไปปลูกพืชชนิดอื่นโดยเฉพาะพืชสวน ซึ่งแน่นอนว่าพืชสวนมี

แรงจูงใจเรื่องผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจที่สูงกว่า แผนภูมิที่ 3.6 ด้านล่างจะแสดงให้เห็นข้อมูลการประกอบอาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่าง

แผนภูมิที่ 3.6 : แสดงข้อมูลอาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่าง

จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีเกษตรกรที่ทำการเกษตรอย่างอื่นซึ่งไม่ใช้การทำนาเป็นอาชีพหลักร้อยละ 53 ในขณะที่จำนวนผู้ที่ทำนาเป็นอาชีพหลักมีเพียงร้อยละ 34 ที่เหลืออีกร้อยละ 13 มีอาชีพหลักอย่างอื่น(อาชีพอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่คือการรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตร และในจำนวนนี้เป็นผู้ที่ไม่ประกอบอาชีพแล้วเนื่องจากเป็นผู้สูงอายุร้อยละ 1)

หากเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของอาชีพหลักในสมัยรุ่นพ่อแม่กับรุ่นปัจจุบันจะพบว่า ตัวเลขผู้ที่ทำนาเป็นอาชีพหลักในปัจจุบันลดลงจากเดิมประมาณ 1 ใน 3 เท่า (ร้อยละ 32) ในขณะที่ตัวเลขผู้ที่หันหน้าไปทำเกษตรอย่างอื่น(ที่ไม่ใช้การทำนา)เป็นอาชีพหลักในปัจจุบันสูงขึ้นจากอดีตประมาณ 1 ใน 5 เท่า (ร้อยละ 24) อีกทั้งยังพบว่าตัวเลขของผู้มีอาชีพรับจ้าง อาชีพค้าขายและอื่นๆ ก็มีแนวโน้มสูงขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างด้านบ่นในเชิงปริมาณพบว่า จำนวนเกษตรกรที่พ่อแม่เคยทำนาเป็นอาชีพหลักมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันก็ยังคงสืบทอดอาชีพทำนาปลูกข้าวเหมือนเช่นเดิมซึ่งมีตัวเลขถึงร้อยละ 93 ตัวเลขนี้มีนัยว่า ครอบครัวที่อดีตเคยทำนา ปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับการทำนาเพื่อจะได้มีข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือนเช่นเดิม ซึ่ง “การมีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนถือว่าเป็น

ต้นทุนด้านอาหารลำดับต้นๆ ของครอบครัวเกษตรกรเลยก็ว่าได้² อย่างไรก็ตามแม้ตัวเลขจะบอกได้อย่างชัดเจนว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงสงวนที่นาไว้ปลูกข้าว หากแต่ผืนนากลับเล็กลงกว่าเดิมเนื่องจากถูกแปรสภาพให้กลายเป็นที่สวนเพื่อปลูกพืชผักผลไม้ชนิดอื่นที่ไม่ใช่ข้าว ในมุมมองการแปรสภาพพื้นที่การใช้ประโยชน์จากที่ดินของเกษตรกร อาจเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสภาพการณ์ปัจจุบัน แต่การแปรสภาพที่ดินที่วานี้ก็แสดงให้เห็นถึงการแปรความหมายและการให้คุณค่าของที่ดินในมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิมด้วยเช่นกัน และเมื่อการยึดอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักไม่ใช่คำตอบของการอยู่รอดได้แล้ว เกษตรกรร้อยละ 24 ที่ในอดีตพ่อแม่เคยทำนาเป็นอาชีพหลักจึงต้องหันไปยึดอาชีพหลักอย่างอื่นแทนการทำนา

เมื่อพิจารณาด้านแรงงานภาคเกษตรภายในครอบครัวเรียงตามลำดับ สัดส่วนที่มากที่สุดพบว่าร้อยละ 57 มีแรงงานในภาคเกษตร 2 คน ร้อยละ 24 มีแรงงานในภาคเกษตร 1 คน ร้อยละ 10 มีแรงงานในภาคเกษตร 3 คน และมีเพียงร้อยละ 1 ที่มีแรงงานในภาคเกษตร 4 คน ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 3 ไม่มีแรงงานในภาคเกษตรกรรม โดยรวมแล้วครอบครัวเกษตรกรมีแรงงานในภาคเกษตรเฉลี่ยครอบครัวละ 2 คน

การเปลี่ยนแปลงอาชีพของเกษตรกรที่เคยเป็นอาชีพหลักในรุ่นพ่อแม่มาสู่อชีพใหม่ในปัจจุบันถือว่ามีผลสำคัญต่อครอบครัวเกษตรกรพอสมควร เช่น หากต้องการเปลี่ยนจากการทำนามาสู่การทำสวนผลไม้ เกษตรกรต้องเปลี่ยนหลายอย่าง นับตั้งแต่การปรับพื้นที่จากนาเป็นสวน ทำร่องน้ำ การเปลี่ยนหรือเพิ่มอุปกรณ์ทำเกษตร การลองผิดลองถูก และที่สำคัญคือการการลงทุน ซึ่งต้องใช้เม็ดเงินจำนวนมากสำหรับการลงทุนในการทำการปรับเปลี่ยนการผลิตครั้งแรก ดังนั้น เหล่านี้จึงอาจเป็นสาเหตุต้นๆ ที่ว่าในระยะเวลาในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมานี้เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 89 ไม่ได้เปลี่ยนอาชีพไปจากเดิม จะมีก็แต่เพียงเกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้นคือ ร้อยละ 11 รายของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้นที่ได้เปลี่ยนอาชีพหลักไปจากเดิม ด้วยสาเหตุและเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่แล้ว สาเหตุหลักของการเปลี่ยนอาชีพคือ การมีรายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่าย กลุ่มคนเหล่านี้ต้องเปลี่ยนแปลงอาชีพไปจากเดิม อย่างน้อยที่สุดการเปลี่ยนอาชีพก็อาจถือเป็นช่องทางในการแสวงหาทางเลือกใหม่เพื่อความอยู่รอด อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพก็คือ ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและภาระหนี้สินที่เกิดจากการประกอบอาชีพในช่วงก่อนหน้านี้นี้

² Focus Group คณะกรรมการกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี, 25 มิถุนายน 2556, ศูนย์ประสานงานกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี อ.ท่าช้าง จ.เพชรบุรี

อย่างไรก็ตามสิ่งที่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยเปลี่ยนไปเลยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่ง ณ ปัจจุบันนั้นกลับยังต้องทำหน้าที่นั้นนั่นคือ การหารายได้หรือการประกอบอาชีพเสริมเพื่อให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น จากผลการสำรวจข้อมูลพบว่า ผู้ที่ทำอาชีพหลักเพียงอย่างเดียวร้อยละ 40 ในขณะที่ผู้ที่ต้องทำอาชีพหลักควบคู่กับการทำอาชีพเสริมร้อยละ 60 และในจำนวนนี้โดยมากมีอาชีพเสริมคือการรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตรคิดเป็นร้อยละ 49 รองลงมาคือ การทำอาชีพค้าขายร้อยละ 10 อีกร้อยละ 1 มีธุรกิจบ้านเช่าเป็นของตนเอง

2.3 การลงทุนและการประกอบอาชีพ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ของที่นี่ทำประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และยังมีอีกจำนวนไม่น้อย ที่แม้ประกอบอาชีพอื่นเป็นหลัก แต่ก็ยังทำเกษตรเป็นอาชีพเสริม ผลจากการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดพบว่า มีผู้ที่ทำการผลิตด้านการเกษตรมีทั้งสิ้นร้อยละ 92 และผู้ที่ไม่ได้ทำการผลิตด้านการเกษตรมีร้อยละ 9 ซึ่งในส่วนนี้จะวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการผลิตด้านการเกษตร ทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม (ร้อยละ 92) เท่านั้น ซึ่งข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างพบว่าใน 1 รอบปีการผลิตเกษตรกรรมมีการลงทุนเฉลี่ยรายละ 52,305 บาท ต่อปี โดยกลุ่มที่มีค่าใช้จ่ายอยู่ที่ 10,000-30,000 บาทต่อปี เป็นกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 31 ของจำนวนผู้ที่ลงทุนด้านการเกษตรทั้งหมด

ในจำนวนค่าใช้จ่ายสำหรับการลงทุนด้านการเกษตรทั้งหมด(ทั้งเกษตรกรผู้ที่ทำนาและไม่ได้ทำนาเป็นอาชีพหลัก)นั้น เมื่อแยกดูในรายละเอียดพบว่า ค่าเฉลี่ยของค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดในการลงทุนทำเกษตร(ทุกประเภท)คือค่าเช่าที่ดินซึ่งตกประมาณ 22,157 บาทต่อปี³ ค่าไถตะ (ไถครั้งที่ 1) 6,988 บาทต่อปี ค่าไถพรวน(ไถครั้งที่ 2) 4,547 บาทต่อปี ค่าปุ๋ย (ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์) 16,374 บาทต่อปี ค่าสารกำจัดศัตรูพืช 6,635 บาทต่อปี ค่าจ้างฉีดพ่นสารกำจัดศัตรูพืช 4,122 บาทต่อปีค่าเมล็ดพันธุ์/ค่าพันธุ์พืช(ทั้งพันธุ์ข้าวและพืชชนิดอื่น) 11,013 บาทต่อปี ค่าจ้างปลุก/จ้างหว่าน 8,095 บาทต่อปี ค่าจ้างใส่ปุ๋ย1,206 บาทต่อปี ค่าเก็บเกี่ยว 10,341 บาทต่อปี ค่าจ้างขนผลผลิตไปขาย 5,945 บาทต่อปี ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง 7,464 บาทต่อปี และในจำนวนเกษตรกรทั้งหมดนี้มีเกษตรกรผู้เลี้ยงหมู 1 ราย และเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวเนื้อ 1 ราย ที่ต้องจ่ายค่าพันธุ์สัตว์ในรอบปีที่ผ่านมา 36,420 บาท ค่าอาหารสัตว์ 20,400 บาท ค่าเลี้ยงวัว 90,000 บาทและค่าเลี้ยงหมู 30,000 บาท

ที่ดินสำหรับคนที่นี่ถือว่ามีความสำคัญเป็นลำดับแรกๆ เลยก็ว่าได้ เนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร พืชที่ใช้พื้นที่ปลูกมากที่สุดคือ พืชสวนและพืชไร่ คือ กล้วย มะพร้าว ข้าวโพด ชะอม

³ ค่าเช่าที่ดินในพื้นที่ ผู้ให้เช่าคิดอัตราไร่ละประมาณ 2,000-2,500 บาท

ชมพู มะนาว เป็นต้น รองลงมาคือพื้นที่ที่ใช้สำหรับปลูกข้าว พืชที่ปลูกทั้งหมด(ยกเว้นข้าวที่ในระยะหลังได้มีการลดพื้นที่การปลูกแล้วขยายพื้นที่การเพาะปลูกพืชสวนและพืชไร่มากขึ้น) นอกจากจะมีวัตถุประสงค์หลักคือ ปลูกเพื่อขายส่งให้กับที่ค้าคนกลางแล้ว ผลผลิตบางส่วนจะถูกนำมาบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากพืชที่ปลูกมีหลากหลายชนิด ดังนั้นการแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์ในแปลงที่ดินสำหรับการทำเกษตรก็ย่อมมีหลากหลายเช่นกัน แต่เพื่อให้ง่ายต่อการมองในภาพรวมจึงจะแยกชนิดพืชออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ข้าว พืชสวน และพืชไร่

ข้าว

“ข้าว” เป็นพืชลำดับแรกที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องปลูกเพื่อเป็นฐานอาหารลำดับแรกของครอบครัวเช่นกัน แม้พื้นที่ปลูกข้าวจะถูกลดลง แต่จำนวนผู้เพาะปลูกข้าวยังคงไม่แตกต่างจากอดีตมากนัก การดูแลรักษาที่ต้องเอาใจใส่ การขนส่ง การลงทุน ตลอดจนราคาที่สูงลงของตลาดข้าว เมื่อประมวลภาพรวมของเงื่อนไขเหล่านี้เปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่นแล้ว อาจเป็นเหตุผลเชิงประจักษ์ทั้งในระดับจังหวัดเพชรบุรีและในกลุ่มตัวอย่างในปัจจุบัน คือ พื้นที่การเพาะปลูกข้าวลง สวนทางกับพื้นที่เพาะปลูกพืชสวนหรือพืชไร่ชนิดอื่นที่เพิ่มสูงขึ้น

หากตัดเงื่อนไขของความต้องการที่จะเก็บข้าวไว้เพื่อบริโภค และเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ยิ่งเมื่อนับรวมเงื่อนไขของกรรมวิธีการการผลิตข้าวที่ค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน นับตั้งแต่เริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกไปจนกระทั่งถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวและขายผลผลิตแล้ว เกษตรกรที่นี้อาจไม่จำเป็นต้องเก็บผืนดินให้มีที่ว่างหลงเหลือไว้สำหรับการปลูกข้าวอีกต่อไป เงื่อนไขเหล่านี้มีผลไม่น้อยทีเดียวที่จะทำให้เกษตรกรแปรสภาพพื้นที่ทั้งหมดเพื่อปลูกพืชสวนและพืชไร่ ซึ่งตอบสนองทั้งความต้องการของตลาดและให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อครอบครัวมากกว่า อีกหนึ่งเงื่อนไขสำคัญที่ต้องยกมาเป็นเหตุผลประกอบแรงสนับสนุนให้เกิดการแปรสภาพพื้นที่เพาะปลูกข้าวก็คือ ต้นทุนการเพาะปลูกที่ค่อนข้างสูงขึ้นทุกวัน

ตารางที่ 3.2 จะแสดงตัวเลขต้นทุนเฉลี่ยของการเพาะปลูกข้าวใน 1 ไร่ต่อ 1 รอบการผลิตของกลุ่มตัวอย่างผู้ทำนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนาที่มีที่ดินและทำการผลิตบนที่ดินของตนเอง

ตารางที่ 3.2 ต้นทุนการทำนา ไร่/ 1 รอบการผลิต(1)

ลำดับ	ปัจจัยการผลิต	ไร่ละ (บาท)
1	ค่าเช่าที่ดิน	971

2	ค่าปุ๋ย	1,234
3	ค่าสารกำจัดศัตรูพืช	340
4	ค่าจ้างฉีดพ่นสารกำจัดศัตรูพืช	117
5	ค่าไถตะ(ครั้งที่ 1)	381
6	ค่าไถพรวน (ครั้งที่ 2)	251
7	ค่าเมล็ดพันธุ์	552
8	ค่าหว่านเมล็ดพันธุ์/จ้างปลูก	71
9	ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	21
10	ค่าจ้างตัดข้าวดีด (ข้าวที่จัดอยู่ในหมวดวัชพืช)	12
11	ค่าเก็บเกี่ยว	635
12	ค่าขนส่งผลผลิต	131
13	อื่นๆ (ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าอาหาร ฯ)	169
	รวม	4,885

แหล่งข้อมูล : ผลการประมวลผลแบบสอบถามรายครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างผู้ทำนาทั้งหมด ของกลุ่มพื้นที่ฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี

จากตารางต้นทุนการทำนาจะพบว่า ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่คือค่าปุ๋ย คิดเป็นร้อยละ 26 รองลงมาคือค่าเช่าที่ดินร้อยละ 20 ค่าเก็บเกี่ยวและค่าขนส่งผลผลิตซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรมักจ่ายในครั้งเดียวกันเนื่องจากผู้รับจ้างเก็บเกี่ยวและขนส่งผลผลิตมักเป็นเจ้าเดียวกันคิดรวมร้อยละ 16 ค่าเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 11 นอกเหนือจากนี้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าไถ ค่าสารกำจัดศัตรูพืชฯ รวมแล้วชาวนามีต้นทุนการผลิตอยู่ที่ไร่ละ 4,885 บาทต่อไร่ ตัวเลขนี้ถือว่าเป็นต้นทุนที่อยู่ในระดับต่ำมากเมื่อเทียบกับชาวนาภาคกลางในหลายพื้นที่ที่มีการทำนาในลักษณะของการบริหารจัดการแปลงนาหรือทำนาโดยใช้วิธีการจ้างแรงงานอื่นทำนาแทนการใช้แรงงานของตนเอง

จากต้นทุนการทำนาตามตารางด้านบนทำให้เกิดข้อสงสัยและเกิดข้อถกเถียงของทีมนักวิจัยถึงรายละเอียดของต้นทุนแต่ละรายการ จนท้ายที่สุด หลังเกิดเวทีประชุมกลุ่มย่อย(Focus Group) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จึงทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนมากขึ้นถึงสาเหตุของต้นทุนการทำนาที่ต่ำมากเกินไป ประการแรก เนื่องจากชาวนาร้อยละ 56 มีที่นาเป็นของตนเองและไม่มีการเช่าที่นาเพิ่ม จึงไม่ต้องจ่ายค่าเช่านา และมีชาวนาร้อยละ 44 ซึ่งเป็นทั้งผู้ที่ไม่มีที่นาเป็นของตนเองและเป็นผู้ที่มีที่นาอยู่แล้วแต่ต้องเช่าที่ดินทำนาเพิ่ม อีกทั้งที่นาบางแปลงเป็นที่นาของญาติพี่น้องซึ่งไม่ได้มีการเก็บค่าเช่านา หรืออาจมีการเก็บ แต่เก็บเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้น จึงทำให้ค่าเฉลี่ยของต้นทุนการทำนามีปริมาณที่ต่ำ ประการที่สอง ค่าไถ ซึ่งในเวทีประชุมตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าในความเป็นจริงแล้วค่าจ้างไถจะตกที่ไร่ละ 500 บาทต่อไร่ ทำนาแต่ละครั้งจะมีการไถ 2 รอบ คือไถตะและไถพรวน

ดังนั้น ชาวนาต้องจ่ายค่าไถทั้งสิ้น 1,000 บาทต่อไร่ ประการที่สาม ค่าจ้างฉีดพ่นสารกำจัดศัตรูพืช ค่าหว่านเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างใส่ปุ๋ย รวมถึงค่าจ้างอื่นๆ ส่วนใหญ่แล้วชาวนาจะจำไม่ได้ เพราะมีทั้งการจ้างแรงงานคนอื่น และแรงงานของตนเองสลับสับเปลี่ยนกันไปตามแต่ความสะดวก ประการที่สี่ ค่าเก็บเกี่ยวและค่าขนส่งผลผลิต ซึ่งทั้ง 2 รายการนี้จะตกที่ไร่ละประมาณ 500 บาท ประการที่ห้า ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่ถูกนำมาคิดรวม เช่น ค่าอาหารสำหรับแรงงานจ้าง ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับการสูบน้ำเข้านาและการเดินทางไปกลับระหว่างบ้านและแปลงนาเพื่อดูแลแปลง ค่าเสื่อมอุปกรณ์ อีกทั้งค่าแรงงานของตนเองที่ต้องคอยดูแลแปลงอย่างใกล้ชิดตลอดฤดูกาลผลิต “ชาวนาต้องใช้เวลาในการดูแลข้าวที่ปลูก ต้องคอยประคบประหม่อมแปลงนามากเสียยิ่งกว่าลูก กว่าข้าวจะได้เกี่ยว”⁴ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ถูกนำมาคิดรวม ดังนั้น จากเหตุผลหลายข้อตามที่กล่าวมา ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้นทุนการผลิตอยู่ในปริมาณที่ต่ำมาก

อย่างไรก็ตาม จากเวทีประชุมกลุ่มย่อยของคณะกรรมการกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี ก็ได้มีการประเมินค่าใช้จ่ายของต้นทุนการทำนาโดยภาพรวมของคนชาวนาทั่วไปในพื้นที่ เพื่อเปรียบเทียบกับตารางที่ 3.2 ซึ่งชาวนาในพื้นที่ จ.เพชรบุรี ส่วนใหญ่ต้องจ่าย ดังรายการในตารางที่ 3.3 ด้านล่าง

ตารางที่ 3.3 ต้นทุนการทำนา ไร่/ 1 รอบการผลิต(2)

ลำดับ	ปัจจัยการผลิต	ไร่ละ (บาท)
1.	ค่าเช่าที่ดิน	2,400
2.	ค่าปุ๋ย	850
3.	ค่าสารกำจัดศัตรูพืช	400
4.	ค่าจ้างฉีดพ่นสารกำจัดศัตรูพืช	300
5.	ค่าไถตะ(ครั้งที่ 1)	500
6.	ค่าไถพรวน (ครั้งที่ 2)	500
7.	ค่าเมล็ดพันธุ์	500
8.	ค่าหว่านเมล็ดพันธุ์/จ้างปลูก	300
9.	ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	300
10.	ค่าจ้างตัดข้าวดีด (ข้าวที่จัดอยู่ในหมวดวัชพืช)	300
11.	ค่าเก็บเกี่ยวและค่าขนส่งผลผลิต	500

⁴ กิมอ้ง พงษ์นารายณ์ ผู้ประสานงานสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.), เวทีประชุมที่ม.วิจัยฯ, 25 มกราคม 2556, ศูนย์ประสานงานกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี

12.	อื่นๆ (ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าอาหาร ฯ)	100
	รวม	6,950

แหล่งข้อมูล : เวทีประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี จ.เพชรบุรี วันที่ 25/6/2556, ประเมินจากจากราคาประกัน 15,000 บาทต่อเกวียน ซึ่งชาวนาขายได้จริงประมาณ 12,000 บาทต่อเกวียน

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากตารางด้านบนจะพบว่า ต้นทุนของการทำนารวมจะอยู่ที่ไร่ละประมาณ 7,000 บาท โดยค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดกระโดดจากต้นทุนอื่นๆทั้งหมดคือ ค่าเช่าที่นาซึ่งการคิดคำนวณค่าเช่านาในพื้นที่ จะคิดในอัตราของข้าวเปลือกต่อถึงต่อไร่ ซึ่ง ณ ในปัจจุบัน ค่าเช่าที่นาที่ผู้ทำนาต้องจ่ายให้กับเจ้าของนาส่วนใหญ่จะอยู่ราวๆ 20-25 ถึงต่อไร่ ดังนั้น หากคำนวณราคารับซื้อข้าวเปลือกไว้ที่ 12,000 บาทต่อเกวียน (100 ถึง หรือ 1,000 กิโลกรัม) และชาวนาผลิตข้าวได้ประมาณ 80 ถึงต่อไร่ ขณะที่เจ้าของที่นาคิดค่าเช่าไร่ละ 20 ถึง ดังนั้น หากคิดเป็นเงินสดย่อมแสดงว่าใน 1 รอบการผลิต หลังจากชาวนาจ่ายค่าเช่านาให้กับเจ้าของนาไร่ละ 2,400 บาทแล้ว ชาวนาจะเหลือเงินจากการขายข้าวที่เหลือจากค่าเช่านาไร่ละ 7,200 บาท ซึ่งเงินจำนวนนี้จะต้องนำไปหักค่าใช้จ่ายหลักๆ ตามตารางด้านบน (ค่าเช่าที่ดิน ค่าจ้างไถ ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าสารกำจัดศัตรูพืช ค่าจ้างหว่านเมล็ด ค่าจ้างใส่ปุ๋ย ค่าเก็บเกี่ยว ค่าจ้างแรงงาน ค่าอุปกรณ์จำเป็น เป็นต้น) อีก 4,550 บาท จะเหลือยอดเงินที่ชาวนาได้รับเป็นยอดสุทธิ 2,650 บาทต่อไร่

ยอดเงิน 2,650 บาทต่อไร่นี้อาจดูเป็นจำนวนเงินที่ถือว่าไม่น้อย แต่ก็ไม่มากเลยเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายต่อวันของเกษตรกร ที่แม้บางวันแทบจะไม่ต้องใช้เงินสำหรับการดำรงชีพเลย แต่หากนำยอดเงิน 2,650 บาทนี้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับองค์ประกอบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นระยะเวลาที่เกษตรกรต้องดูแลรักษาแปลงนาของตนเองตลอด 1 ฤดูกาลทำนา(ประมาณ 120 วัน) หรือเปรียบเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำต่อวันของแรงงานรับจ้าง จ.เพชรบุรี⁵ ซึ่งอยู่ที่ 250 บาทต่อวัน หรือเปรียบเทียบกับพื้นที่ทำนาที่ 1 ครอบครัวทำการผลิตต่อ 1 ฤดูกาลทำนา แล้วมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกันจะพบว่า ใน 1 ฤดูกาลทำนา เกษตรกร 1 ครอบครัวทำนาเฉลี่ยครอบครัวละ 13 ไร่ เกษตรกรจะมีรายได้เท่ากับ (ทำนา 13 ไร่ X กำไร 2,650 บาทต่อไร่) 34,450 บาทต่อครัวเรือนต่อ 1 ฤดูกาลทำนา (4 เดือน หรือ 120 วัน) ซึ่งหากนำตัวเลขนี้มาคิดเป็นค่าแรงต่อวันจะพบว่า เกษตรกรจะมีรายได้ต่อหัวเท่ากับ (34,450 บาทหารด้วย 120 วัน แล้วหารด้วยจำนวนแรงงานในภาคเกษตรเฉลี่ย ครอบครัวละ 2 คน) 144 บาทต่อวันหรือเท่ากับ 4,320 บาทต่อเดือน ซึ่งน้อยกว่าค่าแรงขั้นต่ำ (250 บาท X 30 วัน = 7,500 บาท) ถึง 3,180 บาท ดังนั้น หากจะกล่าวตัวเลขจำนวน 3,180 บาทอันน้อยนิดนี้ คือตัวเลขที่เป็นกำไรสุทธิที่เกิดจากการขายข้าวก็คงจะถูกต้อง แต่ก็ยังไม่ถูกต้องทั้งหมด

⁵ ประกาศอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ, ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 6)

เนื่องจากว่าตัวเลขดังกล่าวนี้ เสมือนเป็นตัวเลขที่เกิดจากการรับจ้างในแปลงนาของตัวเอง/ แปลงนาเช่าเท่านั้น ซึ่งข้อแตกต่างระหว่างแรงงานรับจ้างรายวัน กับแรงงานรับจ้างในแปลงนาของตนเองก็คือ แรงงานรับจ้างรายวันจะได้ค่าจ้างทุกวันที่ทำงานไม่ว่าราคาผลผลิตทางการเกษตรจะขึ้นหรือลงก็ตาม ในขณะที่ชาวนาต้องรับจ้างภายใต้ความผันผวนขึ้นลงของราคาผลผลิตและภายใต้ความผันผวนจากภัยทางธรรมชาติที่ยากต่อการกะเกณฑ์

นี่เป็นเพียงการคิดคำนวณแบบคร่าวๆ ตามสูตรสำเร็จแบบเปรียบเทียบบัญญัติไตรยางค์เท่านั้นว่า ซึ่งหมายความว่า เมื่อชาวนาปลูกข้าวแล้วจะต้องได้เก็บเกี่ยวผลผลิตอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและได้ข้าวอย่างน้อย 800 กิโลกรัมต่อไร่ ผลจึงจะเป็นไปตามบัญญัตินี้ แต่คำถามก็คือ หากปีไหนที่ชาวนาปลูกข้าวแล้วไม่ได้ผลผลิตตามเกณฑ์นี้ หรือปีไหนที่ราคาผลผลิตตกต่ำ หรือไม่มีการประกันราคาข้าว หรือขายข้าวไม่ได้ในราคาประกัน หรือการลงทุนทำนาที่แนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆในอนาคต คำตอบที่ชาวนาจะได้รับนั้นจะเป็นลบหรือเป็นบวก และกำไรที่ชาวนาจะได้รับคือกำไรที่เป็นบวกซึ่งเป็นกำไรจากการทำนาจริงๆ หรือเป็นกำไรที่เป็นลบซึ่งหมายถึงการขาดทุน ดังนั้น นี่จึงอาจเป็นเหตุผลในเชิงการประมวลผลรวมผลตอบแทนจากการทำนาขายข้าว แล้วทำให้เกษตรกรลดขนาดพื้นที่ปลูกข้าวลงและแปรสภาพที่นาไปปลูกพืชอย่างอื่น หรือมากไปกว่านั้น คือการเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่นเช่นเดียวกับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การจัดการผลผลิตของชาวนากลุ่มตัวอย่างนี้ ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวครอบครัวละ 13 ไร่ ผู้ที่มีพื้นที่ปลูกน้อยที่สุดคือ 2 ไร่ มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดคือ 40 ไร่ ขนาดพื้นที่ทำนาส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 5 -14 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 54 ของพื้นที่ทำนาทั้งหมด มีผลผลิตต่อไร่เฉลี่ย 833 กิโลกรัม โดยพื้นที่ที่ได้ผลผลิตมากที่สุดให้ผลผลิตสูงถึง 1,333 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ก็เพียงบางฤดูกาลผลิตและมีสัดส่วนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ข้าวที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เก็บอบทั้งหมดจะถูกนำไปขายให้แก่โรงสีของท้องถิ่น ซึ่งก่อนที่จะนำข้าวไปขายนั้น ชาวนาส่วนมากจะมีการแบ่งข้าวบางส่วนไว้บริโภคเองภายในครัวเรือน ซึ่งเมื่อเทียบสัดส่วนแล้วคิดเป็นร้อยละ 76 ของเกษตรกรผู้ทำนาขายข้าวทั้งหมด ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 24 คือกลุ่มเกษตรกรผู้ที่ไม่ได้เก็บข้าวไว้กิน หมายถึงว่า หลังฤดูกาลผลิต ชาวนากลุ่มนี้จะนำข้าวทั้งหมดไปขายให้กับโรงสี หลังจากนั้นค่อยมาซื้อข้าวกินอีกต่อหนึ่ง ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นการลดภาระการจัดการลง เช่น การตาก การสี การเก็บผลผลิต ซึ่งเมื่อเปรียบระยะเวลาของการจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวกับระยะเวลาที่จะนำไปใช้สำหรับการรับจ้างหารายได้เสริมแล้ว ชาวนาจึงเลือกที่จะใช้เวลาส่วนนี้ในการหารายได้เสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว แล้วนำรายได้ส่วนนั้นมาซื้อข้าวกิน ซึ่งคุ้มค่างว่าการที่จะต้องเสียเวลาสร้างภาระในการจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว

พืชไร่

พืชไร่ส่วนใหญ่ที่เกษตรกรนิยมปลูกกันมากเรียงตามลำดับคือ สับปะรดมีผู้ปลูกร้อยละ 24 ข้าวโพดมีผู้ปลูกร้อยละ 8 มะเขือเปราะมีผู้ปลูกร้อยละ 8 และชะอมซึ่งเกษตรกรจัดให้อยู่ในประเภทพืชไร่มีผู้ปลูกร้อยละ 12 ของผู้ปลูกพืชไร่ทั้งหมด ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 48 เป็นพืชทั่วไปซึ่งนิยมปลูกไม่มาก เช่น อ้อย หน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น พื้นที่ที่ใช้ทำการเพาะปลูกพืชไร่โดยเฉลี่ยแล้วอยู่ที่ 8 ไร่ ซึ่งเมื่อจัดกลุ่มแล้วพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 68 มีพื้นที่เพาะปลูกไม่เกิน 5 ไร่ ร้อยละ 16 มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 5-14 ไร่ ผู้ที่มีพื้นที่เพาะปลูก 15-24 ไร่มีร้อยละ 12 และที่เหลือมีพื้นที่เพาะปลูกมากกว่า 35 ไร่

พืชสวน

พืชสวนที่นิยมปลูกกันมากคือ กล้วยน้ำว่า(และกล้วยชนิดต่างๆ ซึ่งปลูกไม่มาก)ซึ่งมีผู้ปลูกร้อยละ 57 ถัดมาคือ ชมพู่และมะพร้าว ซึ่งแต่ละชนิดมีจำนวนผู้ปลูกร้อยละ 10 เท่ากัน ส่วนมะม่วง มีผู้ปลูกร้อยละ 7 และอีกร้อยละ 16 เป็นพื้นที่สำหรับการปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ฝรั่ง ชมพู่ กระท้อน ละมุด ทุเรียน โดยค่าเฉลี่ยของพื้นที่ที่ใช้สำหรับการผลิตพืชสวนอยู่ที่ 5.8 ไร่ และเมื่อจัดกลุ่มแล้วพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 62 มีพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกน้อยกว่า 5 ไร่ ร้อยละ 29 มีพื้นที่เพาะปลูกระหว่าง 5-14 ไร่ ร้อยละ 7 มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 15-24 ไร่ และที่เหลืออีกร้อยละ 2 มีพื้นที่เพาะปลูกตั้งแต่ 35 ไร่ขึ้นไป

นอกจากนี้แล้วยังมีพืชอีกประเภทหนึ่งที่เกษตรกรนิยมปลูกเป็นจำนวนมากไม่แพ้กล้วยน้ำว่า เนื่องจากได้ราคาดีคือ มะนาวแป้น ซึ่งส่วนใหญ่(ร้อยละ 71 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะนาวทั้งหมด) เกษตรกรจะมีเนื้อที่ปลูกไม่เกิน 5 ไร่เท่านั้น ในปีที่ผ่านมาราคาเฉลี่ยของมะนาวที่เกษตรกรขายได้อยู่ที่ลูกละ 1.2 บาท จากข้อมูลพบว่า ช่วงที่มะนาวราคาแพงที่สุดนั้น เกษตรกรสามารถขายได้ราคาสูงถึงลูกละ 3 บาท และช่วงที่ราคาต่ำที่สุด เกษตรกรสามารถขายได้เพียงลูกละ 0.5 บาท ผลผลิตที่ได้ในแต่ละรอบการผลิตถือว่าไม่น้อยทีเดียว โดยเฉลี่ยแล้วผลผลิตจะอยู่ที่ประมาณ 600 ลูกต่อไร่ต่อ 1 รอบการผลิต

2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ที่ดินของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่แล้วเป็นที่มรดกจากรุ่นพ่อแม่ยกให้ลูกๆ ต่อๆ กันมามากน้อยแตกต่างกันไป ประเภทที่ดินรายแปลงมากกว่าร้อยละ 80 มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดิน เกษตรกรร้อยละ 93 เป็นผู้มีที่ดินเป็นของตนเอง อีกร้อยละ 7 เป็นผู้ที่ไม่มียี่ที่ดิน ในจำนวนเกษตรกร

ทั้งหมดนี้มีมากกว่าครึ่ง(ร้อยละ 53)มีที่ดินคนละ 1 แปลง ผู้ที่มีที่ดิน 5-7 แปลงมีเพียงร้อยละ 2 ซึ่งในภาพรวมแล้ว ค่าเฉลี่ยการถือครองที่ดินของเกษตรกรอยู่ที่ร้อยละ 12 ไร่ ผู้ที่มีที่ดิน 1-4 ไร่ ร้อยละ 27 ผู้ที่มีที่ดิน 5-9 ไร่ ร้อยละ 29 ไร่ ผู้ที่มีที่ดิน 10-14 ไร่ มีร้อยละ 17 ส่วนผู้ที่มีที่ดินน้อยที่สุดอยู่ที่ 0.25 ไร่หรือ 1 งาน และผู้ที่มีที่ดินมากที่สุดคือ 74 ไร่

เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ถึงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร การศึกษาข้อมูลครั้งนี้ได้เลือกเก็บข้อมูลเฉพาะการใช้ประโยชน์บนแปลงที่ดินของเกษตรกรที่มีที่ดิน 1-3 แปลงซึ่งเป็นแปลงหลักที่เกษตรกรใช้ประโยชน์เท่านั้น ซึ่งจากข้อมูลพบว่า ที่ดินแปลงหลักของเกษตรกรยังคงถูกใช้ประโยชน์เหมือนในอดีตเมื่อราวๆ 20 ปีที่แล้วแม้กระทั่งที่ดินแปลงที่เกษตรกรได้สูญเสียไปหรือขายไปให้คนอื่น (ส่วนใหญ่ขายให้กับคนในท้องถิ่น) ทั้งก่อนขายและหลังขายที่ดิน ส่วนมากก็ยังคงใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรเช่นเดิม กล่าวคือ ที่ดินก่อนขายถูกใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรร้อยละ 88 และหลังการขาย แปลงที่ดินเหล่านั้นส่วนใหญ่ก็ยังคงถูกใช้ประโยชน์ด้านการเกษตร (ร้อยละ 75) ไม่ต่างไปจากเดิมมากนักส่วนที่ดินซึ่งส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในมือเกษตรกรตั้งแต่ได้รับสิทธิ์การใช้ประโยชน์เป็นต้นมา แม้ในปัจจุบันอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ไปบ้างแต่ก็ไม่มากนัก ในอดีตที่ดินแปลงแรกจะถูกใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรร้อยละ 89 และในปัจจุบันลดลงเหลือร้อยละ 85 ส่วนแปลงที่สอง ถูกใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรร้อยละ 20 ปัจจุบันลดลงเหลือร้อยละ 72 และแปลงที่สามใช้ทำประโยชน์ด้านการเกษตร 100% และปัจจุบันลดลงเหลือร้อยละ 95 จากข้อมูลที่ได้พบจะเห็นว่าการใช้ประโยชน์บนแปลงเกษตรนั้น เกษตรกรยังให้น้ำหนักกับการทำการเกษตรเป็นหลัก นั้นย่อมหมายถึงว่าวิถีเกษตรคือวิถีของคนที่นี่นับแต่อดีตจนปัจจุบันแม้ว่าพื้นที่ทำนาจะลดน้อยลงกว่าเมื่อครั้งอดีต แต่ก็เพียงไม่มากและเป็นเพียงการแปรสภาพจากการทำนามาทำเกษตรอย่างอื่นด้วยเงื่อนไขและความจำเป็นของแต่ละครอบครัวเท่านั้น

จากข้อมูลที่เพิ่งได้กล่าวไปนั้น เป็นเหตุผลสนับสนุนว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรจะยังคงดำเนินต่อไปได้นั้นย่อมต้องพึ่งพาอาศัยแปลงเกษตรเพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัว ดังนั้น หากจะกล่าวว่าการขาดที่ดินที่ครอบครัวของเกษตรกรยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจครอบครัว อาหาร แหล่งน้ำ รวมถึงองค์ประกอบอื่นๆ ภายใต้วิถีเกษตร ที่ดินก็จะยังคงมีผู้ใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกพืชผลทางการเกษตรต่อไป และผู้ใช้ประโยชน์จากผืนดินย่อมต้องหามาตรการทุกวิถีทางเพื่อปกป้องผืนดินผืนนั้น เพื่อว่าจะได้มีที่ดินสำหรับทำการเกษตร และครอบครัวเกษตรกรยังคงมีพลังในการสืบต่อและรักษาวิถีเกษตรเอาไว้ในมือของตัวเองต่อไปได้ในอนาคต นั้นย่อมเสมือนว่าเกษตรกรได้สร้างภูมิคุ้มกันและทำการรักษาผืนดินอันเป็นฐานการผลิตเอาไว้ได้เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ณ ปัจจุบันผลจากการสำรวจข้อมูลทำให้พบความสับสนต่อการที่เกษตรกรจะต้องสูญเสียที่ดินซึ่งอาจ

เกิดขึ้นได้ไม่ยากนักในอนาคต ด้วยเงื่อนไขที่เกิดจากการทำเกษตรแล้วสร้างความสมดุลด้านต่าง ๆ ให้กับครอบครัวไม่ได้โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจครอบครัว รองลงมาคือด้านอาหารซึ่งปัจจุบันด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจครอบครัวและเงื่อนไขทางธรรมชาติ(เช่น แหล่งน้ำที่เคยเป็นแหล่งอาหารในอดีต ปัจจุบันไม่มีความปลอดภัย)ได้ส่งผลให้เกษตรกรลดการพึ่งพาแหล่งอาหารทางธรรมชาติ เงื่อนไขที่เกิดขึ้นนี้มีสาเหตุมาจากการทำการผลิตแบบเร่งผลิตเพื่อตอบสนองด้านเศรษฐกิจครอบครัว ผลที่ตามมาพบว่า “ เกษตรกรทั้ง 100% มีหนี้สินทุกครัวเรือน” และต่อมาประเด็นหนี้สินเกษตรกรก็ได้กลายเป็นปัญหาหลักของเกษตรกร ณ ขณะนี้และปัญหาหนี้สินนี้เองที่เป็นตัวแปรสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อความสูญเสียของการสูญเสียที่ดินในอนาคต และด้วยปัญหาหนี้สินนี้เองได้กลายเป็นเหตุผลสำคัญอีกเหตุผลหนึ่งของการรวมกลุ่มกันเป็นขบวนการภาคประชาชนที่ชื่อสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกร หรือ สค.ปท. ในปัจจุบัน

ประเด็นเรื่องการสูญเสียที่ดินที่เพิ่งได้กล่าวไปจากการสัมภาษณ์แบบปากต่อปากจากผู้นำกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรี ถึงประเด็นเรื่องการสูญเสียที่ดินของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งได้รับคำตอบที่สอดคล้องกันกับผลการสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน คือ ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 88 ไม่เคยสูญเสียที่ดินของตนเองนับตั้งแต่ได้รับสิทธิ์เหนือแปลงที่ดินนั้นๆ ส่วนอีกร้อยละ 12 เป็นผู้ที่เคยสูญเสียที่ดิน แต่ส่วนมากที่ดินที่สูญเสียไปนั้นเป็นแปลงที่ดินขนาดเล็กน้อยกว่า 10 ไร่ ซึ่งพบว่า มีเพียงร้อยละ 8 และมีเกษตรกรร้อยละ 2 ที่เป็นผู้ที่เคยขายที่ดินของตนเองขนาดมากกว่า 20 ไร่

เฉพาะจำนวนผู้ที่เคยสูญเสียที่ดินนั้นจากทั้งหมด 16 รายรวมทั้งสิ้น 19 แปลงมีจำนวน 10 ราย(ร้อยละ 60) ชายที่ดินให้กับคนในพื้นที่ จ.เพชรบุรี จำนวน 4 ราย(ร้อยละ 27)ชายที่ดินให้กับคนต่างถิ่น และอีก 2 (ร้อยละ 13) เป็นที่มรดกที่ถูกยกให้กับทายาทส่วนสาเหตุของการสูญเสียที่ดินมี 4 สาเหตุ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสูญเสียที่ดินเนื่องจาก เพื่อปลดหนี้ร้อยละ 82 ที่เหลืออีกร้อยละ 18 มีวัตถุประสงค์ในการสูญเสียที่ดินคือ สูญเสียเนื่องจากถูกฉ้อโกง สูญเสียเนื่องขายเพื่อจ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาล และสูญเสียเนื่องจากยกที่ดินให้ลูกหลานเพื่อเป็นมรดก ซึ่งทั้งสามกรณีมีสัดส่วนเท่ากัน คือ ร้อยละ 6

ด้วยเหตุที่ที่ดินส่วนใหญ่ยังเป็นกรรมสิทธิ์ของเกษตรกรในพื้นที่อยู่นั้น จำนวนเกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการผลิตจึงมีไม่มากนัก คือ ร้อยละ 76 เป็นผู้ที่ไม่ได้เช่าที่ดินส่วนอีกร้อยละ 24 คือ ผู้ที่ต้องเช่าที่ดินเพื่อประกอบอาชีพ เฉพาะเกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดิน โดยเฉลี่ยแล้วแต่ละรายเช่าที่ดินอยู่ที่คนละประมาณ 23 ไร่แต่มีผู้ที่เช่าที่ดินเป็นจำนวนมากอยู่ 1 ราย ซึ่งเป็นผู้เช่าที่ดินในปริมาณที่

มากที่สุดเพื่อปลูกอ้อย 400 ไร่ และต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินสูงถึง 400,000 บาทต่อปี อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ทำการสำรวจชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรที่ทำการเกษตรครบทั้งหมด 100% เช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร

การใช้ประโยชน์ที่ดินจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ใช้ทำนาร้อยละ 59 ใช้ทำสวนร้อยละ 38 และใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ร้อยละ 3 ในจำนวนเกษตรกรทั้งหมดนี้ โดยเฉลี่ยเป็นผู้ที่เช่าที่ดินมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี แต่ในจำนวนนี้มีเกษตรกร 1 รายที่เป็นผู้เช่าที่ดินเพื่อทำการผลิตมาอย่างยาวนานต่อเนื่องกันมาถึง 45 ปี ซึ่งถือเป็นกรณีที่น่าสนใจและชวนให้ตั้งคำถาม 2 ประการคือ “ประการแรก : อาชีพเกษตรกรที่ทำเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ และเช่าที่ดินมาตั้งแต่สมัยอดีตนั้นไม่สามารถทำให้เกษตรกรรายนี้สร้างรายได้จนมีความสามารถที่จะซื้อที่ดินมาเป็นของตนเองได้เลยหรือไม่? ทั้งนี้เพื่อจะได้ยกเลิกระบบการเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร ประการที่สอง : อาชีพเกษตรกรมีปัจจัยหรือเงื่อนไขพิเศษอย่างไรที่แตกต่างจากอาชีพอื่น จึงสามารถรั้งเกษตรกรรายนี้ให้ยังคงทำเกษตรเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งมีแนวโน้มว่าจะทำอย่างต่อเนื่องต่อไปในอนาคต แม้จะเป็นเกษตรกรผู้ที่มีหนี้สินเป็นภาระติดตัวก็ตาม”

ระบบนาเช่าหรือการเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรอย่างอื่นของพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ในลักษณะทั่วไปไม่มีความแตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางมากนัก กล่าวคือ ค่าเช่าที่จะสูงต่ำตามสภาพพื้นที่ ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ ตามแต่ข้อตกลงระหว่างผู้เช่าและผู้ให้เช่า ซึ่งในส่วนของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ในปีหนึ่งๆ สมาชิกกลุ่มที่เป็นเกษตรกรต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินเฉลี่ยประมาณรายละ 32,500 บาทต่อปี คิดอัตราค่าเช่าเฉลี่ยประมาณ 1,500-2,000 บาทต่อไร่ แต่ตัวเลขค่าเช่านี้อาจขึ้นหรือลงได้ตามราคาผลผลิตในแต่ละรอบ ยกเว้นในพื้นที่ที่มีการเช่าที่ดินเพื่อการทำนาปลูกข้าว ที่ค่าเช่าที่ดินจะผันผวนตามราคาข้าวที่เกษตรกรขายได้จริง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากว่า แม่เจ้าของที่นาจะเก็บค่าเช่าแบบเงินสดแต่การคิดคำนวณค่าเช่าจะคิดเป็นปริมาณข้าวเปลือกต่อถึงต่อไร่ ซึ่ง ณ ในปัจจุบัน ค่าเช่าที่นาที่ผู้ทำนาต้องจ่ายให้กับเจ้าของนาส่วนใหญ่จะอยู่ราวๆ 20-25 ถึงต่อไร่ ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้ในส่วนของการลงทุนทำนาดำเนิน

2.5 ภาวะหนี้สิน

สภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่นี้ถือเป็นปัญหาหลักที่กลุ่มค่อนข้างให้ความสำคัญเป็นลำดับต้นๆ หลายกรณีที่มีสมาชิกกลุ่มมีปัญหาหนี้สินแบบเร่งด่วนต้องรีบแก้ไขอย่างทันด่วนที่ จนหลายครั้งต้องมีการเปลี่ยนแปลงการทำงานอย่างกะทันหันหรือต้องวางภารกิจอย่างอื่นไว้ก่อน เพื่อจะได้มุ่งหน้าแก้ไขปัญหาเร่งด่วนก่อน ซึ่งนั่นก็คือ ปัญหาหนี้สินเร่งด่วนนั่นเอง อย่างไรก็ตาม คุณูปการของการเป็นมีหนี้ของเกษตรกรก็มีส่วนอย่างมากที่ทำให้เกษตรกรได้มีการรวมกลุ่มกันและวางแผนเป้าหมายหลัก

ของการทำงานคือ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับสมาชิก และการเกิดขึ้นของกลุ่มก็ได้สร้างคุณูปการ ทั้งต่อตัวเกษตรกรเองและต่อกลุ่มในเวลาต่อมาหลายประการ เช่น ทำให้เกิดกระบวนการการทำงาน ที่เป็นระบบมากขึ้น มีการวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอก มีการวางแผนการทำงานที่ ชัดเจนมากขึ้น มีการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกทุกปี สิ่งเหล่านี้หากจะว่าไปแล้ว ล้วนถือเป็นคุณูปการ ของการมีหนี้สินของเกษตรกรทุกคนอย่างยากจะปฏิเสธได้ ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญที่เข้ามามีส่วน เกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีมี 2 องค์กรหลักๆ คือ สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในรายงานส่วนก่อนหน้า

ปี 2542 เป็นปีที่มีกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) เกิดขึ้นโดยมี พระราชบัญญัติ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2542 (แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2544) เป็นตัวรองรับ ซึ่ง สมาชิกของกลุ่มฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเมืองเพชรบุรีได้เข้าเป็นสมาชิกทั้งหมด โดยผลจากการสำรวจข้อมูล กลุ่มตัวอย่างพบว่า นับจากปีที่ก่อตั้ง กฟก. มาจนถึงปัจจุบันมีสมาชิกที่ได้รับการซื้อหนี้แล้วร้อยละ 35 อีกร้อยละ 28 เป็นผู้ที่ผ่านการรองรับสิทธิ์(ผ่านเกณฑ์การตรวจสอบทุกชั้นตอนแล้ว)จากกองทุน ที่ เหลืออีกร้อยละ 37 เป็นผู้ที่ยังไม่ได้รับสิทธิ์หรือยังไม่ผ่านเกณฑ์การตรวจสอบทั้งที่อยู่ในชั้นการยื่น ขอรับสิทธิ์ขอให้ กฟก.ซื้อหนี้ และผู้ที่อยู่ในชั้นตอนของการพิจารณาจากคณะกรรมการ กฟก.

หนี้สินของสมาชิกที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่แล้วเป็นหนี้ที่กู้มาเพื่อใช้จ่ายเป็นเงินหมุนเวียนภายใน ครอบครัว ซึ่งสัดส่วนของวัตถุประสงค์ในการขอกู้เงินของเกษตรกรพบว่า เงินที่กู้มาจะถูกใช้เพื่อการ ลงทุนทางด้านเกษตร นับตั้งแต่การซื้ออุปกรณ์การทำเกษตร ซื้อกล้าพันธุ์ การจ้างแรงงาน ซื้อปุ๋ย ซื้อยากำจัดศัตรูพืช และอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 59 รองลงมาเป็นการกู้เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในชีวิตประจำวันร้อยละ 25 ที่เหลืออีกร้อยละ 16 เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าเล่าเรียนบุตร ค่า ซ่อมแซมบ้าน ค่ารักษาพยาบาล รวมถึงการกู้เพื่อใช้หนี้เก่า เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้ หากวิเคราะห์ร่วมกับการ สัมภาษณ์หรือสอบถามปากต่อปากแล้วพบว่า แม้จะแยกประเภทของวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเงิน แต่ละก้อนนั้นๆ แล้ว ว่ามีวัตถุประสงค์ของการกู้ที่แตกต่างกันออกไปทั้งนี้อาจต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ของแหล่งเงินกู้แต่ละแห่ง เช่น กู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อใช้ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตร กู้จากกองทุนหมู่บ้านเพื่อประกอบการหรือลงทุนขนาดย่อม ของครอบครัว กู้จากธนาคารอาคารสงเคราะห์เพื่อการประกอบการหรือลงทุน เพื่อซื้ออุปกรณ์และ สิ่งอำนวยความสะดวก หรือจะด้วยเงื่อนไขและวัตถุประสงค์อื่นๆ ซึ่งผู้กู้ต้องระบุไว้ในเอกสารการขอกู้ ก็ตามที่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว เงินทุกก้อนที่เกษตรกรกู้มาจะถูกใช้จ่ายหมุนเวียนในทุกกิจกรรมที่ เกิดขึ้นของครอบครัวตามแต่จังหวะเวลา ซึ่งโดยสภาพความเป็นจริงโดยวิถีของเกษตรกรแล้ว แม้จะมีการ

กะเกณฑ์รายรับและค่าใช้จ่ายในแต่ละวันก็ตามแต่โดยมากแล้วก็ไม่ได้ลงรายละเอียดอย่างชัดเจนว่า ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นภายในครัวเรือนนั้น เกษตรกรมีการใช้จ่ายสำหรับอะไรและเป็นจำนวนเงินเท่าไรบ้าง ซึ่งในส่วนนี้ตัวเลขของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชี้ว่า เกษตรกรที่ได้มีการวางแผนการใช้จ่ายในครอบครัวของตัวเองร้อยละ 53 และไม่ได้มีการวางแผนการใช้จ่ายร้อยละ 47 แต่เมื่อดูในรายละเอียดว่าเกษตรกรได้มีการจัดบันทึกรายรับรายจ่ายของครอบครัวในแต่ละเดือนหรือไม่ สัดส่วนตัวเลขชี้ว่าเกษตรกรร้อยละ 79 ไม่มีการจัดบันทึกค่าใช้จ่าย แต่มีเพียงร้อยละ 21 เท่านั้นที่มีการลงบันทึกรายละเอียดค่าใช้จ่าย แต่ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ที่อยู่ในรายการบันทึกก็เป็นเพียงรายการที่จำได้ และเป็นรายการค่าใช้จ่ายหลักๆ เท่านั้น ซึ่งเมื่อดูตัวเลขการออมเงินของแต่ละครัวเรือนพบว่าร้อยละ 54 มีเงินออม และร้อยละ 46 ไม่มีเงินออมสำหรับไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน ซึ่งแน่นอนว่าเกษตรกรกลุ่มหลังนี้เป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการก่อหนี้เพิ่มขึ้นหากผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลตามเป้าก็ยิ่งจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มากระตุ้นการก่อหนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ข้อมูลเชิงตัวเลขจะชี้ว่าเกษตรกรแต่ละครอบครัวมีการออมเงินเป็นสัดส่วนที่มากกว่าครึ่งของจำนวนเกษตรกรทั้งหมด แต่เงินออมที่มีอยู่ก็ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดได้เลยว่า เมื่อเกษตรกรมีเงินออมแล้วเกษตรกรจะเป็นผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์ เนื่องจากข้อมูลได้ชี้ชัดเช่นกันว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง 100 % แม้จะมีปริมาณหนี้สินที่มากน้อยต่างกัน แต่ก็เป็นผู้ที่มีภาระหนี้สินทุกครัวเรือน

เงินออมที่มีอยู่เป็นส่วนที่เกษตรกรต้องเก็บไว้เป็นเงินคงคลังของครอบครัวสำหรับไว้ใช้จ่ายตามความจำเป็นโดยเฉพาะกรณีฉุกเฉิน เช่น ค่ารักษาพยาบาล การซ่อมแซมบ้านเรือน ตลอดจนการซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ทั้งภายในครัวเรือน เครื่องมือและการลงทุนทางการเกษตรซึ่งเกิดขึ้นทุกฤดูกาลผลิต สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ไม่สามารถวางแผนล่วงหน้าได้อย่างลงตัว นี่คือการพูดถึงคราวที่เกษตรกรต้องนำเงินคงคลังออกมาใช้จ่าย ซึ่งเป็นเหตุผลว่าทำไมเกษตรกรจึงเห็นความจำเป็นและให้ความสำคัญกับการมีเงินคงคลังหรือเงินออมไว้ติดตัว ทั้งที่เกษตรกรยังมีหนี้ค้างกับสถาบันการเงิน แต่เกษตรกรกลับไม่นำเงินออมที่มีอยู่ไปเร่งใช้หนี้เดิมให้หมดไป และนี่ก็เป็นเพียงกลุ่มเกษตรกรที่มีเงินออมในครอบครัวเท่านั้น คำถามคือว่า หากเป็นเกษตรกรที่ไม่มีเงินออม หรือแม้กระทั่งเกษตรกรผู้ที่มีเงินออมอยู่แล้วก็ตาม ที่เมื่อถึงคราวต้องใช้เงินก้อนหรือเงินจำนวนมาก เกษตรกรจะมีวิธีการอย่างไร

อย่างไม่ต้องสงสัยเลยว่า คำตอบคงหนีไม่พ้นการที่ต้องหาแหล่งเงินกู้เพิ่มนั่นเอง เช่นเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยที่พบว่าทุกหลังคาเรือนหรือ 100% เป็นผู้ที่มีหนี้สินติดตัว ตารางที่ 3.4

จะแสดงสถานะการกู้เงินของครอบครัวเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของ สค.ปท. จังหวัด
เพชรบุรี เรียงตามจำนวนแหล่งเงินกู้ที่มีผู้ขอกู้จากมากไปหาน้อยดังนี้

ตารางที่ 3.4 แสดงสถานการณ์กู้เงินของครอบครัวเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง เรียงตามจำนวนแหล่งเงินกู้ที่มีผู้ขอกู้จากมากไปหาน้อย

สถาบันการเงิน	จำนวน ก้อน เงินกู้ (ก้อน)	สัดส่วน ร้อยละ ของก้อน เงินกู้ ทั้งหมด	เงินกู้เฉลี่ย ต่อก้อน (บาท)	จำนวนเงิน ต้นที่กู้ ทั้งหมด (บาท)	จำนวน ปีที่กู้ เฉลี่ย (ปี)	หลักทรัพย์ค้ำ ประกัน		หนี้ค้างชำระ เฉลี่ยต่อ ก้อนเงินกู้ (บาท)	หนี้ค้าง ชำระ ทั้งหมด (บาท)	เฉพาะ ดอกเบีย ที่เกิดจาก เงินกู้ (บาท)	สัดส่วนร้อย ละของ ดอกเบีย ที่เกิดจาก เงินกู้	สถานะหนี้ ปัจจุบัน	
						กลุ่ม/ บุคคล (ก้อน)	ที่ดิน (ก้อน)					ถูก ฟ้อง (ก้อน)	ปกติ (ก้อน)
1. ธ.ก.ส.	83	36	261,254	21,684,082	12	29	54	419,726	34,837,271	13,153,189	76	6	77
2. กองทุนหมู่บ้าน	64	28	17,219	1,102,016	4	64	0	18,255	1,168,331	66,315	0	0	64
3. สหกรณ์เครดิตยูเนียน	31	14	65,617	2,034,127	7	27	4	62,682	1,943,137	-90,990	-1	2	29
4. สหกรณ์การเกษตร	27	12	129,444	3,494,988	11	10	17	220,509	5,953,751	2,458,763	14	2	25
5. กองทุนฟื้นฟูฯ / กู้ผ่านกลุ่ม	9	4	46,400	417,600	4	6	3	41,861	376,752	-40,848	0	0	9
6. ธนาคารพาณิชย์	8	3	395,625	3,165,000	8	2	6	627,476	5,019,804	1,854,804	11	0	8
7. เงินกู้นอกระบบ	3	1	34,000	102,000	5	2	1	38,400	115,200	13,200	0	0	3
8. ร้านค้าปุ๋ย/สารเคมี	3	1	192,667	578,001	5	3	0	191,000	573,000	-5,001	0	0	3
9. ญาติ/ เพื่อนบ้าน	2	1	55,000	110,000	1	0	0	55,000	110,000	0	0	0	2
รวม	230	100	*242,132	32,687,814		143	85	**371,091	50,097,246	17,409,432	100	10	220

ข้อมูลโดย : LocalAct, สรุปรจากผลการประมวลผลแบบสำรวจรายครัวเรือน, สิงหาคม 2556

หมายเหตุ * ค่ารวมจากยอดรวมของจำนวนเงินต้นที่กู้ทั้งหมด (32,687,814 บาท) หาดด้วยจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 135 ราย ดังนั้น กลุ่มตัวอย่าง 135 ราย จะมีจำนวนเงินกู้เฉลี่ยรายละ 242,132 บาท

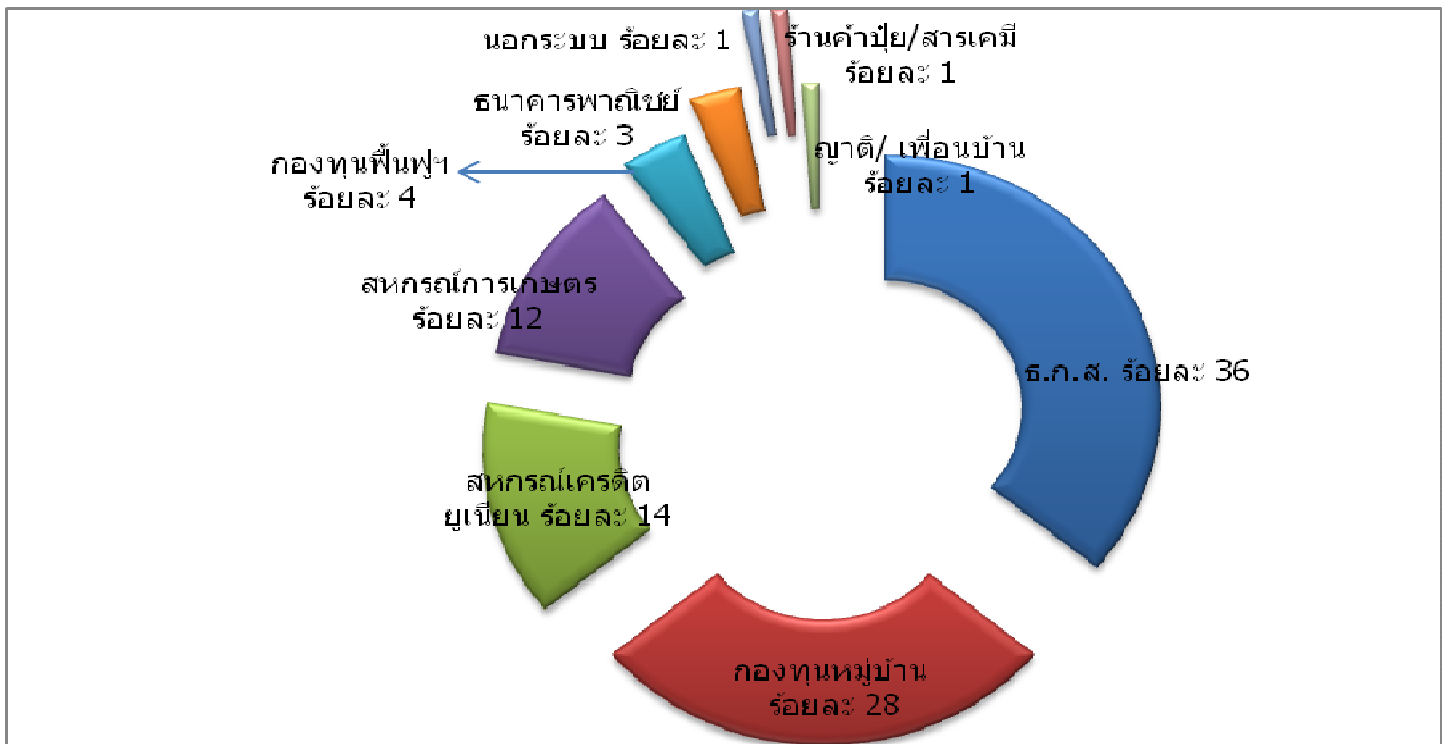
** ค่ารวมจากยอดรวมของจำนวนหนี้ค้างชำระทั้งหมด (50,097,246 บาท) หาดด้วยจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 135 ราย ดังนั้น กลุ่มตัวอย่าง 135 ราย จะมีหนี้ค้างชำระเฉลี่ยรายละ 371,091 บาท

หนี้สินที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่กู้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเกษตรมากที่สุด และมีสัดส่วนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนเกษตรกรผู้กู้หนี้ทั้งหมด จากตารางที่ 3.4 แสดงให้เห็นว่า จากแหล่งเงินกู้ทั้งหมด 9 แหล่ง เกษตรกรมีก้อนเงินกู้จำนวน 230 ก้อน เป็นหนี้ที่ถูกฟ้องจำนวน 10 ก้อน และเป็นหนี้ปกติ (ไม่ได้ถูกฟ้อง) จำนวน 220 ก้อน นับจำนวนปีที่กู้เฉลี่ยสูงสุด 12 ปี และต่ำสุด 1 ปี ประเภทหลักทรัพย์ค้ำประกัน แบ่งเป็นหลักทรัพย์ที่ใช้กลุ่มหรือบุคคลค้ำประกันจำนวน 143 ก้อน และใช้บุคคลค้ำประกันจำนวน 85 ก้อน อีก 2 ก้อนไม่มีการค้ำประกันเนื่องจากเป็นก้อนเงินกู้ที่มาจากญาติพี่น้อง

เมื่อพิจารณาเฉพาะเงินกู้ที่เป็นเงินต้น ซึ่งรวมทั้งสิ้น 32,687,814 บาท คิดเฉลี่ย 242,132 บาท ต่อราย เปรียบเทียบกับยอดหนี้ที่เกษตรกรค้างชำระแล้วจะเห็นว่า ณ วันที่ทำการสำรวจข้อมูล เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีหนี้สินค้างชำระที่เกิดจากเงินต้นและดอกเบี้ยรวมทั้งสิ้น 50,097,246 บาท คิดเฉลี่ย 371,091 บาทต่อราย ในยอดหนี้ที่ค้างชำระนี้ คิดเฉพาะดอกเบี้ยที่เกิดจากเงินต้นมีจำนวนที่สูงถึง 17,409,432 บาท มีอัตราการเพิ่มขึ้นประมาณ 1 ใน 3 เท่าของยอดหนี้ค้างชำระ (50,097,246 บาท) และเพิ่มขึ้นประมาณ 2 เท่าของเงินต้น (32,687,814 บาท) โดยดอกเบี้ยที่คำนวณได้นี้ บางส่วนยังเป็นดอกเบี้ยที่เกิดจากการประมาณการเอาเท่านั้น เนื่องจากว่าเงินกู้บางก้อน โดยเฉพาะก้อนที่กู้มาเป็นเวลานานแล้วเกษตรกรขาดการติดต่อกับแหล่งเงินกู้ด้วยเหตุผลอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำการผลิตแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เกษตรกรจึงไม่มีความสามารถที่จะนำเงินไปใช้หนี้ให้กับแหล่งเงินกู้นั้นๆ คืบได้ ดังนั้น เมื่อไม่มีการชำระหนี้คืน ดอกเบี้ยเงินกู้ก็ยิ่งเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จน “ณ ปัจจุบัน เกษตรกรเกือบทั้งหมดจึงอยู่ในสถานะของผู้ที่เสมือนไร้ความสามารถในการชำระหนี้คืน” และขาดการติดต่อกับแหล่งเงินกู้นานวันขึ้นเรื่อยๆ จนไม่สามารถคิดคำนวณดอกเบี้ยที่เกิดจากเงินกู้ได้ ดังนั้น วิธีการคำนวณดอกเบี้ยจึงใช้การคิดคำนวณในอัตราขั้นต่ำของแหล่งเงินกู้แต่ละแหล่งเท่านั้น

แผนภูมิต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นสัดส่วนของสถาบันเงินกู้ทั้ง 9 แหล่งที่เกษตรกรเข้าไปใช้บริการ

แผนภูมิที่ 3.7 แสดงสัดส่วนของแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรเข้ารับบริการ

จากแผนภูมิที่ 3.7 จะเห็นว่าแหล่งเงินกู้หลักๆ ที่เกษตรกรนิยมเข้าไปใช้บริการมี 6 แห่ง เรียงตามลำดับจากมากไปน้อยคือ⁶ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)เป็นแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรเข้าไปใช้บริการมากที่สุดร้อยละ 36 ลำดับที่สองคือ กองทุนหมู่บ้านซึ่งตามสัญญาระบุให้เกษตรกรต่อชำระคืนปีต่อปี มีเกษตรกรใช้บริการขอกู้ยืมร้อยละ 28 ลำดับที่สามคือ สหกรณ์เครดิตยูเนียนมีผู้ขอกู้ร้อยละ 14 ลำดับที่สี่คือสหกรณ์การเกษตร มีผู้ขอกู้ร้อยละ 12 ลำดับที่ห้าเป็นหนี้ที่เกษตรกรขอกู้จากกองทุนฟื้นฟูฯ มีร้อยละ 4 ลำดับที่หกเป็นหนี้ที่กู้จากธนาคารพาณิชย์มีร้อยละ 3 ส่วนแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรบางรายได้เข้าไปขอใช้บริการบ้าง ซึ่งไม่เป็นที่นิยมสำหรับเกษตรกรทั่วไปมากนักเมื่อเทียบกับสัดส่วนการกู้จากสถาบันการเงินทั้งหกแห่งข้างต้น คือ เงินกู้นอกระบบ เงินกู้จากเครือข่ายญาติ และร้านค้าปุ๋ย/สารเคมีหรือร้านค้าวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรซึ่งมีทั้งการกู้ยืมเงินเป็นเงินสดและสินค้า แต่ส่วนใหญ่จะใช้ระบบสินเชื่อ คือ เอาสินค้า(เช่น เกษตรกรรับปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช ฮอริโมนบำรุงพืช วัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรอื่นๆ ไปใช้ก่อน แล้วค่อยจ่ายเงินตามหลัง)ไปใช้ก่อน แล้วร้านค้าจะตีราคาสินค้าเป็นมูลค่าเงินรวม ซึ่งหมายถึงยอดเงินที่เกษตรกรเป็นหนี้ร้านค้าและต้องจ่ายเงินคืนให้กับร้านค้า(ราคาต้นพร้อมดอกเบี้ย)หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูกาลนั้นๆนั่นเอง ทั้ง 3

⁶ ส่วนใหญ่เกษตรกร 1 ราย กู้ยืมเงินมากกว่า 1 สถาบัน หรือมากกว่า 1 ก้อน

แหล่งนี้คิดสัดส่วนรวมกันเท่ากับร้อยละ 3 และ 6 สถาบันเงินกู้หลักสามารถแยกรายละเอียดของการ
กู้ยืมได้ดังนี้

ลำดับแรก เป็นหนี้สินที่เกษตรกรกู้ยืมจาก ธ.ก.ส. ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า เกษตรกรมีหนี้
คงค้างที่สถาบันการเงินแห่งนี้เฉพาะเงินต้น (ไม่รวมดอกเบี้ยและค่าปรับ) เฉลี่ยรายละ 261,254 บาท
ผู้ที่มีหนี้สินกับ ธ.ก.ส. น้อยที่สุดอยู่ที่ 11,000 บาท และผู้ที่มีหนี้กับ ธ.ก.ส. มากที่สุดมีมากถึง
1,691,609 บาท หนี้สินที่เกิดขึ้นทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นหนี้สะสมที่คิดได้จากเงินต้นที่กู้ยืม บวกด้วย
ดอกเบี้ย บวกด้วยค่าธรรมเนียมหรือค่าปรับอื่นๆ นั้นหมายถึงว่า หากเกษตรกรรายใดวันหรือไม่มี
การจ่ายเงินคืน ธ.ก.ส. ในปีใด ดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นในปีนั้น จะถูกยกไปบวกรวมกับยอดเงินต้นของปี
ที่ผ่านมา แล้วนำยอดสุทธิที่ได้มาคิดดอกเบี้ยในปีถัดไป ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพบว่าเกษตรกรมีหนี้ค้ำที่ ธ.
ก.ส. มาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ตัวเลขเฉลี่ยอยู่ที่ 12 ปี โดยผู้ที่มีหนี้ค้ำในช่วง 6-10 ปี มีมากที่สุดคือ
ร้อยละ 46 รองลงมาคือผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระอยู่ในช่วง 11-15 ปี มีร้อยละ 37 มีผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระนาน
ที่สุดถึง 20 ปี และมีผู้ที่มีหนี้ในระยะเวลาสั้นที่สุดคือเมื่อ 2 ปี ที่ผ่านมานี้เอง

การค้ำประกันเงินกู้ของ ธ.ก.ส. นั้น มีรูปแบบการค้ำประกันอยู่ 2 แบบ คือ ใช้หลักทรัพย์ กับ
ใช้บุคคลค้ำประกัน ในจำนวนผู้ที่ขอเงินจาก ธ.ก.ส.ทั้งหมด มีเกษตรกรที่ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำ
ประกันร้อยละ 65 และใช้บุคคลค้ำเป็นจำนวนร้อยละ 35 รวมหนี้สินที่ค้ำชำระเฉลี่ยรายละ 419,281
บาท มีผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระน้อยที่สุดอยู่ที่ประมาณ 5,000 กว่าบาท และมีผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระมากที่สุดซึ่ง
ไม่ได้มีการติดต่อกับทาง ธ.ก.ส. มาแล้วหลายปีจนเช็คยอดค้ำชำระสุทธิไม่ได้ แต่ได้ประมาณการ
ยอดเห็นว่า ณ ปัจจุบันมีหนี้ค้ำชำระที่ ธ.ก.ส. ประมาณ 4,5000,000 บาท

สถานะของหนี้ของเกษตรกรในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในสถานะปกติ คือ ไม่เป็นหนี้เสีย ไม่
เป็นหนี้ที่ถูกขายทอดตลาด ไม่เป็นหนี้ที่กำลังดำเนินการฟ้องร้องทางกฎหมาย ไม่เป็นหนี้ล้มละลาย
หรืออาจจะมีการทวงถามหนี้จากเจ้าหน้าที่ ธ.ก.ส. แต่ก็ยังไม่มีการดำเนินการใดๆ ในทางกฎหมาย
เหล่านี้ถือว่าเป็นหนี้ปกติมีร้อยละ 86 เป็นหนี้ที่มีการยื่นฟ้องร้อยละ 6 เป็นหนี้ที่หมดอายุความร้อย
ละ 4 สุดท้ายเป็นหนี้ที่ได้รับการจัดการหนี้หรือกองทุนฟื้นฟูฯ ได้มีการซื้อหนี้จาก ธ.ก.ส. แล้ว มี
ทั้งสิ้นร้อยละ 4

ลำดับที่สอง คือ หนี้ที่เกษตรกรกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวนเกษตรกรผู้ขอกู้สูงเป็น
ลำดับที่สองคือร้อยละ 47 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด วิธีการขอกู้จะไม่มี ความซับซ้อนเหมือน

สถาบันการเงินอื่นๆ และการค้ำประกันเงินกู้นั้น ทุกรายทุกกรณีจะไม่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันแต่จะใช้เฉพาะบุคคลเป็นผู้ค้ำประกันเท่านั้นจากการสำรวจข้อมูลพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรมียอดหนี้เฉพาะที่เป็นเงินต้นอยู่ที่รายละเอียด 17,218 บาท มีผู้ที่มียอดหนี้ค้ำชำระหนี้ต่ำสุดคือ 3,000 บาท และผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระหนี้มากที่สุดอยู่ที่ 50,000 บาท ในส่วนนี้ถึงแม้ว่าในสัญญาเงินกู้ได้ระบุเงื่อนไขการชำระหนี้คืนปีต่อปี แต่ในความเป็นจริงแล้วพบว่า เกษตรกรมีหนี้สินค้ำชำระที่กองทุนหมู่บ้านมากที่สุดถึง 15 ปี แต่ก็มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น ส่วนใหญ่เกษตรกรมีหนี้ค้ำชำระอยู่ในช่วงไม่เกิน 5 ปี ซึ่งมีร้อยละ 75 อีกร้อยละ 23 เป็นผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระในช่วงระหว่าง 6-10 ปี ยอดหนี้ค้ำชำระเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 18,000 บาท ผู้ที่มียอดหนี้ค้ำชำระน้อยสุดอยู่ที่ 3,300 บาท และผู้ที่มียอดหนี้ค้ำชำระมากที่สุดอยู่ที่ 57,000 บาท อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่หรือร้อยละ 73 ยังคงผ่อนชำระกับทางกองทุนอย่างสม่ำเสมอทั้งต้นและดอกเบี้ย ส่วนที่เหลือหรือร้อยละ 27 เป็นกลุ่มผู้ที่ไม่ได้ชำระคืน บางรายอาจมีการชำระเฉพาะดอกเบี้ยแต่ยังไม่มีการชำระคืนเงินต้น หรืออาจด้วยเงื่อนไขอื่นๆ แตกต่างกันไป อันเป็นเหตุให้เกษตรกรไม่ชำระหรือไม่สามารถชำระเงินคืนกองทุนได้ทันตามระยะเวลาที่ได้รับไว้

ลำดับที่สาม คือ หนี้ที่เกษตรกรขอกู้จากสหกรณ์เครดิตยูเนียน ซึ่งมีผู้ขอกู้ร้อยละ 23 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมียอดเงินกู้เฉพาะเงินต้นเฉลี่ยรายละเอียด 65,618 บาท มียอดหนี้ค้ำชำระต่ำสุดอยู่ที่ 8,000 บาท และมียอดหนี้ค้ำชำระสูงสุดอยู่ที่ 280,000 บาท ค่าเฉลี่ยจำนวนปีที่ค้ำชำระคือ 7 ปี มีผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระนานที่สุดคือ 17 ปี ในการค้ำประกันนั้นมี 2 รูปแบบคือ ใช้บุคคลค้ำประกันและใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรสามารถใช้บุคคลค้ำประกันแทนหลักทรัพย์ได้เกือบ 100% กล่าวคือ จากยอดผู้ขอกู้เงินกับสหกรณ์เครดิตยูเนียนสามารถใช้บุคคลค้ำได้ร้อยละ 87 ส่วนอีกร้อยละ 13 ที่เหลือ ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน รวมหนี้ค้ำชำระเฉลี่ยแล้วทุกรายละ 62,660 บาท ในจำนวนทั้งหมด มีผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระต่ำสุดอยู่ที่ 8,000 บาท และมีผู้ที่มีหนี้ค้ำชำระสูงที่สุดอยู่ที่ 140,000 บาท โดยสถานะหนี้ปัจจุบันของเกษตรกรนั้น มากกว่าครึ่งของเกษตรกรทั้งหมดอยู่ในสภาพที่ปกติ (มีการผ่อนชำระกับสหกรณ์ฯ อย่างสม่ำเสมอ) ร้อยละ 52 เป็นหนี้ที่อยู่ในระหว่างการถูกฟ้องร้องร้อยละ 7 เป็นหนี้ที่กองทุนฟื้นฟูฯ ชื้อหนี้ (ชำระหนี้แทนเกษตรกร) แล้วร้อยละ 22 อีกร้อยละ 19 เป็นหนี้ที่ไม่ได้จ่ายทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยให้กับสหกรณ์ฯ อย่างสม่ำเสมอหรือขาดการติดต่อกับทางสหกรณ์เป็นระยะเวลาหลายปี

ลำดับที่สี่ คือ หนี้จากสหกรณ์การเกษตร มีผู้ที่มีหนี้กับสถาบันแห่งนี้ร้อยละ 20 รายของจำนวนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มียอดเงินกู้เฉพาะเงินต้นเฉลี่ยรายละเอียด 129,444 บาท มีผู้ที่มีหนี้มากที่สุดอยู่ที่ 300,000 บาท และผู้ที่มียอดหนี้ต่ำสุดอยู่ที่ 25,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่

เกษตรกรกู้มาแล้วอยู่ในช่วง 6-10 ปี ร้อยละ 52 อยู่ในช่วง 11-15 ปี ร้อยละ 18 อีกร้อยละ 30 เป็นหนี้ที่มีจำนวนปีที่กู้แตกต่างคละกันไป ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีหนี้ที่มีหนี้ค้ำชำระหนี้ที่สูงสุดถึง 20 ปี ส่วนวิธีกู้แม้ในรายละเอียดของการกู้จะแตกต่างจากแหล่งเงินกู้อื่นๆ แต่หลักการโดยรวมแล้วก็ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เรื่องการค้ำประกันก็เช่นเดียวกัน มีอยู่ 2 ลักษณะคือ ใช้บุคคลค้ำประกันและใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีข้อแตกต่างคือจากข้อมูลพบว่าแหล่งเงินกู้แห่งนี้เกษตรกรใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันสัดส่วนที่มากกว่าการใช้บุคคลค้ำประกัน กล่าวคือ เกษตรกรร้อยละ 63 ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ และร้อยละ 37 ใช้บุคคลค้ำประกัน รวมหนี้คงค้างชำระเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 220,444 บาท ผู้ที่มียอดหนี้ค้างชำระต่ำสุดอยู่ที่ 20,000 บาท และผู้ที่มียอดหนี้ค้างชำระมากที่สุดซึ่งเป็นเพียงตัวเลขที่ประมาณการเท่านั้น คือมียอดหนี้ค้างชำระอยู่ที่ 1,6000,000 บาทด้านสถานะหนี้ของเกษตรกรในปัจจุบันพบว่าร้อยละ 37 อยู่ในสถานะปกติซึ่งเป็นสัดส่วนที่เท่ากับหนี้ที่กองทุนฟื้นฟูฯ ได้ซื้อหรือจัดการหนี้แล้วร้อยละ 37 อีกร้อยละ 7 เป็นหนี้ที่กำลังถูกฟ้องร้องดำเนินคดี ส่วนหนี้ที่ได้มีการปรับโครงสร้างหนี้แล้วมีร้อยละ 4 ที่เหลืออีกร้อยละ 15 เป็นหนี้ที่ไม่มีการชำระคืนอย่างสม่ำเสมอ หนี้ที่ผัดนัดชำระ หรือหนี้ที่เกิดจากเงื่อนไขอื่นๆ

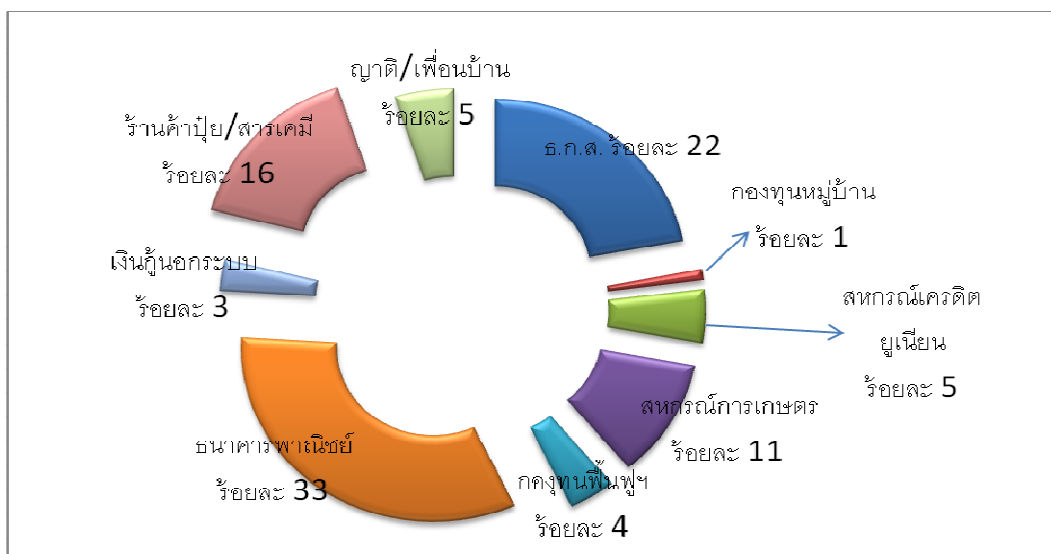
ลำดับที่ห้า คือ หนี้ที่เกษตรกรกู้ยืมจากกองทุนฟื้นฟูฯ ร้อยละ 7 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มียอดเงินกู้ (เฉพาะเงินต้น) เฉลี่ยละ 46,400 บาท เป็นผู้ที่มียอดค้างชำระน้อยที่สุดคือ 15,000 บาท และมีผู้ที่มียอดค้างชำระสูงสุดอยู่ที่ 130,000 บาทโดยทุกที่เกี่ยวกับกองทุนฟื้นฟูฯ มีระยะเวลาของการกู้ยืมอยู่ระหว่าง 3-4 ปีมีที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันร้อยละ 33 และใช้บุคคลค้ำประกันร้อยละ 67 รวมหนี้ค้างชำระเฉลี่ยรายละ 41,844 บาท โดยผู้ที่มียอดหนี้ค้างชำระน้อยที่สุดคือ 5,000 บาท และผู้ที่มียอดหนี้ค้างชำระสูงสุดอยู่ที่ 130,000 บาท ในจำนวนทั้งหมดได้มีการผ่อนชำระกับทางกองทุนฟื้นฟูฯ อย่างสม่ำเสมอ นับตั้งแต่ปีที่เริ่มกู้จนถึงปัจจุบัน

ลำดับที่หก คือ แหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรให้ความสนใจขอกู้คือ ธนาคารต่างๆ เช่น ธนาคารกรุงไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ฯ ซึ่งมีผู้กู้ร้อยละ 6 ค่าเฉลี่ยเงินต้นที่ขอกู้รายละ 395,625 บาท ยอดเงินกู้ต่ำสุด 20,000 บาท และยอดเงินกู้สูงสุดอยู่ที่ 2,000,000 บาท นับระยะเวลาที่กู้เงินมาเฉลี่ยประมาณรายละ 8 ปี รายที่กู้เป็นระยะเวลานานที่สุดคือ 15 ปี และต่ำสุดคือ 1 ปี การค้ำประกันส่วนใหญ่แล้วผู้ขอกู้ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน ร้อยละ 75 และอีกร้อยละ 25 ใช้บุคคลค้ำประกัน ซึ่ง ณ ปัจจุบันมียอดหนี้ค้างชำระเฉลี่ยรายละ 652,813 บาท มีผู้กู้ต่ำสุดอยู่ที่ 20,000 บาท และผู้กู้สูงสุดอยู่ที่ 4,000,000 บาท ในจำนวนนี้เป็นหนี้

ที่กองทุนฟื้นฟูฯ ชื้อหนี้แล้วร้อยละ 50 อีกร้อยละ 25 เป็นหนี้ปกติ และที่เหลือคือหนี้ที่รอให้กองทุนฟื้นฟูฯ ดำเนินการซื้ออีกร้อยละ 25

แหล่งเงินทุน 3 แหล่งหลัง คือ เงินกู้นอกระบบ ร้านค้าวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร และเครือข่าย มียอดเงินกู้เฉพาะที่เงินต้นรวมกันทั้งสิ้น 790,001 บาท มีดอกเบี้ยที่เกิดจากเงินต้น 8,199 บาท ปัจจุบันจึงมียอดคงค้างชำระจำนวนทั้งสิ้น 798,200 บาท ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตารางที่ 3.3 จะเห็นว่า มีแหล่งเงินทุนเดียวที่ไม่มีการจ่ายดอกเบี้ยคือ หนี้ที่กู้ยืมจากญาติพี่น้อง ส่วนยอดหนี้ค้างชำระที่มีปริมาณที่ลดลงและส่งผลให้ดอกเบี้ยที่เกิดจากเงินกู้เป็นลบ (ดอกเบี้ยและเงินต้นลดลง เหลือปริมาณน้อยกว่าเงินต้น) มีแหล่งเดียวเช่นกันคือ หนี้ที่มาจากร้านค้าวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร คือ ลดจากเงินต้น 578,001 บาท เหลือ 573,000 หรือลดลง 5,001 บาท ตัวเลขนี้ชี้ให้เห็นว่า ร้านค้าวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรยังมีส่วนสำคัญต่อเกษตรกรอยู่ไม่น้อย เนื่องจากทุกฤดูกาลผลิต เกษตรกรยังต้องพึ่งพาร้านค้าเหล่านี้ด้วยระบบสินเชื่อ โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช ซึ่งหมายความว่า เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เกษตรกรต้องนำเงินไปชำระค่าใช้จ่ายที่เกิดจากสินเชื่อเหล่านั้นๆ พร้อมดอกเบี้ย เพื่อเป็นการสร้างเครดิตสำหรับการก่อสินเชื่อในรอบถัดไป แม้แหล่งเงินทุนด้วยระบบสินเชื่อนี้จะมีผู้ขอใช้บริการจำนวนไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งเงินทุนอื่นๆ แต่เมื่อเปรียบเทียบมูลหนี้เฉลี่ยต่อก่อนแล้วจะพบว่า มูลหนี้เฉลี่ยต่อก่อนสูงเป็นลำดับที่ 3 ของแหล่งเงินทุนทั้งหมด 9 แห่ง เพื่อให้เห็นความชัดเจนมากขึ้น แผนภูมิที่ 3.8 จะแสดงให้เห็นถึงสัดส่วนของมูลหนี้เฉลี่ยต่อก่อน

แผนภูมิที่ 3.8 แสดงสัดส่วนมูลหนี้เฉลี่ยต่อก่อนเงินกู้ เฉพาะที่เป็นเงินต้นจากแหล่งเงินทุน 9 แหล่ง

เมื่อพิจารณาแผนภูมิที่ 3.8 จะเห็นถึงสัดส่วนค่าเฉลี่ยของเงินกู้ต่อก่อนและสถาบันเงินกู้ที่เกษตรกรเข้าใช้บริการที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งมูลหนี้เฉลี่ยต่อก่อนที่มากที่สุดคือมูลหนี้ที่เกิดจากธนาคารพาณิชย์ คิดเป็นร้อยละ 33 รองลงมาคือ ธ.ก.ส. ร้อยละ 22 ส่วนร้านค้าปุ๋ย/สารเคมีอยู่ในอันดับที่สามคือร้อยละ 16 สหกรณ์เครดิตยูเนียน ญาติ สหกรณ์การเกษตร กองทุนฟื้นฟูฯ หนี้นอกระบบตามลำดับ ส่วนกองทุนหมู่บ้านอยู่ในอันดับสุดท้าย เพราะแม้ว่าจะมีผู้ขอใช้บริการเป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากมีเงินให้กู้ยืมเป็นจำนวนไม่มากนัก เกษตรกรจึงกู้ยืมได้ในปริมาณที่ไม่สูงนักเช่นกัน

ตารางที่ 3.5 สรุปข้อมูลการชำระหนี้แทนเกษตรกร ปีงบประมาณ 2552-2556 ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จ.เพชรบุรี

ลำดับที่	สถาบันการเงิน	จำนวนผู้กู้หนี้ (ราย)		มูลหนี้รวม		หนี้ที่ใช้บุคคลค้ำประกัน		หนี้ที่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน				
		ราย	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ	มูลหนี้ (บาท)	จำนวน (ราย)	มูลหนี้ (บาท)	จำนวน (ราย)	ไร่	งาน	ตร.ว
1	ธ.ก.ส.	45	9	14,809,347	13.0	179,624	7	14,629,723	38	318	75	90
2	สกก.	347	73	62,176,516	54.7	13,967,871	182	48,208,645	165	1,032	2	91
3	ธ.พาณิชย์	63	13	29,049,644	25.5	0	0	29,049,644	63	710	0	40
4	นิติบุคคลอื่น	18	4	7,291,631	6.4	0	0	7,291,631	18	263	0	67
5	บสก.	1	0	415,547	0.4	0	0	415,547	1	5	0	0
	รวม	474	100	113,742,685	100	14,147,495	189	99,595,189	285	2,328	77	288

ข้อมูลโดย : สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จ.เพชรบุรี, 2 พฤษภาคม 2556

3. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 88 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และร้อยละ 12 มีอาชีพอื่นๆ
2. กลุ่มตัวอย่างที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้สูงวัย⁷ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงวัยที่เป็นแรงงานหลักของครอบครัว ทำนาในลักษณะของการบริหารจัดการแปลงนา กล่าวคือ ทุกขั้นตอนของการทำนาจะใช้วิธีจ้างแทบทั้งหมด ส่วนผู้ที่ทำสวนก็ใช้วิธีการจ้างแรงงานเช่นกัน แต่มีระบบการจ้างงานที่น้อยกว่าการทำนา เนื่องจากกระบวนการจัดการในแปลงมีรายละเอียดที่น้อยการทำนา เมื่อวิเคราะห์ในส่วนนี้แล้วจะเห็นว่า จำนวนแรงงานในแปลงเกษตรอาจมีความจำเป็นไม่มากเหมือนสมัยก่อน
3. เกษตรกรส่วนใหญ่ยังเป็นเจ้าของที่ดินและทำการผลิตบนแปลงที่ดินของตนเองคิดเป็นร้อยละ 93 ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินมีเพียงร้อยละ 7 ประเภทที่ดินรายแปลงมากกว่าร้อยละ 80 มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดิน
4. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อีกประการหนึ่ง ณ ขณะนี้คือ กลุ่มคนหนุ่มสาวในวัยแรงงานบางส่วนซึ่งเป็นลูกหลานของเกษตรกรหันหน้าเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม บางส่วนที่ยังอยู่ในช่วงวัยของการศึกษา ก็คาดหวังที่จะใช้การศึกษาเป็นบันไดไต่ไปสู่อาชีพอื่นที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ปรากฏการณ์ทั้งสองอย่างนี้ เป็นเหตุผลในเชิงคำถามว่า อาชีพเกษตรกรรมยังจะเป็นคำตอบสำหรับคนรุ่นต่อไปอีกหรือไม่ ซึ่งในส่วนนี้อาจทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงแนวโน้มของชาวนารายย่อยว่า จะมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ หากชาวนารุ่นปัจจุบันซึ่งมีค่าเฉลี่ยอายุอยู่ที่ 59 ปี ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพ
5. แม้ปัจจุบันอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา อาจจะถูกเหมือนง่าย เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการใช้แรงงานตัวเองมาเป็นแรงงานรับจ้างแทน แต่ในรายละเอียดปลีกย่อย เกษตรกรก็ยังคงต้องใช้แรงงานตัวเองเป็นหลักในการดูแลและบริหารจัดการแปลงเช่นเดิม อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ลูกหลานเกษตรกรบางส่วนยอมที่จะเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่เกษตรกรรม หรือเปลี่ยนอาชีพหลักเป็นอาชีพอื่นที่ไม่ใช่การทำนา เนื่องจากให้ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจที่สูงกว่า ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้ตัวเลขของผู้ที่ทำนาคืออาชีพหลักลดลงจากอดีตประมาณ 1 ใน 3 เท่า (ร้อยละ 32) ซึ่งสวนทางกับตัวเลขของผู้ที่เปลี่ยนไปยึดอาชีพอื่นแทนการทำนาเป็นอาชีพหลักซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากอดีต

⁷ ผู้สูงวัยตามมาตรฐานของประเทศไทยและองค์การสหประชาชาติ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

ประมาณ 1 ใน 5 เท่า (ร้อยละ 24) อีกทั้งแนวโน้มของผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพค้าขายและอื่น ๆ ก็มีแนวโน้มสูงขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

6. ในขณะที่คนในสังคมไทยยังบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก แต่ชาวนารายย่อยได้ทยอยลดจำนวนลง แม้ชาวนาร้อยละ 93 ที่พ่อแม่เคยทำนาเป็นอาชีพหลักจะยังคงสืบทอดอาชีพทำนาเหมือนเช่นเดิม แต่พื้นที่การปลูกข้าวก็ได้ถูกลดขนาดลงเพื่อแปรสภาพผืนดินไปปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าข้าว สถานการณ์ที่มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่นนี้ทำให้คาดการณ์ได้ว่า อนาคตผู้ปลูกข้าวอาจเปลี่ยนจากชาวนารายย่อยไปสู่ผู้ปลูกข้าวรายใหญ่ผลิตข้าวบนแปลงนาขนาดกว้างป้อนตลาดแทนชาวนากลุ่มเดิม และเพิ่มอำนาจในการกำหนดทิศทางตลาดข้าวของประเทศที่สูงขึ้น
7. การแปรสภาพที่นาเป็นที่สวนมีนัยสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการใช้คุณค่าและความหมายของที่ดินที่จะไม่ใช่พื้นที่สำหรับปลูกข้าวหรือปลูกพืชอาหารเป็นหลักอีกต่อไป แต่พื้นที่ปลูกข้าวและพืชอาหารจะถูกจัดความสำคัญและให้คุณค่าในลำดับที่รองลงมาจากพืชเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนนี้อาจเรียกได้ว่าการแปรสภาพผืนดินเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของเกษตรกรก็อาจเป็นไปได้
8. การปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่นามาเป็นพื้นที่ทำสวนที่มีขนาดเพิ่มสูงขึ้นในปัจจุบันนั้น ไม่ได้หมายความว่าจำนวนของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวจะลดลงไปกว่าสมัยอดีตมากนัก แต่นัยสำคัญของจำนวนเกษตรกรที่ไม่ลดลงได้ชี้ให้เห็นว่า แม้อาชีพหลักจะเปลี่ยนไป แต่การบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักยังคงไม่เปลี่ยน ดังนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่จึงค่อนข้างให้ความสำคัญของการทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือน แม้ผลผลิตข้าวส่วนมากจะถูกนำไปขายให้กับโรงสีตั้งแต่ต้นฤดูทอเก็บเกี่ยว แต่ก่อนนำข้าวไปขายเกษตรกรจะต้องแบ่งข้าวส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริโภคให้เพียงพอจนกระทั่งถึงฤดูกาลทำนาถัดไป
9. รายได้สุทธิที่เกิดจากการทำนาขายข้าวของชาวนา จ.เพชรบุรี เท่ากับ 4,320 บาทต่อเดือน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำเท่ากับ 7,500 บาทต่อเดือน จะมีส่วนต่างของรายได้ถึง 3,180 บาท ส่วนต่างที่ไม่มากนักนี้อาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรวิเคราะห์นำไปเปรียบเทียบกับรายได้ที่เกิดจากการเปลี่ยนพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินไปปลูกพืชชนิดอื่นที่ให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า
10. รายได้สุทธิที่เกิดจากการทำนาขายข้าว แท้จริงแล้วคือรายได้ที่เกิดจากการเป็นแรงงานรับจ้างในแปลงนาของตัวเอง ซึ่งรายได้ที่ว่าเป็นคือรายได้ที่ต้องเสี่ยงกับความผันผวนขึ้นลงของราคา

ตลาดข้าว และความผันผวนของภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นโดยที่เกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ได้

11. สถานการณ์การบริโภคของเกษตรกรในพื้นที่ แบ่งที่มาของอาหารได้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรก คือ อาหารที่ซื้อจากตลาดสดหรือตลาดนัดของแต่ละท้องที่ เฉลี่ยแล้วจะมีสัปดาห์ละ 2 วัน ประเภทอาหารที่เกษตรกรต้องพึ่งพาจากตลาดส่วนใหญ่จะเป็นอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ ปลา ไข่ไก่ เครื่องปรุงรสประกอบการปรุงอาหาร ผักและผลไม้บางชนิด ส่วนที่สอง คืออาหารประเภทที่เกษตรกรสามารถเก็บหาได้เองตามธรรมชาติ ที่เก็บหาได้เองทั้งในบริเวณที่ว่าง บริเวณข้างคูคลอง และในแปลงของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพืชผักผลไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งปกติได้ปลูกขายเป็นอาชีพหลักอยู่แล้ว ดังนั้น หากมองในเรื่องความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรในพื้นที่แล้วอาจเรียกได้ว่า ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีความมั่นคงทางอาหารค่อนข้างมาก
12. ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา กลุ่มหรือองค์กรที่สามารถช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาให้กับกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีได้จริงมี 2 องค์กรที่มีความเกี่ยวเนื่องกันในแง่ของการดำเนินการ และการผลักดันเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา ซึ่งองค์กรแรกคือ สมาชิกรายขององค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) องค์กรที่สอง คือองค์กรที่มีส่วนในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรก็คือ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.)
13. โครงสร้างการทำงานของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชร ใช้กลไกการทำงานที่มีคณะกรรมการ องค์กรทำงานให้กับกลุ่ม มีการแบ่งฝ่าย แบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบให้กับกรรมการแต่ละคนอย่างชัดเจน ส่วนการประสานงานภายนอกองค์กรจะมีทีมงานที่ทำหน้าที่ในลักษณะคล้ายๆ กับคณะทำงานของ สค.ปท. คือ ทำงานในลักษณะของอาสาสมัคร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความพร้อมและความเสียสละที่จะทำงานรับใช้กลุ่มได้มากน้อยขนาดไหน
14. ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาพื้นฐานและเป็นปัญหาที่กลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีได้ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนี้สินที่ได้รับการคลี่คลาย(กองทุนฟื้นฟูฯ ชื่อหนี้/ชำระหนี้แทน)แล้วยังถือว่ามีส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกของกลุ่มทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นความสำเร็จของ สค.ปท.ในการผลักดันการแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับสมาชิกองค์กร ก็คือ จากจำนวนเกษตรกรที่กองทุนฟื้นฟูฯ สาขาจังหวัดเพชรบุรีได้มีการชำระหนี้แทน/ ชื่อหนี้เกษตรกรแล้วทั้งหมด 474 ราย ในจำนวน 474 รายนี้เป็นสมาชิกของกลุ่มฟื้นฟูเกษตรกรเมืองเพชรบุรีถึง 290 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 62 มีมูลหนี้ที่ชื่อ 70,389,016 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 62 ของมูลหนี้ที่กองทุนฟื้นฟูฯ ชื่อแล้วทั้งหมด (113,742,685 บาท)

15. สถาบันการเงินที่เกษตรกรใช้บริการคิดตามจำนวนรายที่ขอกู้เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์เครดิต ยูเนียน สหกรณ์การเกษตร กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) และธนาคารพาณิชย์ เงินกู้ยืมระบบ ร้านค้าวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร และญาติพี่น้อง

ข้อเสนอแนะ

1. เมื่อมองวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ต้องการสำรวจภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่ส่งผลกระทบต่อการสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม โดยเลือกศึกษากรณีเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) จ.เพชรบุรี แล้ว อาจจะยังไม่เห็นความชัดเจนในเรื่องการสูญเสียที่ดินที่เกิดจากปัญหาหนี้สิน เนื่องจากเป็นกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ภายใต้ สค.ปท. ซึ่งทำงานเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาหนี้สินและป้องกันการสูญเสียที่ดินที่เข้มแข็งพอ ผ่านกลไกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร (กฟก.) ดังนั้น เมื่อมีการซื้อหนี้เกษตรกรโดย กฟก.แล้ว ที่ดินของเกษตรกรที่นำไปจำนองกับเจ้าหนี้รายเดิม จึงแค่เปลี่ยนมือผู้ดูแลโฉนดที่ดินจากเจ้าหนี้รายเดิมมาเป็น กฟก. ที่ดินจึงเสมือนถูกชะลอไม่ให้หลุดจากมือเกษตรกรโดยส่วนใหญ่
2. วัตถุประสงค์หนึ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้เลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นองค์กรสมาชิกของ สค.ปท. เนื่องจากงานวิจัยได้เห็นความสำคัญของการทำฐานข้อมูลของ สค.ปท. เพื่อการใช้ประโยชน์สำหรับการเจรจาต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาในอนาคต ซึ่งที่ผ่านมาั้น ระบบฐานข้อมูลของ สค.ปท. ยังทำไว้ได้ไม่มาก ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเสมือนเป็นเหมือนเป็นการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นทางการอีกชั้นหนึ่งของ สค.ปท.
3. การจัดสรรเวลาในการค้นข้อมูลทั้งในส่วนของนักวิจัยเอง และในส่วนของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเองซึ่งเวลาส่วนใหญ่จะต้องทำการผลิตและดูแลบริหารจัดการแปลงเกือบตลอดระยะเวลาของการทำการผลิต ดังนั้น เวลาจึงอาจเป็นข้อจำกัดหนึ่งของกระบวนการเก็บข้อมูล
4. การจัดระบบฐานข้อมูลสมาชิกที่เป็นปัจจุบัน ที่เป็นข้อมูลเชิงตัวเลขสมาชิกของ สค.ปท. ทั่วประเทศที่มีบันทึกไว้ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะข้อมูลหนี้สิน และที่ดินเกษตรกร จึงทำให้ข้อมูลที่รวบรวมได้ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นตัวเลขของการประมาณการในภาพรวมเท่านั้น

ส่วนที่ 3

ภาวะหนี้สินชาวนา ที่ดิน และความมั่นคงทางอาหาร

กรณีศึกษาสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย(สค.ปท.)จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. อยุธยาเมืองอู่ข้าวอู่น้ำ

อยุธยาเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศ เป็นเมืองที่เคยเป็นที่ตั้งราชธานีเก่าแก่ของประเทศ และอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น"อู่ข้าวอู่น้ำ" เพราะมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการทำนาเพาะปลูกข้าวมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงด้านเกษตรกรรม หรือการทำนาแผนใหม่ แต่ปัจจุบันอยุธยายังเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่โบราณสถานเก่าแก่ และรอบทศวรรษที่ผ่านมาพื้นที่ทำนาและเกษตรกรรมสำคัญดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงสู่การเป็นเมืองแห่งอุตสาหกรรมและโรงงานขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันอยุธยามีสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวม(GDP) จากภาคอุตสาหกรรมและนอกภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่อ้อยละ 98.27 ในขณะที่ภาคเกษตรมีเพียงร้อยละ 1.73

ประชากร และการประกอบอาชีพ

อยุธยามีประชากรอยู่อาศัยตามทะเบียนบ้านประมาณ 792,567 คน เป็นหญิง 409,919 คน เป็นชาย 382,648 คน (กันยายน 2555) มีสัดส่วนประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณร้อยละ14 (ธันวาคม 2555) อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน 139,696 คน และอำเภอที่มี

ประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอบ้านแพรง จำนวน 9,019 คน นอกจากนี้มีประชากรแฝงหรือแรงงาน ย้ายข้ามถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดประมาณ 3 แสนคน

ข้อมูลการมีงานทำและการว่างงานของสำนักงานสถิติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ณ เดือนตุลาคม 2555 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีประชากรผู้อยู่ในวัยทำงาน (ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป) จำนวน 643,737 คน เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน จำนวน 452,418 คน จำแนกเป็นผู้มีงานทำ 447,073 คน ผู้ว่างงาน 4,748 คน กำลังแรงงานที่รอฤดูกาล 597 คน (อัตราการว่างงานร้อยละ 1.0) และเป็นผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน จำนวน 191,319 คน นอกจากนี้ยังมีแรงงานต่างด้าวถูกกฎหมาย ณ ธันวาคม 2555 จำนวน 14,780 คน

นอกจากนี้หากพิจารณาสัดส่วนผู้มีงานทำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรกรรม มีจำนวน 447,073 คน อยู่ในภาคเกษตร ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลำสัตว์ ป่าไม้ และการประมง จำนวน 50,438 คน (11.28%)อยู่นอกภาคเกษตรกรรมจำนวน 396,635 คน (88.72%) ผู้มีงานทำอยู่นอกภาคเกษตรกรรม ที่มีจำนวนมากที่สุด 5 อันดับแรกได้แก่ประเภทอุตสาหกรรม การผลิต จำนวน 181,215 คน รองลงมาคือ การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ รถจักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน จำนวน 54,866 คน การก่อสร้าง จำนวน 39,778 คน โรงแรมและภัตตาคาร จำนวน 30,000 คน การบริหารราชการ และการป้องกันประเทศ รวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ จำนวน 22,235 คน

สภาพเศรษฐกิจสำคัญ

ข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (GDP) ปี 2553 มีมูลค่า 617,481 ล้านบาท สาขาการผลิตของจังหวัด ส่วนใหญ่อยู่นอกภาคเกษตร มีมูลค่ารวม 606,818 ล้านบาท และสาขาการผลิตที่สำคัญ คือสาขาอุตสาหกรรม มีมูลค่า 541,351 ล้านบาท รองลงมาคือสาขาการขายส่งขายปลีก มีมูลค่า 25,629 ล้านบาท สำหรับภาคเกษตรมีมูลค่ารวม 10,663 ล้านบาท รายได้เฉลี่ย GPP Per capita (Bath) เท่ากับ 799,239 บาท/คน/ปี อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปี 2553 เพิ่มขึ้นจากปี 2552 คิดเป็นร้อยละ 9.71 ซึ่งหากเปรียบเทียบกับสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมนอกภาคเกษตร คิดเป็นสัดส่วนหลักถึงร้อยละ 98.27 ในขณะที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตร คิดเป็นเพียงร้อยละ 1.72 เท่านั้น

ข้อมูลเปรียบเทียบกับตัวเลขรายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนไทยปี 2553 โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายได้เฉลี่ยต่อหัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาถือเป็นจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยสูงเป็นอันดับสามของประเทศ 620,773 บาท รองจากอันดับหนึ่งระยอง 1,052,575 บาท และอันดับสองสมุทรสาคร 692,525 บาท ในขณะที่รายได้เฉลี่ยต่อหัวทั้งประเทศจำนวน 150,118 บาท ภาคกลาง 264,285 บาท

ในส่วนของหนี้สินและรายได้ สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจรายได้รายจ่ายและหนี้สิน พ.ศ.2554 พบ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน 22,302 บาท ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน 17,534 บาท หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 81,609 บาท

ภาพรวมด้านเกษตรกรรมและการใช้ดินเพื่อการเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่ทั้งหมด 1,597,900 ไร่ มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 1,101,303 ไร่ (ข้อมูล ปี 2554) คิดเป็นร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งจังหวัดแยกเป็น พื้นที่ปลูกข้าวนาปี 944,574 ไร่ ได้ผลผลิตเฉลี่ย 777 ก.ก./ไร่ ข้าวนาปรัง 844,161 ไร่ ได้ผลผลิตเฉลี่ย 798 ก.ก./ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 9,448.50 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชผัก 6,148.55 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ 2,372.25 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ 1,245.75 ไร่มีครัวเรือนผู้ถือครอง ทำการเกษตร ทั้งสิ้น 33,207 ครัวเรือน (จำนวนประชากรโดยเฉลี่ย 3-5 คน /ครัวเรือน) พืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าว' นอกจากนี้มีพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว มะม่วง ส้มเขียวหวาน ถั่วลิสง น้ำจืด เศรษฐกิจ ได้แก่ ไข่ เป็ด สุกร โค กระบือ และสัตว์น้ำจืด

ภาพรวมด้านอุตสาหกรรม ข้อมูลของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดฯ ณ 31 ธันวาคม 2555 มีโรงงานอุตสาหกรรม ที่ได้รับอนุญาตประกอบกิจการทั้งหมดจำนวน 2,241 โรงงาน เงินทุนรวม 341,167.41 ล้านบาท จ้างคนงาน 243,732 คน โดยโรงงานตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม 3 แห่ง มีจำนวนโรงงาน 277 โรงงาน ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน เนื้อที่ 2,000 ไร่ มีจำนวนโรงงาน 91 โรงงาน นิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า (ไฮเทค) เนื้อที่ 2,150 ไร่ มีจำนวนโรงงาน 143 โรงงาน และนิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร เนื้อที่ 2,000 ไร่ เขตอุตสาหกรรมสหรัตนนคร เนื้อที่ 2,500 ไร่ มีจำนวนโรงงาน 43 โรงงาน มีสวนอุตสาหกรรม 1 แห่ง ได้แก่ บริษัทสวนอุตสาหกรรมโรจนะจำกัด (มหาชน) เนื้อที่ 3,175 ไร่ มีจำนวนโรงงาน 201 โรงงาน และมีเขตประกอบการอุตสาหกรรม 1 แห่ง ได้แก่ เขตประกอบการอุตสาหกรรมแฟคเตอรีแลนด์วังน้อย เนื้อที่ 137 ไร่ มีจำนวนโรงงาน 105 โรงงาน นอกจากนี้เป็นโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมจำนวน 1,658 โรงงาน

ตาราง : แสดงจำนวนเงินทุน และคนงาน ทั้งหมด

โรงงาน	ปีงบประมาณ 2555		
	จำนวน โรงงาน	เงินลงทุน (ล้านบาท)	คนงาน
นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน	91	29,283	27,590
นิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า (ไฮเทค)	143	65,312	51,186
นิคมอุตสาหกรรมศรีรัตนนคร	43	19,840.34	16,056
รวมโรงงานในนิคม	277	114,435	94,832
เขตประกอบการอุตสาหกรรม แฟคเตอรีแลนด์วังน้อย	103	11,350	6,149
เขตประกอบการอุตสาหกรรม บริษัท สวนอุตสาหกรรมโรจนะ จำกัด (มหาชน)	199	58,619	39,072
รวมโรงงานในนิคมและในเขต	574	184,405	140,053
โรงงานอุตสาหกรรมนอกนิคม	1,619	154,940	104,287
รวมทั้งหมด	2,198	339,345	244,188

ด้านพาณิชย์กรรม ในปี 2555 มีการจดทะเบียนนิติบุคคลตั้งใหม่ รวม 784 แห่ง ทุนจดทะเบียน 1,566.300 ล้านบาท แยกเป็น จดทะเบียนบริษัทจำกัด 405 แห่ง ทุนจดทะเบียน 1,275.200 ล้านบาท จดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด 379 แห่ง ทุนจดทะเบียน 291.10 ล้านบาท

ด้านคมนาคมขนส่ง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการคมนาคม ทำให้การเดินทางสะดวกทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเรือ มีผู้ประกอบการจัดตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตร คลังสินค้าขนาดใหญ่ ห้องเย็น และกิจการโรงสี ในจังหวัดจำนวนมาก เพื่อจัดเก็บสินค้าและแปรรูปสินค้า เพื่อส่งไป

ยังกรุงเทพมหานคร และส่งออกต่างประเทศ ซึ่งธุรกิจดังกล่าวส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในเขตอำเภอ พระนครศรีอยุธยา บางปะอิน วังน้อย และอุทัย อีกทั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังมีห้างสรรพสินค้า ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง กระจายตัวอยู่ในชุมชน อาทิ ศูนย์การค้าอยุธยาพาร์ค ห้างสรรพสินค้าเทสโก โลตัส ห้างสรรพสินค้าบิ๊กซีซูเปอร์เซ็นเตอร์ ห้างสรรพสินค้าโรบินสัน ศูนย์การค้าแอมไปมอลล์ และ ตลาดกลางเพื่อการเกษตร รวมทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศ และส่งผล ให้จังหวัดมีรายได้จากการท่องเที่ยวจำนวนมากไม่น้อย

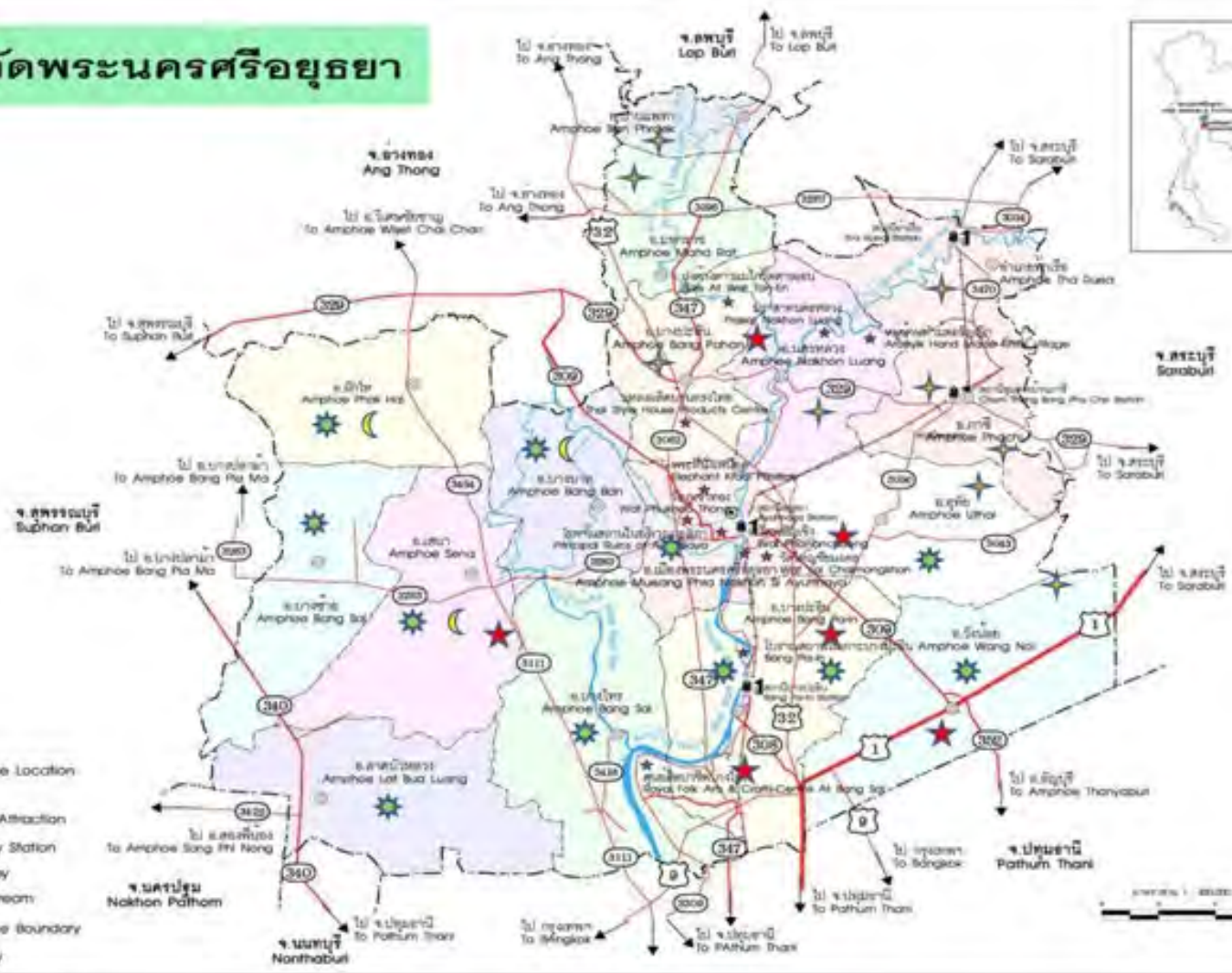
สินค้าขาออกของจังหวัดที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าเกษตร เช่น ข้าว ไข่ เนื้อไก่ ไช้ มะม่วง สัตว์ น้ำจืด ไม้แปรรูป อัญมณี และสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง ส่วนสินค้านำเข้าของจังหวัด ได้แก่ สินค้า อุปกรณ์บริโภค วัสดุก่อสร้าง น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องมือ เครื่องจักรกลที่ใช้ใน อุตสาหกรรมการเกษตร และไม้ซุง

แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สัญลักษณ์

- พื้นที่ชุ่มน้ำ
 - พื้นที่ลชน
 - พื้นที่รับน้ำ
 - ที่ตั้งเขตอุตสาหกรรม
 - ที่ตั้งจังหวัด
 - อำเภอ
 - สถานที่ท่องเที่ยว
 - สถานีรถไฟ
 - ทางหลวง
 - แม่น้ำ/ลำคลอง
 - เส้นเขตแดนจังหวัด
 - ทางรถไฟ
Province Location	Province Location
District	District
Tourist Attraction	Tourist Attraction
Railway Station	Railway Station
Highway	Highway
River/Stream	River/Stream
Province boundary	Province boundary
Railway	Railway

2. การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน

สำหรับวัตถุประสงค์และประเด็นการศึกษาในส่วนนี้คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดินทางการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะสถานการณ์ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดินของเกษตรกรทั้งในอดีต ปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวโน้มทิศทางในอนาคต

ประวัติการใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน

การค้าขายและส่งออกข้าวไปต่างประเทศ ส่งผลให้เกิดการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกข้าว ประเทศไทยมีการผลิตข้าวเป็นสินค้าส่งออกมานานกว่าร้อยปีมาแล้วตั้งแต่ในช่วงปี 2420-2444 จากข้อมูลที่ค้นพบปรากฏว่าในปี 2426 ส่งออกข้าวได้ประมาณ 158,000 ตัน และในปี 2444 ส่งออกได้ 682,000 ตัน มีพื้นที่ทำนา 8.56 ล้านไร่ และอีก 40 ปีต่อมามีพื้นที่ทำนาเพิ่มขึ้นประมาณ 28 ล้านไร่

Transporting padi by waggons.

รูปภาพ แสดงการบรรทุกข้าวเปลือกส่งออกโดยใช้เกวียน ช่วงปี 2470

รูปแบบการทำนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบริเวณทุ่งเจ้าพระยาในอดีต เป็นนาหน้าฝนและต้องอาศัยน้ำในแม่น้ำป่าสักไหลไปหล่อเลี้ยงต้นข้าว และพันธุ์ข้าวที่ปลูกในอดีตทั้งหมดเป็นข้าวหนักใช้เวลาประมาณ 150-180 วัน ในบางพื้นที่เป็นนาในที่ลุ่มมากน้ำขังลึกต้องใช้ข้าวพันธุ์ขึ้นน้ำ เมื่อมีระดับน้ำเพิ่มขึ้นข้าวก็จะยึดลำต้นให้พื้นน้ำได้ นั่นคือพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทางกายภาพ โดยแบ่งเป็น ที่นาแถบอำเภอกอเขาย อำเภอสนา อำเภอบางซ้าย เป็นนาที่ลุ่มน้ำมาก(ผลผลิตข้าวประมาณ 100 ถึงต่อไร่)

เกษตรกรในแถบนาลุ่มจึงมีภาวะเศรษฐกิจที่ดี ส่วนพื้นที่นาในอำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอภาชี และอำเภออุทัย(บางส่วน) จะเป็นพื้นที่นาดอน น้ำน้อย ผลผลิตข้าวจะได้น้อยกว่า ภาวะเศรษฐกิจจึงไม่ดีนัก

จากประสบการณ์ของชาวนาบริเวณทุ่งเจ้าพระยาในอดีต (ไพฑูรย์ พะลาเยศุต, 2550) พบว่าการทำนาจะให้ผลผลิตดีจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) ในช่วงต้นฤดูทำนามีสภาวะฝนดี และฝนเริ่มตกตามฤดูกาล เมื่อหว่านข้าวได้ดีแล้ว ต้นข้าวเจริญเติบโตทันก่อนน้ำในแม่น้ำป่าสักน้ำตลิ่งเข้าทุ่ง 2) น้ำท่ามีปริมาณพอเหมาะ โดยในแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีระดับน้ำอยู่ที่ 3.50 ม. ถึง 4.20 ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ก็จะหลากเข้าทุ่งหล่อเลี้ยงนาข้าวอย่างพอเพียง 3) น้ำที่ป่าเข้าสู่ทุ่งซึ่งอยู่นานพอกับระยะเวลาที่ต้องการของต้นข้าว ไม่ไหลออกทะเลไปหมดก่อนที่จะต้องการน้ำอยู่

แต่ความเป็นจริงแล้วโอกาสที่จะครบองค์ประกอบทั้งสามข้อในปีใดปีหนึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้นผลการทำนาในอดีตจึงมักผันแปรมาก มักเกิดความเสียหายแก่นาข้าวอันเนื่องมาจากเกิดภาวะน้ำท่วม หรือฝนแล้ง 3 ปีต่อครั้ง หรือ 2 ครั้งใน 5 ปี นอกจากนี้ในอดีตไม่มีน้ำเพื่อทำนาครั้งที่สองหลังนาปี เมื่อ 70 ปีที่แล้ว ผลผลิตข้าวนอกเขตชลประทานในปีปกติจะได้ประมาณ 25 ถึงต่อไร่ ส่วนในเขตชลประทานได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเป็น 35 ถึงต่อไร่

สำหรับพื้นที่ปลูกข้าวและผลผลิตข้าวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรของจังหวัดจำนวน 1,101,303 ไร่ (ข้อมูล ปี 2554) คิดเป็นร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด โดยพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ร้อยละ 86 เนื้อที่ 944,574 ไร่ จากสถิติในรอบปี 2548-2554 พื้นที่ปลูกข้าวโดยรวมไม่ลดลงมากนัก ประมาณร้อยละ 2 แต่หากแยกประเภทพื้นที่ปลูกข้าวนาปีและนาปรัง พื้นที่ปลูกข้าวนาปีจะมีพื้นที่ลดลงร้อยละ 22 ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวนาปรังมีพื้นที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 25 ในส่วนของผลผลิตข้าวโดยรวมทั้งนาปีและนาปรัง มีปริมาณผลผลิตเฉลี่ยลดลงร้อยละ 13 ทั้งนี้เนื่องจากปี 2554 ประสบปัญหา น้ำท่วมหนักครั้งใหญ่ อย่างไรก็ตามผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก นาปี 777 ก.ก.ต่อไร่ นาปรัง 798 ก.ก.ต่อไร่ รวมผลผลิตเฉลี่ยทั้งนาปีและนาปรังอยู่ที่ 788 ก.ก.ต่อไร่ นอกจากนี้หากจัดลำดับปริมาณพื้นที่ปลูกข้าวสูงสุดของประเทศ ในส่วนของผลผลิตข้าวรวมสูงสุด และพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังสูงสุดจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะมีพื้นที่ปลูกข้าวติด 1 ใน 5 ของประเทศมาโดยตลอด ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวนาปีจะน้อยลงเรื่อยๆ อยู่อันดับ 1 ใน 30 ของประเทศเท่านั้น

ในปัจจุบันการทำนาเขตลุ่มเจ้าพระยาเปลี่ยนพฤติกรรมการทำนาจากเดิม เช่น ใช้เครื่องจักรกลการเกษตรช่วยในการทำนาเกือบทุกขั้นตอนตั้งแต่เตรียมแปลงจนถึงเกี่ยว ไม่นิยมทำนาแบบปักดำเพราะใช้แรงงานมาก เปลี่ยนเป็นนาหว่านน้ำตม เปลี่ยนแปลงระบบการใช้แรงงานในครัวเรือน โดยพื้นที่นาในเขตโครงการเจ้าพระยาตอนล่างเช่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำนาปรังในฤดูแล้งถึง 3 รอบต่อปี เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ไม่มีลานตากข้าว ไม่เก็บข้าวไว้กินเอง ผลผลิตข้าวทั้งหมดส่งขายตรงไปยังโรงสี แล้วหันมาซื้อข้าวกิน ต้นทุนค่าปัจจัยการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น เงินที่เหลือจากการใช้หนี้ค่าปัจจัยการผลิตจึงมีไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ชาวนาส่วนใหญ่จึงประสบปัญหาหนี้สินเพิ่มขึ้น

ตารางแสดงสถิติเนื้อที่เพาะปลูกข้าว และผลผลิตข้าวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2548-2554

ปีเพาะปลูก	ข้าวนาปี				ข้าวนาปรัง				ข้าวนาปีและข้าวนาปรัง(รวม)			
	เนื้อที่เพาะปลูกข้าว (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว ข้าว(ไร่)	ผลผลิตข้าว (ตัน)	ผลผลิต เฉลี่ยต่อ ไร่(กก.)	เนื้อที่ เพาะปลูก ข้าว(ไร่)	เนื้อที่ เก็บ เกี่ยว ข้าว(ไร่)	ผลผลิต ข้าว (ตัน)	ผลผลิต เฉลี่ย ต่อไร่ (กก.)	เนื้อที่ เพาะปลูก ข้าว(ไร่)	เนื้อที่เก็บ เกี่ยวข้าว (ไร่)	ผลผลิต ข้าว(ตัน)	ผลผลิต ต่อไร่ (กก.)
ปี 2548	1,212,929	1,108,693	813,445	734	628,793	628,793	528,228	840	1,841,722	1,737,486	1,341,673	787
ปี 2550	839,826		622,155	741	682,459		628,270	921	1,522,285		1,250,425	831
ปี 2551	941,960		767,687	836	682,459		628,270	920	1,624,419		1,395,957	878
ปี 2552	962,792		718,983	770	791,777		701,705	870	1,754,569		1,420,688	820
ปี 2553	971,294	679,497	536,383	732	849,486	849,486	666,935	795	1,820,780	1,528,983	1,203,318	764
ปี 2554	944,574	618,244	487,642	777	844,161	844,161	676,908	798	1,788,735	1,462,405	1,164,550	788

หมายเหตุ

1. พื้นที่นาปีหมายถึงพื้นที่ปลูกข้าวตั้งแต่เดือน พ.ค.-ต.ค.
2. พื้นที่นาปรังหมายถึงพื้นที่ปลูกข้าวตั้งแต่เดือนพ.ย.-เม.ย.

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขุดคลองและจัดรูปที่นาพร้อมกับออกเอกสารสิทธิ์ที่ดิน

นับจากรัฐได้เริ่มต้นยุคศาสตร์และดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานในลุ่มน้ำเจ้าพระยา มาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ไม่เพียงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยมีการขยายและเปิดพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าเป็นพื้นที่นาข้าวอย่างขนานใหญ่แล้ว แต่ยังคงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสิทธิการถือครองที่ดินในพื้นที่เขตชลประทานอีกด้วย

ยุคขุดคลองในทุ่งราบ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี 2445 ได้จัดตั้งกรมคลองโดยมีผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศเป็นอธิบดีเป็นคนแรก ประมาณ ปี 2431 บริษัทขุดคลองและคูนาสยาม ได้รับสัมปทาน 25 ปีให้ทำการขุดคลองบริเวณทุ่งหลวงรังสิต แต่ละคลองระยะห่างกัน 1,200 เมตร เพื่อประโยชน์ในการทำ การคมนาคมทางน้ำ และอุปโภคบริโภค ทำให้เปิดพื้นที่ที่รกร้างเดิมในสมัยนั้นเป็นนาข้าวได้ไม่น้อยกว่า 350,000 ไร่ โดยบริษัทขุดคลองและคูนาสยาม จะได้รับค่าตอบแทนในการขุดคลองโดยการได้สิทธิที่จะจับจองหวงห้ามที่ดินริมฝั่งคลองในส่วนที่ยังไม่มีผู้จับจอง ขณะเดียวกันในส่วนที่มีผู้จับจองไว้เดิม เมื่อบริษัทขุดคลองผ่าเข้าไปในที่นั้นบริษัทก็ไม่ต้องจ่ายค่าเสียหายให้แต่อย่างใด กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของบริษัทต่อเมื่อบริษัทได้รับโฉนดคือ หนังสือสำคัญสำหรับที่ (โฉนดตราจอง) และบริษัทขายที่ดินนั้นได้ทั้งขณะที่ยังไม่ได้รับโฉนดและเมื่อได้รับโฉนดแล้วในการขายที่ดินบริษัทจะประกาศชักชวนให้คนมาลงชื่อเพื่อจับจองที่ของบริษัทและจ่ายเงินค่าที่ให้บริษัท ซึ่งบริษัทเรียกว่า “ช่วยเสียค่าขุดคลองกรอกที่ดิน”

ยุคศึกษาโครงการขนาดใหญ่แผนใหม่ เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อเร่งเพิ่มการผลิตข้าวเป็นสินค้าส่งออก ในปี 2445 ได้ว่าจ้างวิศวกรชาวฮอลันดา ชื่อ นายเยโฮมัน วันเอรีไฮเต ทำการศึกษาโครงการชลประทานในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งได้เสนอว่าควรก่อสร้างเขื่อนทดน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาที่ชัยนาท แล้วมีระบบคลองส่งน้ำทั้งสองฝั่งจากเหนือเขื่อนลงมาบริเวณด้านล่าง ค่าก่อสร้าง 47 ล้านบาท แต่ขณะนั้นรัฐบาลไม่มีงบประมาณเพียงพอ ในระหว่างปี 2454-2456 เกิดภาวะฝนแล้งติดต่อกัน 3 ปี และข้าวขาดมากแพง รัฐบาลจึงริเริ่มโครงการขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญคือ เซอร์ ธอมมัสวอร์ด มาวางโครงการชลประทานในทุ่งราบเจ้าพระยาอีกครั้งหนึ่ง ผลการศึกษาสรุปว่ามีความเห็นเช่นเดียวกับโครงการแรก แต่ให้แบ่งการดำเนินโครงการออกเป็นโครงการย่อย ตามความจำเป็นและงบประมาณ

ยุคพัฒนาแหล่งน้ำแผนใหม่ การก่อสร้างโครงการชลประทานแผนใหม่ขนาดใหญ่เริ่มในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 โดยก่อสร้างเขื่อนทดน้ำพระราม 6 ในแม่น้ำป่าสักที่ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พร้อมด้วยระบบคลองส่งน้ำ แล้วเสร็จในปี 2467 มีพื้นที่ได้รับประโยชน์รวมประมาณ 680,000 ไร่ นับเป็นโครงการชลประทานแผนใหม่แห่งแรก หลังจากนั้นได้ขยายการก่อสร้างโครงการประเภทเก็บกัก และโครงการทดน้ำ บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง และในลุ่มน้ำสุพรรณ ภายหลังกองการโลกครั้งที่ 2 ได้เริ่มโครงการพัฒนาชลประทานเพื่อการเกษตรและการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าไปพร้อมกัน โดยใช้แหล่งเงินกู้จากต่างประเทศในปี 2493 เพื่อก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยาพร้อมด้วยระบบคลองส่งน้ำและระบายน้ำตอนบนของลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

เนื้อที่ประมาณ 5 ล้านไร่เศษเพิ่มเติมจากที่ดำเนินการตอนล่างไปแล้ว ตัวเขื่อนเสร็จปี 2500 ระบบคลองเสร็จปี 2507 โดยเป็นการวางแผนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเต็มกระบวนการ คือ เมื่อก่อสร้างระบบส่งน้ำสายหลักเสร็จแล้วก็มีการก่อสร้างระบบส่งน้ำในระดับไร่นาเพื่อนำน้ำไปยังแปลงปลูกข้าว มีการเริ่มงานก่อสร้างคันคูน้ำประมาณปี 2505 และงานจัดรูปที่ดินประมาณปี 2517 โดยใช้เงินกู้จากธนาคารโลกเพื่อก่อสร้างเขื่อนเก็บกักที่ต้นน้ำในแม่น้ำปิง และแม่น้ำน่าน เพื่อให้ได้ประโยชน์เต็มที่มีน้ำใช้ในฤดูแล้ง โดยการสร้างเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์

Prasak River Irrigation.

รูปภาพ แสดงการพัฒนาชลประทาน พื้นที่แม่น้ำป่าสัก ช่วงปี 2470

ผลพวงอันเนื่องมาจากการโครงการขุดคลองและพัฒนาชลประทานในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง ในปี 2445 ไม่เพียงส่งผลต่อการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันและสอดคล้องกับกระบวนการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินรูปแบบใหม่ ในปี 2444 อีกด้วย การขุดคลองในที่ราบลุ่มภาคกลางแปรเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวได้ส่งผลให้กลุ่มเจ้านายและขุนนางได้รับสิทธิจับจองที่นาที่ขยายไปก่อน และก่อให้เกิดระบบเช่าที่ดินและผู้เช่ามากขึ้น ในขณะที่ดินรอบนอกเขตชลประทานที่เหลือเป็นการถือครองโดยชาวนาอิสระ

ประวัติการถือครองที่ดิน

ก่อนปี 2404 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ดินทั้งประเทศถือเป็นของกษัตริย์ แต่ต่อมาจึงมีการยอมรับสิทธิในการครอบครองของราษฎร โดยให้ข้าหลวงเดินออกรังวัดที่นาเพื่อประโยชน์ในการเสียภาษีค่านา

บริเวณนาหว่านที่ทำได้โดยอาศัยทั้งน้ำฝนและน้ำคลอง เป็นนาที่ทำได้ผลดีบริเวณนาในท้องที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี และลพบุรี อย่างไรก็ตามแรกเริ่มที่มีการให้สิทธิครอบครอง ที่ดินซึ่งมีทำเลดี ยังเป็นของกษัตริย์ เจ้านาย และขุนนาง เช่น ที่ดินริมคลองชลประทานในที่ราบลุ่มภาค กลาง ที่มีการขุดในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 ทำให้ชาวภาคกลางส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่นาและถูกเก็บค่าเช่าตั้งแต่ร้อยละ 33-50 ของผลผลิต (สุวิทย์ ชีระศาสน์, 2549)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดแรกที่มีการออกโฉนดที่ดิน และถือได้ว่าเป็นจังหวัดนำร่อง ในการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งแต่เดิมซึ่งเป็นของพระมหากษัตริย์ไปสู่ระบบกรรมสิทธิ์ ที่ดินเอกชน โฉนดที่ดินฉบับแรก ออกตามประกาศออกโฉนดที่ดิน ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) ที่อำเภอบ้าน แป้ง อำเภอพระราชวัง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันคืออำเภอบางปะอิน ต่อมาได้ออกเป็น พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2452) โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้เจ้าของที่ดินผู้ลงทุน แร่งทำประโยชน์ในที่ดินได้รับความเป็นธรรมและป้องกันระงับข้อวิวาทบาดหมางเนื่องจากการแย่งสิทธิ ในที่ดิน หนังสือสำคัญ สำหรับที่ดินออกใช้ในรัชกาลที่ 5 มีดังต่อไปนี้ คือ โฉนดสวน โฉนดป่า ไบเหียบ ย่ำ トラจอง โฉนด トラจอง โฉนดแผนที่ โฉนดที่ดิน

สำหรับลักษณะกรรมสิทธิ์ที่ดินในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ประเภทที่มีเอกสารสิทธิ์ ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ได้แก่ โฉนดที่ดิน โฉนดตราจอง โฉนดแผนที่ トラจองที่ตราว่าได้ทำประโยชน์แล้ว และประเภทที่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินเป็นสิทธิครอบครอง ได้แก่ นส.3 , นส.3 ก , สค. 1 และใบจอง ซึ่งมีความ แตกต่างกันคือ

ความแตกต่าง	เอกสารสิทธิ์ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์	เอกสารสิทธิ์ที่ดินเป็นสิทธิครอบครอง
วิธีจำหน่ายจ่ายโอน	ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่จึงจะสมบูรณ์ตามกฎหมาย	ในกรณีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์เป็นสิทธิครอบครอง เช่น น.ส.3 และ น.ส.3 ก. ต้องจดทะเบียนเช่นกัน แต่เอกสารสิทธิ์บางประเภท เช่น แบบแจ้งการครอบครอง (ส.ค.1) การซื้อขายเพียงแค่มอบจึงจะสมบูรณ์ตามกฎหมาย การครอบครองก็ถือว่าสมบูรณ์แล้ว ไม่ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่
ข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย	ศักดิ์ทางกฎหมายของเอกสารสิทธิ์ประเภทกรรมสิทธิ์จะดีกว่า คือ ผู้มีชื่ออยู่ในโฉนดที่ดิน กฎหมายสันนิษฐานว่าเป็นเจ้าของที่ดินนั้น	เอกสารสิทธิ์ประเภทสิทธิครอบครอง เช่น สค.1, น.ส. 3 หรือ น.ส.3ก.นั้น กฎหมายถือว่าผู้มีชื่ออยู่ในเอกสารสิทธิ์ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สินเสมอไป
การแย่งการครอบครอง	ใช้หลักการ “ครอบครองปรปักษ์” โดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382 บัญญัติว่า ผู้ใดครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่นไว้โดยสงบและเปิดเผยด้วยเจตนาเป็นเจ้าของ ถ้าเป็นอสังหาริมทรัพย์ได้ครอบครองติดต่อกันเป็นเวลาสิบปี ท่านว่าบุคคลนั้นได้กรรมสิทธิ์ทันทีตามกฎหมาย	หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3, น.ส.3ก.) ใช้เวลาในการแย่งการครอบครองเพียง 1 ปีเท่านั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1375 วรรค 2
ความชัดเจนของตำแหน่งที่ดิน	มีความชัดเจนมาก ระบุระวางแผนที่ตั้งและพิกัด เลขที่ดิน หน้าสำรวจ บอกรับที่ตั้ง เนื้อที่ รูปแผนที่หลังโฉนด หลักหมุดเขตที่ดิน	มีความชัดเจนน้อย กรณี นส.3 ลักษณะแผนที่รูปลอย ไม่มีภาพถ่ายทางอากาศ นส.3 ก ,นส.3 ข มีระวางภาพถ่ายทางอากาศ และสค.1 ไม่ใช่หนังสือแสดงสิทธิ์ที่ดิน จึงมีความคลาดเคลื่อนเรื่องตำแหน่งที่ดินและเนื้อที่มากที่สุด

สำหรับหน่วยงานรัฐในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เป็นกลไกในการดำเนินนิติกรรมด้านการซื้อขาย และเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ได้แก่ สำนักงานที่ดินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการทำนิติกรรมซื้อขายและเปลี่ยนมือที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ เช่น โฉนดที่ดิน (นส.4 ง, นส.4 จ) ซึ่งมี 4 สาขา ได้แก่ สาขาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สาขาอำเภอวังน้อย สาขาอำเภอท่าเรือ และสาขาอำเภอเสนา ในส่วนกรรมสิทธิ์ครอบครอง ได้แก่ นส.3 (ครุฑเขียว) ,นส.3 ก (ครุฑดำ) ปัจจุบันกฎหมายได้ให้อำนาจแก่นายอำเภอท้องที่ในฐานะเจ้าพนักงานในการทำนิติกรรมที่ดินประเภทนี้

ลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเนื้อที่ครอบคลุมทั้งจังหวัดประมาณ 2,556.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,579,900 ไร่ ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรกร ปี 2553 พบว่า จากเนื้อที่ถือครองที่ดินทางการเกษตรทั้งหมด 1,145,621 ไร่ มีผู้ถือครองที่ดินการเกษตรของตนเองเพียง 312,572 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.28 โดยที่ดินการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่ดินของคนอื่น เนื้อที่ 833,049 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 72.71 แบ่งเป็นที่ดินเช่าผู้อื่น 826,878 ไร่ ที่ดินได้ทำฟรี 6,171 ไร่

สำหรับขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกร จากข้อมูลสำมะโนการเกษตร โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2546 พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 24.13 มีขนาดการถือครองที่ดินน้อยกว่า 2 ไร่ รองลงมา ร้อยละ 20.84 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 20-39 ไร่ ร้อยละ 13.48 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 2-5 ไร่ ร้อยละ 13.33 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 10-19 ไร่ ร้อยละ 11.71 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 40-59 ไร่ ร้อยละ 10.05 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 60-139 ไร่ ร้อยละ 5.2 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 6-9 ไร่ ร้อยละ 1.21 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 140-499 ไร่ และสุดท้ายร้อยละ 0.05 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 500 ไร่ขึ้นไป โดยเฉลี่ยทั้งหมดเกษตรกรมีขนาดการถือครองที่ดินรายละ 24.64 ไร่

ระบบการเช่านา

จากข้อมูลการสำรวจโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี 2554 พบว่า เกษตรกรไทยทั้งประเทศ 5,871,048 ครัวเรือน มีการเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรประมาณ 45% เป็นจำนวนที่ดินรวม 30,597,882 ล้านไร่ โดยชาวนาภาคกลางมีสัดส่วนการเช่าที่ดินมากที่สุด 45.05% จากครัวเรือนเกษตรกรภาคกลาง 844,831 ครัวเรือน ลักษณะการเช่าที่ดินที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ไม่เป็นไปตามกฎหมายจำนวนมาก โดยมีครัวเรือนเกษตรกรเช่าที่ดินโดยไม่ทำสัญญาถึง 41.75% ของครัวเรือนเกษตรทั้งหมด ลักษณะการเช่าเป็นแบบปีต่อปี ขัดกับพ.ร.บ.การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 ที่ให้เช่าครั้ง

ละ 6 ปี ขณะที่มิเกษตรกรรมมากถึง 72.81% ไม่รู้ว่าเพดานอัตราค่าเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรในท้องที่ของตนมีราคาเท่าใด

เนื่องจากชาวนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ร้อยละ 72 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงมีการเช่านาจากเจ้าของที่ดินมายาวนานนับศตวรรษตั้งแต่รุ่นปู่ย่าจนมาถึงรุ่นพ่อรุ่นแม่ ระบบการเช่าที่นาในอดีตจะดำเนินการผ่าน “กรรมการผู้เช่านา” เป็นคนกลางในการกำหนดราคาเช่านาในเขตพื้นที่นา โดยเรียกว่าเป็น “ค่าดอกหญ้า” ซึ่งจะมีการทำประชาคมให้ผู้เช่าและผู้ให้เช่ามาเจรจาตกลงค่าเช่ากันในแต่ละรอบการผลิต แบ่งราคาที่ต่างกันตามลักษณะ “นาเอก” ที่เป็นนาดี อุดมสมบูรณ์ “นาโท” ที่เป็นนาอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงน้อย จนได้ราคากลางของแต่ละพื้นที่ อีกทั้งกรรมการผู้เช่านายังเป็นผู้ควบคุมราคาที่นาให้เหมาะสม เรียกว่า ระบบการเช่านาในอดีต ผู้เช่าเป็นฝ่ายได้เปรียบ และมีความมั่นคงในการใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่าในปัจจุบัน เพราะมีกลไกกรรมการผู้เช่านาในการกำกับและติดตามผลประโยชน์ผู้ให้เช่า แต่ปัจจุบันสิทธิประโยชน์ตกอยู่กับเจ้าของที่ดินอย่างผูกขาดราคา โดยกลไกกรรมการผู้เช่านาหายไปประมาณ 4-5 ปีมาแล้ว

ปัจจุบันเจ้าของที่ดินเป็นผู้กำหนดราคา เกือบเป็นลักษณะของการผูกขาดราคาเช่า โดยเฉพาะเมื่อมีความต้องการเช่านามากขึ้น จะใช้กลไกราคาที่ดินและราคาเช่าจะถูกกำหนดจากปริมาณข้าวและราคาข้าว การคิดค่าเช่านาในอดีตช่วงปี 2500 จะคิดค่าเช่านาโดยจ่ายเป็นข้าวเปลือก 6 ถังต่อไร่ ราคาข้าวเปลือกสมัยนั้นถึงละ 8 บาท นับตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา เมื่อระบบการทำนาปรังเพิ่มมากขึ้น มีการปลูกข้าว 2-3 ครั้งต่อปี เริ่มเปลี่ยนระบบการจ่ายค่าเช่านาจากข้าวเปลือกเป็นเงินสดทั้งหมด โดยคิดค่าเช่านาเฉลี่ย 20 ถังต่อไร่ เป็นเงิน 2,400 บาทต่อไร่ (ราคาข้าวเปลือกปี 2555 ถึงละ 120 บาท) แต่หากเป็นนาไม่ค่อยสมบูรณ์ อัตราค่าเช่าจะลดลงตามส่วน เฉลี่ย 12-14 ถังต่อไร่ หรือ 1,440-1,680 บาทต่อไร่ (สัมภาษณ์ชาวนากลุ่มอุทัยพัฒนา จ.พระนครศรีอยุธยา, 18 มิถุนายน 2556)

ภายหลังจากนโยบายรับจํานําและประกันราคาข้าวของรัฐบาล ราคาข้าวปรับสูงขึ้น ทำให้เกิดปรากฏการณ์ชาวนาไร้ที่ดินแย่งที่ดินกันทำนา เจ้าของที่ดินจะให้คนที่ให้ราคาเช่าสูงสุด หรือใช้การขึ้นค่าเช่าเพื่อกดดันให้คนเช่าเดิมไม่สามารถเช่าที่ต่อไปได้ และจากนั้นก็ให้สิทธิกับผู้เช่ารายใหม่ที่ให้ราคาเช่าสูงกว่าแทน โดยปรากฏการณ์นี้จะเกิดทั้งจากชาวนาในพื้นที่เดียวกัน และมีชาวนาจากต่างพื้นที่หรือจังหวัดอื่นในเขตภาคกลางข้ามเขตมาหาพื้นที่ทำนาเช่า

นอกจากนี้ในส่วนของระบบสัญญาเช่านาในอดีตจะไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงการเจรจาและตกลงกันด้วยปากเปล่า แต่เมื่อมีโครงการประกันและจํานําข้าวของรัฐบาล ทำให้เกิดเงื่อนไขที่ทำให้ผู้เช่าเกือบทั้งหมดเรียกร้องขอให้ผู้เช่าทำสัญญาเช่าเพื่อเป็นหลักฐานในการประกอบ

ยื่นเข้าร่วมโครงการกับภาครัฐ โดยระยะเวลาของการเช่าส่วนใหญ่ จะเช่าเฉลี่ยครั้งละ 5 ปี และมีบางรายที่เป็นส่วนน้อยทำสัญญาเช่าปีต่อปี และการจ่ายค่าเช่าจะจ่ายปีละครั้ง มีผู้เช่าเล็กน้อยที่จ่ายค่าเช่า 2 ครั้งต่อปี

การซื้อขายและเปลี่ยนมือที่ดิน

ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย¹ พบว่ามูลค่าและปริมาณการซื้อขายที่ดินรอบ 10 ปี เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีสถิติสูงขึ้นแบบก้าวกระโดด โดยเฉพาะในช่วงปี 2545-2546 มีมูลค่าการซื้อขายจาก 364,022.87 ล้านบาท ขยับสูงขึ้นเป็น 762,579.28 ล้านบาท และระดับการซื้อขายก็เพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน ในรอบปี 2555 มีมูลค่าการซื้อขายที่ดินและสิ่งปลูกสร้างทั่วประเทศ 810,414.09 ล้านบาท โดยมูลค่าส่วนใหญ่ร้อยละ 61.46 อยู่ในพื้นที่ภาคกลาง เป็นจำนวนเงิน 498,045.29 ล้านบาท รองลงมา เป็นภาคตะวันออกร้อยละ 11.23 ภาคเหนือร้อยละ 10.39 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 9.35 และภาคใต้ร้อยละ 7.57

จากข้อมูลอัตราการเปลี่ยนแปลงราคาประเมินที่ดิน รอบบัญชี ปี พ.ศ. 2551 – 2554 กับ 2555 – 2558 ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยกรมธนารักษ์ พบว่า จังหวัดอยุธยามีพื้นที่ประเมินครอบคลุม ทั้ง 16 อำเภอ จำนวน 402,435 แปลง จำนวน 2,571.874 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นประมาณ 650,500 ไร่ มีอัตราการเปลี่ยนแปลงของราคาที่ดินเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.98

¹ มูลค่าการซื้อขายที่ดินทั่วประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทยประมาณการโดยใช้การคำนวณย้อนกลับจากค่าธรรมเนียมฯ ที่จัดเก็บได้ ซึ่งจำแนกออกเป็นอัตราร้อยละ 2 และร้อยละ 0.01

ราคาประเมินที่ดินถนนสายสำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ปี 2551-2555 พบว่าราคาที่ดินรอบในไม่ได้เปลี่ยนแปลง ยกเว้นเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 หรือถนนสายเอเชีย ที่ราคาที่ดินเพิ่มขึ้นจากตารางวาระ 8,000-20,000 บาท เป็น 10,000-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25 และถนนสายศูนย์ราชการวัดใหญ่ จากตารางวาระ 8,000 บาท เป็น 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25

ตาราง อัตราการเปลี่ยนแปลงราคาประเมินที่ดิน รอบบัญชี ปี พ.ศ. 2551 – 2554 กับ 2555 – 2558 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	พื้นที่ประเมินราคา	จำนวนแปลงที่ดินที่ประเมินราคา	เนื้อที่(ตร.กม.)	อัตราการเปลี่ยนแปลงราคาที่ดินรอบบัญชีปี พ.ศ.2551-2554 (%)	อัตราการเปลี่ยนแปลงราคาที่ดินรอบบัญชีปีพ.ศ. 2555-2558(%)
1	อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา	36,500	130.6	0.00	4.84
2	อำเภอบางไทร	25,340	219.68	0.67	5.95
3	อำเภอบางบาล	20,497	135.305	0.74	0.98
4	อำเภอบางปะหัน	21,708	121.856	5.15	2.75
5	อำเภอนครหลวง	20,426	198.917	8.13	2.78
6	อำเภออุทัย	23,959	186.802	11.22	12.23
7	อำเภอวังน้อย	45,855	224.00	4.35	5.69
8	อำเภอบางปะอิน	41,678	229.098	6.16	8.76
9	อำเภอเสนา	38,439	205.568	0.00	7.86
10	อำเภอผักไห่	18,423	180.008	0.33	11.70
11	อำเภอลาดบัวหลวง	21,145	199.00	3.67	6.97
12	อำเภอบางซ้าย	9,406	150.756	0.79	10.43
13	อำเภอท่าเรือ	20,966	120.620	5.18	6.44
14	อำเภอภาชี	16,374	104.508	2.54	32.64
15	อำเภอมหาราช	12,144	120.156	0.32	36.62
16	อำเภอท่าแพรก	29,575	45.000	0.87	12.92
รวม		402,435	2,571.874	50.12	164.72
เฉลี่ย				3.34	10.98

ที่มา: สำนักประเมินราคาทรัพย์สิน กรมธนารักษ์

แนวโหม้สถานการณ์การซื้อขายเปลี่ยนมือที่ดิน

นับตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีโครงการเมกะโปรเจกต์ของรัฐบาลมาลงทุนหลายโครงการ อาทิ รถไฟความเร็วสูง ทั้งสายเหนือ กรุงเทพฯ-เชียงใหม่ และสายอีสาน กรุงเทพฯ-นครราชสีมา, รถไฟทางคู่, มอเตอร์เวย์สายบางปะอิน-นครราชสีมา ในเงินกู้ 2 ล้านล้านบาท รวมทั้งแผนบริหารจัดการน้ำ 3.5 แสนล้านบาท เป็นต้น ปัจจุบันจึงมีสถานการณ์เรื่องการกว้านซื้อที่ดินมากขึ้น โดยเฉพาะตามเส้นทางรถไฟเดิม ทางด่วนเชียงรากน้อย อ.บางปะอิน ที่มีเส้นทางด่วน อำเภอที่แพง คือ อำเภอบางปะหัน อำเภอมหาราช อำเภอบางปะอิน และอุทัย

ดังนั้นจึงพบว่าในรอบปีที่ผ่านมาราคาประเมินที่ดินทั้งจังหวัดเพิ่มสูงขึ้น 10% โดยที่ดินบริเวณรอบนอกมีราคาเฉลี่ยอยู่ที่ไร่ละ 50,000- 500,00 บาท ขณะที่ดินในเมืองราคาเฉลี่ยไร่ละ 1-5 ล้านบาท แม้ว่าโดยภาพรวมราคาประเมินที่ดินส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ก็มีกระแสข่าวการซื้อขายที่ดินจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่โดยรอบเส้นทางคมนาคม ซึ่งรัฐบาลมีโครงการและแผนการพัฒนาให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจและการพาณิชย์

นอกจากนี้คือเรื่องผังเมือง เมื่อสังคมมีความเจริญเติบโต ความต้องการในการใช้ประโยชน์ที่ดินสูงการบริหารและจัดการด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นเรื่องจำเป็น ผังเมืองเกิดขึ้นเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ที่ดิน กำหนดว่าพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่เกษตร พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่เพื่อการพาณิชย์ เพื่อดูแลไม่ให้เกิดกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของชุมชนและสังคม ผังเมืองมีสองรูปแบบคือ ผังเมืองรวม และผังเมืองเฉพาะ งานด้านผังเมือง มีสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ส่วนกระบวนการพิจารณาและตัดสินใจจะดำเนินการผ่านคณะกรรมการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัด

สถานการณ์ปัจจุบัน นับตั้งแต่มีนโยบายและกฎหมายการจัดทำผังเมืองรวมออกมาตั้งแต่ปี 2547 ถึงปัจจุบันจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังไม่สามารถประกาศผังเมืองรวมระดับจังหวัดให้เสร็จสิ้น เนื่องจากมีความซับซ้อนของการใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ค่อนข้างมาก การดำเนินการจึงอยู่ในขั้นตอนที่ 8 คือ การประชุมคณะกรรมการกำกับการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัด จากทั้งหมด 24 ขั้นตอน อย่างไรก็ตามได้มีการบังคับใช้ผังเมืองรวมระดับย่อย คือ ผังเมืองรวมเมืองและผังเมืองรวมชุมชนจำนวน 7 แห่ง ซึ่งจะมีการปรับปรุงและทบทวนผังใหม่ตามสถานการณ์ และตามระยะเวลาการบังคับใช้ทุก ๆ 5 ปี

แสดง สถานะการบังคับใช้ผังเมืองรวมเมืองและผังเมืองรวมชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผังเมือง	พื้นที่บังคับใช้	สถานะทางกฎหมาย
1. ผังเมืองรวมพระนครศรีอยุธยา	ตำบลบ้านใหม่ ตำบลวัดตูม ตำบลบ้านเกาะ ตำบลหันตรา ตำบลสวนพริก ตำบลลุมพลี ตำบลคลองสระบัว ตำบลภูเขาทอง ตำบลหัวรอ ตำบลบ้านป้อม ตำบลหอรัตนไชย ตำบลไผ่ลิง ตำบลท่าवासกรี ตำบลประตู่ชัย ตำบลกะมัง ตำบลคลองสวนพลู ตำบลสำเภอล่ม ตำบลปากกระวาน ตำบลเกาะเรียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลข้าวเม่า ตำบลธนู ตำบลคานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 29 มิ.ย. 2552 อยู่ระหว่างปรับปรุงผังครั้งที่ 3 ขั้นตอนที่ 1 สํารวจและกำหนดเขตผัง
2. ผังเมืองรวมเมืองเสนา	ตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลบ้านแพน ตำบลรางจรเข้ ตำบลเจ้าเสด็จ ตำบลเสนา ตำบลเจ้าเจ็ด ตำบลบางนมโค ตำบลสามกอก และตำบลบ้านแก้ว อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 14 ก.ค.2549 ผังหมดอายุ อยู่ระหว่างการปรับปรุงผัง ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ วางผังร่าง ปรึกษาส่วนผังเมืองและส่วนวิเคราะห์
3. ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือ	ตำบลบ้านร่อม ตำบลท่าเรือ ตำบลจำปา ตำบลท่าหลวงตำบลท่าเจ้าสนุก และตำบลศาลาลอย อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 20 เม.ย. 2549 ขยายอายุ 5 ปี อยู่ในชั้นที่ 10 เสนอ คณะรัฐมนตรีพิจารณา รับหลักการ
4. ผังเมืองรวมชุมชนผักไห่-ลาดชะโด	ตำบลบ้านร่อม ตำบลท่าเรือ ตำบลจำปา ตำบลท่าหลวง ตำบลท่าเจ้าสนุก และตำบลศาลาลอย อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 11 เม.ย. 2555 อยู่ระหว่างบังคับใช้
5. ผังเมืองรวมชุมชนบ้านแพรก - โรงช้าง - มหาราช	ตำบลบ้านใหม่ ตำบลบ้านแพรก ตำบลสำพะเนียง อำเภอบ้านแพรก และตำบลโรงช้าง ตำบลบ้านนา ตำบลพิตเพียน ตำบล	ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 16 พ.ค. 2550 ขยายอายุ 5 ปี อยู่ใน

	บ้านขวาง ตำบลเจ้าปลุก ตำบลน้ำเต้า ตำบลมหาราช ตำบลหัวไผ่ อำเภอ มหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ชั้นตอนที่ 5 ประชุม คณะกรรมการผังเมือง (พิจารณาร่างผังเมือง รวม)
6. ผังเมืองรวมชุมชนบางบาล – มหาพรหมณ์	ตำบลบ้านกุ่ม ตำบลบางชะนี ตำบลไทร น้อย ตำบลบางบาล ตำบลวัดยม ตำบล กบเจา ตำบลสะพานไทย ตำบลมหา พรหมณ์ อำเภอบางบาล และตำบลบ้าน ใหม่ ตำบลบ้านป้อม อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ประกาศในราชกิจจา นุเบกษา 25 เม.ย. 2555 อยู่ระหว่างบังคับใช้
7. ผังเมืองรวมชุมชนบางซ้าย	ตำบลปลายกลัด ตำบลเต่าเล่า ตำบลบาง ซ้าย และตำบลแก้วฟ้า อำเภอบางซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ประกาศในราชกิจจา นุเบกษา 1 ส.ค. 2555 อยู่ระหว่างบังคับใช้

ที่มา :ฐานข้อมูลกฎกระทรวงผังเมืองรวม กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

ข้อมูลจากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประเมินว่าจากแนวโน้มสถานการณ์ด้านแรงงานต่างถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดเพิ่มสูงขึ้น ปัจจุบันมีประชากรตามทะเบียนราษฎรของจังหวัดอยุธยาประมาณ 8 แสนคน แต่มีแรงงานจากต่างถิ่นถึง 3 แสนคน ทำให้ความต้องการในการใช้ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยเพิ่มสูงขึ้น และปัญหาพื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่อยู่อาศัยรุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมก็จะเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังขาดความชัดเจนและไร้ทิศทาง พิจารณาได้จากการกำหนดผังเขตอุตสาหกรรมหลักในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวน 6 แห่ง จะมีแหล่งที่ตั้งกระจายตัวไปตาม 4 ทิศของจังหวัด ทิศเหนือจำนวน 1 แห่ง นิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร คาบเกี่ยวอ.นครหลวง และอ.บางปะหันบางส่วน ทิศใต้ จำนวน 3 แห่ง คือ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทคและนิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน อ.บางปะอิน เขตอุตสาหกรรมแพคตอร์แลนดัวังน้อย อ.วังน้อย ทิศตะวันออก จำนวน 1 แห่ง นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ อ.อุทัย ทิศตะวันตก จำนวน 1 แห่ง นิคมอุตสาหกรรมบ้านแพน อ.เสนา รวมถึงมีโรงงานอุตสาหกรรมอีกจำนวนมากกว่า 1,600 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 73 ของจำนวนโรงงานทั้งหมดตั้งอยู่นอกเขตนิคมอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่าแม้โครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ไม่ได้ตัดผ่านพื้นที่วิจัย พื้นที่อำเภออุทัย แต่ที่ดินราคาเพิ่มสูงขึ้นเป็นผลมาจากนิคมอุตสาหกรรมโรจนะต้องการขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งผลจากน้ำท่วม อาจจะไม่กระทบต่อเขตอุตสาหกรรมมากนัก เพราะมีแผนการรับมือน้ำท่วม โดยการตัดทำกำแพงกั้นน้ำ แตกต่าง

จากพื้นที่รับน้ำ เช่น อ.เสนา อ.บางบาล อ.พระนครศรีอยุธยา ผักไห้ และบางไทร ซึ่งจะได้รับผลกระทบโดยตรง

3. ผลการศึกษากลุ่มสค.ปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสำรวจข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรรายครัวเรือน โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มอุทัยพัฒนา สมาชิกสภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเกษตรกรทั้งหมดเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จำนวน 100 ราย ระหว่างเดือนมีนาคม – เมษายน 2556 สำหรับกรอบเนื้อหาที่มีการจัดเก็บแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 การลงทุนและการประกอบอาชีพ ส่วนที่ 3 ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่วนที่ 4 ภาวะหนี้สิน สามารถสรุปผลข้อมูลได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป

สถานภาพเกษตรกรและครอบครัว

ผลจากการสำรวจข้อมูลสถานภาพในครอบครัวเกษตรกร จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 100 ราย พบว่าส่วนใหญ่ 50 ราย เป็นหัวหน้าครอบครัว รองลงมา 30 ราย เป็นผู้อยู่อาศัย และอีก 20 ราย เป็นคู่สมรสหัวหน้าครัวเรือน อายุของเกษตรกร ส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 62 ราย อายุ 50-59 ปี จำนวน 26 ราย อายุ 40-49 ปี จำนวน 8 ราย อายุ 30-39 ปี จำนวน 4 ราย ค่าเฉลี่ยอายุของสมาชิกเกษตรกร คือ 62.62 ปี อายุต่ำสุด 36 ปี อายุสูงสุด 86 ปี

ระดับการศึกษาสูงสุด ส่วนใหญ่เรียนจบระดับประถมศึกษา จำนวน 82 ราย รองลงมาคือมัธยมศึกษาตอนต้น 9 ราย มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 5 ราย ปริญญาตรี 3 ราย และไม่ได้รับการศึกษา 1 ราย

สถานภาพการสมรส ส่วนใหญ่สมรส จำนวน 68 ราย รองลงมาคือ หม้าย(คู่สมรสเสียชีวิต) 23 ราย โสด 5 ราย และหย่า/เลิก 4 ราย

จำนวนบุตร ส่วนใหญ่มีบุตร จำนวน 1-2 คน จำนวน 39 ราย รองลงมา มีบุตร 3-4 คน จำนวน 34 ราย มีบุตร 5-6 คน จำนวน 15 ราย มีบุตร 7-8 คน และไม่มีบุตร เท่ากันคือ 6 ราย สำหรับค่าเฉลี่ยจำนวนบุตร คือ 3.10 คน

จำนวนผู้อยู่อาศัยตามทะเบียนบ้าน ส่วนใหญ่มีผู้อยู่อาศัยจำนวน 3-4 คน จำนวน 38 ครัวเรือน รองลงมา 5-6 คน จำนวน 30 ครัวเรือน 1-2 คน จำนวน 18 ครัวเรือน 7-8 คน จำนวน 11 ครัวเรือน 9-10 คน จำนวน 2 ครัวเรือน และ มากกว่า 10 คน จำนวน 1 ครัวเรือน ค่าเฉลี่ยผู้อยู่อาศัยตามทะเบียนบ้าน คือ 4.35 คนต่อครัวเรือน

จำนวนผู้อยู่อาศัยในบ้าน(อยู่ประจำ) ส่วนใหญ่มีคนอยู่ประจำ 3-4 คน จำนวน 44 ครัวเรือน รองลงมามีคนอยู่ประจำ 1-2 คน จำนวน 31 ครัวเรือน มีคนอยู่ประจำ 5-6 คน จำนวน 19 ครัวเรือน มีคนอยู่ประจำ 7-8 คน จำนวน 4 ครัวเรือน และมีคนอยู่ประจำ 9-10 คน และ มากกว่า 10 คน เท่ากันคือ จำนวน 1 ครัวเรือน สำหรับค่าเฉลี่ยของผู้อยู่ประจำในบ้าน คือ 3.61 คน ต่อครัวเรือน

จำนวนคนที่กำลังศึกษาอยู่ในครัวเรือน ส่วนใหญ่ไม่มีคนกำลังศึกษา คือ 49 ครัวเรือน รองลงมา มีคนกำลังศึกษา 1 คน จำนวน 23 ครัวเรือน มีคนกำลังศึกษา 2 คน จำนวน 24 ครัวเรือน มีคนกำลังศึกษา 3 คน และกำลังศึกษา 4 คน จำนวนเท่ากัน 2 ครัวเรือน ค่าเฉลี่ยของคนที่กำลังศึกษา 0.85 คน ต่อครัวเรือน

อาชีพหลักของเกษตรกรในปัจจุบัน ส่วนใหญ่คือรับจ้างนอกภาคเกษตร กับ ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ 33 อันดับสอง ทำนา ร้อยละ 14 อันดับสาม ค้าขาย ร้อยละ 10 อันดับสี่ ทำการเกษตรอื่น ร้อยละ 6 อันดับห้า เท่ากัน คือ รับจ้างในภาคเกษตรอื่น และรับราชการ ร้อยละ 2

อาชีพเสริม ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม ร้อยละ 61 อันดับสอง รับจ้างนอกภาคเกษตร ร้อยละ 25 อันดับสาม ค้าขาย ร้อยละ 9 อันดับสี่ ทำนา ร้อยละ 3 อันดับห้า เท่ากัน คือ ทำการเกษตรอื่น และรับจ้างทำนา ร้อยละ 1

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกเกษตรกร กลุ่มสค.ปท. ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ 50 และจบการศึกษาในชั้นต่ำร้อยละ 82 อยู่ในวัยสูงอายุร้อยละ 62 มีสัดส่วนของสมาชิกที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ร้อยละ 33 มีอาชีพหลักในการรับจ้างนอกภาคเกษตร ร้อยละ 33 ซึ่งเกือบทั้งหมดในอดีตเคยทำนา แต่ได้เลิกไปแล้ว ปัจจุบันปรับเปลี่ยนมา

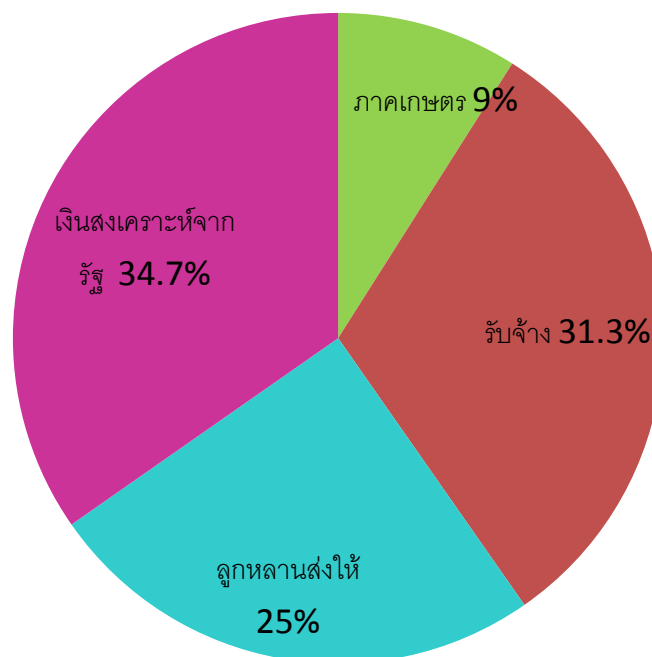
ทำอาชีพรับจ้าง ปัจจุบันเหลือเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาเป็นหลักเพียงร้อยละ 14 และทำเกษตรอย่างอื่น ร้อยละ 6 และมีสมาชิกเกษตรกรที่ทำอาชีพเสริมอย่างอื่นนอกเหนือจากการเกษตร ถึง ร้อยละ 34

รายได้และรายจ่ายของเกษตรกร

รายได้

ผลจากการสำรวจข้อมูลรายได้เฉลี่ยของเกษตรกรต่อปี พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 34 มีรายได้เฉลี่ย 10,000-49,999 บาทต่อปี อันดับสองร้อยละ 15 มีรายได้เฉลี่ย 150,000-199,999 บาทต่อปี อันดับสาม ร้อยละ 12 มีรายได้เฉลี่ย 50,000-99,999 บาทต่อปี อันดับสี่ร้อยละ 11 มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาทต่อปี อันดับ 5 ร้อยละ 9 มีรายได้เฉลี่ย 250,000-299,999 บาทต่อปี คิดเป็นรายได้เฉลี่ยทั้งหมด 106,432 บาท ต่อปี

ตาราง สัดส่วนแหล่งที่มาของรายได้ของสมาชิกเกษตรกรสค.ปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แหล่งที่มาของรายได้ของเกษตรกรแต่ละราย พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีแหล่งรายได้มาจากเงินช่วยเหลือของรัฐ รองลงมาคือ รายได้จากการรับจ้าง รายได้จากลูกหลานส่งให้ และมีรายได้จากภาคเกษตรน้อยที่สุด แบ่งรายละเอียดยกออกเป็น สมาชิกเกษตรกร 13 ราย มีรายได้จากการทำเกษตร รอบที่หนึ่งเฉลี่ย 91,769.23 บาท รายได้จากการเกษตรรอบที่สอง จากสมาชิกจำนวน 8 ราย เฉลี่ย 58,225

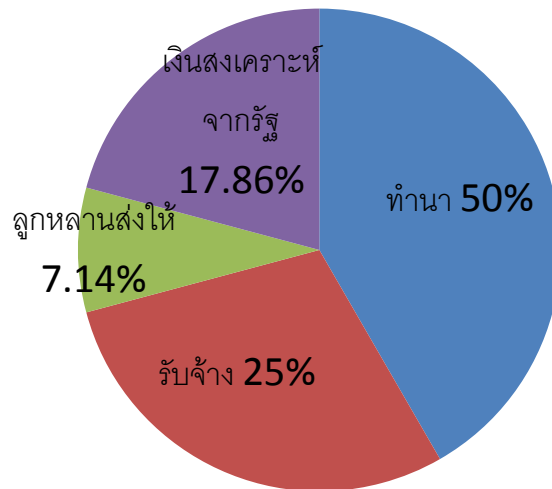
บาท คิดเป็นรายได้ภาคเกษตรทั้งสองรอบเฉลี่ย 99,047.35 บาท นอกจากนี้มีสมาชิกเกษตรกรจำนวน 45 ราย มีรายได้จากการรับจ้างต่อเดือน เฉลี่ย 13,140 บาท คิดเป็นรายได้ทั้งปี 157,680 บาท มีสมาชิกเกษตรกรจำนวน 36 ราย มีรายได้ที่ลูกหลานส่งให้ต่อเดือน เฉลี่ย 1,572.22 บาท คิดเป็นรายได้ทั้งปี 18,866.64 บาท มีสมาชิกเกษตรกรจำนวน 50 ราย มีรายได้จากเงินช่วยเหลือสงเคราะห์ของรัฐ ต่อเดือน เฉลี่ย 978 บาท คิดเป็นรายได้ต่อปี 11,736 บาท

จากผลสำรวจข้อมูลรายได้ของสมาชิกเกษตรกรทั้งหมดทั้งจากการทำนา ทำการเกษตรอื่น รับจ้างและรายได้นอกภาคเกษตร พบว่ามีรายได้เฉลี่ยเพียง 106,432 บาทต่อปี อยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ หากเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของรายได้ต่อหัวต่อปีของประชากรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2553 อยู่ที่จำนวน 620,773 บาท สำหรับสัดส่วนและแหล่งที่มาของรายได้ ส่วนใหญ่มาจากเงินสงเคราะห์จากรัฐ รวมถึงรายได้จากการรับจ้าง มีข้อสังเกตว่ารายได้จากการรับจ้างมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ารายได้จากการเกษตร ประมาณ 50,000 บาทต่อปี ทั้งนี้สาเหตุหลักที่เกษตรกรไม่ได้มีแหล่งรายได้จากการเกษตร เนื่องจากเป็นเกษตรกรสูงอายุ ไม่ได้ประกอบอาชีพ และไม่มีที่ดินทำกิน

นอกจากนี้หากแยกพิจารณาเฉพาะรายได้ของเกษตรกรที่ทำนา จำนวน 14 รายออกมา พบว่าเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยทั้งจากการทำนา รับจ้าง ค่าขายและรายได้อื่น ๆ รวม 177,383.57 บาทต่อปีต่อราย โดยในรายของเกษตรกรที่ทำนาและมีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้เฉลี่ย 133,800 บาทปีต่อราย ส่วนเกษตรกรที่เช่าที่นา มีรายได้เฉลี่ย 203,900 บาท จะเห็นได้ว่ารายได้เฉลี่ยของเกษตรกรที่ทำนา มีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าสมาชิกเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนาจำนวน 70,951.57 บาท หรือสูงกว่าร้อยละ 39.99 ในขณะที่เกษตรกรที่เช่าที่นามีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรที่ทำนابนที่ดินของตนเองจำนวน 70,100 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.37 ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรที่เช่าที่นา ส่วนใหญ่เช่านาในพื้นที่ขนาดใหญ่ 30-40 ไร่ และประกอบอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างและการค้าขายไปด้วย

ในขณะที่สัดส่วนแหล่งที่มาของรายได้เฉพาะรายที่ยังมีการทำนา จำนวน 14 ราย พบว่าชาวนาส่วนใหญ่พึ่งพารายได้จากการทำนา ร้อยละ 50 รองลงมาคือ รายได้จากการรับจ้าง ร้อยละ 25 รายได้จากเงินสงเคราะห์จากรัฐร้อยละ 17.86 และอันดับสุดท้ายจากลูกหลานส่งให้ร้อยละ 7.14 จะเห็นได้ว่า

ตาราง สัดส่วนแหล่งที่มาของรายได้กลุ่มสค.ปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เฉพาะ 14 รายที่ทำ
 หนา

รายจ่าย

รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อสมาชิกส่วนใหญ่ ร้อยละ 52 มีรายจ่ายน้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน รองลงมา ร้อยละ 34 มีรายจ่าย 5,000-9,999 บาทต่อเดือน อันดับสาม ร้อยละ 10 มีรายจ่าย 10,000-14,999 บาทต่อเดือน อันดับสี่ ร้อยละ 2 มีรายจ่าย 15,000-29,999 บาทต่อเดือน อันดับห้า ร้อยละ 1 เท่ากัน มีรายจ่าย 20,000-29,999 บาทต่อเดือน และมีรายจ่าย 30,000-39,999 บาทต่อเดือน

รายจ่ายค่าอาหารของครอบครัวคิดเฉลี่ยต่ออาทิตย์ พบว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ 50 มีค่าอาหารน้อยกว่า 5,000 บาทต่ออาทิตย์ อันดับสอง ร้อยละ 26 มีรายจ่ายค่าอาหารตั้งแต่ 5,000-9,999 บาทต่ออาทิตย์ อันดับสาม ร้อยละ 17 มีรายจ่ายค่าอาหารตั้งแต่ 10,000-14,999 บาทต่ออาทิตย์ อันดับสี่ ร้อยละ 7 มีรายจ่ายค่าอาหารตั้งแต่ 15,000 บาทขึ้นไปต่ออาทิตย์ คิดเฉลี่ยทุกครอบครัวมีค่าอาหาร 6,088 บาทต่ออาทิตย์ สูงสุด 100 บาทต่ออาทิตย์ต่ำสุด 18,200 บาทต่ออาทิตย์ คิดเป็นรายจ่ายค่าอาหารเฉลี่ยรวม 24,352 บาทต่อเดือนต่อครอบครัว หรือ 292,224 บาทต่อปีต่อครอบครัว

ภาพรวมรายจ่ายของสมาชิกในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีรายจ่ายเฉลี่ยประมาณ 30,000 บาทต่อเดือน หรือประมาณ 360,000 บาทต่อปี ในขณะที่รายจ่ายด้านอาหารของครอบครัวเป็นสัดส่วนที่สูงมาก เฉลี่ยอาทิตย์ละ 3,500 บาท เมื่อประเมินรายได้และรายจ่ายต่อปีของสมาชิกโดยเฉลี่ยแล้ว รายได้ 106,430 บาท รายจ่าย 360,000 บาท สรุปได้ว่าสมาชิกมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มียอดติดลบปีละ 253,570 บาท

อย่างไรก็ตามแม้ว่าสถานการณ์ระบบอาหารในครัวเรือนชาวนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อพิจารณาจากรายจ่ายแม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะมีการพึ่งพาภายนอกสูงมาก แต่เป็นไปในลักษณะซื้อของสด และวัตถุดิบมาปรุงเองที่บ้าน ในส่วนของพืชผัก ชาวนาส่วนใหญ่ยังปลูกพืชผัก และพืชสวนครัว หรือมีแหล่งเก็บหาพืชผักบางส่วนจากกริมรั้วรอบบ้าน ชุมชน และในพื้นที่นาตามธรรมชาติมาเป็นอาหาร อย่างไรก็ตามพื้นที่หัวไร่ปลายนาหรือแหล่งอาหารลดน้อยลง เนื่องจากมีการปรับพื้นที่นาให้เป็นพื้นที่ราบขนาดใหญ่เพื่อประโยชน์ในการใช้น้ำชลประทานในพื้นที่ลุ่มเจ้าพระยา

นอกจากนี้หากพิจารณารายจ่ายเฉพาะสมาชิกเกษตรกรที่นา จำนวน 14 ราย พบว่ามีรายจ่ายเฉลี่ย 90,514.29 บาทต่อปีต่อราย จะเห็นได้ว่ารายจ่ายเฉลี่ยของเกษตรกรที่ทำนามีรายจ่ายต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของสมาชิกส่วนใหญ่ซึ่งไม่ได้ทำนาและประกอบอาชีพรับจ้างจำนวน 269,485.71 บาท คิดเป็นร้อยละ 74.85 โดยมีข้อสังเกตว่ารายจ่ายหลักคือรายจ่ายค่าอาหารและการดำรงชีวิตประจำวันซึ่งคนที่อยู่ในอาชีพรับจ้างจะมีรายได้ตรงนี้ค่อนข้างสูง ซึ่งหากแยกเฉพาะเกษตรกรที่ทำนาบนที่ดินของตนเอง จะมีรายจ่ายเฉลี่ย 57,600 บาทต่อปีต่อราย ในขณะที่เกษตรกรที่ทำนาเช่า จะมีรายจ่ายเฉลี่ย 97,680 บาทต่อปีต่อราย จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำนาเช่ามีรายจ่ายที่สูงกว่าเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองจำนวน 40,080 บาท คิดเป็นร้อยละ 41.03 ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรที่ทำนาเช่ามีภาระด้านต้นทุนการผลิต จากการทำนาในเนื้อที่มากกว่า และต้องแบกรับค่าเช่านาเพิ่มขึ้น

ในขณะที่รายจ่ายค่าอาหารของเกษตรกรที่นา พบว่ามีรายจ่ายเฉลี่ย 1,532.14 บาทต่ออาทิตย์ต่อครอบครัว จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำนามีรายจ่ายค่าอาหารต่ำกว่าเกษตรกรที่ทำงานรับจ้างและอื่นๆ จำนวน 1,967.86 หรือต่ำกว่าเป็นร้อยละ 56.22 นั้นเพราะเกษตรกรที่ทำนาบางส่วน ยังมีการเก็บข้าวไว้กินเอง มีการพึ่งพาอาหารจากการทำสวนบริเวณรอบบ้าน และเก็บพืชผักจากแปลงนาและหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ นอกจากนี้หากแยกเฉพาะเกษตรกรที่ทำนาบนที่ดินของตนเอง มีรายจ่ายค่าอาหารเฉลี่ย 1,550 บาทต่ออาทิตย์ต่อครอบครัว เกษตรกรที่ทำนาเช่า มีรายจ่ายค่าอาหารเฉลี่ย 1,525 บาทต่ออาทิตย์ต่อครอบครัว จึงพบว่ารายจ่ายค่าอาหารของครอบครัวเกษตรกรที่ทำนาบนที่ดินของตนเองและทำนาเช่าแทบไม่มีความแตกต่างกันมากนัก

แนวโน้มและสัดส่วนการประกอบอาชีพเกษตรกรของคนในครอบครัว

ผลจากการสำรวจข้อมูลสัดส่วนคนทำงานที่หารายได้ให้กับครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 48 มีคนทำงานหารายได้จำนวน 2 คน รองลงมา ร้อยละ 21 ไม่มีคนทำงานหารายได้ ร้อยละ 20 มี

คนทำงานหารายได้ 1 คน ร้อยละ 9 มีคนทำงานหารายได้ 3 คน ร้อยละ 1 มีคนทำงานหารายได้ 4 และ 5 คน ในสัดส่วนที่เท่ากัน โดยเฉลี่ยมีคนทำงานหารายได้ในครอบครัว 1-2 คนต่อครอบครัว

จำนวนคนในครอบครัวที่ทำอาชีพเกษตร พบว่าส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 73 ไม่มีคนในครอบครัวทำอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาร้อยละ 14 มีคนในครอบครัวทำอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 1 คน ร้อยละ 11 มีคนในครอบครัวทำอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 2 คน และที่เหลือร้อยละ 2 มีคนในครอบครัวทำอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 3 คน

สำหรับการประกอบอาชีพหลักในอดีตของพ่อแม่ พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 95 ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก รองลงมาร้อยละ 4 ทำการเกษตรอย่างอื่น และมีเพียงร้อยละ 1 ที่รับจ้างในภาคเกษตร

ปัจจุบันสมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 84 ทำการปรับเปลี่ยนอาชีพไปทำอาชีพอื่นนอกภาคเกษตร มีเพียงร้อยละ 16 ที่ยังทำอาชีพเดิมอยู่ ทั้งนี้สาเหตุที่ยังคงทำนาอยู่บางส่วนได้แก่ “อายุมากแล้ว ถ้าไม่ทำนาไม่รู้จะทำอาชีพอะไร ไปสมัครงานเขาคงไม่รับ คนที่ไม่มีงานทำก็ต้องกลับมาทำนา” สำหรับสาเหตุหลักที่ปรับเปลี่ยนอาชีพ อันดับหนึ่ง คือ รายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ 36.5 อันดับสอง ภาระหนี้สิน ร้อยละ 34.1 อันดับสาม ผลผลิตตกต่ำ ร้อยละ 22.3 อันดับสี่ สุขภาพไม่เอื้ออำนวย ร้อยละ 7.1

จากข้อมูลแนวโน้มการประกอบอาชีพของเกษตรกรของกลุ่มตัวอย่างพบว่า การประกอบอาชีพของเกษตรกรจากอดีตถึงปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก จากอดีตซึ่งรุ่นพ่อแม่ของสมาชิกเกษตรกรทั้งหมดมีการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมและทำนาเป็นหลัก แต่จากข้อมูลพบว่าเกษตรกรรุ่นปัจจุบันและรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ร้อยละ 84 มีการปรับเปลี่ยนอาชีพ และจากจำนวนคนทำงานที่หารายได้ให้กับครอบครัวทั้งหมด มีสัดส่วนคนทำงานที่หารายได้มาจากอาชีพนอกภาคเกษตรถึงร้อยละ 73 และอาชีพในภาคเกษตรลดเหลือเพียงร้อยละ 27 สำหรับสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกรดังกล่าวทำการปรับเปลี่ยนอาชีพ และลูกหลานเกษตรกรไม่ต้องการสืบทอดอาชีพทำนาของครอบครัวต่อไป คือ เห็นว่ารายได้และผลตอบแทนจากทำนาและการเกษตรไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายและการดำเนินชีวิตปัจจุบัน ประสบปัญหาผลผลิตตกต่ำจากปัญหาน้ำท่วม ฝนแล้ง และภัยพิบัติธรรมชาติต่างๆ ทำให้มองว่าอาชีพชาวนาขาดความมั่นคงทางรายได้ เกิดปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นจากการลงทุนทำนา ทำให้ตัดสินใจเปลี่ยนไปทำงานรับจ้างที่มีค่าตอบแทนสูงกว่าและไม่ต้องแบกรับความเสี่ยงจากการกู้ยืมเงินมาลงทุนการผลิต การทำนาของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาเช่า ทำนาบนที่ดินของคนอื่น ดังนั้นความรู้สึกผูกพันกับอาชีพชาวนาและการสืบทอดจึงมีน้อยกว่าเกษตรกรอิสระที่มีที่ดินของตนเอง รวมถึงมีปัญหาด้านสุขภาพ เจ็บป่วย สภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่อการทำนา

ส่วนที่ 2 การลงทุนและการประกอบอาชีพ

ผลจากการสำรวจข้อมูลการลงทุนและการประกอบอาชีพของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 100 ราย พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ 83 ราย คิดเป็นร้อยละ 80.8 ไม่ได้ทำอาชีพเกษตร มีเพียง 17 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.2 ที่ยังทำอาชีพเกษตรอยู่ แบ่งออกเป็นทำนา 14 ราย เลี้ยงปลา 1 ราย และพืชสวน 2 ราย นอกจากนี้จากสมาชิกที่ทำนาทั้งหมด พบว่าส่วนใหญ่ 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 85 ของชาวนาทั้งหมดต้องเช่าที่ดิน สาเหตุที่เช่า 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 42 เพราะมีที่ดินไม่เพียงพอ และ 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 58 เพราะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง สำหรับรายละเอียดต้นทุนในการผลิตการทำนา มีดังนี้

ตาราง แสดงต้นทุนการทำนาเฉลี่ยของเกษตรกร สค.ปท. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2555

ลำดับ	ต้นทุน/ปัจจัยการผลิต	จำนวนเงินต่อรอบ	จำนวนเงินต่อไร่	สัดส่วน(ร้อยละ)
1.	ค่าเช่าที่ดิน	21,330.00	1,052.29	17.52
2.	ค่าปุ๋ย	19,600.00	966.94	16.09
3.	ค่ายากำจัดศัตรูพืช	6,760.00	333.49	5.55
4.	ค่าจ้างฉีดพ่นยา	7,307.14	360.49	6.00
5.	ค่าไถตะ(ครั้งแรก)	12,965.71	639.65	10.65
6.	ค่าไถพรวน(ครั้งที่ 2)	10,036.92	495.16	8.24
7.	ค่าเมล็ดพันธุ์	10,093.33	497.94	8.29
8.	ค่าหว่านหรือค่าจ้างปลูก	5,528.33	272.73	4.54
9.	ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	6,808.33	335.88	5.59
10.	ค่าจ้างตัดข้าวดีด	1,150.00	56.73	0.94
11.	ค่าเก็บเกี่ยว	12,226.67	603.19	10.04
12.	ค่าขนผลผลิตไปขาย	2,690.00	132.70	2.21
13.	ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	5,282.33	260.59	4.34
	รวมต้นทุนการทำนาเฉลี่ย	121,778.76	6,007.83	100

จากตารางแสดงต้นทุนการทำนาเฉลี่ยใน 1 รอบการผลิต พบว่า ต้นทุนการทำนา ได้แก่ ค่าเช่าเฉลี่ย 21,330 บาทต่อรอบการผลิต ค่าปุ๋ย 19,600 บาท ค่ายากำจัดศัตรูพืช 6,760 บาท ค่าจ้างฉีดพ่นยา 7,307.14 บาท ค่าไถตะ 12,965.71 บาท ค่าไถพรวน 10,036.92 บาท ค่าเมล็ดพันธุ์ 10,093.33 บาท ค่าหว่านหรือค่าจ้างปลูก 5,528.33 บาท ค่าจ้างใส่ปุ๋ย 6,808.33 บาท ค่าจ้างตัดข้าวดีด 1,150 บาท ค่าเก็บเกี่ยว 12,226.67 บาท ค่าขนผลผลิตไปขาย 2,690 บาท ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง 5,282.33 บาท รวมต้นทุนการทำนาเฉลี่ยใน 1 รอบ 121,778.76 บาท ชาวนามีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวเฉลี่ย 20.27 ไร่ คิดเป็น

ต้นทุนการทำนาเฉลี่ย 6,007.83 บาทต่อไร่ จำนวนผลผลิตข้าวเฉลี่ยที่ได้ 833.55 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับราคาข้าวเปลือกที่ขายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 12.72 บาท คิดเป็นรายได้เฉลี่ย 10,602.75 บาทต่อไร่ หรือ 214,917.74 บาทต่อ 1 รอบการผลิต คิดเป็นรายได้สุทธิหลังหักต้นทุนการผลิต จำนวน 93,138.98 บาทต่อ 1 รอบการผลิต หรือ 4,594.91 บาทต่อไร่

ในส่วนการจัดการผลผลิตข้าวที่ได้ ชาวนาส่วนใหญ่ร้อยละ 72.7 ไม่มีการเก็บผลผลิตไว้บริโภคเองในครัวเรือน มีชาวนาร้อยละ 27.3 เก็บข้าวไว้บริโภคเอง

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มตัวอย่างอีก 3 ราย ซึ่งทำการเกษตรอย่างอื่นที่ไม่ใช่การทำนา ได้แก่ เลี้ยงปลาในกระชัง ปลูกผัก และเพาะเห็ด เพื่อจำหน่าย สำหรับต้นทุนการเลี้ยงปลาเฉลี่ยประมาณ 55,000 บาท ต่อ 1 รอบการผลิต และต้นทุนการปลูกพืชสวน ได้แก่ ต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์ผัก จำนวน 1,000 บาทต่อ 1 รอบการผลิต ต้นทุนการเพาะเห็ดดับเต่า ได้แก่ ค่ายากำจัดศัตรูพืช ค่าจ้างฉีดพ่นยา ค่าเก็บเกี่ยว และค่าขนผลผลิตไปขาย รวม 9,000 บาท ต่อ 1 รอบการผลิต

จากข้อมูลการลงทุนและการประกอบอาชีพข้างต้น จะเห็นได้ว่าชาวนาและเกษตรกรแบกรับต้นทุนการผลิตจากการทำนาเฉลี่ย 121,778.76 บาทต่อรอบ หรือ 6,007 ต่อไร่ ซึ่งเป็นต้นทุนเฉลี่ยในเชิงเปรียบเทียบสูงกว่าค่าเฉลี่ยต้นทุนการทำนาปริม 2555 ซึ่งมีต้นทุนอยู่ที่ 5,539 บาทต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร , 2555) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากชาวนากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 85 เป็นชาวนาเช่า เพราะมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ และมีบางส่วนที่เป็นชาวนาไร้ที่ดิน โดยสัดส่วนต้นทุนค่าเช่าที่นา 1,052.29 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.52 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ซึ่งเป็นปริมาณค่าใช้จ่ายที่สูงมากที่สุดเป็นอันดับสอง รองจากต้นทุนค่าไถสองครั้งรวมกัน (ค่าไถตะและไถพรวน) สัดส่วนร้อยละ 18.89 ในขณะที่อันดับสามคือ ค่าปุ๋ย คิดเป็นร้อยละ 16.09 อันดับสี่ ค่าเก็บเกี่ยว ร้อยละ 10.4 และอันดับห้า ค่าเมล็ดพันธุ์ ร้อยละ 8.29

ทั้งนี้การที่ชาวนาต้องแบกรับภาระต้นทุนการผลิตไว้สูง นอกเหนือจากรูปแบบวิธีการทำนาสมัยใหม่ที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกสูง เช่น การเร่งปุ๋ย เร่งยา จ้างเครื่องจักร และจ้างแรงงานในเกือบทุกขั้นตอนแล้ว จะเห็นว่าปัจจัยการผลิตขึ้นพื้นฐานสำคัญ อันได้แก่ ที่ดิน และเมล็ดพันธุ์ ที่ควรเป็นสิทธิของเกษตรกรผู้ทำการผลิต ที่ควรมีเป็นของตนเองหรืออยู่ในวิสัยที่สามารถบริหารจัดการได้ โดยพบว่าชาวนาต้องแบกรับภาระต้นทุนเหล่านี้รวมกันไว้ถึงร้อยละ 25.81 ของสัดส่วนต้นทุนการผลิตทั้งหมด จึงทำให้รายได้จากการทำนาหลังหักต้นทุนแล้วยังคงอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้ยังไม่นับรวมดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมสถาบันการเงินต่างๆ มาลงทุนอีกด้วย

นอกจากนี้ ในส่วนการจัดการผลผลิต จะเห็นได้ว่าวิถีการทำนาส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ไม่มีการจัดสรรผลผลิตเพื่อเก็บไว้บริโภคเองในครอบครัว หรือมีแต่เป็นส่วนน้อยและไม่เพียงพอต่อการบริโภค ทั้งนี้เนื่องจากวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป มีการเปลี่ยนแปลงระบบการใช้แรงงานในครัวเรือน เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร ไม่มีลานตากข้าว ดังนั้นผลผลิตข้าวทั้งหมดจึงส่งขายโรงสี ประกอบกับชาวนาต้องเลือกที่ขายข้าวเพื่อรับเงินไปชำระหนี้ค่าปัจจัยการผลิตให้เพียงพอ ก่อน หลังจากนั้นจึงนำเงินส่วนที่เหลือมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้วัฒนธรรมการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนผลผลิตในชุมชนก็สูญหายไปแล้ว

ส่วนที่ 3 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ผลจากการสำรวจข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 ราย พบว่า สมาชิกเกษตรกรส่วนใหญ่ จำนวน 60 ราย คิดเป็นร้อยละ 60 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีสมาชิกเกษตรกรเพียง 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 40 ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อพิจารณาจากขนาดการถือครองที่ดินส่วนใหญ่มีจำนวนที่ดินถือครองอยู่น้อย และเป็นการถือครองเพื่อการอยู่อาศัยมากกว่าเพื่อการเกษตร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางแสดงขนาดการถือครองที่ดินของสมาชิกเกษตรกร สคปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2556

ขนาดการถือครองที่ดิน(ไร่)	จำนวน(ราย)	สัดส่วน(ร้อยละ)
น้อยกว่า 1 ไร่	10	25
1-4 ไร่	18	45
5-9 ไร่	5	12.5
10-14 ไร่	3	7.5
15-19 ไร่	2	5
20-24 ไร่	1	2.5
ตั้งแต่ 25 ไร่ ขึ้นไป	1	2.5
รวม	40	100

จากข้อมูลพบว่า สัตว์ส่วนครัวเรือนที่มีที่ดิน 1-4 ไร่ มีมากที่สุด อยู่ที่ร้อยละ 45 มีที่ดินน้อยกว่า 1 ไร่ อยู่ที่ร้อยละ 25 มีที่ดิน 5-9 ไร่ ร้อยละ 12.5 มีที่ดิน 10-14 ไร่ ร้อยละ 7.5 มีที่ดิน 15-19 ไร่ ร้อยละ 5 มีที่ดิน 20-24 ไร่ ร้อยละ 2.5 มีที่ดินตั้งแต่ 25 ไร่ ขึ้นไป ร้อยละ 2.5 รวมทั้งหมดมีที่ดินเฉลี่ยเพียง 4.17 ไร่ต่อครัวเรือน ในรายครัวเรือนที่มีที่ดินน้อยสุด 0.25 ไร่ และสูงสุด 27 ไร่ ลักษณะประเภทที่ดินทั้งหมด เป็นเอกสารสิทธิ์รูปแบบโฉนดที่ดิน โดยที่ดินส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เป็นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ที่เหลือร้อยละ 20 เป็นที่ดินเพื่อการเกษตร

สำหรับประวัติการใช้ประโยชน์ที่ดินจากอดีตเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพียงเล็กน้อย ตัวอย่างเช่น จากในอดีตมีสมาชิกที่ใช้ที่ดินเพื่อการทำนาด้วยตนเอง 6 ราย ปัจจุบันลดลงเหลือ 5 ราย ในจำนวนนี้ 1 รายไม่ได้ทำนาด้วยตนเอง แต่จ้างคนอื่นทำนา นอกจากนี้มีการเปลี่ยนที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์จากอดีต 2 ราย ปัจจุบันลดลงเหลือ 1 ราย โดยปรับเปลี่ยนจากพื้นที่เลี้ยงสัตว์มาเป็นพื้นที่สวน ส่วนพื้นที่อยู่อาศัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับประวัติการซื้อขายหรือสูญเสียที่ดินย้อนหลังเมื่อ 20 ปีที่แล้ว อันเนื่องมาจากปัญหาหนี้สิน ก็ไม่พบแต่อย่างใด

ข้อมูลการถือครองที่ดินเฉพาะสมาชิกซึ่งยังทำนาในปัจจุบัน จำนวน 14 ราย พบว่ามีเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน 4 ราย มีการถือครองที่ดินเฉลี่ยประมาณ 18.5 ไร่ต่อราย มีที่ดินถือครองต่ำสุด 12 ไร่ สูงสุด 27 ไร่

ตารางแสดงขนาดการถือครองที่ดินของสมาชิกสหคปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เฉพาะรายที่ทำนาและมีที่ดินเป็นของตนเอง ปี 2556

ขนาดการถือครองที่ดิน(ไร่)	จำนวน(ราย)	สัดส่วน(ร้อยละ)
10-14 ไร่	1	25
15-19 ไร่	1	25
20-24 ไร่	1	25
ตั้งแต่ 25 ไร่ ขึ้นไป	1	25
รวม	8	100

การเช่าที่ดิน จากสมาชิกเกษตรกรทั้งหมด 17 รายที่ยังทำการเกษตรอยู่ในปัจจุบัน พบว่า มีสมาชิกเกษตรถึง 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 58.82 ที่เช่าที่ดินเพื่อทำกิน โดยมีจำนวนเนื้อที่การเช่าเฉลี่ย

ประมาณ 22.20 ไร่ต่อราย จำนวนเนื้อที่เช่าน้อยที่สุด 3 ไร่ และมากที่สุด 47 ไร่ สำหรับวัตถุประสงค์การเช่าที่ดินทั้งหมดเช่าเพื่อทำนา แบ่งออกเป็นการทำนาด้วยตนเอง ร้อยละ 60 ทำนาเองและจ้างคนอื่นทำ ร้อยละ 20 และจ้างคนอื่นทำร้อยละ 20 สำหรับระยะเวลาการเช่าที่ดินที่ผ่านมา เฉลี่ยมากกว่า 14 ปี มีผู้เช่าที่ดินมาแล้วต่ำสุด 2 ปี และสูงสุด 40 ปี โดยมีค่าเช่าที่ดินเฉลี่ยรวมกัน 19,896 บาทต่อปีต่อราย หรือเฉลี่ย 896.21 บาทต่อไร่

จากข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินข้างต้นสรุปได้ว่า สมาชิกเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ในอดีตมีการเช่าที่นามาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า (นับย้อนได้ 3 รุ่น) ทั้งนี้การถือครองที่ดินในเขตอยุธยาและโดยเฉพาะพื้นที่รอบเขตชลประทานที่มีการขุดคลองส่วนใหญ่เป็นการถือครองโดยเจ้าและขุนนาง ยกเว้นที่นาบริเวณรอบนอกเช่น อำเภอบางบาล อำเภอฟักไห้ และอำเภอเสนา ซึ่งยังมีชาวนาที่ถือครองที่ดินโดยอิสระอยู่มากกว่า ปัจจุบันที่ดินที่มีการถือครองส่วนใหญ่ จึงเป็นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ไม่ใช่ที่ดินเพื่อการเกษตร ส่วนของที่ดินเพื่อการเกษตรก็มีขนาดการถือครองน้อย ไม่เพียงพอต่อการผลิต ต้องเช่าที่ดินเพิ่ม โดยทั้งหมดเป็นการเช่าเพื่อทำนา และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินจากอดีตถึงปัจจุบันไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการทำนา

สำหรับรูปแบบวิธีการซื้อขายที่ดินพื้นที่อยุธยาในอดีตถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงดังนี้

ช่วงแรกยุคกว่านซื้อที่นา เมื่อ 30 ปีที่แล้ว เป็นช่วงปี 2526 จะมีการซื้อที่ดินเก็บไว้เพื่อเก็งกำไร โดยมีพ่อค้า นายทุน ข้าราชการ นายทหาร รวมถึงอาจารย์มหาวิทยาลัย จากต่างถิ่น จากกทม.เดินทางเข้ามากว่านซื้อที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินเหล่านี้ เมื่อซื้อที่ดินแล้วยังคงอนุญาตให้ชาวนาคงเดิมเช่าที่นาของตนเองต่อไปได้เหมือนเดิม จะเห็นได้ว่าการซื้อที่ดินในที่นา เจ้าของที่รายใหม่จะทำแบบเงิบๆ เพื่อไม่ให้เกิดความตื่นตระหนก ราคาที่ดินไม่ถูกปั่นสูง ชาวนาที่ทำนาอยู่เดิมจึงไม่รู้ว่าใครมาซื้อต่อ โดยการดำเนินการซื้อขายที่ดิน มักจะดำเนินการผ่านนายหน้าซึ่งเป็นคนในพื้นที่

ยุคที่สอง ประมาณปี 2546 สมัยนายบรรหาร ศิลปะอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อสร้างโรงงานและนิคมอุตสาหกรรม รวมถึงการกว้านซื้อที่นาโดยบริษัทขนาดใหญ่ เช่น การลงทุนของบริษัทเปียร์ซ้าง ในพื้นที่อำเภอเสนา อำเภอฟักไห้ และบางบาล จำนวนกว่า 5,000 ไร่ โดยมีเป้าหมายเพื่อการลงทุนทำการเกษตรเอง

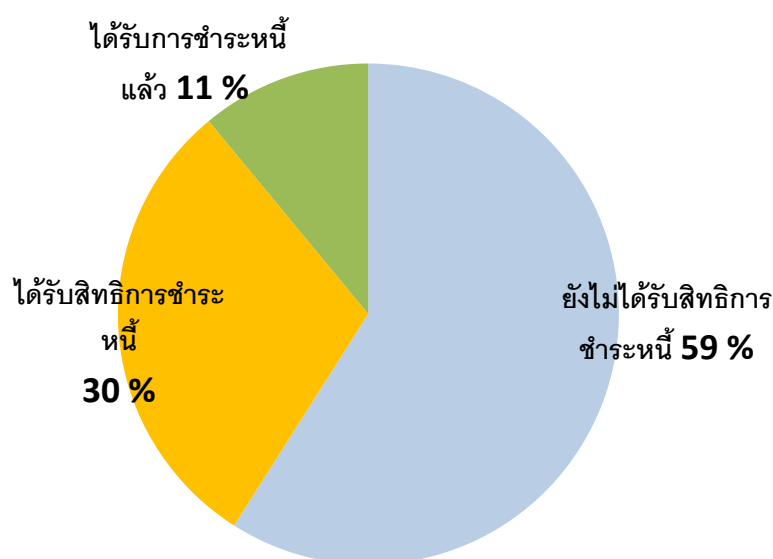
ทั้งนี้สาเหตุที่เกษตรกรต้องสูญเสียที่ดิน สาเหตุหลักเนื่องมาจากการนำที่ดินไปจำนองทั้งกับนายทุนท้องถิ่นและสถาบันการเงิน เพื่อนำเงินมาลงทุนทำนา และเมื่อขาดทุนจากการทำนาและมีหนี้สินจึงจำเป็นต้องขายที่ดินเพื่อนำเงินไปชำระหนี้ และบางส่วนขายที่นาเพื่อนำเงินเป็นค่าใช้จ่ายเดินทางไป

ทำงานต่างประเทศ นอกจากนี้มีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่สามารถนำเงินไปชำระได้ตามกำหนด ก็จะถูก
นายทุนเหล่านั้นยึดที่นาไป

ส่วนที่ 4 ภาวะหนี้สิน

ผลการสำรวจข้อมูลภาวะหนี้สินของกลุ่มตัวอย่างพบว่า สมาชิกเกษตรกรทั้งหมด 100 ราย ที่
เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการชำระหนี้ มีเกษตรกรที่ได้รับการชำระหนี้แทนโดย
กองทุนฟื้นฟูฯแล้ว เพียง 11 ราย หรือร้อยละ 11 ที่เหลืออีก 89 ราย หรือร้อยละ 89 ยังไม่ได้รับการชำระ
หนี้ โดยในจำนวนนี้แบ่งออกเป็น ได้รับสิทธิการชำระหนี้ของกองทุนฟื้นฟูฯ จำนวน 59 ราย และ ยัง
ไม่ได้รับสิทธิการชำระหนี้ จำนวน 30 ราย

แสดงสถานะการแก้ไขปัญหาหนี้สินของสมาชิกสคปท. จ. พระนครศรีอยุธยา
ที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกองทุนฟื้นฟูฯ ณ มีนาคม 2556

สำหรับวัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินของสมาชิกส่วนใหญ่จะนำมาใช้เพื่อซื้ออุปกรณ์และลงทุนทาง
เกษตร คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมา ร้อยละ 33 นำมาใช้เพื่อซื้ออุปกรณ์และลงทุนการเกษตร กับ
นำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันไปด้วย มีเพียงเล็กน้อย ที่นำมาใช้เป็นค่าเล่าเรียนของบุตร ค่าเช่า
ที่ดิน ค่ารักษาพยาบาล ใช้หนี้สินเก่า ค่าเช่าที่ดิน และซื้อที่ดินรวมไปด้วย โดยสามารถแบ่งสัดส่วนตาม
วัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินประเภทต่างๆได้ ดังนี้

ตารางแสดงสัดส่วนตามวัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินของสมาชิกสค.ปท. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์การกู้ยืมเงิน	สัดส่วน(ร้อยละ)
1. ซื้ออุปกรณ์/ลงทุนการเกษตร	51.3
2. เช่าที่ดิน	4.2
3. ซื้อที่ดิน	0.5
4. ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน	27.0
5. ใช้หนี้สินเก่า	4.8
6. ค่าเล่าเรียนบุตร	7.4
7. ค่ารักษาพยาบาล	4.8
	100.00

นอกจากนี้ในสถานการณ์เข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาเกษตรกรของรัฐบาลที่ผ่านมา จำนวน 3 โครงการ คือ โครงการขึ้นทะเบียนคนจน โครงการการขึ้นทะเบียนพักชำระหนี้เกษตรกร โครงการปรับโครงสร้างหนี้เกษตรกร พบว่า โครงการปรับโครงสร้างหนี้เกษตรกร เป็นโครงการที่สมาชิกเกษตรกรให้ความสนใจมากที่สุด โดยมีสมาชิกเข้าร่วม 53 ราย รองลงมา โครงการการขึ้นทะเบียนพักชำระหนี้เกษตรกรสมาชิกเข้าร่วม 23 ราย และโครงการขึ้นทะเบียนคนจน(หนี้นอกระบบ) มีสมาชิกเพียง 1 รายที่เข้าร่วม ทั้งนี้การที่โครงการแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกรของรัฐบาลได้รับความสนใจจากสมาชิกค่อนข้างน้อย โครงการขึ้นทะเบียนคนจน ที่มีสมาชิกเข้าร่วมเพียงร้อยละ 1 เนื่องจากได้มีการพูดคุยในหมู่บ้านว่าจะสามารถช่วยได้มากน้อยแค่ไหน เมื่อประเมินประสิทธิภาพของโครงการแล้วไม่ค่อยแน่ใจว่าจะช่วยแก้ไขปัญหาได้จริง จึงมีมติไม่ไปขึ้นทะเบียน รวมถึงนิยามคำว่าคนจนทำให้มีการตรวจสอบกันเอง ก่อนจะไปขึ้นทะเบียนว่าควรเป็นคนจน ถ้าไม่จนไม่ควรไปขึ้นทะเบียน

โครงการที่สอง คือ โครงการขึ้นทะเบียนพักชำระหนี้ มีสมาชิกเข้าร่วมร้อยละ 23 วิเคราะห์ว่าเป็นเทคนิคและกลไกของสถาบันการเงิน ที่ให้หนี้ไม่ขาดอายุความ เพราะถ้าหมดอายุความแล้วจะไม่สามารถฟ้องร้องได้ และโครงการที่สาม โครงการปรับโครงสร้างหนี้เกษตรกร มีสมาชิกเข้าร่วมมากที่สุด ร้อยละ 47 สำหรับโครงการนี้เกษตรกรไม่ใช่คนตัดสินใจ แต่ท.ก.ส.จะเป็นคนคัดเลือกกว่าลูกหนี้ชั้นดีคนไหนมีสิทธิเข้าร่วมโครงการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความหลักทรัพย์ค้ำประกัน

นอกเหนือจากการเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้ของรัฐบาล สมาชิกเกษตรกรมีการวางแผนการใช้จ่าย วางแผนการออม และการบันทึกรายรับ-รายจ่ายในครอบครัวอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการวางแผนการใช้จ่ายในครอบครัวมากที่สุด จำนวน 46 ราย หรือร้อยละ

46 ในส่วนของสมาชิกเกษตรกรที่มีการเก็บออมเงิน และการบันทึกรายรับ-รายจ่ายในครอบครัวมีน้อย
มาก จำนวน 7 ราย และ 5 ราย ตามลำดับ

ตาราง สถานะการกู้เงินของครอบครัวสมาชิกเกษตรกรสค.ปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สถาบันการเงิน	จำนวนสมาชิกที่กู้ (ราย)	สัดส่วนร้อยละ	เงินกู้เฉลี่ยต่อราย (บาท)	เงินกู้ทั้งหมด (บาท)	จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย	หลักทรัพย์ค้ำประกัน				หนี้ค้างชำระเฉลี่ยต่อราย (บาท)	หนี้ค้างชำระทั้งหมด (บาท)	สถานะหนี้ปัจจุบัน(ราย)	
						กลุ่ม/บุคคล (ราย)	ที่ดิน (ราย)	ที่ดิน (ไร่)	ไม่มี (ราย)			ถูกฟ้อง	ปกติ
1.ธ.ก.ส.	68	58.1	205,860.29	13,998,500	9.94	44	24	81.56		346,590.47	23,568,152	3	65
2.สหกรณ์การเกษตร	24	20.5	97,687.50	2,344,500	10.8	10	3	27	11	113,125	2,715,000	-	24
3. กองทุนหมู่บ้าน	12	10.3	21,250	255,000	3.5	12	-		-	93,091.67	1,117,000	1	11
4.ธนาคารพาณิชย์	4	3.4	747,500	2,990,000	11.5	-	4	1.5		1,500,000	6,000,000	4	-
5.สหกรณ์เครดิตยูเนียน	3	2.6	41,666.67	125,000	9	3	-	-		73,333.33	220,000	-	3
6.บ.บริหารสินทรัพย์กรุงเทพ	2	1.7	2,450,000	4,900,000	11.5	-	2	19.1	-	2,901,350	5,802,700	2	-
7.นายทุนนอกระบบ	2	1.7	45,000	90,000	4.5	-	-	-	2	45,000	90,000		2
8. บ.ไฟแนนซ์	1	0.9	630,000	630,000	7	1	-	-	-	645,000	645,000	-	1
9. ร้านค้าปุ๋ยยา	1	0.9	10,000	10,000	1	-	-	-	1	10,000	10,000	-	1
รวม	117	100	253,430	25,343,000	8.59	8.75	33	129.16	14	401,679.52	40,167,952	10	107

*สรุปประมวลจากแบบสำรวจรายครัวเรือน โครงการวิจัยภาวะหนี้สินชานานภาคกลางฯ กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน ,พฤษภาคม 2556

แหล่งเงินทุน

จากการสำรวจสถานะหนี้สินของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 100 ราย พบว่า สมาชิกเกษตรกรรมมีการกู้ยืมเงินจาก 9 ประเภทสถาบันการเงิน ได้แก่ ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์เครดิตยูเนียน บริษัทบริหารสินทรัพย์กรุงเทพ นายทุนนอกระบบ ไฟแนนซ์ และร้านค้าปุ๋ยยา ซึ่งในจำนวนนี้มีสมาชิกเกษตรกรรม 86 ราย กู้ยืมจำนวน 1 แห่ง/สถาบันการเงิน จำนวน 13 ราย กู้ยืม 2 แห่ง/สถาบันการเงิน และจำนวน 1 ราย กู้ยืม 3 แห่ง/สถาบันการเงิน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

อันดับหนึ่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธ.ก.ส.) มีสมาชิกกู้จำนวน 68 ราย คิดเป็นร้อยละ 68.1 จำนวนเงินที่กู้เฉลี่ย 205,860.29 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 9.94 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกันส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคล 44 ราย และที่ดิน 24 ราย จำนวนหนี้ค้างชำระเฉลี่ย 346,590.47 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน ถูกฟ้อง 3 ราย เป็นปกติ 65 ราย

อันดับสอง สหกรณ์การเกษตร มีสมาชิกกู้จำนวน 24 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.5 จำนวนเงินที่กู้เฉลี่ย 97,687.50 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 10.8 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ส่วนใหญ่ไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน 11 ราย ใช้บุคคลค้ำประกัน 10 ราย และเป็นที่ดิน 3 ราย จำนวนหนี้ค้างชำระเฉลี่ย 113,125 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน ทั้งหมด 12 รายเป็นปกติ

อันดับสาม กองทุนหมู่บ้าน มีสมาชิกกู้จำนวน 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.3 จำนวนเงินที่กู้เฉลี่ย 21,250 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 3.5 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ทั้งหมดใช้บุคคลค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้างชำระเฉลี่ย 93,091.67 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน ถูกฟ้อง 1 ราย เป็นปกติ 11 ราย

อันดับสี่ ธนาคารพาณิชย์ ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน ได้แก่ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ 1 ราย ธนาคารกรุงไทย 2 ราย ธนาคารไทยพาณิชย์ 1 ราย รวมเป็น 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.4 จำนวนเงินที่กู้เฉลี่ย 747,500 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 11.5 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ทั้งหมดใช้ที่ดินเพื่อค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้างชำระเฉลี่ย 1,500,000 บาทต่อราย รายที่เป็นหนี้สูงสุด 3 ล้านบาท สถานะหนี้สินปัจจุบัน ทั้งหมด 4 รายถูกฟ้อง

อันดับห้า สหกรณ์เครดิตยูเนียน มีสมาชิกกู้จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 2.6 จำนวนเงินที่กู้เฉลี่ย 41,666.67 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 9 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ทั้งหมดใช้บุคคล

เพื่อค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้ำชำระเฉลี่ย 73,333.33 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน ทั้งหมด 3 ราย เป็นปกติ

อันดับหก บริษัทบริหารสินทรัพย์กรุงเทพ มีสมาชิกกู้จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.7 จำนวนเงินกู้เฉลี่ย 2,450,000 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 11.5 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ทั้งหมดใช้ที่ดินเพื่อค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้ำชำระเฉลี่ย 2,502,700 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน ทั้งหมด 2 รายถูกฟ้อง

อันดับเจ็ด นายทุนนอกระบบ มีสมาชิกกู้จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.7 จำนวนเงินกู้เฉลี่ย 45,000 บาทต่อราย จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 4.5 ปีต่อราย ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้ำชำระเฉลี่ย 45,000 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน ทั้งหมด 2 รายเป็นปกติ

อันดับแปด บริษัทไฟแนนซ์(Finance) มีสมาชิกกู้จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.9 จำนวนเงินกู้เฉลี่ย 630,000 บาท จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 7 ปี ประเภทหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ใช้บุคคลค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้ำชำระเฉลี่ย 645,000 บาท สถานะหนี้สินปัจจุบัน เป็นปกติ

อันดับเก้า ร้านค้าปุ๋ยยา มีสมาชิกกู้จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 0.9 จำนวนเงินกู้เฉลี่ย 10,000 บาท จำนวนปีที่กู้เฉลี่ย 1 ปี (เป็นการกู้ปีต่อปี) ไม่ได้ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน จำนวนหนี้ค้ำชำระเฉลี่ย 10,000 บาทต่อราย สถานะหนี้สินปัจจุบัน เป็นปกติ

จากข้อมูลสถานะหนี้สินข้างต้น พบว่า สถาบันการเงินที่เกษตรกรส่วนใหญ่พึ่งพาด้ำนเงินทุนมากที่สุด คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 68.1 จำนวนเงินที่กู้ทั้งหมด 13,998,499 บาท เฉลี่ยประมาณ 205,860.29 บาทต่อราย ซึ่งเป็นการกู้ระยะยาว 10 ปี และมีหนี้สินค้ำชำระรวมกันถึง 40,167,952 บาท เฉลี่ย 401,679.52 บาทต่อราย โดยหนี้เป็นดอกเบี้ยถึง 23,568,152 บาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 58 ของหนี้สินทั้งหมด

สำหรับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ปัจจุบันของธกส. สำหรับลูกค้าเกษตรกรและลูกค้ารายบุคคล อัตราดอกเบี้ยปกติอยู่ที่ร้อยละ 7 หากเกษตรกรมีนัดการชำระจะมีอัตราดอกเบี้ยค่าปรับสูงถึงร้อยละ 17 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาของธนาคาร อย่างไรก็ตามจากข้อมูลผลการประมวลค่าเฉลี่ยดอกเบี้ยที่ทางธกส. เรียกเก็บจากเกษตรกรทั้งหมด 66 ราย (ไม่รวม 2 รายซึ่งเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างหนี้ระยะเวลา 15 ปี)เฉลี่ยร้อยละ 8.59 โดยมีเกษตรกรหนึ่งรายที่เสียดอกเบี้ยค่าปรับให้ธกส.สูงสุดร้อยละ 44.44 ต่อปีต่ำสุดร้อยละ 1.25 ต่อปี สำหรับสถานะการเป็นหนี้ของเกษตรกรกับธกส.พบว่าส่วนใหญ่มีสถานะปกติ

ร้อยละ 91.17 สถานะถูกฟ้องร้อยละ 5.88 ได้รับการปรับโครงสร้างกับธกส. ร้อยละ 1.47 ได้รับสิทธิการชำระหนี้กับกองทุนฟื้นฟูร้อยละ 1.47 สามารถใช้หนี้คืนตามสัญญาหรือมีความสามารถในการผ่อนใช้บางส่วน

ตารางแสดงสัดส่วนอัตราดอกเบี้ยธกส.ของกลุ่มสค.ปท.จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อัตราดอกเบี้ย	จำนวนราย	สัดส่วน(ร้อยละ)
ร้อยละ 1-4.99	13	19.70
ร้อยละ 5-9.99	34	51.52
ร้อยละ 10-14.99	12	18.18
ร้อยละ 15-19.99	5	7.58
ร้อยละ 20 ขึ้นไป	2	3.03
รวม	66	100

นอกจากนี้คือสหกรณ์การเกษตรที่สมาชิกหลายรายกู้ยืมเงินมาลงทุน แต่เป็นเงินกู้ก้อนเล็ก ระดับไม่เกิน 100,000 บาท

พิจารณาโดยภาพรวม พบว่า สถานะหนี้สินของครัวเรือนสมาชิกเกษตรกรสค.ปท. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่ยังปกติ มีสมาชิกบางส่วน 10 ราย หรือร้อยละ 8.5 ที่มีสถานะถูกฟ้อง โดยมีความเสี่ยงที่สถาบันการเงินต่างๆ จะนำหลักทรัพย์ที่ค้ำประกันไว้ จำนวนรวมกันประมาณ 129 ไร่ นำออกขายทอดตลาดและสูญเสียดินไปในที่สุด หากกองทุนฟื้นฟูไม่สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินให้เกษตรกรเหล่านี้ได้ทันสถานการณ์

ซึ่งหากพิจารณาเฉพาะหนี้สินของเกษตรกรที่ทำนา 14 ราย พบว่ามีหนี้สินเฉลี่ย 527,893.77 บาทต่อราย จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำนาจะภาระหนี้สินเฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรที่รับจ้างและประกอบอาชีพอื่นอยู่ถึง 126,214.25 บาท คิดเป็นร้อยละ 23.90 ในขณะที่เกษตรกรที่ทำนาบนที่ดินของตนเองจะมีหนี้สินเฉลี่ย 1,318,750 บาทต่อราย เกษตรกรที่ทำนาเช่า มีหนี้สินเฉลี่ย 250,051.27 บาทต่อราย จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่มีที่ดินของตนเองมีหนี้สินเฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรนาเช่าจำนวนถึง 1,293,748.80 บาท คิดเป็นร้อยละ 98 และที่สำคัญเกษตรกรทำนาซึ่งมีที่ดินเป็นของตนเอง สามารถนำที่ดินเป็นหลักประกันในการค้ำประกันเงินกู้จากสถาบันการเงินในวงเงินที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน รวมถึงมีข้อสังเกตว่าเกษตรกรที่มีที่ดินจำนวนหนึ่งรายที่มีหนี้สินจำนวนมากจากการลงทุนซื้อที่ดินเป็นของตนเอง

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. สถานะครัวเรือนชาวนาและเกษตรกรอยุธยาและภาคกลาง มีภาวะวิกฤติที่สั่งมายาวนานในอดีต จากการขุดรื้อผลิตส่วนเกินและมีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่เป็นชาวนาไร้ที่ดิน ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการถือครองโดยระบบเจ้า มาสู่ระบบนายทุน ต้องเช่าที่นามาตั้งแต่วินิจฉัย และจากประวัติศาสตร์โครงสร้างการถือครองที่ดิน ซึ่งมีความกระจุกตัว ชาวนาผู้ทำการเกษตร ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง ต้องแบกรับค่าเช่านาที่สูง เนื่องจากไม่มีมาตรการและกลไก การดูแลและควบคุมค่าเช่านาให้เกิดความเป็นธรรมในระดับพื้นที่ ปล່อยให้เป็นไปตามกลไก ตลาด ทำให้ผู้เช่านามีอำนาจต่อรองน้อย ดังนั้นหากปล່อยกลไกตลาดทำงานอย่างเดียวโดยขาด การดูแลปัญหาโครงสร้างการถือครองที่ดินและกลไกค่าเช่านาให้เกิดความเป็นธรรม จึงมี ความเป็นไปได้น้อยมากที่ชาวนาเหล่านี้จะหลุดจากวิกฤตปัญหาหนี้สินหรือมีเงินเหลือเก็บสะสม เพื่อซื้อที่นาเป็นของตนเอง
2. ชาวนาอิสระส่วนน้อยที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ก็กำลังเผชิญหน้ากับภาวะสูญเสียที่ดิน ระลอกใหม่จากการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมมา เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและการเกษตรโดยบริษัทขนาดใหญ่ ทั้งจากการแรงจูงใจด้านราคา ประกอบกับแรงหนุนของนโยบายและโครงการต่างๆของรัฐ ได้แก่ โครงการก่อสร้างระบบ คมนาคมและขนส่งมวลชน ซึ่งจะตัดผ่านจังหวัดหลายเส้นทาง โครงการขยายพื้นที่อุตสาหกรรม ขนาดใหญ่เพิ่มเติม เป็นต้น โดยปัญหาสำคัญคือผังเมืองและทิศทางการวางแผนการใช้ ประโยชน์ที่ดินระดับภาพรวมของจังหวัดยังเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย ขาดความชัดเจนและมีความขัดแย้งกันเองระหว่างทิศทางการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร “อยู่ข้าวอยู่น้ำ” กับการใช้ที่ดินเพื่อ การอุตสาหกรรม
3. ในขณะที่ต้นทุนการผลิตก็ถูกกดทับด้วยต้นทุนหลักที่เป็นค่าเช่าที่นา ระบบการเช่าที่นาผ่าน กลไก “กรรมการผู้เช่านา” ในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกที่เหมาะสมกับสภาพแต่ละพื้นที่ถูก ยกเลิกไปไม่นาน ด้วยแรงกดดันของกลไกตลาด ผู้เช่ามีอำนาจต่อรองน้อยกว่าผู้ให้เช่า และ นโยบายประกันและจำนำของรัฐ แนวทางปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้งกับผู้เช่านาและ ผู้ให้เช่าควรมีการพัฒนาและฟื้นฟูกลไกควบคุมการเช่านาในรูปคณะกรรมการระดับพื้นที่ ไม่ ควรปล່อยให้เป็นไปตามกลไกตลาดอย่างเดียว
4. ชาวนาส่วนใหญ่มีสัดส่วนหนี้สินเพิ่มสูงขึ้น รายได้จากการทำนาไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต และภาวะความมั่นคงทางอาหาร หากไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานเหล่านี้อย่างเร่งด่วน ชาวนาภาคกลางจะเปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างสิ้นเชิง อาชีพชาวนารายย่อยที่มีอยู่ทั้งหมดซึ่งเป็น

ชานาสูงอายุจะสูญหายไป และจะไม่มีลูกหลานสืบทอด ครอบครัวชานาจะเปลี่ยนอาชีพไปทำงานนอกภาคเกษตร หรือกลายเป็นชานาไร้ที่ดิน ที่ต้องเช่าที่ดินคนอื่นทำนา และเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร

5. แม้ว่าวิธีการทำนาภาคกลางส่วนใหญ่ จะผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ไม่ได้ปลูกข้าวไว้บริโภคเองแล้ว ประกอบกับภาวะที่แหล่งอาหารเหลือน้อยลงอันเนื่องมาจากการปรับปรุงพื้นที่นาขนาดใหญ่ในเขตชลประทาน อย่างไรก็ตามกลับพบว่า ชานาจำนวนมากยังคงมีวิถีชีวิตที่ยังพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ยังนำพืชผักในนามาเป็นแหล่งอาหาร และที่สำคัญอาชีพทำนายังเป็นแหล่งสร้างรายได้และสวัสดิการสังคมที่ดีให้แก่ประชากรที่สูงอายุ คนยากจน ผู้ไม่มีงานทำ หรือแรงงานที่ออกจากโรงงาน
6. เกษตรกรที่มีปัญหาหนี้สิน และเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรเกษตรกรในการผลักดันการแก้ไขปัญหาเพื่อให้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นกลไกและเครื่องมือที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาและบรรเทาปัญหาของครัวเรือนเกษตรกรที่มีปัญหาหนี้สินชั้นวิกฤติเร่งด่วน รวมถึงป้องกันและหยุดยั้งไม่ให้เกษตรกรสูญเสียที่ดินในระดับหนึ่ง แต่สามารถแก้ไขปัญหาได้ส่วนน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีปัญหาหนี้สินยังไม่สามารถเข้าถึงกลไกความช่วยเหลือเหล่านี้ได้
7. จะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรกับกลไกการแก้ไขปัญหาของรัฐ เช่น กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ประสบผลสำเร็จ คือการมีองค์กรเกษตรกรที่เข้มแข็ง มีการลงทุนลงแรงและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนและติดตามการแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองอย่างใกล้ชิด
8. กลไกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสามารถช่วยเหลือสมาชิกเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูฯ ที่มีปัญหาเร่งด่วนในชั้นวิกฤติเท่านั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีปัญหาวิกฤติน้อยกว่า แต่ก็อยู่ในชั้นหนัก และมีแนวโน้มหรือความเสี่ยงในการสูญเสียที่ดินเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งในที่สุดเกษตรกรเหล่านี้จะสู้อยู่ไม่ไหวและตัดสินใจนำที่ดินออกขายเพื่อปลดหนี้สินและเปลี่ยนอาชีพ
9. ขั้นตอนกระบวนการที่องค์กรเกษตรกร และกองทุนฯ เข้าไปตกลงเจรจาเพื่อให้สถาบันการเงินต่างๆยินยอมขยายโอนหนี้ให้เกษตรกร หรือบางครั้งกฎเกณฑ์และเงื่อนไขเชิงนโยบายขาดความชัดเจน ไม่สามารถตกลงกันได้ การทำงานเป็นไปด้วยความล่าช้า และบางครั้งเกษตรกรมีภาระจำยอมต้องหมั่นเวียนหนี้ จึงตัดสินใจไม่เข้าร่วมกระบวนการซื้อโอนหนี้ของกองทุนฟื้นฟูฯ
10. เกษตรกรจำนวนมากไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาหนี้สิน และการถือครองที่ดิน ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐาน จึงทำให้เกษตรกรจำนวนมากยังไม่มีความพร้อม หรือความสามารถในการฟื้นฟูอาชีพสร้างรายได้ที่นำมาซึ่งความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเสริมความสามารถในการปลดปล่อยหนี้สิน หรือหลุดจากวงจรหนี้สินเหล่านี้ได้

ส่วนที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การเป็นประเทศสังคมเกษตรกรรมของไทยทำให้ประเด็นความมั่นคงทางอาหารได้รับผลกระทบเพิ่มมากขึ้น ไม่นับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ควบคุมได้ยาก และเปลี่ยนแปลงเพื่อลดผลกระทบได้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง บนเส้นทางการพัฒนาประเทศสังคมไทยเผชิญกับสภาวะถดถอยและเปราะบางของระบบเกษตรกรรมมากขึ้น ในประเด็นนี้แตกต่างจากปัจจัยทางธรรมชาติข้างต้น กล่าวคือ นโยบายสามารถจัดการและเปลี่ยนแปลงเพื่อลดผลกระทบได้ จะเห็นได้ว่า ทั้งจากความท้าทายกับปัญหาเชิงนโยบายภาครัฐ ที่รุกรการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและ เบียดบังการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยว ประกอบกับนโยบายการค้าเสรีทำให้ไทยสูญเสียอำนาจอธิปไตยในการปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารจากการ เข้ามาลงทุนของบรรษัทข้ามชาติ

การเปลี่ยนแปลงภาคการเกษตร สาเหตุหนึ่ง

กับผลกระทบต่อระบบเกษตรกรรมและคุณภาพชีวิตเกษตรกร

ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเป็นปัญหาที่แยกกันไม่ออก เหมือนคำพูดที่มักได้ยินสะท้อนจากวิถีชีวิตและภาวะหนี้สินของชาวนาอยู่ทุกสมัยว่า “ทำนาปีเหลือแต่หนี้กับช้าง ทำนาปรับเหลือแต่ช้างกับหนี้” หลักฐานเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์คำกล่าวนี้มีทั้งในเชิงประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรที่ทำการผลิตและเป็นหนี้สินตลอดจนงานวิชาการ งานวิจัยต่างๆ ก็บ่งบอรรอยของความสัมพันธ์ของการผลิตกับภาวะหนี้สินของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญกัน ไม่นับรวมนโยบายการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตเกษตรกร ก็ยังมีเรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้สินบรรจุอยู่ในวาระการหาเสียงมาโดยตลอด งานวิจัยได้สรุปภาพรวม “แบบแผนความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงภาคการเกษตร สาเหตุหนึ่งกับผลกระทบต่อระบบเกษตรกรรมและคุณภาพชีวิตเกษตรกร” อันเป็นข้อค้นพบจากงานวิจัย มีรายละเอียดของสาเหตุหนี้สิน ดังนี้¹

¹ ดูแผนภาพประกอบคำอธิบาย

แบบแผนความสัมพันธ์ของสาเหตุหนี้สิน

กับผลกระทบต่อระบบเกษตรกรรมและคุณภาพชีวิตเกษตรกร:

ข้อค้นพบจากงานวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคล

- โครงสร้างอายุเกษตรกรสูง
- พื้นฐานการศึกษา ทักษะและความรู้ในการพัฒนาอาชีพ
- จำนวนแรงงาน/สมาชิกในครัวเรือน ขาดการสืบทอดอาชีพ
- ปัจจัยเชิงพฤติกรรม การใช้จ่าย บริโภคนิยม ภาษีสังคม

ปัจจัยด้านสังคม

- นโยบายการส่งเสริมการเกษตร (ชนิดพืช ปุ๋ย เครื่องจักร)
- ความไม่เท่าเทียมของโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก (ความไม่เท่าเทียมกันของเมืองกับชนบท)
- การเปิดการค้าเสรี

ปัจจัยทรัพยากร สิ่งแวดล้อม

- ความจำกัดของที่ดิน (ไม่มีที่ดิน มีไม่พอ ดินไม่เหมาะสม)
- แหล่งน้ำ ภัยธรรมชาติ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- ตลาดรับซื้อผลผลิต ราคาที่เป็นธรรม

แรงกดดันต่อเกษตรกรในการถือครองที่ดิน

- การเช่านาสูง ค่าเช่านาเพิ่ม
- การเพิ่มขึ้นของทุนธุรกิจการเกษตร
- การปิดล้อมที่ดิน

โครงการของรัฐกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจ (ทวีความรุนแรง)

- พักชำระหนี้และลดหนี้เกษตรกร
- กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
- ธนาคารประชาชน
- โครงการเอื้ออาทร
- ประกันราคา จำนำข้าว

เอื้ออำนวยให้เกษตรกรกู้เงินได้สะดวก
ขาดการประเมินขีดความสามารถในการชำระคืน

สถาบันการเงิน นโยบายในการแก้ปัญหา

- นโยบาย ขาดความต่อเนื่อง ชัดเจน เน้นแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องมากกว่าแก้ระยะยาวอย่างเป็นระบบ
- สถาบันการเงิน เร่งรัดหนี้ ที่ดินถูกขายทอดตลาด ดอกเบี้ยผิดนัดชำระหนี้สูง

ระบบเกษตรกรรมและทิศทาง ความมั่นคงทางอาหาร

- (เชิงกายภาพ) พื้นที่ภาคเกษตรกรรมลดลง พื้นที่ผลิตพืชอาหารถูกคุกคาม พืชเชิงพาณิชย์ขยายพื้นที่ สูญเสียสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด
- การสูญเสียความหลากหลายของเมล็ดพันธุ์ คือ การกำหนดคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม
- (คน) “ความไม่มั่นคง” ในการประกอบอาชีพ
- (ความรู้) การผลิตที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนถูกควบคุมโดยกลไกราคา การบริโภคถูกกำกับด้วยค่านิยมความทันสมัย
- (คุณค่า) ศักดิ์ศรีของเกษตรกร ผู้สร้างพื้นฐานการมีชีวิตไม่เกิดความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดิน

คุณภาพชีวิตเกษตรกร

- ไม่สามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตได้ ขาดแรงจูงใจการประกอบอาชีพ (เผชิญความถดถอย)
- มีรายจ่ายทุกขั้นตอนการผลิต ไม่ต้องทำนาเอง ทำนาผ่านเทคโนโลยี
- ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตามกระแส นโยบาย กลไกตลาด (เผชิญความเสี่ยง)
- สังกัดเจ้าหน้าที่ได้หลายราย หนี้ท่วมทับ (เผชิญความสูญเสีย)

1. **ปัจจัยส่วนบุคคล** (ได้แก่ - โครงสร้างอายุเกษตรกรสูง - พื้นฐานการศึกษา ทักษะและความรู้ในการ พัฒนาอาชีพ - จำนวนแรงงาน/สมาชิกในครัวเรือน ขาดการสืบทอดอาชีพ - ปัจจัยเชิงพฤติกรรม การใช้จ่าย บริโภคนิยม ภาษีสังคม)

รายงานของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อปี 2550 ประเทศไทย มีครัวเรือนเกษตรทั้งสิ้น 5.79 ล้านครัวเรือน แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกเฉลี่ย 4.05 คน/ครัวเรือน งานศึกษา ของมูลนิธิชีววิถี สรุปผ่านเอกสาร คู่มือประชาชน เรื่อง ความ(ไม่)มั่นคงทางอาหารกับทางออกของประเทศ "ไทย" ประเมินว่า จำนวนเกษตรกรลดลงอย่างรวดเร็ว จากร้อยละ 67 เมื่อปี 2532 ลดเหลือน้อยกว่าร้อยละ 40 ในปี 2552

ข้อมูลสถานะโครงสร้างประชากรภาคการเกษตรและสถานะเกษตรกรที่พบจากงานวิจัย พบว่า ชาวนาปัจจุบันอยู่ในวัยสูงอายุ และมีแนวโน้มไม่มีลูกหลานสืบทอดอาชีพเกษตรกรต่อ อีกทั้งพบว่า อายุ เฉลี่ยชาวนายุทธยา 62 ปี ชาวนาเพชรบุรีมีอายุเฉลี่ย 60 ปี ในที่นี้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในจังหวัด ยุทธยา เล็กทำนา ร้อยละ ส่วนเกษตรกรจังหวัดเพชรบุรีเล็กทำนา ร้อยละ 32 โดยส่วนใหญ่จะปรับเปลี่ยน จากภาค เกษตรสู่ภาคแรงงาน ปัจจุบันเหลือเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาเป็นหลักเพียงร้อยละ 14 และทำเกษตร อย่าง อื่นร้อยละ 6 และมีกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำอาชีพเสริมอย่างอื่นนอกเหนือจากการเกษตรถึงร้อยละ 34

ในส่วนของจำนวนคนทำงานที่หารายได้ให้กับครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นคนที่หารายได้มาจาก อาชีพนอกภาคเกษตรถึงร้อยละ 73 และอาชีพในภาคเกษตรเหลือเพียงร้อยละ 27 สำหรับสาเหตุหลักที่ ทำให้เกษตรกรดังกล่าวทำการปรับเปลี่ยนอาชีพ เพราะรายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอ ผลผลิตตกต่ำ และ ภาระหนี้สิน

จากผลสำรวจข้อมูลรายได้กลุ่มตัวอย่าง จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่ามีรายได้เฉลี่ยเพียง 106,432 บาท ต่อปี ซึ่งอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ หากเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของรายได้ต่อหัวต่อปีของประชากรในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ปี 2553 อยู่ที่จำนวน 620,773 บาท สำหรับสัดส่วนและแหล่งที่มาของรายได้ของกลุ่ม ตัวอย่าง ส่วนใหญ่มาจากเงินสงเคราะห์จากรัฐ (เนื่องจากเป็นเกษตรกรสูงอายุ ไม่ได้ประกอบอาชีพ และไม่มีที่ดินทำกิน) รวมถึงรายได้จากการรับจ้าง มีข้อสังเกตว่ารายได้จากการรับจ้างมีค่าเฉลี่ยสูงกว่า รายได้จากการเกษตร นอกจากนี้ ในส่วนของภาพรวมรายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีรายจ่ายเฉลี่ย ประมาณ 30,000 บาทต่อเดือน หรือประมาณ 360,000 บาทต่อปี

2. ปัจจัยด้านสังคม (ได้แก่ - นโยบายการส่งเสริมการเกษตร (ชนิดพืช ปุ๋ย เครื่องจักร) - ความไม่เท่าเทียมของโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก (ความไม่เท่าเทียมกันของเมืองกับชนบท) - การเปิดการค้าเสรี)

งานศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้อธิบายสาเหตุปัญหาหนี้สินที่เป็นผลจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐ ตามการวิเคราะห์ของ จอห์นสตัน (Johnston) ผู้ศึกษาค้นคว้าภาวะเศรษฐกิจถดถอยของไทยในช่วงเวลาพ.ศ. 2453 - 2474 พบว่า ภาวะหนี้สินของชาวนาไทยในช่วงการเพิ่มค่าเงินบาทของรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐบาล การเพิ่มค่าเงินบาททำให้การส่งออกของไทยลดลง ขณะเดียวกันที่มีการเก็บภาษีที่ดิน ค่าขึ้นทะเบียนสัตว์ อุปกรณ์การประมงต่างๆ เพื่อชดเชยกับภาษีการพนันการภาษีฝิ่นที่ค่อยๆ ถูกยกเลิกไป ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวสูงขึ้น ยิ่งความเดือดร้อนให้แก่ชาวนา โดยเฉพาะเจ้าของที่ดินและชาวนารายย่อย เพราะรายได้ต่ำ ขาดแคลนทั้งข้าวบริโภคและเมล็ดพันธุ์

ในช่วงเวลาคับขันดังกล่าวชาวนาที่เป็นผู้เช่านายิ่งเดือดร้อนมากขึ้น เพราะไม่มีเงินเสียค่าเช่านา บางครั้งเจ้าของที่ดินก็เข้ายึดทรัพย์สินของผู้เช่านา จนทำให้หนี้สินของผู้เช่านายิ่งเพิ่มมากขึ้น หรือต่อมาในยุคเศรษฐกิจที่ตกต่ำในช่วงปีพ.ศ. 2475 - 2483 ส่งผลกระทบโดยตรงต่อฐานะความเป็นอยู่ของชาวนา เพราะราคาข้าวที่ลดต่ำลงมีผลให้ระดับรายได้ของชาวนาในเวลาดังกล่าวลดลงด้วย ภาวะราคาข้าวตกต่ำ ประกอบกับสภาพความตกต่ำของเศรษฐกิจโลกทำให้ชาวนาต้องประสบปัญหาหนี้สิน แม้ว่าสถานการณ์ผลิตข้าวของไทยจะไม่ได้ตกต่ำมากนักในช่วงพ.ศ. 2475 - 2483 เพราะมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตข้าวของไทยตกต่ำลงเพราะโครงสร้างพื้นฐานการผลิต ที่ใช้พื้นที่ดินและแรงงานมากกว่าประเทศอื่นๆ มีผลให้ต้นทุนการผลิตสูง

ที่เห็นได้ชัด คือ นโยบายการจัดการพืชผลทางการเกษตร ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของเกษตรกร การยกระดับและประสิทธิภาพของตลาด การกระจายอาหารอย่างทั่วถึงและพอเพียง รวมทั้งการสนับสนุนเกษตรกรเมื่อพืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ และการสนับสนุนงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ แต่ในความเป็นจริงนโยบายกลับละเลยประเด็นนี้ไป ทำให้เห็นถึงความไม่สมดุลของนโยบาย ซึ่งในระยะยาวจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร (สมพร อิศวิลานนท์, สถาบันคลังสมองของชาติ)

3. ปัจจัยทรัพยากร สิ่งแวดล้อม (ได้แก่ - ความจำกัดของที่ดิน (ไม่มีที่ดิน มีไม่พอ ดินไม่เหมาะสม) - แหล่งน้ำ ภัยธรรมชาติ)

ประเทศไทยถือเป็นประเทศหนึ่งที่มีภาคเกษตรกรรมเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญมากภาคหนึ่งของประเทศ ในทางการเกษตรที่ดินถือเป็นปัจจัยการผลิตพื้นฐานที่สำคัญ ที่ดินเป็นทรัพยากรที่มีปริมาณจำกัด โดยที่ดินแต่ละแห่งมีคุณสมบัติหรือคุณภาพแตกต่างกัน ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในการผลิตมากกว่าดินที่มีคุณภาพด้อยกว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการทำนามากที่สุด รองลงไปคือการปลูกพืชไร่ ไม้ผลและไม้ยืนต้น ในด้านการถือครองที่ดินทางการเกษตรของประเทศ ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานว่า ขณะนี้เกษตรกรไทยมากกว่า 60% มีการเช่าที่ดินทำการเกษตร ส่วนเครือข่ายหนี้สินแห่งประเทศไทยก็มีรายงานว่าการเกษตรกว่า 3 แสนรายที่เป็นหนี้ อยู่ กำลังอยู่ระหว่างการถูกฟ้องยึดที่ดิน และอีก 8 ล้านไร่ กำลังเป็นพื้นที่ติดจำนองกับสถาบันการเงิน และพร้อมจะหลุดจำนองด้วย

ข้อมูลการถือครองที่ดิน จากพื้นที่กรณีศึกษา พบว่า จังหวัดอยุธยา เกษตรกรร้อยละ 27 ที่มีที่ดินน้อยกว่า 1 ไร่ โดยรวมเกษตรกรร้อยละ 87 ที่มีที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่ ส่วนกรณีกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรจังหวัดเพชรบุรี เกษตรกรร้อยละ 4 ที่มีที่ดินน้อยกว่า 1 ไร่ และโดยรวมเกษตรกรร้อยละ 60 ที่มีที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่ ในขณะที่ข้อมูลภาพรวมระดับประเทศ พบว่า เนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่เป็นเนื้อที่ของตนเองประมาณร้อยละ 71.90 ของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด และเป็นเนื้อที่ของคนอื่นประมาณร้อยละ 28.10 ของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด

ยังไม่นับปัจจัยภัยธรรมชาติที่หลายครั้งเรือนแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สะสมมาจากความล้มเหลวของผลผลิตในปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น วิกฤติการณ์ภัยธรรมชาติในการผลิตข้าว ในปีพ.ศ. 2462 เกิดภาวะฝนแล้ง ทำให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อการผลิตข้าว วิกฤติการณ์ครั้งนั้นทำให้ชาวนาได้รับความเดือดร้อนมากในเรื่องเมล็ดข้าวทำพันธุ์และข้าวสำหรับบริโภค บางแห่งเกิดการแย่งชิงข้าว ยิ่งภายหลังสงครามค่าครองชีพสูงขึ้น ชาวนาที่มีรายได้น้อยได้ตกต่ำอยู่แล้วต้องจ่ายเงินซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในราคาแพง ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน การใช้ที่ดินจำนองหรือประกันเงินกู้จึงเกิดขึ้นเป็นเหตุให้ชาวนาสูญเสียที่ดิน

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (ได้แก่ ตลาดรับซื้อผลผลิต ราคาที่เป็นธรรม)

ปัญหาภาวะหนี้สินเกษตรกรไม่ได้เพิ่งเริ่มปรากฏในยุควิกฤตเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นมาแต่ประวัติศาสตร์และยังคงพบรูปแบบปัจจัยหนี้สินที่เกิดขึ้นแล้วและยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน ศาสตราจารย์ คาร์ ซี ชิมเมอร์แมน นักเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา ผู้ได้รับการเชื้อเชิญจากรัฐบาลสยาม ได้ออกสำรวจภาวะเศรษฐกิจในชนบทของภาคต่างๆ ในประเทศไทยระหว่างพ.ศ. 2473 – 2474 พบว่า "พ่อค้าคนกลางคิดกำไรจากการกักขังยืมสินชาวชนบทหลายทาง กระทำให้วิธีการซื้อสินค้าและวิธีขายสินค้าผิดหลักทางเศรษฐกิจ เนื่องด้วยพ่อค้าคนกลางมีอำนาจทางเศรษฐกิจ เหนือกลไกรผู้รับซื้อข้าวเป็นผู้แบ่งข้าวเปลือกในท้องที่ออกเป็นชั้นต่างๆ และตั้งราคาตามชอบใจ ขอบกพร่องต่างๆ เหล่านี้ กระทำให้กิจกรรมก้าวหน้าได้อย่างแสนเชื่อง"

ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และปัจจัยทางเศรษฐกิจ ที่กล่าวมาข้างต้น ถือเป็นสาเหตุปัญหาหนี้สินที่มีการอธิบายอย่างแพร่หลายต่อปัญหาหนี้สินของเกษตรกร ทั้งนี้ ในส่วนของปัจจัยแรงกดดันต่อเกษตรกรในการถือครองที่ดิน ปัจจัยโครงการของรัฐกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจ และปัจจัยจากสถาบันการเงิน นโยบายในการแก้ปัญหา เป็นปัจจัยหลักสำคัญที่ค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากได้ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีการดำเนินการแก้ปัญหาหนี้สินของตนเองผ่านการสนับสนุนจากองค์กรภาคประชาชน คือ สมาธิเครือข่ายเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) จึงทำให้พบประเด็นที่เป็นสาเหตุหนี้สินเพิ่มเติม หรือเรียกได้ว่าเป็น "สาเหตุหนี้ร่วมสมัย" (ได้แก่ แรงกดดันต่อที่ดิน โครงการแก้ปัญหาของรัฐ สถาบันการเงิน) กล่าวคือ เป็นแรงกระตุ้นให้ภาวะหนี้สินทวีความรุนแรงและมีแรงกดดันต่อเกษตรกรค่อนข้างมากในปัจจุบัน ดังนี้

5. ปัจจัยแรงกดดันต่อเกษตรกรในการถือครองที่ดิน (ได้แก่ - การเช่านาสูง ค่าเช่านาเพิ่ม

- การเพิ่มขึ้นของทุนธุรกิจการเกษตร - การปิดล้อมที่ดิน)

ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาไทยสะท้อนการแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ข้อมูลเชิงพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดอยุธยาพบต้นทุนการผลิตอยู่ที่ 6,007 ต่อไร่ จังหวัดเพชรบุรี มีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 6,950 บาทต่อไร่ ซึ่งเป็นต้นทุนเฉลี่ยในเชิงเปรียบเทียบสูงกว่าค่าเฉลี่ยต้นทุนการทำนาปรัง ปี 2555 ซึ่งมีต้นทุนอยู่ที่ 5,539 บาทต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร , 2555) โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าสัดส่วน

ต้นทุนปัจจัยการผลิตในสองอันดับแรก “ค่าเช่าที่ดิน” มีสัดส่วนสูงเป็นอันดับที่สองในจังหวัดอุษายา (ร้อยละ 17.52) และอันดับ ในกรณีจังหวัดเพชรบุรี (ร้อยละ)

กรณีศึกษาจังหวัดอุษายาเป็นที่น่าสนใจในแง่ยุทธศาสตร์การเป็นแหล่งผลิตข้าวของประเทศ ด้วยลักษณะเด่นทางภูมิประเทศที่เป็นแหล่งปลูกข้าวชั้นดีจนได้รับการยอมรับว่าเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” ซึ่งสวนทางกันกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า ปี 2546 เมื่อมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมและโรงงาน รวมถึงการกว้านซื้อที่นาแปลงใหญ่โดยบริษัทเพื่อลงทุนด้านการเกษตร จนผลลัพธ์การเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดอุษายาในปัจจุบัน พบว่า สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) จากภาคอุตสาหกรรมและนอกภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่ร้อยละ 98.27 ในขณะที่ภาคเกษตรมีเพียงร้อยละ 1.73

สำหรับแนวโน้มสถานการณ์การซื้อขายเปลี่ยนมือที่ดินปัจจุบัน ปี 2555 เป็นต้นมา จังหวัดอุษายามีโครงการเมกะโปรเจกต์หรือโครงการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐบาลมาลงทุน คือ โครงการมอเตอร์เวย์สายบางปะอิน-นครราชสีมา ในเงินกู้ 2 ล้านล้านบาท รวมทั้งแผนบริหารจัดการน้ำ 3.5 แสนล้านบาท เป็นต้น ผลทำให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินมากขึ้น โดยเฉพาะตามเส้นทางรถไฟเดิม ทางด่วนเชียงรากน้อย อ.บางปะอิน อําเภอบางปะหัน อําเภอมหาราช อําเภออุทัย พบว่าในรอบปีที่ผ่านมา ราคาประเมินที่ดินทั้งจังหวัดเพิ่มสูงขึ้น 10% โดยที่ดินบริเวณรอบนอกมีราคาเฉลี่ยอยู่ที่ไร่ละ 50,000- 500,00 บาท ขณะที่ดินในเมืองราคาเฉลี่ยไร่ละ 1-5 ล้านบาท เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกรณีที่นาอันอุดมสมบูรณ์ในที่ราบลุ่มภาคกลางของจังหวัดอุษายา เจ้าของที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเจ้าที่ดิน(เจ้านายและขุนนางสมัยก่อน และตกทอดถึงลูกหลานในปัจจุบัน) และนายทุนเงินกู้ ทุนการค้า(คนไทยเชื้อสายจีน) ในขณะที่ชาวนาผู้ทำการผลิตส่วนใหญ่เป็นชาวนาเช่า หรือไม่มีที่นาเป็นของตนเองเลย เมื่อเป็นดังนี้ก็จะเป็นการง่ายต่อการที่ต่างชาติหรือคนภายนอกจะเข้ามากว้านซื้อและครอบครองที่ดิน นอกจากนี้ ในกระบวนการซื้อที่ดินยังพบการกีดกันการขายที่ดินจากนายหน้า เช่น การปิดล้อมเพื่อกดดันราคาและกดดันให้ขายที่ดินในลักษณะการทำให้เป็น “ที่ดินตาดอด” คือ เป็นการปิดล้อมขวางทางเข้าออก

ในขณะที่สถานการณ์ที่ดินในจังหวัดเพชรบุรี ยุคของการกว้านซื้อที่ดินเริ่มขึ้นเมื่อ 30 ปีที่แล้ว สมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี มีแผนการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกเชื่อมต่อกับภาคตะวันตก ในพื้นที่บ้านโตนดน้อย อ.ชะอำ แต่โครงการดังกล่าวก็ล้มเลิกไป ทำให้มีที่ดินที่ใช้สำหรับโครงการก่อสร้าง บ้านจัดสรร และที่ดินซึ่งนายทุนกว้านซื้อเอาไว้แก๊งค์กำไร ปรากฏร่องรอยก่อสร้างไม่เสร็จ และเป็นอาคารร้าง อยู่จำนวนมาก ยุคต่อมาเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา มีนายหน้าซึ่งเป็นนักการเมืองใน จังหวัด

ขายที่นาให้กับนายทุนโครงการบ้านจัดสรร แถบต.หนองหลวง อ.เมือง ถัดมาคือยุคข้าวแพง และยุค ภัยพิบัติ เริ่มตั้งแต่ปี 2551-2552 มีการกว้านซื้อที่ดินเพราะนายทุน เจ้าของ บริษัทขนาดใหญ่หันมาทำการเกษตร เห็นได้จากปรากฏการณ์เรียกที่นาคืนจากผู้เช่าในหลายจังหวัด และราคาที่ดินขยับจากราคา 50,000 บาทต่อไร่ เป็น 100,000 บาทต่อไร่

ทั้งนี้ ตั้งแต่ต้นปี 2556 พบว่า สถิติการโอนที่ดินใน อำเภอชะอำพุ่งสูงมากกว่าปกติถึง 40% และยังพบว่าขณะนี้ราคาซื้อขายที่ดินมีการปรับตัวขึ้นสูงมาก เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีเป็นพื้นที่ที่มีอนาคต เนื่องจากเป็นยุทธศาสตร์ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่างในการเป็นประตูสู่ภาคใต้²

6. ปัจจัยโครงการของรัฐกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจ (ได้แก่ - พักชำระหนี้และลดหนี้เกษตรกร - กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง - ธนาคารประชาชน - โครงการเอื้ออาทร - ประกันราคาจำนำข้าว)

โครงการกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจของรัฐเป็นปัจจัยที่ทวีความรุนแรงของปัญหาหนี้สิน เนื่องจากเอื้ออำนวยให้เกษตรกรกู้เงินได้สะดวก ขาดการประเมินขีดความสามารถในการชำระคืน เป็นที่ทราบกันดีเกี่ยวกับแนวโน้มของนโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยที่เน้น “การสร้างความนิยมต่อพรรค การเมือง” (หรือที่เรียกว่า “นโยบายประชานิยม”) มากกว่านโยบายที่เน้นการแก้ไขปัญหารากฐานและการ แก้ปัญหาอย่างยั่งยืนสำหรับภาคเกษตรกรรมไทย

กิจกรรมทางนโยบายที่รัฐอ้างว่าเป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินและปัญหาความเดือดร้อนของพี่น้องเกษตรกร เช่น การเพิ่มการเข้าถึงแหล่งเงินทุนแก่เกษตรกรในขณะที่เกษตรกรยังไม่มีความพร้อมและที่สำคัญ คือ การขาดความรู้ความเข้าใจต่อเงื่อนไขทางการเงินและกติกากหากมีการผิดนัดชำระเนื่องจากเป็นความรู้ เฉพาะทางเทคนิคและเป็นข้อกฎหมายที่ทำความเข้าใจได้ยาก การส่งเสริมการกู้เงินเพื่อลงทุนในปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ธนาคารประชาชน โครงการเอื้ออาทรต่างๆ เช่น บัญ เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ

ในส่วนของนโยบายพักชำระหนี้และลดหนี้เกษตรกร ผลการศึกษา “นโยบายรัฐกับการเป็นหนี้สินของเกษตรกร : ความล้มเหลวของโครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อย” โดย อ.พฤษดิ์ เกาภูวิล จากมหา

² http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1368326099. นายหน้าแสบนุข่าวกว้านซื้อที่ดินหัวหิน-ชะอำ ปล่อยชาวเวนคืน-รุกป่า บีบขายราคาถูก. updated: 12 พ.ค. 2556 เวลา 09:45:22 น. ประชาชาติธุรกิจออนไลน์.

วิทยาลัยอุบลราชธานี และหนังสือเรื่อง “เสียงเกษตรกร ปลดพันธนาการเกษตรกรรายย่อย” ของ “สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ” ระบุตรงกันว่าโครงการ พักหนี้เกษตรกรนั้นล้มเหลว เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการ แม้ได้พักชำระหนี้เป็นเวลา 3 ปี แต่ในระยะเวลาดังกล่าวเกษตรกรไม่สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ไม่มีเงินไปชำระหนี้ สุดท้ายเกษตรกรก็ต้องพึ่งเงินกู้นอกระบบ เพื่อนำไปชำระหนี้สถาบันการเงินของรัฐ

ทั้งนี้ยังพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่มีหนี้สินถึงความเข้าใจต่อการชำระหนี้เกี่ยวกับการช่วยเหลือปัญหาหนี้สินของรัฐ เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนเข้าใจว่าการช่วยเหลือในหลายๆ รูปแบบเป็นเงินของรัฐ จึงไม่ต้องส่งคืน การดำเนินนโยบายกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจและการหวังผลคะแนนนิยมทางการเมืองของพรรครัฐบาลจึงเป็นอีกเหตุผลสำคัญของการไม่ชำระหนี้สินของเกษตรกรในปัจจุบันด้วย

7. ปัจจัยสถาบันการเงิน นโยบายในการแก้ปัญหา (ได้แก่ - นโยบาย ขาดความต่อเนื่อง ชัดเจน เน้นแก้ปัญหา เฉพาะเรื่องมากกว่าแก้ระยะยาวอย่างเป็นระบบ - สถาบันการเงิน เร่งรัดหนี้ที่ดินถูกขายทอดตลาด ดอกเบี้ยผิดนัดชำระหนี้สูง)

นโยบายแหล่งเงินกู้ หรือการจัดการแหล่งสินเชื่อให้เกษตรกรนับเป็นกลไกการแก้ปัญหาหนี้สินของรัฐบาล ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. ถือเป็นสถาบันการเงินที่สนับสนุนเงินลงทุนแก่เกษตรกรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ทั้งนี้เพราะการกู้จากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร หรือสถาบันการเงินอื่นๆ ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะสถาบันการเงินเหล่านี้จะมีกฎระเบียบขั้นตอนซึ่งจะต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เช่น โฉนดที่ดิน ประกอบด้วยเกษตรกรไม่รู้กฎหมาย ตลอดจนวิธีการต่างๆทางการเงินจึงทำให้ขาดศักยภาพและอำนาจต่อรอง

ผลการศึกษาจากงานวิจัยกรณีจังหวัดอุทัย พบว่า สถาบันการเงินที่เกษตรกรส่วนใหญ่พึ่งพาด้วเงินลงทุนมากที่สุด คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 68.1 จำนวนเงินที่กู้ทั้งหมด 13,998,499 บาท เฉลี่ยประมาณ 205,860.29 บาทต่อราย ซึ่งเป็นการกู้ระยะยาว 10 ปี และมีหนี้สินค้างชำระรวมกันถึง 40,167,952 บาท เฉลี่ย 401,679.52 บาทต่อราย โดยหนี้เป็นดอกเบี้ยถึง 23,568,152 บาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 58 ของหนี้สินทั้งหมด

ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่กล่าวถึงข้างต้นนำมาสู่การตั้งคำถามต่อสถาบันการเงินของรัฐที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกร แต่มีผลการดำเนินงานในเชิงการแสวงหากำไรเช่นสถาบัน

การเงินอื่นๆ ของเอกชน กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างเกษตรที่เป็นลูกหนี้ของ ธกส มีสัดส่วนของหนี้ที่เป็นดอกเบี้ย (ทั้งดอกเบี้ยปกติและดอกเบี้ยปรับจากการผิดนัดชำระ) สูงถึงร้อยละ 58 ของหนี้สินทั้งหมด จะเห็นได้ว่า อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และอัตราค่าปรับกรณีผิดสัญญาของธนาคารต่างๆเทียบกับ ธ.ก.ส. พบว่า แม้อัตราดอกเบี้ยของ ธ.ก.ส. จะต่ำกว่าธนาคารพาณิชย์อื่นๆประมาณ 50 ถึง 75 สตางค์ แต่หากลูกหนี้ ธ.ก.ส. ผิดนัดชำระหนี้ ท้ายที่สุดอัตราดอกเบี้ยผิดชำระก็แทบจะไม่ต่างไปจากธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ³

อัตราดอกเบี้ยเงินกู้และอัตราค่าปรับกรณีผิดนัดชำระที่กล่าวถึงข้างต้น ทำให้การแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรที่เรื้อรังมานานเป็นไปได้ยากยิ่ง และที่สำคัญวิธีการแก้ไขปัญหาหนี้สินด้วยตนเองของเกษตรกรส่วนใหญ่ คือ การกู้ยืมเงินจากพ่อค้า นายทุน หรือเจ้าหน้าที่นอกระบบ จากการสัมภาษณ์พบว่า แม้จะทราบว่าการอัตราดอกเบี้ยจะแพงคือ ร้อยละ 10 บาทต่อเดือน แต่เพราะความจำเป็นที่ต้องการนำเงินไปลงทุนและใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ทำให้ต้นทุนบวกกับดอกเบี้ยพอกพูนขึ้นเกินกำลังที่จะหาเงินมาใช้คืนได้

ทั้งนี้ในส่วนของความสัมพันธ์ของที่ดินกับปัญหาภาวะหนี้สินเกษตรกร พบข้อสังเกตจากข้อมูลจากเครือข่ายหนี้สินแห่งประเทศไทย รายงานว่าเกษตรกรกว่า 3 แสนรายที่เป็นหนี้อยู่ กำลังอยู่ระหว่างการถูกฟ้องยึดที่ดิน และอีก 8 ล้านไร่กำลังเป็นพื้นที่ติดจำนองกับสถาบันการเงิน และพร้อมจะหลุดจำนองด้วย ซึ่งหากมองจากสถานการณ์ผู้ที่เข้ามาซื้อทรัพย์สินจากสถาบันการเงินส่วนใหญ่จะเป็นรายย่อยที่ต้องการบ้าน หรือที่ดินเพื่อการลงทุน แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินแปลงใหญ่ประเภทที่ดินเปล่าหรือที่เพื่อการเกษตรนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ที่สถาบันการเงินเพื่อการเกษตร โดยพบว่า การเข้ามาซื้อที่ดินผ่านช่องทางของทรัพย์สินที่รอการขาย ของสถาบันการเงินด้วยแล้ว บางแห่งจะได้สิทธิประโยชน์เพิ่มขึ้นในเรื่องของภาษีต่างๆ ที่สถาบันการเงิน เกือบทุกแห่งจะเป็นผู้รับภาระค่าธรรมเนียมในการโอนให้กับผู้ซื้อ ยิ่งทำให้ต้นทุนในการถือครองที่ดินถูกลง เมื่อความต้องการที่ดินเพิ่มมากขึ้นจึงตั้งสมมติฐานได้กับทิศทางารเร่งรัดหนี้สินและการเร่งรัดขายทอดหลักทรัพย์ในตลาดของสถาบันการเงินเจ้าหนี้ที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งน่าจะมึงงานศึกษาเชิงลึกต่อไป

³ ธนาคารธกส. อัตราดอกเบี้ยสำหรับลูกหนี้ชั้นดี (MRR)7.50 อัตราดอกเบี้ยสูงสุดกรณีผิดนัดชำระหรือผิดเงื่อนไขตามสัญญา 13.50

ธนาคารกสิกรไทย อัตราดอกเบี้ยสำหรับลูกหนี้ชั้นดี (MRR)8.25 อัตราดอกเบี้ยสูงสุดกรณีผิดนัดชำระหรือผิดเงื่อนไขตามสัญญา13.50

ธนาคารกรุงเทพ อัตราดอกเบี้ยสำหรับลูกหนี้ชั้นดี (MRR)8.00 อัตราดอกเบี้ยสูงสุดกรณีผิดนัดชำระหรือผิดเงื่อนไขตามสัญญา15.00

ธนาคารกรุงไทย อัตราดอกเบี้ยสำหรับลูกหนี้ชั้นดี (MRR)8.25 อัตราดอกเบี้ยสูงสุดกรณีผิดนัดชำระหรือผิดเงื่อนไขตามสัญญา15.00 (ข้อมูล ณ พ.ศ. 2550)

ทิศทางของระบบเกษตรกรรม คุณภาพชีวิตเกษตรกร และสถานะความมั่นคงทางอาหาร

ผลจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวไปข้างต้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตเกษตรกร และการปรับเปลี่ยน ระบบเกษตรกรรมและทิศทางความมั่นคงทางอาหารของสังคม กล่าวคือ

ในด้านระบบเกษตรกรรมและทิศทางความมั่นคงทางอาหาร พบประเด็นสำคัญ คือ

- การเปลี่ยนแปลงในทางกายภาพ พื้นที่ภาคเกษตรกรรมลดลง พื้นที่ผลิตพืชอาหารถูกคุกคาม พืชเชิงพาณิชย์ขยายพื้นที่ สูญเสียสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด ทรัพยากรอาหารถูกทำลายจากกระบวนการผลิต ที่มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการเชิงปริมาณของตลาด เมื่อกลุ่มผู้ผลิตมุ่งเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองตลาดทำให้ต้องใช้สารเคมีในปริมาณมาก

- การสูญเสียความหลากหลายของเมล็ดพันธุ์ เนื่องจากการใช้พันธุกรรมและเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศนั้นเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ คือ การขาดความหลากหลายของพืชและอาหารที่บริโภค ซึ่งอาจส่งผลต่อการกำหนดคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม

- (คน) “ความไม่มั่นคง” ในการประกอบอาชีพ

- (ความรู้) การผลิตที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนถูกควบคุมโดยกลไกราคา การบริโภคถูกกำกับด้วยค่านิยมความทันสมัย

- (คุณค่า) ศักดิ์ศรีของเกษตรกร ผู้สร้างการผลิตไม่เกิดความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ในด้านคุณภาพชีวิตเกษตรกร พบว่า การไม่สามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะปัจจัยการผลิตที่สำคัญ คือ ที่ดิน ทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจการประกอบอาชีพไม่ยากประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อ และลูกหลานก็ไม่สนใจสืบทอดอาชีพ

ผลการศึกษา พบว่า การทำงานของกลไกตลาด นำไปสู่การขูดรีด และผลกระทบต่อชาวนา เช่น กรณีชาวนาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ร้อยละ 72 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จึงมีการเช่านาจากเจ้าของที่ดินมายาวนานนับศตวรรษตั้งแต่รุ่นปู่ย่าจนมาถึงรุ่นพ่อรุ่นแม่ ทั้งนี้ ระบบการเช่าที่นาในอดีตจะดำเนินการผ่าน “กรรมกรผู้เช่านา” เป็นคนกลางในการกำหนดราคาเช่านาในเขตพื้นที่นา โดยเรียกว่า เป็น “ค่าดอกหญ้า” จะเห็นได้ว่ากลไกกรรมกรผู้เช่านาจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการกำกับและติดตามผลประโยชน์ผู้ให้เช่า แต่ปัจจุบันสิทธิประโยชน์ตกอยู่กับเจ้าของที่ดินอย่างผูกขาดราคา เมื่อมีความต้องการเช่านามากขึ้น จะใช้กลไกราคาที่ดินและราคาเช่าจะถูกกำหนดจากปริมาณข้าวและราคาข้าว คนที่ต้องเช่า

นาทำนา ร้อยละ 85 ค่าเช่านา ไร่ละ 1,052 บาท ต่อไร่ คิดเป็น 18 % ของต้นทุนการทำนาทั้งหมด ปัจจุบันเจ้าของที่ดินเป็นผู้กำหนดราคา เกือบเป็นลักษณะของการผูกขาดราคาค่าเช่า โดยเฉพาะเมื่อมีความต้องการเช่ามากขึ้น จะใช้กลไกราคาที่ดินและราคาค่าเช่าจะถูกกำหนดจากปริมาณข้าวและราคาข้าว การคิดค่าเช่านาในอดีต ช่วงปี 2500 จะคิดค่าเช่านาโดยจ่ายเป็นข้าวเปลือก 6 ถังต่อไร่ ราคาข้าวเปลือกสมัยนั้นถึงละ 8 บาท นับตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา เมื่อระบบการทำนาปรังเพิ่มมากขึ้น เริ่มเปลี่ยนระบบการจ่ายค่าเช่านาจากข้าวเปลือกเป็นเงินสดทั้งหมด โดยคิดค่าเช่านาเฉลี่ย 20 ถังต่อไร่ เป็นเงิน 2,400 บาทต่อไร่ (ราคาข้าวเปลือก ปี 2555 ถึงละ 120 บาท) แต่หากเป็นนาไม่ค่อยสมบูรณ์ อัตราค่าเช่าจะลดลงตามส่วนเฉลี่ย 12-14 ถังต่อไร่ หรือ 1,440-1,680 บาทต่อไร่ (สัมภาษณ์ชาวนากลุ่มอุทัยพัฒนา จ.พระนครศรีอยุธยา, 18 มิถุนายน 2556) ในแง่ที่ระบบเกษตรกรรมไทยกำลังเผชิญกับความถดถอยทั้งในทางโครงสร้างประชากรภาคการผลิตซึ่งอาจปรับสู่ระบบแรงงานรับจ้างมากกว่าสร้างการผลิตของตนเอง

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในแง่บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะพบว่า ในทางทฤษฎีมองว่าชาวนาเป็นกลุ่มอาชีพที่อยู่ในช่วงรอยต่อที่จะก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ กล่าวคือ เมื่อเข้าสู่สังคมสมัยใหม่แล้วชาวนาจะถูกผลักเข้าไปเป็นกรรมกรในเมือง ซึ่งก็สอดคล้องกับงานศึกษาที่พบในปัจจุบันว่าชาวนาไทยเป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก ซึ่งไม่เพียงพอต่อการผลิต และกำลังจะสูญเสียที่ดินไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะการสูญเสียที่ดินจากการใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ในการกู้เงินลงทุนและชำระหนี้ หรือขายที่ดินเพื่อเอามาใช้จ่าย ประกอบกับมีปัญหาหนี้สินมากขึ้นเรื่อยๆ

โดยเมื่อพิจารณาสถานการณ์ชาวนาในปัจจุบันต่อประเด็นความมั่นคงทางอาหาร นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ รศ. พิชญ์ พงศ์สวัสดิ์ ได้อธิบายเหตุผลของการดำรงอยู่ของชาวนาในทิศทางความต้องการความมั่นคงทางอาหารที่น่าสนใจว่า ความวิตกต่อวิกฤตการณ์ขาดแคลนอาหารและราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ทั่วโลกให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากโลกต้องการอาหาร ซึ่งหากพิจารณาไปที่ผู้ผลิตอาหาร อาจพบตัวแสดงหลักสำคัญ คือ “ชาวนาหรือเกษตรกรรายย่อย” กับ “บริษัทอุตสาหกรรมอาหารขนาดใหญ่” ที่จ้างแรงงานชาวนาในการผลิต ทั้งนี้แรงงานหรือชาวนานับเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญในระบบอาหารเนื่องจากจำนวนชาวนาที่มีอยู่ค่อนข้างมากในสังคมเกษตรกรรมของไทย ประกอบกับปัจจัยความเสี่ยงทั้งการขึ้นลงของราคาสินค้าเกษตร การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ฯลฯ ส่งผลให้กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ไม่กล้าแบกรับความเสี่ยงในการลงทุนผลิตเอง แต่โยนความเสี่ยงให้เกษตรกรแบกรับ สังคมชาวนาในกระแสทุนนิยมโลกจึงยังดำรงอยู่และเกิดปัญหาจากความเสี่ยงในระบบการผลิตที่มีกลไกราคาเป็นตัวกำกับที่สำคัญ

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ผ่านมิติทางการเมือง ยังทำให้เห็นบทบาทของตัวแสดงสำคัญในระบบอาหาร คือ “รัฐ” ซึ่งแสดงออกในลักษณะการเป็น “ตัวกลาง” ในการถ่วงดุลระหว่าง “กลุ่มทุน” และ “ชาวนา หรือเกษตรกรรายย่อย” ด้วยการทำหน้าที่บางประการ เพื่อให้วิกฤตดีขึ้น ภายใต้การช่วยเหลือเกษตรกรในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะรัฐที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งทางหนึ่งเป็นเพราะต้องการได้รับการเลือกตั้ง และอีกทางหนึ่งคือต้องการลดวิกฤติการขาดแคลนอาหารหรืออาหารราคาแพง

นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่าระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ จำกัดการเข้าถึงแหล่งอาหารของผู้ผลิต ในส่วนของการจัดการผลผลิต พบว่า วิธีการทำนาส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ไม่มีการจัดสรรผลผลิตเพื่อเก็บไว้บริโภคเองในครอบครัว หรือมีแต่เป็นส่วนน้อยและไม่เพียงพอต่อการบริโภค อีกทั้งวิธีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป มีการเปลี่ยนแปลงระบบการใช้แรงงานในครัวเรือน เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร ไม่มีลานตากข้าว ดังนั้นผลผลิตข้าวทั้งหมดจึงส่งขายโรงสี ประกอบกับชาวนาต้องเลือกที่ขายข้าวเพื่อรับนำไปชำระหนี้ค่าปัจจัยการผลิตให้เพียงพอ ก่อน หลังจากนั้นจึงนำเงินส่วนที่เหลือมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ประกอบกับวัฒนธรรมการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนผลผลิตในชุมชนก็สูญหายไปแล้ว

สำหรับทิศทางความมั่นคงทางอาหารของประเทศ ข้อสังเกตที่เป็นผลจากข้อมูลงานวิจัยสามารถอธิบายภาพสรุปเบื้องต้นต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและสถานะระบบเกษตรกรรมต่อทิศทางความมั่นคงทางอาหาร ดังนี้

ทิศทางความมั่นคงทางอาหาร

การเพิ่มขึ้น	การลดลง
๑ พื้นที่ปลูกพืชเชิงพาณิชย์ (ข้าวก็ปลูกขายก่อน)	๑ พื้นที่หัวไร่ปลายนาหรือแหล่งอาหารลดน้อยลง
๑ ปริมาณผลผลิตจากการใช้ปัจจัยการผลิตที่เข้มข้น	๑ คุณภาพและความปลอดภัย
๑ เทคนิคเมล็ดพันธุ์พืช สัตว์ เทคโนโลยีการผลิตก้าวหน้า (อาหารตามสั่ง)	๑ ความหลากหลายของพืชอาหาร สุขภาพ สมดุลชีวิต
๑ การเพิ่มการลงทุนของธุรกิจการเกษตร	๑ การลดลงของเกษตรกรรายย่อย

๒ การเช่านาปลูกข้าว	๒ การเป็นเจ้าของที่ดิน
๒ ค่าต้นทุนการประกอบอาชีพ รายจ่ายในการดำเนินชีวิต ราคาค่าครองชีพ	๒ เงินออม สวัสดิการชีวิต

ข้อเสนอแนะ

ระดับองค์กรและชุมชน

1. การสร้างความรู้ด้านการประกอบอาชีพ และความรู้ในการดำเนินชีวิต เช่น การวางแผนการผลิตที่ดีเพื่อลดต้นทุนและลดความเสี่ยง การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการจัดการหลังเก็บเกี่ยวที่มีผลต่อคุณภาพและราคา ชาวนายุคใหม่ที่ใส่ใจสุขภาพและสิ่งแวดล้อม การพึ่งพาและร่วมมือกันเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองโดยนำไปสู่การขายและจำหน่าย

2. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กร เกษตรกรที่มีปัญหาหนี้สิน และเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรเกษตรกรในการผลักดันการแก้ไขปัญหา เพื่อให้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นกลไกและเครื่องมือที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาและบรรเทาปัญหา ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีปัญหาหนี้สินขั้นวิกฤติเร่งด่วน รวมถึงป้องกันและหยุดยั้งไม่ให้เกษตรกรสูญเสียที่ดินได้ในระดับหนึ่ง แต่สามารถแก้ไขปัญหาได้ส่วนน้อย เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีปัญหาหนี้สินยังไม่สามารถเข้าถึงกลไกความช่วยเหลือเหล่านี้ได้ องค์กรเกษตรกรจึงต้องลงทุนลงแรงและต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนและติดตามการแก้ไขปัญหาหนี้สินของตนเองอย่างใกล้ชิด การแก้ไขปัญหาจึงจะประสบผลสำเร็จ

ทั้งนี้ งานศึกษาได้เห็นชัดถึงชุดความรู้และประสบการณ์การสูญเสียที่ดินและผลกระทบต่อ การไม่สามารถดำเนินชีวิตได้เต็มศักยภาพของเกษตรกรผู้สูญเสียที่ดิน บทเรียนจากการสูญเสียที่ดินจึงทำให้เกษตรกรและองค์กรชุมชนเหล่านั้นเริ่มตระหนักถึงแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและสังคม จากภายนอก จึงพยายามเสริมสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินของตนเอง อันเป็นแนวโน้มที่ดีในการเสริมสร้างศักยภาพในการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งในระดับพื้นที่และข้าม องค์กรชุมชน

ระดับกฎหมายและนโยบาย

1. นโยบายการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรจำนวนมากไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาหนี้สินและการถือครองที่ดิน ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้เกษตรกรจำนวนมากยังไม่มีความพร้อม หรือความสามารถในการฟื้นฟูอาชีพสร้างรายได้ที่นำมาซึ่งความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเสริมความสามารถในการปลดปล่อยหนี้สินหรือหลุดจากวงจรหนี้สินเหล่านี้ได้ การยกระดับและประสิทธิภาพของตลาด โดยเฉพาะประเด็นการกระจายอาหารอย่างทั่วถึงและพอเพียง เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่ดีได้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องสร้างกลไกทางตลาดให้มีความเข้มแข็ง การช่วยสนับสนุนเกษตรกรเมื่อพืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ ยังมีความจำเป็น แต่รัฐบาลต้องทำเป็นนโยบายเสริม คือ ช่วยในระยะเวลานึงแล้วถอนตัวออกมา และในขณะเดียวกันต้องไปสนับสนุนงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นการต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรซึ่งจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างยั่งยืน

2. การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมบางประเด็น เช่น ลดระยะเวลาบังคับในสัญญาเช่าจากเดิม 6 ปี เหลือ 3 ปี ทบทวนค่าเช่าใหม่ทุก 1 ปี ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ รวมถึงการให้ความรู้เกษตรกรถึงสิทธิตามกฎหมาย รวมทั้งมีการบังคับใช้กลไกคณะกรรมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรหรือ คชก. ระดับจังหวัดและระดับตำบล เพื่อตอบสนองกลุ่มองค์กรเกษตรกรที่มีความสามารถในการรวมกลุ่มและพัฒนาศักยภาพของตนเองแต่ขาดแคลนที่ดินอันเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ นอกจากนี้ การผลักดันการตรวจสอบการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินผิดประเภทโดยเฉพาะการลงทุนด้านธุรกิจที่ดินของนายทุนที่ดิน จำเป็นต้องมีการบังคับใช้และปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พุทธศักราช 2524

3. การพัฒนาประสิทธิภาพและสร้างระบบการตรวจสอบถ่วงดุลในกลไกการแก้ปัญหาของรัฐ กลไกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสามารถช่วยเหลือสมาชิกเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟู ที่มีปัญหาเร่งด่วนในขั้นวิกฤติเท่านั้น คือ ขั้นตอนกระบวนการที่องค์กรเกษตรกรหรือกองทุนฯ เข้าไปตกลงเจรจาเพื่อให้สถาบันการเงินต่างๆ ยินยอมขายโอนหนี้ให้เกษตรกรแต่ปัญหาหลัก คือ กฎเกณฑ์และเงื่อนไขเชิงนโยบายขาดความชัดเจน ทำให้การแก้ปัญหาโดยกลไกกองทุนฟื้นฟูไม่สามารถตกลงกันได้ ประกอบกับการทำงานและติดตามผลการดำเนินงานของกองทุนฯ ยังเป็นไปด้วยความล่าช้า

อย่างไรก็ตาม กลไกที่ช่วยลดภาระและแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรยังมีความสำคัญในการแก้ปัญหา ทั้งนี้อาจต้องมีการปรับโครงสร้างและศึกษาสถานะหนี้สินของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ พร้อมกับมีกระบวนการพัฒนาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรควบคู่ไปกับมาตรการตรวจสอบและติดตามประเมินผล การดำเนินงานของโครงการต่างๆอย่างต่อเนื่อง

4. การควบคุมการถือครองที่ดิน การถือครองที่ดินเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน (ไม่ว่าจะโดยกฎหมายหรือธรรมเนียมประเพณี) ระหว่างกลุ่มคน หรือระหว่างบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับที่ดิน การถือครองที่ดินเป็นกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมในการเข้าถึงที่ดินสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระยะเวลาใช้ประโยชน์ และเงื่อนไขในการใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ ยังเป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ และเป็นการสร้างเครือข่ายผลประโยชน์ต่างๆ และถือเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อระบบอาหารที่มีที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ทั้งนี้ ที่มาของความมั่นคงในการถือครองที่ดินมีหลายรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น ชุมชนดูแลกันเอง รัฐบาลดำเนินการโดยอำนาจหน้าที่ทางการเมือง ระบบกฎหมายที่เป็นทางการ ฯลฯ แต่สำหรับประเทศไทยได้ใช้เพียงหลักทางกฎหมายในการกำหนดการถือครองที่ดิน คือ เน้นสิทธิแบบปัจเจก ซึ่งมีผลทำให้เมื่อมีแรงกดดันด้านความต้องการที่ดินและแรงจูงใจในราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้สิทธิ์การถือครองและการเข้าถึงที่ดินไปกระจุกตัวเฉพาะผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี หรือกลุ่มทุนธุรกิจ ทำให้เกิดปัญหาที่ดินหลุดมือจากเกษตรกรหรือสังคมผู้ผลิตสินค้าเกษตร อันจะเห็นได้ว่า สังคมที่มีกลไกในการควบคุมการถือครองที่ดินไม่สามารถป้องกันปัญหาที่ดินหลุดมือ อันเป็นผลมาจากทิศทางการพัฒนาในระบบทุนนิยมได้ สังคมที่กำลังมีการอัตราการสูญเสียที่ดินในระดับสูงเช่นสังคมไทย จึงมีความจำเป็นในการยอมรับกลไกอื่นๆ เช่น การติดตามตรวจสอบโดยองค์กรชุมชน เครือข่ายเกษตรกร ฯลฯ เพื่อเป็นการถ่วงดุลและการตรวจสอบระบบทุนนิยมที่ทำให้เกิดการเอาเปรียบในการถือครองที่ดินในปัจจุบันด้วย

5. การใช้ธรรมาภิบาลในการจัดการทรัพยากรที่ดิน ปัจจัยคุกคามจากความต้องการที่ดินทำให้เกษตรกรกำลังเผชิญหน้ากับภาวะสูญเสียที่ดินระลอกใหม่จากการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและการเกษตรโดยบริษัทขนาดใหญ่ ทั้งจากแรงจูงใจด้านราคา ประกอบกับแรงหนุนของนโยบายและโครงการต่างๆของรัฐ โดยปัญหาสำคัญคือผังเมืองและทิศทางการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับภาพรวมของจังหวัดยังเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย ขาดความชัดเจนและมีความขัดแย้งกันเองระหว่างทิศทางการใช้ที่ดิน รัฐบาลตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินจำเป็นต้องมีธรรมาภิบาลในการจัดการทรัพยากรที่ดินซึ่งเกี่ยวข้องกับ

อำนาจและระบบการเมืองของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่จะกำหนดว่าใครได้และใครเสียประโยชน์จากระบบการบริหารที่ดินในปัจจุบัน ใครมีอิทธิพล ในการกำหนดการตัดสินใจ และกระบวนการในการแก้ไขปัญหา

การพิจารณาการถือครองที่ดินเพื่อวางแผนออกแบบโครงการในการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาจศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการที่ดิน เช่น การออกแบบโครงการนำร่องใน “การรวมที่ดินในยุโรป กลางและยุโรปตะวันออก” ที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ พื้นที่ชนบทในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกได้เสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่ขนาดเล็กล้นบ้านแปลงที่กระจายอยู่ทั่วไป ประกอบกับความไม่เท่าเทียม ระหว่างพื้นที่เมืองกับพื้นที่ชนบท ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมหลายแห่งในชนบทถูกทิ้งและขาดความเอาใจใส่ของภาครัฐในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้ผลิตผลทางการเกษตรตกต่ำลง รัฐบาลในยุโรปกลางจึงคิดแนวทางการรวมที่ดินแปลงเล็กๆ เข้าด้วยกันเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ โดยการทำให้ที่นากลายเป็นผืนนาขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อช่วยในการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน การรวมที่ดินยังช่วยในการปรับปรุงโครงสร้างการถือครองที่ดินที่กระจุกกระจายในผืนเดียวกัน

หลายประเทศในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกแสดงความสนใจในการนำแผนงานการรวมที่ดิน เข้ามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชนบท ซึ่งในระยะยาว จำเป็นต้องมีระบบที่สมบูรณ์ในการดำเนินการ สำหรับระยะสั้นได้ดำเนินการโดยการให้ความรู้และการทดลองทำ อาจเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนา กลยุทธ์ที่จะช่วยให้นำไปสู่การดำเนินการในกรอบใหญ่ได้

บทส่งท้าย

สถานะครัวเรือนเกษตรกรภาคกลาง มีภาวะวิกฤติที่สั่งมายาวนานในอดีตจากการขาดผลผลิต ส่วนเกินและมีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่เป็นชาวนาไร้ที่ดินที่ดิน กรณีจังหวัดอยุธยาพบว่า ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการถือครองโดยระบบเจ้า แม้ปัจจุบันที่นาจะถือครองโดยนายทุนและคนชั้นกลางมากขึ้น แต่พบว่าชาวนาต้องเช่าที่นามาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ปัจจุบันยังพบสถานการณ์การสูญเสียที่ดินทั้งโดยปัญหาหนี้สิน และปัจจัยระลอกใหม่จากกว่านซื้อที่ดินเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็น พื้นที่อุตสาหกรรมและการเกษตรโดยบริษัทขนาดใหญ่ ทั้งจากการแรงจูงใจด้านราคา ประกอบกับแรงหนุน ของนโยบายและโครงการต่างๆของรัฐ ได้แก่ โครงการก่อสร้างระบบคมนาคมและขนส่งมวลชนซึ่งจะตัดผ่าน จังหวัดในภาคกลางหลายเส้นทาง โครงการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพิ่มเติม เป็นต้น

ในขณะที่เกี่ยวกับการถือครองทรัพยากรที่ดินเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการทำนา ทรายไคที่ยังมีที่นาอยู่ในการครอบครองของชาวนารายย่อย อาชีพทำนาก็จะยังคงอยู่ แต่ในปัจจุบันสภาพการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของชาวนาลดจำนวนลง จึงเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดอาชีพทำนา เนื่องจากการถือครองที่ดินลดน้อยลง การทำนาไม่คุ้มทุนจึงส่งผลให้มีการขายที่นาหรือให้คนอื่นทำแทน อีกทั้งยังพบว่า สัดส่วนต้นทุนปัจจัยการผลิตหากมีต้นทุนการเช่าที่ดินของเกษตรกรด้วยแล้วยิ่งทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น

ชาวนาส่วนใหญ่มีสัดส่วนหนี้สินเพิ่มสูงขึ้น รายได้จากการทำนาไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตและภาวะความมั่นคงทางอาหาร หากไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานเหล่านี้อย่างเร่งด่วน ชาวนาภาคกลางจะเปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างสิ้นเชิง อาชีพชาวนารายย่อยที่มีอยู่ทั้งหมดซึ่งเป็นชาวนาสูงอายุจะสูญหายไป และจะไม่มีลูกหลานสืบทอด ครอบครัวชาวนาจะเปลี่ยนอาชีพไปทำงานนอกภาคเกษตร หรือกลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน ที่ต้องเช่าที่ดินคนอื่นทำนา และเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งเป็นสัญญาณอันตรายที่บ่งชี้ความมั่นคงของผู้ผลิตอาหารที่จะส่งผลกระทบต่อระบบอาหารและการลดลงของความมั่นคงทางอาหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องภาวะหนี้สิน และปัญหาการถือครองที่ดินของเกษตรกร เป็นสาเหตุปัจจัยสำคัญสองเรื่องใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของเกษตรกร และเป็นเรื่อง que ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญในการศึกษาหาข้อเท็จจริงและหาทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับพื้นที่ รวมไปถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างการจัดการหนี้สินเกษตรกร และปัญหาโครงสร้างการจัดการที่ดิน หากเกษตรกรไม่มีความยั่งยืน ขาดทุนจากการผลิต ที่ดินหลุดมือไปอยู่ในมือของนายทุนและนักเก็งกำไรที่ดิน ที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมต่อการผลิตอาหารอาจจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางอื่นหรือปล่อยทิ้งร้างเพื่อการเก็งกำไร และหากที่ดินกระจุกตัวอยู่ในมือของผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ไม่กีราย ผู้ถือครองเหล่านั้นจะเข้ามากำหนดทิศทางการผลิตอาหารของสังคม หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ตามกลไกตลาดที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า ดังนั้นการถือครองที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรจึงเป็นหลักประกันต่อความมั่นคงทางอาหาร การขาดแคลนอาหาร การเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพ และปริมาณเพียงพอต่อการบริโภคต่อคนในสังคม

บรรณานุกรม

ขรรค์ชัย วัลลิโภดม. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาอันเนื่องจากการขายที่ดิน

กรณีศึกษา : ชาวนาในตำบลบางพระครู อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.

คณะกรรมการช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ยากจน “เอกสารรายงานการประชุมคณะกรรมการช่วยเหลือ

เกษตรกรผู้ยากจน ครั้งที่ 2/2555” (เข้าถึงเมื่อ 7 กันยายน 2556)

คณะทำงานยกร่างและจัดทำแผนยุทธศาสตร์. ข้อเสนอแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติด้านความมั่นคงทางอาหาร.

นนทบุรี : กรมอนามัยและองค์การอนามัยโลก. 2544.

ดุจฤดี คงสุวรรณ และ ภัทรีพันธุ์ พันธุ์ “พัฒนาการสังคมไทย” เอกสารประกอบการสอนรายวิชาท้องถิ่นไทย

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 พฤษภาคม 2550

รัชชัย เฟิงพิณิจ. วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวนาเมืองภายหลังการขายที่ดินทำกิน : กรณีศึกษา บ้านโนนม่วง

หมู่ที่ 3 ตำบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์. บรรณานุกรม. ข้าว ปลา อาหาร และชุมชน. รายงานวิจัย สถานะความมั่นคง

ทางอาหารของเกษตรกรไทย: กรณีศึกษาจาก 19 หมู่บ้าน 5 ภูมิภาค.

ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน: กรุงเทพฯ. 2545.

พฤษ์ เกถวิล และคณะ. นโยบายรัฐกับการเป็นหนี้สินของเกษตรกร : ความล้มเหลวของโครงการพักหนี้

เกษตรกรรายย่อย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

พัสมน จารุรัตน์. กระบวนการตัดสินใจขายที่ดินและการวางแผนการใช้เงินของชาวนา

ในภาคกลางของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.

ไพฑูรย์ พะลายะสุด, “เหลียวหลังแลหน้าสภาพลุ่มน้ำเจ้าพระยา” คลังความรู้สำนักงานจัดรูปที่ดิน

กรมชลประทาน, กรกฎาคม 2550.

ไพฑูรย์ พะลายะสุด, “เพิ่มโอกาสชาวไทยรับวิกฤตอาหารโลก” : คลังความรู้สำนักงานจัดรูปที่ดิน

กรมชลประทาน, มิถุนายน 2551

ยุทธศักดิ์ จิตสำรว. การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเกษตรกรรม
 ในพื้นที่ขยายตัวของกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา : จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์
 (ผ.ม.). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

เลิศชาย ศิริชัย. การสูญเสียที่ดินและการตอบสนองด้านอาชีพของชาวนา: ศึกษากรณีหมู่บ้านภาคกลาง.
 วิทยานิพนธ์ (กศ.ม.) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2538.

วสันต์ คงจันทร์ และคณะ, “การตรวจสอบที่ดินและเอกสารสิทธิ์” ,บทความความรู้เกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ใน
 ประเทศไทย, 2555.

สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ สำนักงานส่งเสริมสังคม
 แห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) เอกสารประกอบงานเสวนาเรื่อง
 แนวทางการยกระดับสมรรถนะชาวนาสู่การเป็นมืออาชีพ. เอกสารอัดสำเนา.

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.). การสัมมนาประจำปี 2556. (เอกสารประกอบการ
 สัมมนาประจำปี 4-6 กุมภาพันธ์ 2556 ณ เซนต์จอห์นวิลล่า อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์)

สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.).(ร่าง)สรุปการสัมมนาประจำปี 2556, 2556

สุวัฒน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา , “เรื่องข้าวของประเทศไทย” (The Rice of Siam) พิมพ์ในงาน
 พระราชทานเพลิงศพหม่อมราชวงศ์สุวัฒน์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา , กรุงเทพฯ, 2470.

สุวิทย์ ชีรสาดวัต, “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย 1850-1970” เอกสารประกอบการสอนวิชาอารยธรรมไทย
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒๓ เรื่องที่ ๔ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย วิวัฒนาการเศรษฐกิจ
 ไทยสมัยโบราณ” กรุงเทพฯ, 2541.

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร, พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ.2552
 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2554, 2555

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร, “รายงานประจำปี 2554 กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร”
 กรุงเทพฯ, 2555.

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร, “รายงานประจำปี 2555 กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร”
 กรุงเทพฯ, 2556.

สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จ.เพชรบุรี. สรุปข้อมูลการชำระหนี้แทนเกษตรกร ตั้งแต่
 ปีงบประมาณ 2552-2556, 2556

สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา “เอกสารบรรยายสรุปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2555”

มีนาคม 2553

สำนักงานที่ดินจังหวัดเพชรบุรี.แบบสำรวจปริมาณเอกสารสิทธิของสำนักงานที่ดิน ณ วันสิ้นเดือน 31

มีนาคม พ.ศ.2556 (เอกสารถ่ายสำเนา), 2556

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, “การสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. 2551” กรุงเทพฯ, 2553.

อนัญชนา สาระคู. ปักธง!ต้น'คร้ว'ไทยสู่'คร้ว'โลก' วันจันทร์ที่ 5 พฤศจิกายน 2555 คมชัดลึกออนไลน์

วันที่ 31- กรกฎาคม 2556

อุบล นารายณ์ประทาน. นโยบายการพัฒนากรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทยและผลที่ตามมา :

ศึกษากรณีเฉพาะภาคกลาง ในช่วงปี พ.ศ.2444-2475. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยเกริก, 2538.

แหล่งข้อมูลออนไลน์

คณะกรรมการค่าจ้าง, ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 6)

<http://www.anusornclub.com/page/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A8%E0%B8%AD%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%88%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%82%E0%B8%B1%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B9%88%E0%B8%B3%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%A1-1-%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%A9%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%99-2555-1790.html> [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 24 กรกฎาคม 2556]

คณิตา เลขะกุล, “ภูมิศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

<http://haab.catholic.or.th/history/history04/> (เข้าถึงเมื่อ 5 กรกฎาคม 2556)

ไทยรัฐออนไลน์, “ลุยยกเครื่องกฎหมายเช่าที่ดิน” วันที่ 16 เมษายน 2556

www.thairath.co.th/content/eco/339068 (เข้าถึงเมื่อ 29 กรกฎาคม 2556)

ธนวรรณ พลวิชัย. 2552. หอการค้าไทยชี้ราคาสินค้าเกษตรตก เกษตรกรไทยภาระหนี้เพิ่ม 67.94%

กระเทือนระบบเศรษฐกิจรวมไทย. ค้นวันที่ 25 ตุลาคม 2554 จาก

<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/business/research>
วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์. แนวคิดและคานิยามของความมั่นคงทางอาหาร. สืบค้นจาก
www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf เข้าถึงเมื่อ 2 สิงหาคม 2556
ศยามล ไกยูรวงศ์. จากนโยบายปลูกป่าเชิงพาณิชย์สู่นโยบายพืชน้ำมันกับความมั่นคงทางอาหารในภาคใต้.
บทความออนไลน์ใน <http://www.biothai.net/node/220>
สภาอุตสาหกรรมจังหวัดเพชรบุรี, มปป.
<http://www.ftiprovince.or.th/province/province.aspx?id=41&data=2>
[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 14 พฤษภาคม 2556]
สำนักข่าวไทยเอ็นบีโอ. “สภาเครือข่ายองค์กรเกษตรกรแห่งประเทศไทย (สค.ปท.) สัมนาประจำปี 2555 ย้ำ
เกษตรกรต้องเป็นผู้กำหนดราคาคาผลผลิตด้วยตนเอง”
<http://thaingo.org/web/2012/02/13/%E0%B8%AA%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%82%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B9%8C%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B8%95/> ,2555
[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 9 พฤษภาคม 2556]
สำนักงานเกษตรอำเภอ จังหวัดเพชรบุรี, พื้นที่ทำการเกษตร ปี 2555
http://www.phetchaburi.doae.go.th/Data_For_Web/total_55.pdf
[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 14 พฤษภาคม 2556]
สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรี, สภาพการใช้ที่ดินปี 2550
<http://www.phetchaburi.doae.go.th/introduction/intro11.htm> [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 14 พฤษภาคม
2556]
สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรี, การสำรวจข้อมูลการเกษตรของระดับอำเภอ จังหวัดเพชรบุรี ปี 2555
http://www.phetchaburi.doae.go.th/Data_For_Web/Area_for%20web/Area_year55/Area55.htm
[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 16 พฤษภาคม 2556]
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. “รายงานการประเมินความยากจนปี
2550”. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา http://www.nesdb.go.th/portals/0/tasks/eco_crowd/Poverty%202007.pdf. (เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 13 สิงหาคม 2556)

สำนักงานจัดรูปที่ดิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, “ประวัติความเป็นมา และความหมายของการจัดรูปที่ดิน”

<http://www.jadroob.com> , 2551.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, มปป. <http://www.phetchaburi.go.th/data/politics1.html>

[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 14 พฤษภาคม 2556]

โอเคเนชั่น. “วิไลต เตชะไพฑูริย์ ..ชาวนา ปฏิวัติ” <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=319345> ,2551

[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 8 พฤษภาคม 2556]

https://www.google.co.th/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=images&cd=&cad=rja&docid=ENJhGtPS0G9zdM&tbnid=MHODbRcv5mZDVM:&ved=0CAUQjRw&url=http%3A%2F%2Fwww.phudoilay.com%2Fhuahin%2F%3Fpage_id%3D12&ei=sK8xUoL7GMSzrAeKu4DQDQ&psig=AFQjCNGlucOFtndG8mHxMhHT1Vba99ejqw&ust=1379073983885642

[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 กันยายน 2556]

https://www.google.co.th/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDMQFjAB&url=http%3A%2F%2Fservice.nso.go.th%2Fnso%2Fweb%2Fstatseries%2Ftables%2F27600_Phetchaburi%2FE11116-44-54.xls&ei=_dsxUpjMHMP-rAeJzICgAQ&usg=AFQjCNfCkfdLrWcGeEO05RTFi2kVxmSNA&sig2=1IMSiqZnWAY-3rVewrJXww

[เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 กันยายน 2556]

<http://www.tcdc.or.th/src/4807/www-creativethailand->

[org/%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%8A%E0%B8%A3%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%B5--](http://www.tcdc.or.th/src/4807/www-creativethailand-org/%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%8A%E0%B8%A3%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%B5--)

[%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%82%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%99](http://www.tcdc.or.th/src/4807/www-creativethailand-org/%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%82%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%99) [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 กันยายน 2556]

<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%88%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%8A%E0%B8%A3%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%B5> [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 กันยายน 2556]

<http://www.pbpvc.ac.th/new/c1.pdf>, มปป. [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 พฤษภาคม 2556]